

ש"ס ועד השדה

יותר מ - 90 שאלות
רבנות על הלכות שביעית



מושורש הדין ועד הלכה למועשה

כל הזכויות שמורת

מותר להעתיק ולצלם לצורכי לימוד

**אשמח להערות ולהארות, או כל דבר אחר
יתקבל בברכה**

shuthersada@gmail.com

הקדמה

אודה לה' יתברך שזיכני ללמוד הלכות שביעיות ולכתוב עליהם תשובות העביאות את עיקרי הדברים, להביא את שיטות הראשונים והאחרונים עד ההכרעה להלכה של חכמי דורנו אשר דנו ופלפלו בדברים. כתבתי את השו"ת הזה היות וראיתי שאין עוד בנמצא שו"ת כזה וכי ראיתי את חשיבותו בין ללומדי הרבנות ובין עובדי האדמה והישרדות, ולכן היות ורציתי שהוא ישמש הן את הת"ח והן את בעל הבתים השתדלתי עד כפה שידי נגיעת להאריך ולבאר כל שאלה ושאלה, לכתוב הקדמה לכל שאלה שיש לה פושגים שאינם בהירים דיים לרוב האנשים, בכדי להקל את הקורא, השתדלתי כטובן להביא את שורשי הדין ורק אח"כ לרדת לפרטים בכדי שלאדם יהיה בניין ואבן להישען עליה בפנחו, עם זאת השתדלתי לא להאריך יתר על המידה בכדי לא לעייף את מי שאינו רגיל בלימוד ההלכה, נעזרתי רבות בספרי האחרונים - הם היו לי לעזרה ואחיספך בכל, במיוחד השתמשתי בספרו הבהיר של **פר"ן הראשון לציון הרב יצחק יוסף 'ילקוט יוסף'**, אך עם זאת לא חסכתי להביא את החולקים עליו ואת הסוברים אחרת, בכדי שכל אחד יוכל לצמצא את דרכו בספר זה בלי פקפוק כלל. קראתי לחיבור זה **'יער השדה'** כפי' הכתוב ביחזקאל (כא, ב) **בן-אדם שים פניך דרך תימנה והטף אל-דרום והנבא אל-יער השדה נגב, עשום שכלול בשם זה את שמי כמו שכתב רבי אליעזר פגרימיא בספרו הרוקח וכן עשום שעדבר הפס' על בית המקדש, שנזכה בע"ה בבנינו בקרוב.**

כאן הפקום להודות ולהביע תודה והכרת טובה וברכה לאישתי שתחיי, על כל הטוב אשר היא גופלת עימי, על אשר היא נותנת לי לשקוד על דלתות התורה, על שהיא עוזרת ותומכת בלי הגבלה כלל, וודאי שנאמר עליה 'שלה ושלכם - שלה הוא', ועוד נאמר עליה נשים בטאי זכין, שבע"ה נזכה לראות את כל זרענו דור אחר דור הולכים בדרך האמת והיושר, בדרך צדיקים וישרים אנשי אמת זרע קודש קדושים.

עוד רציתי להודות לאימי פורתי שתחיי שגדלה אותי בפסירות נפש לאין שיעור, שלימדה אותי פהו חסד ופהי אהבה לבריות, עד כפה ה' הוא הפחיה אותנו ונותן לנו ברכה וטוב, ורק לו יש להודות, ואין אחר בלתו, תודה על פסירות ללא לאות, על היכולת להעניק תמיד ולהפשיך לעזור לי לגדול ולצמוח בתורה הק', שתזכי לראות את צאצאי עובדי ד' באמת, ושכל אשר תבקשי לטובה יתקבל לפניו ברצון וברכה.

הודאה נוספת גדולה אף היא לחפי וחמותי שעשו ועושים הכל כדי לעזור לנו, בעין טובה וברוח נדיבה, תודה על היכולת לאזן קשבת, בדברי קודש וחול, על היכולת לתת תמיד בשמחה וטוב, על התמיכה בלימוד ובגידול של החמפה הביתית שלנו, תודה, שבע"ה ד' יהיה עמכם בכל אשר תבקשו ותזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות בשמחה ובגיל.

מבוא

מבואר בתורה (ויקרא כה, ב-ז) שיש מצווה לשבות בשנה השביעית ממלאכת השדה: "כִּי תִבְאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לְכֶם וְשָׁבַתָּה הָאָרֶץ שְׁבַת לָהּ. שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךְ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמַר כְּרֶמֶךְ וְאִסַּפְתָּ אֶת תְּבוּאָתָהּ. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׁבַת לָהּ שָׂדֶךְ לֹא תִזְרַע וְכְרֶמֶךְ לֹא תִזְמַר. אֶת סִפִּיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת עֲנָבֵי נִזְיָרְךָ לֹא תִבְצַר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ. וְהִיְתָה שְׁבַת הָאָרֶץ לְכֶם לֶאֱכֹלָה לָךְ וּלְעֶבְדְּךָ וּלְאִמְתְּךָ וּלְשִׁכְיָרְךָ וּלְתוֹשֵׁבְךָ הַגֵּרִים עִמָּךְ. וּלְבַהֲמֹתְךָ וּלְחַיָּה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לְאָכֹל. (שמות כג, י - יט) וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אֲרֶצְךָ וְאִסַּפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ וְיִתְּרָם תֹּאכַל חֵיַת הַשָּׂדֶה כִּדְתַעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזִיתְךָ:

מצווה זו היא כדוגמת מצוות השבת, אלא שביום השביעי שובתים מכל מלאכה, ובשנה השביעית שובתים ממלאכת השדה. מצות השמיטה, אין טעמה מבואר להדיא בתורה, והרי היא מכלל המצוות שהם גזירת מלך. ואלוקים הבין דרכה והוא ידע את מקומה, ואת טעמי המצוה, ויסוד ידוע הוא בתורתנו הקדושה שעיקר קיום המצוות הוא משום גזרת מלך, ולא מפני שאנו מבינים את טעם המצוה, ובאמת כל מה שאנו מחפשים לידע טעמי המצוות זה רק מתוך חיבתנו לקיום המצוות, ולקיים המצוה בהידור ובשלימות. אמנם גם במצות השמיטה מצאנו כמה וכמה טעמים שהביאו הראשונים והאחרונים בכדי לסבר את האוזן (א. שהכל מאיתו ית'. ב. שיהיה אדם פנוי ללמוד תורה בשביעית. ג. להזכיר שיש בורא לעולם. ד. שהאדמה תנוח ובשנה השמינית תרבה את יבולה. ה. לקנות מדת הוותרנות, ועוד).

שנת השמיטה בימינו מתחילה בא' תשרי, אולם הלכה למשה מסיני שכבר בשלושים הימים שלפני השנה השביעית, אסור לעשות מלאכות לצורך גידולי השדה והעצים בשביעית. איסור תוספת שביעית כולל רק את המלאכות החשובות שנזכרו בתורה ומועילות לגידול הפירות בשביעית, והן: **חרישה, זמירה וזריעה**. אבל מלאכות שאסורות מדברי חכמים, כדוגמת זיבול וגיזום, מותר לעשות עד סוף חודש אלול. ואף שאיסור תוספת שביעית הוא שלושים יום, הוסיפו חכמים ואסרו לחרוש שדה תבואה מפסח ואילך, ושדה אילן מחג השבועות, מפני שעיקר חריש זה לצורך השנה הבאה אלא שכמו שכבר אמרנו מצוות תוספת שביעית אינו חל בימינו.

מצאנו כמה וכמה מצוות השיכות בשנת השמיטה:

אחת, שמיטת הפירות שצומחים בשמיטה, היינו הפקרתם לכל, דהיינו שבעל השדה כשאר האנשים, עניים ועשירים, בני אדם ובעלי חיים, כמו

ששנינו לעיל בספר שמות. ולכן אסור לבעל השדה לשמור על פירות שדהו כדי לחלקם בשווה לכל או לעניים, מפני שנאמר ונטשתה, שיהיו מופקדים לכל. ומה שנאמר ואכלו אבני עמך הוא מפני שבדרך כלל העניים היו אוכלים את רוב הפירות, כי להם היה משתלם לטרוח לבוא למטעים ולקטוף את הפירות לתצרוכת ביתם, אבל אם רצו העשירים, יכלו גם הם לאכול מהפירות.

שנייה, זהירות בפירות שביעית, שהם מקודשים לאכילה, ואסור להפסידם ואסור לסחור בהם, כיון שראינו שהזהירה התורה על כך שהפירות בשנה השביעית של ד' הם, לכן אין להפסיד אותם ויש להשתמש בהם רק בשימוש המקורי כמו שקראנו לעיל בספר ויקרא ה'יתתה שבת הארץ לכם לאכלה', לאכלה ולא לדבר אחר. אף שבשאר השנים, הפירות שייכים לבעל השדה והוא רשאי להשתמש בהם לכל צרכיו. ויכול הוא לסחור בהם כדי להרוויח כסף ולקנות בו את כל מה שליבו חפץ. כאשר יש לו מכך תועלת, מותר לו גם להפסיד את הפירות, או לעשות מהם קישוט או דבר אחר, בפירות שביעית כל הדברים הללו אסורים, שהואיל והפירות של ה' הם, הרי הם חוזרים לייעודם המקורי, להיות מאכל לכל חי. וזו היא משמעות הקדושה שנצטוונו לנהוג בפירות השביעית.

שלישית, בדומה לשמיטת הפירות, מצווה לשמוט חובות בסוף השנה השביעית, היינו לוותר על החובות שלא שולמו כמו שכתוב (דברים טו, א - ב) מקץ שבע שנים תעשה שמיטה. וזה דבר השמיטה: שמוט כל בעל משה ידו אשר ישוה בריעהו, לא יגש את רעהו ואת אחיו כי קרא שמיטה לה. דהיינו יש לנו מצווה מדאו' להשמיט בשביעית את כל החובות שיש לנו, אלא התורה דיברה דווקא על חובות קטנים לזמן קצר שאנשים לקחו כדי לקנות מזון. וכפי שאמרו חכמים (מכות ג, ב): סתם הלוואה לשלושים יום, ומגמתה לעזור לאדם בשעת דוחקו. שכן קורה שאנשים שעובדים לפרנסתם נותרים לעיתים ללא כסף, מפני שלא סיימו את עבודתם או מפני שלא מצאו קונה למרכולתם או מפני שעדיין לא שילמו להם, וכדי לקנות דברי מאכל נאלצו לבקש הלוואות. הם לא היו העניים שצוותה התורה לתת להם צדקה, אלא הם נצרכו להלוואה שתאפשר להם לשרוד עד אשר יקבלו את שכרם.

עוד הוסיפה התורה ארבע מצוות 'לא תעשה', שאוסרות ארבע מלאכות, ואלו הן: זריעה וזמירה, קצירה ובצירה. שנאמר (שם, ד-ה): "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר. את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי זיזך לא תבצר, שנת שבתון יהיה לארץ". שתיים מהמלאכות עוסקות בהצמחת הפירות, כאשר זריעה היא עבודה בשדה, וזמירה עבודה בעץ. ושתיים מהמלאכות עוסקות באיסוף הפירות, קציר הוא איסוף התבואה ושאר גידולי השדה, ובציר איסוף ענבים ופירות העץ.

נחלקו בראשונים והאחרונים האם שביעית בזה הזמן היא דאו' או דרבנן ולדעת רוב הפוסקים שמיטה בזמן הזה אינה נוהגת מן התורה אלא מדרבנן, וכן העיקר לדינא. ובכל הספיקות בשביעית אמרינן ספק דרבנן לקולא, שדינו ככל איסורי דרבנן שאנו הולכים בספיקם לקולא. עם זאת כל המלאכות שאסורות ב'לא תעשה' מהתורה, אסורות לעולם בשמיטה, שכן המלאכות שהזכירה התורה, לא נועדו לקיום העצים אלא לגדל פירות ולאוספם. זריעה מצמיחה פירות חדשים, וזמירה גורמת לעצים להצמיח פירות רבים וטובים יותר. וגם בזמן הזה ששמיטה מדברי חכמים, המלאכות שהתורה אסרה – אסורות לעולם.

אלא שיש מלאכות שהם בגדר של 'אוקמי אילנא' שחכמים התירו לעשות אותם בשביעית, המלאכות האלו הן מלאכות שנועדו לקיום העצים שלא ימותו או ייזקו, שאין מגמת המצווה שבכל שבע שנים כל העצים ימותו ולאחר השביעית יצטרכו לנטוע את כל המטע מחדש, אלא הכוונה שישבתו ישראל ממלאכה שנועדה להצמחת היבול והשבחת העצים¹. אך מלאכות שנועדו להצמיח את פירות השדה או להשביחם – אסורה, והן מלאכות הנקראות 'אברויי'. וה"ה למלאכות שאיסורן מדרבנן שבמקום שהן מיועדות לקיום מותר לעשותם אך אם הם להשבחה הם אסורים.

אם ירצה ד' נשתדל לבאר את הדברים יותר בביאור בהמשך.

¹ החזו"א כותב שאומקי אילנא זה בגדר של דחוייה ולא הותרה ולכן כל מה שאפשר להקדים ולעשות לפני השביעית יש לעשות, כג' זיבול השדות. עוד הוסיף החזו"א שאף נזק כבד שיגרם לעץ הוא בגדר של אוקמי אילנא אף אם לא ימות. (יש להעיר שאף שיש פעולות המותרות מדרבנן אין לנו לומר שזה שביעית דרבנן ולכן הכל מותר בספק, מאחר דכל מה שתקנו רבנן כעין דאו' תקנו).

שאלות ברצף

האם בזמן הזה מותר לעבוד באדמה בסוף שנה שישית. אם אסור ממתי?
מניין למדים זאת? האם יש חילוק בין אילן יחיד לשדה? האם יש הבדל
בין אילנות פרי ללא?

האם קונסים אדם שעושה מלאכת איסור בשדהו כגון: חרישה, נטיעת
אילן, זמירה וזיבול?

האם נוהג קדשות שביעית בפירות נוכרי שגדלו בשמיטה בארץ ישאל, והם
מותר לאכול ספיחים שגדלו בקרקעו של נכרי?

מאמתי יש לפירות האילן דיני קדושת שביעית?

מהו מצוות ביעור, ומהיכן לומדים מצוה זו, והאם מצווה זו נוהגת גם בדמי
שביעית?

אוצר ב"ד, מה המקור לדין זה. והאם נוהג בהם קדושת שביעית והאם
חייבים לבערם בזמן הביעור?

האם נוהג איסור ספיחים בפירות וירקות, תבואה וקטניות, בננות, מאכל
בהמה ופרחי נוי, ומדוע אסרוהו. והסבר את הפס' "את ספיח קצירך לא
תקצור".

האם מותר לעשות תרופות מפירות שיש בהם קדושת שביעית?

האם מותר להשקות בשמיטה עצים או פרחים. והאם מותר לרסס שדה
בשמיטה כדי להמית תולעים?

האם שביעית משמטת במקרים הבאים: מלוה בשטר, סיים לו שדהו
בהלואתו, מלוה שהתנה על מנת שלא תשמטנו שביעית, התנה שלא
ישמיט הוא חוב זה?

בפני איזה דינים אפשר לסדר פרוזבול, והאם מנהל גמ"ח או מנהל בנק
צריך לכתוב פרוזבול?

האם מותר לזרוע בשמיטה במקרים הבאים: א. זריעה במים
(הידרופוניקה). ב. זריעה בחממה עם מצע מנותק. ג. זריעה בעציץ שבתוך
הבית.

אילן שנעבד באיסור בשמיטה האם פירותיו מותרים באכילה או בהנאה
או לקחת ממנו לצורך מצוה כג' אתרוגים, והאם ספיחים מותרים בהנאה.

האם מותר לבשל או לסחוט או לרסק פירות שיש בהם קדושת שביעית.
האם מותר לסוך בשמן שביעית?

האם יש מלאכות המותרות לעשותם באדמה בסוף שביעית לצורך שמינית,
מה דינם של ספיחים שיצאו משביעית לשמינית.

פירות של קדושת שביעית שהתבשלו עם חולין, או יין של שישית
שהתערב עם יין של שביעית האם חייבים לבערם בשעת ביעור, וכיצד
מקיימים מצות ביעור.

מי שיש לו דמי שביעית האם יכול לתת מהם עבור צדקה או לשלם בהם
את חובו או לקיים בהם משלוח מנות וכדו'

האם יש הבדל ונפק"מ בין מקום שכבשו עולי בבל לעולי מצרים?

כתוב טעמי הפוסקים המתירים והאוסרים את 'היתר המכירה'?

מדוע צריך שיהיה ללוה קרקע לכתוב פרוזבול. והאם עציץ נקוב המנוח
ע"י יתדות נחשב קרקע לעניין זה. ומה יעשו אם יש ללוה קרקע פחות
מסכים ההלוואה או במקרה ואין קרקע כלל.

האם שביעית משמטת הקפת חנות או כתובת אשה או במקרה והלווה נתן
למלווה צריך עבור ההלוואה.

באר את מח' וטעמו התנאים בעניין כובש ג' כבשים בחבית אחת. וכיצד
נפסק להלכה.

האם חייבים להפריש תרו"מ בפירות שחנטו בשביעית. פרט מה הדין ביבול
נכרי שמירחם ישראל. יבול חו"ל, פירות של היתר מכירה, פרדס של ישראל
אם הפקיר או לא הפקיר. ומה יעשה אדם שחושש להפקיר מפני גנבים.

א. האם מותר לזמר ענפי אילן המפריעים לחוטי החשמל או לעוברים
והשבים? ב. האם מותר לגזום גדר חיה. ג. האם מותר לכסח דשא.

מהו אוצר ב"ד. ומה המקור לכך? והאם עדיף לקנות פירות של אוצר ב"ד
או של היתר המכירה. והאם נוהג בפירות אלו מצות ביעור.

האם נוהג איסור ספיחים בירקות שנזרעו בשישית ונקלטו בשביעית
ומאימתי מסתיים איסור ספיחים בשמינית?

א. האם מותר לבנות גדר בין שדה לשדה חבירו או בינו לרה"ר? ב. האם
מותר לפתוח מחצב שביעית? ג. האם מותר ליטול בשביעית אבנים מגדר
אבנים, והאם יש נפק"מ מה גובה הגדר?

האם מותר לעשות תרופות ומשחות או אבקת כביסה מצמחים שיש בהם קדושת שביעית.

א. האם שמיטת כספים נוהג בזמן הזה מדאור' או דרבנן ומניין לומדים זאת? ב. האם שביעית משמטת בתחילתה או בסופה ומניין לומדים זאת?

מדוע אין כותבים פרוזבול אלא על קרקע. ומה הדין אם יש ללוה קלח של כרוב או שדה ממושכנת. או שאין לו כלל קרקע אלא לערב יש קרקע.

האם שביעית משמטת במקרים הבאים: א. ראש כולל שלא שלם משכורת לאברכים. ב. מי שקנה חליפה ועדיין לא שילם. ג. כתובת אישה. ד. מי שהתחייב תרומה לבית הכנסת.

א. עד מתי מותר לחרוש בערב שביעית בשדה אילן? שדה לבן? עשר נטיעות

המפוזרות בבית סאה? ומניין לומדים זאת? ב. עד מתי מותר לניטוע אילנות בערב שביעית, מדוע?

א. באר את המושגים במשנה: מזבלין, מעדרין, מיבלין, מפרקין, מאבקין, מעשנין, מקרסמין, מזרדין, מפסלין, מזהמין את הנטיעות וכורכין אותם וקוטמין אותם ועושין להם בתים. ב. האם המלאכות הנ"ל מותרות בשביעית? ג. הרוצה לזבל את שדהו בשמיטה, האם מותר לו להיכנס את צאנו לשדה שיטילו שם את גליהם, וע"י כן תזדבל שדהו?

א. הנוטע אילן בשביעית או בתוספות שביעית, האם קונסים אותו לעקור את האילן. ב. החורש את שדהו או זיבלה או העביר קוצים ממנה בשביעית האם קונסים אותו במוצאי שביעית. ג. האם מותר ללקט עצים אבנים, עשים משדהו או משהו חברו?

כתוב מה המקור לדיני ביעור ספיחים, אוצר ב"ד, וכיצד מקיימים דינים אלו למעשה?

א. האם נוהגים דיני קדושת שביעית ואיסור ספיחים בירקות שגדלו בששית ונלקטו בשביעית? ב. עד מתי נוהג איסור ספיחים נוהג איסור ספיחים בשנה השמינית

באר את שיטת הרמב"ם ע"פ כפתור ופרח, רדב"ז וכס"מ האם יש קניין לעכו"ם בא"י ומה הנקפ"מ?

משנה שביעית (פ"י, מ"ב) השוחט את הפרה וחילקה בר"ה אם היה החודש מעובר וכו', באר את המשנה ע"פ הרמב"ם ור"ש? מח' הרמב"ם והראב"ד בפסיקת ההלכה, וישוב דברי הרמב"ם ע"פ הרדב"ז וכס"מ?

מהו גופו של פרוזבול? בפני איזה דיינים אפשר לעשות פרוזבול? הוכח!
תלמידי חכמים שהלוו זה לזה צריכים פרוזבול?

מנהלי יקב או בית הבד המשווקים יין ושמן ברחבי הארץ, האם מותר להם
לסחוט את הענבים או הזיתים של שביעית כדרכם בכל שנה או צריכים
שינוי? האם מתר להם לשווק יין ושמן גם לחוץ לארץ ומדוע?

א. האם נוהג דיני קדושת שביעית ומצות ביעור בקליפי רימונים ואגוזים,
שושנים

וורדים, קטף הנוטף מהפירות או מהעצים? ב. כיצד ינהג מי שהתערב לו
פירות שביעית בפירות של ששית או יין של שביעית בשל ששית לעניין
קדושה וביעור?

א. קבוצה של חסידים עם האדמו"ר שלהם נאספו בליל לג' בעומר להדלקת
מדורה לכבוד התנא הקדוש רשב"י זיע"א. לאחר שהניחו צמר גפן בחבית
ושפכו לתוכו שמן זית התכבד כ"ק האדמו"ר להדליק את המדורה. לפתע
עורר אחד החסידים את תשומת ליבו של האדמו"ר ששמן זה יש בו קדושת
שביעית. האם מותר לאדמו"ר להדליק מדורה זו או לא? ב. ראובן המנהל
של חברת תרופות התקשר למרא דאתרא ושואל: האם מותר לי לעשות
סוגי תרופות ממאכל שיש בו קדושת שביעית. כצד יפסוק המרא דאתרא.
ג. האם נוהג קדושת שביעית (סחורה וביעור) במאכל אדם הנאכל ע"י
הדחק? במאכל בהמה? בצנובר בעצים?

א. ראובן מנהל רשת חנויות למצרכי מזון וקונה ומוכר סחורה לרוב
ומעסקים כ - 300 פועלים, האם הוא צריך פרוזבול עבור קניית וממכר
הסחורה או לצורך פועליו? ב. הלוקח הלוואה בריבית ע"י 'היתר עיסקה',
האם השביעית משמטת חוב זה או לא? ג. האם שביעית משמטת במקרים
הבאים: הקפת חנות? הלוואה בשטר עם אחריות נכסים? חיוב שבועה?
מלווה ולווה שהתנו בניהם שההלוואה על תנאי שלא תשמיטנו שביעית?

א. האם בזמן הזה מותר לעבוד באדמה בסוף שנה שישית. אם אסור ממתי? מניין למדים זאת? האם יש חילוק בין אילן יחיד לשדה? האם יש הבדל בין אילנות פרי ללא?

כתוב במסכת שביעית (א, א) עד אימתי חורשין בשדה האילן ערב שביעית? בית שמאי אומרים כל זמן שהוא יפה לפרי ובית הלל אומרים: עד העצרת וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו (שעל העגלת החרישה יפה לפני של אותה שנה). (א, ו) (דיון שלטתה אילנות לבית הורא) אחד אילן סרק (שאינו עושה פירות) ואחד אילן מאכל (של כל מיני פירות). רואי אותן כאילו הם (ענין) תאנים: אם ראויים לעשות (פירות נשיעור של) כבר דבלה (שמשקלו) של ששים מנה באיטקלי - חורשים כל בית סאה בשבילן (עד עגרת). פחות מכאן - אין חורשין להם אלא לצרכן (של כל אילן, היינו מלא האורה וסלו). (ב, א) עד אימתי חורשין בשדה הלבן (שדה תבואה וקטניות) ערב שביעית עד שתכלה הליחה (לחומית שנקרקע מחמת הגשמים) כל זמן שבני אדם חורשים (כלי) ליתע במשקאות (שדה של קושואים) ובמדלעות (שדה של זעועים ששניהם לריכס רטיבות יחיה. למכאן ולכן נראה כמתקן שדה לזכך שניעית). אמר ר' שמעון נתת תורת כל אחד ואחד בידו אלא בשדה הלבן (אין חוקין מלא) עד הפסח ובשדה האילן עד עצרת.² (ב, ו) אין נוטעין (את האילן) ואין מרכיבין (לסוף זמורה לארץ שתלמח) ואין מרכיבין (ענף של אילן באלן אחר) ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה. ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור. רבי יהודה אומר כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים שוב אינה קולטת. רבי יוסי ורבי שמעון אומרים לשתי שבתות.³

² הרמב"ם פירש דכיון שצריך לזרוע בשדה הלבן אחרי החרישה, צריך שיהא בה רטיבות מצויה, לכן לא יחרשנה אלא כל זמן שיש בה רטיבות. ושדה אילן, הופכין אותה בחרישה כדי שירד המים ויחדור לעומקה, לפיכך אין צורך שיהא בה לחות או רטיבות, אלא מותר לו לחרשה ואפילו משתכלה הלחה.

³ מה טעם האיסור? רש"י ור"ת - לפי שאסור לעץ להיקלט בקרקע בשביעית (לפי רש"י - אסור לעץ להיקלט אף בתוספת שביעית, ולכן צריך מ"ד יום לפני ר"ה. ולפי ר"ת - אסור שילקט רק בשביעית ומספיק ל"ד קודם ר"ה). רמב"ם - אסור מדין מראית עין, מחשש הגמ' בגיטין, ולא משום תוספת שביעית ולכן גם בימינו צריך מ"ד יום קודם ר"ה. נפק"מ: לנטוע אילנות סרק ערב שביעית - לרמב"ם כיון שהטעם משום מראית עין, שיבואו למנות שנות ערלה מהשביעית - מותר, שאין איסור רק באילנות מאכל. לרש"י ור"ת עצם הלקיטה אסורה ולכן יש איסור אף באילנות סרק.

כתוב בר"ה (ט.) ודמוסיפין מחול על קדש מנלן? דתניא: בחריש ובקציר תשבת, רבי עקיבא אומר: אינו צריך לומר חריש וקציר של שביעית - שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וגו'. אלא: חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית, וקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית. רבי ישמעאל אומר: מה חריש רשות - אף קציר רשות. יצא קציר העומר שהוא מצוה.

כתוב במו"ק (ג.): אמר רבי אשי - ר"ג ובית דינו ס"ל כרבי ישמעאל דאמר הלכתא גמירי לה (עניין תוספת שביעית) וכי גמירי הלכתא בזמן שבהמ"ק קיים דומיא דניסוך המים, אבל בזמן שאין בית המקדש קיים לא.⁴

כתב הרמב"ם (ג, א) עבודת הארץ בשנה שישית: שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית. ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח. בזמן שאין מקדש - מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה. (ג, יא) אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות⁵ (דהיינו מ"ד יום כ"ד ור"ט). ודבר זה אסור לעולם (אף בזה"ז) מפני מראית העין (היינו הטעם של מונין) שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו. נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים,

⁴ נמצאנו למדים, שיש ג' שלבים באיסור שביעית: א. הלכ"מ: שלשים לפני שביעית אסורה העבודה בקרקע. ב. גזירת חכמים שאוסרה העבודה בקרקע, כל שאינה לצורך האילן או התבואה אף יותר משלושים יום (שדה האילן מעצרת, שדה הלבן מפסח). ג. מתקנת ר"ג ואילן - התירו לעבוד עד ר"ה (בזמן שאין בית מקדש קיים) ומשנתנו נשתנה לפני התירו של ר"ג (אלא שגם בדעת ר"ג נחלקו האם ישנה תוספת כל שהוא: התוס' כתבו במו"ק (ד.) אפילו לר"ג יש תוספת כל שהיא לשביעית, הר"ש סובר שיש להוסיף לשביעית תוספת יותר ארוכה מאשר תוספת של י"ט).

⁵ כתוב במסכת ר"ה: אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה: לדברי האומר שלושים (יום, הנוטע ערב שביעית) צריך שלושים ושלושים (30 לקליטה, 30 לתוספת שביעית סה"כ 60 יום). לדברי האומר שלושה (ימים) צריך שלושה ושלושים (3 ימים לקליטה ו-30 לתוספת שביעית סה"כ 33 יום). לדברי האומר שתי שבתות, צריך שתי שבתות ושלושים יום (דהיינו 44 יום).

פחות מכן יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור.

כתבו החזו"א (כב, ה) והרב רצאבי⁶ אילן סרק וזרעים נוטעים בזה"ז עד ר"ה דלא שייך בו מונין אך הגרמ"א (ע"פ מהר"י קורקוס) כתב דאין לחלק בין אילן סרק לאילן מאכל, שכך נראה מלשון הרמב"ם שכתב סתם 'אין נוטעים אילנות' ולא חילק, כיון שטעם האיסור שיבואו לחשוד שנטע בשמיטה עצמה. ולפ"ז אין לחלק, מכל מקום המקל יש לו על מי לסמוך. הילקו"י כתב דמעיקר הדין מותר לזרוע עד ר"ה אילנות סרק אלא שכתב שלכתחילה עדיף לסיים עד טו באב ולא להיכנס למחלוקת.

מה הדין בשתיל עץ בגוש עפר? כתב הילקו"י (ב, ב) שתיל עץ מאכל הנטוע כבר בגוש עפר קודם ט"ו באב - מותר לנטוע עד כ"ט אב עם הגוש, שאין שתיל זה זקוק לימי קליטה נוספים, בתנאי שגוש העפר לא יתפורר.

מה הדין בגאת? הרב רצאבי (עולת יצחק ח"ג סי' רנ) כתב שאין ערלה בגאת וכן אין בו קדושת שביעית ודינו כסרק, דאין הנאתו וביעורו שווה, שהרי אין אוכלים את הגאת אלא רק מוצצים את העלה. אך מ"מ לגזום אותו באופן שמועיל לצמיחתו (דהיינו גזום סמוך לעין העלה) אסור, משום שאף אילנות סרק ואילנות נוי אסור באופן זה. וכך גם ראיתי שכתב בשביתת השדה (עמ' ריב) ובילקו"י (פ"ז, כו) אלא שהרב דוד טהרני כתב (בקונטרס שיצא לאור ע"י מוסדות ביתר ובשול"ת ח"ג יו"ד סי' מח) שיש בגאת קדושת שביעית, וכן הוא מביא שהסכימו איתו על הדבר הרב תופיק, הרב מחפור, הרב מאוזז, והרב מרדכי אליהו, וכן כתב הרב עמאר בהסכמתו לחתנו הרב יחזקאל מוצפי (שול"ת שדה יחזקאל ח"א), וכך שמעתי מהרב גדעון בן משה

⁶ כל מה שיבוא להלן בשם רצאבי זה ע"פ שיעוריו של בנו הרב משה בספר שנת השבע.

שיש להחמיר בדבר, וכך גם ראיתי שסובר הרב רצון ערוסי⁷, הרב עזרא בסיס (שול"ת בית העזרי ח"ג סי' קו) והרב עמנואל טולדנו (עטה אור סי' ו, ג)⁸.

מה הדין של זריעה בתוספת שביעת? כתב הש"ך (יו"ד רצג) בשם תה"ד - יש להחמיר שלא לזרוע ג' ימים קודם ר"ה כדי שלא תהיה קליטת הזרע בשביעית. אך החזו"א כתב שבזמן זה אין להחמיר. הילקו"י (ב, ח) כתב שמעיקר הדין מותר, מ"מ עדיף להקדים כדי שיגיעו לשליש גידולים לפני ר"ה.

האם יש לחלק בין אילן יחיד לשדה? כמו שכבר שנינו דין תוספת שביעית לא חלה בימינו, ולכן בימינו אין שום הבדל בין אילן בודד לשדה אלא שאם בדין דאו' עסקינן כבר כתבו במשנה בשביעית (א, ג) אחד אילן סרק ואחד אילן מאכל רואין אותן כאילו הם תאנים אם ראויים לעשות ככר דבלה של ששים מנה באיטלקי חורשים כל בית סאה בשבילן פחות מכאן אין חורשין להם אלא לצרכן (דהיינו אם עצי התאנה וכיו"ב לא היו ראויים לעשות ככר דבלה של ששים מנה, אין השדה נחשבת כשדה אילן, ואין חורשים להם עד שבעות אלא תחת נופחם וחוצה לו דהיינו אורה וסלו). וכן כתב הרמב"ם (פ"ג ה"ג) היו פחות משלשה לבית סאה, או שהיו שלשה... ואחד אינו עושה אין חורשין להן אלא לצרכם והוא מלוא האורה וסלו חוצה לו⁹.

⁷ <https://net-sah.org/faq/40041>

⁸ נולד במקנס שבמרוקו לרבי יוסף טולדנו ומזל טוב בת רבי רפאל ברוך טולדנו בגיל שש התייתם מאמו ועבר לגור בבית סבו. למד בישיבת עץ החיים בטנג'יר ובישיבת בית יוסף בפובלין שבצרפת. לאחר מכן עלה לישראל ולמד בישיבת פוניבז. נשא את מרים בת הרב אהרון דהן ממקנס ומתגורר בעיר בני ברק. היה מקורב לרבי אלעזר מנחם מן שך ולמד אתו חברותא מדי שבת במשך ארבעים שנה.

⁹ ע"ע בפרש"י לסוכה לד. (ד"ה עשר נטיעות) שמשמע שגם אם יהיו פחות מג' אילנות, אם עושין האילנות שיעורהאמור חורשין להם לפי חשבון. האחרונים נתקשו בדברי רש"י שהרי במשנה נאמר "פחות מכאן אין חורשין להם אלא מלוא האורה וסלו" ומשמע שבפחות משלשה אילנות אין חורשין לפי חשבון תחת כל אילן, ותירץ הרש"ש ב"ב כו: ד "בפחות מכאן" דאי' במשנה קאי אאילנות שאינם עושים שליש ככר דבילה של ששים מנה כל אחד. מיהו אילן העושה שיעור זה חורשין תחתיו לפי חשבון כפרש"י. אלא שיש שהקשו שאינו משמע כך מהמשנה.. וע"ע במה שהאריך בבנין אב ח"א יו"ד סי' מח.

ב. האם קונסים אדם שעושה מלאכת איסור בשדהו כגון: חרישה, נטיעת אילן, זמירה וזיבול?

כתוב במסכת שביעית (ד, ב- ג) שדה שנתקוצה (שניטלו קוליה נשבעית כדי לתקנה למולאי שבעית, לא קנסוהו חכמים, לפיכך) תורע במוצאי שביעית¹⁰. (אכל שדה) ששנייבה (שהושגחה ע"י שנתקשה כדי לעקור ממנה את קוליה) או שנדיירה (שעשאה ליר ללאנו כדי לזבלה) לא תורע במוצאי שביעית (שקנסוהו חכמים, הואיל ויש בעבודות אלו משום השבחת הקרקע והכנתה לזריעה)¹¹. שדה ששנייבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית (משום קנס) ובית הלל אומרים אוכלין (כלין פירות שביעית המותרים): חוכרין (ראשי ישראל לקבל בחכירה, היינו תמורת תשלום כך וכך כוונתם לשנה) נירין (שדות שנתקשו) מן הנכרים בשביעית (כדי שהישראל יזרעו במולאי שביעית, ואע"פ שמעולד בכך את הגוי לחרוש בשביעית, לפי שאין הגויים מזוים על שבתת הארץ) אבל לא (חוכרין שדות) מישראל (שחששו בשביעית באיסור) ומחזיקין ידי נכרים (לומר להם 'תחזקנה ידיכם' וכדומה לע"פ שעובדים בשדותיהם) בשביעית אבל לא ידי ישראל (שאסור להחזיר ידי עובדי עבירה) ושואלין בשלומן (של הגויים) מפני דרכי שלום:

כתוב במסכת תרומות (פ"ב, א) הנוטע בשבת בשוגג יקיים, במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר.

כתוב בגמ' בגיטין (מד:) וא"ר יוסי בר' חנינא, נקטינן: הטיבה ומת - בנו זורעה, אלמא לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן. (נג:) תניא הנוטע בשבת בשוגג יקיים במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר (טעם א) מפני שישראל חשודין לשביעית (ויאמר שוגג הייתי, לכן גזרו שוגג אטו מזיד).

¹⁰ הרא"ש ביאר שטעם ההיתר הוא משום שלא הוכנה לזריעה עקב כיסוח הקוצים, ולכן לא קנסוהו. רש"י ביאר שלא קנסו אותו 'דהא לא עבד בשביעית עבודה חשובה' בשונה מ'נייטיבה ונידיירה' דקנסינן דעבד עבודה חשובה בשביעית. מהרמב"ם משמע שאף אם נוטל קוצים מחוברים לא קנסוהו, שהרי גם סיקול אבנים הוא תולדה דחורש וגם בו פסק להקל. וכ"פ החזו"א והרא"ה.

¹¹ פירוש: אמנם אסור לאדם לתקן את שדהו בשביעית, בין לצורך שביעית ובין לצורך מוצאי שביעית. ומלמדת המשנה שבדיעבד אם בא ותיקן שדהו בשביעית לצורך זריעה במוצאי שביעית - יש הבדל בין שני סוגי עבודות, שאם עשה עבודה כדי להשביח הקרקע ולהכינה ממש לזריעה, כגון שחרשה כדי לעקור ממנה עשבים או שזיבלה - קנסוהו חכמים שאסור לזרעה במוצאי שביעית, אך אם עשה רק עבודת ניקוי, כגון שפינה השדה מאבנים או מקוצים שהיה בה - לא קנסוהו חכמים ומותר לזרעה במוצאי שביעית.

מה שאין כן בשבת. **דבר אחר** (טעם ב) שישראל מונין שני ערלה לשביעית וידעו הכל שנטעו בשביעית ויבואו להתיר נטיעה בשביעית.

כתב הרמב"ם (**א, יב - יד**) הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, מפני שישראל חשודין על השביעית, אם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי. ה**חורש** את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית, ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו, ואם מת יזרענה בנו. ה**מעביר קוצים** מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית, או ש**סקל** ממנה אבנים אף על פי שאינו רשאי לא קנסו אותו ומותר לו לזרעה במוצאי שביעית.

כתב החזו"א (זו. כה) אם לא עקר אחר שנטע הפירות מותרים, וכן אם נטען גוי, או מכזיב ולהלן שלא כבשו עולי בבל - א"צ לעקור ואם מת קודם שיעוקר מחייבים את היורש לעקור כדלקמן ספ"ג וכל זה בנוטע. וכ"כ ה**ילקו"י** אילן שנעשתה בו עבודה האסורה בשמיטה, הפירות מותרים באכילה. מ"מ אע"פ כן אסור לקנות ממנו הפירות. ול**צורך מצוה**, כגון להשתמש באתרוג והדס לשם מצות ארבעת המינים יש להחמיר בדבר שנעבד בשביעית ולא להשתמש בו לצורך מצוה.

כתב בדרך **אמונה** שגם במקום שחרש רק חרישה ראשונה ('נרה') אף שהיא רק להמית את הקוצים - קנסוהו חכמים. **בילקו"י** (זו. כד) ובאול"צ (א. יט) כתבו כתב שאם עבר וזימר שדהו בשביעית אין קונסים אותו שלא יזרע במוצאי שביעית, שלא קנסו אלא כשעשה בשביעית מעשה של הכנת הקרקע לזריעה, אבל קצר שדהו באופן שאינו מכין לזריעה לא גזרו.

עוד כתב בדרך **אמונה** שאסור לזבל את השדה בין שזבלה ממש ובין שהכניס שם דיר של בהמות שלא לפי ההלכה ככתוב בפ"ב. ואף שזיבול אינו אלא איסור דרבנן מ"מ כיון שהוכנה לזריעה ויש שבח זבל בפירות

קנסוהו רבנן. כתב בחוט השני (סק"לד) מותר לזבל בשביעית כאשר במניעתן יפסידו רוב הפירות. אך כאשר יש איסור לזבל, אין לזבל בכל אופן.

מה יהיה הדין בהסיר זיבול? כתב הילקו"י אם אדם זיבל שדהו בשביעית וחזר והסיר הזיבול מותר לזרוע בו בשמינית ולא קנסוהו.

ג. האם נוהג קדשות שביעית בפירות נוכרי שגדלו בשמיטה בארץ ישראל, והאם מותר לאכול ספחים שגדלו בקרקעו של נכרי?

כתוב בגמ' בגיטין (מז.). מתני'. המוכר את שדהו לעובד כוכבים - לוקח ומביא ממנו בכורים, מפני תיקון העולם. גמ'. אמר רבה: אף על פי שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר, שנאמר: כי לי הארץ, לי קדושת הארץ, אבל יש קנין לעובד כוכבים בא"י לחפור בה בורות שיחין ומערות, שנאמר: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם; ורבי אליעזר אומר: אף על פי שיש קנין לגוי בא"י להפקיע מידי מעשר, שנאמר: דגנך, ולא דגן עובד כוכבים, אבל אין קנין לעובד כוכבים בא"י לחפור בה בורות שיחין ומערות, שנאמר: לה' הארץ.

הרמב"ם (תרומות א, י - יא) כתב גוי שקנה קרקע בא"י לא הפקיעה מין המצוות, אלא הרי היא בקדושתה. לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה ככיבוש יחיד אלא מפריש תרו"מ ומביא ביכורים והכל מן התורה כאילו לא נמכרה לעכו"ם מעולם... פירות העכו"ם שגדלו בקרקע שקנה בא"י, אם נגמרה מלאכתם ביד עכו"ם ומרחן העכו"ם פטורין מכלום שנאמר דגנך ולא דגן עכו"ם, ואם לקחן ישראל אחר שנתלשו קודם שתגמר מלאכתן וגמרון ישראל חייבין בכל מן התורה. וברמב"ם (שמו"י ד, כט) כתב גוי שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית, פירותיה מותרין, שלא גזרו על הפסיחין אלא מפני עוברי עבירה, והגוים אינם מצווים על השביעית כדי שנגזור עליהם.

ברמב"ם לכאורה ישנה סתירה, שמחד נראה שדעת הרמב"ם שאין קניין לגוי להפקיע מקדושת הארץ, ולכן כתב בהל' תרומות שאם הישראל חזר וקנה את הקרקע - אינה ככיבוש יחיד, וזה משום דקי"ל בגיטין לעיל שאין קניין לגוי להפקיע מקדושת הארץ. אולם מאידך, כל עוד שהקרקע בחזקת גוי הגם שאינו מפקיע מקדושת הארץ, מ"מ מפקיע מקדושת הפירות, ולכן הם פטורים מתרו"מ ומקדושת שביעית אלא אם כן מירחם ישראל. א"כ, מזה דעת הרמב"ם?

כתב המבי"ט (ח"א סי' א, יא, כא, ריז, שלו) שהרמב"ם סובר שיש קדושת שביעית בפירות, ואין לגוי אפשרות להפקיע את קדושת הארץ. ולכן בשאר שנים יש להפריש מפרותיו תרו"מ ובשנת השמיטה חלה עליהם קדושת שביעית ופטורים מתרו"מ. וכ"כ מהר"יט, מהר"י קורקוס (ג, ז). **כפתור ופרח הר"ש סיריליאנו** (ו, א) **החזו"א** (ב, ז)¹² **בית הלוי** (ג, א ענף ו)¹³ **ההרב רצאבי**.

אלא שמר"ן כתב בשול"ת **אבקת רובל** (סימן כד ובכס"מ כאן) שדווקא כאשר ישראל חוזר וקונה את השדה היא חוזרת לקדושתה, אך בזמן שהיא ביד גוי אין המצוות בארץ חלות עליה. ולכן פירות הגדלים ביד גוי בשביעית, לא חלה עליהם קדושת שביעית, ורק אם נתמרחו¹⁴ ביד ישראל חייבים הם בתרו"מ כפירות שאר שנים, כך אף משמע מדברי הרמ"א (ביו"ד שלא, יט)¹⁵. וכך כתבו **בוב הפוסקים** (פאת השולחן כג. כט רדב"ז ח"ה סי' ב אלפים רכא.

¹² לשיטת החזו"א אין עובדים בשדה נכרי בשביעית, שכן עיקר ההוראה, ונוהגים קדושת שביעית בפירותיהם, ומעשרין אותם בלא ברכה, וכן המנהג בבני ברק.

¹³ וע' בשבת הארץ במבוא שהאריך לסתור את דבריו.

¹⁴ דהיינו ישור, החלקת ויפוי ערימת התבואה, המשמשים גורם לקובעה באיסור טבל ולאוסרה אף באכילת עראי, עד שיופרשו ממנה תרומות ומעשרות דכל זמן שלא נגמרה מלאכתם של הדברים החייבים בתרומות ומעשרות, מותר לאכול מהם אכילת עראי ללא הפרשת תרומות ומעשרות

¹⁵ אלא שהחזו"א (כ, ז) כותב שהרמ"א גם סובר שחלה על הפירות קדושת שביעית, והפטור מפרשת תרו"מ בשביעית אינו נובע מחלות הקדושה עליהם אלא מכך שהפירות הם הפקר. ומכיון שפירות הגוי אינם הפקר, יכולים להיות קדושים בקדושת שביעית. כך גם הציע הגרש"א (מענין ארץ סי' ז' אות ו) להסביר את דעת הרמ"א שאע"ג שהפיקרא דשביעית הוא אפקעתא דמלכא, מ"מ אל הפקיעה תורה את הבעלות אלא ממי שמחויב מן הדין להפקיר, משא"כ גוי שאין לו שום זכות קנין בנוגע להפקעת קדושה, מ"מ קניין ממון מיהו יש לו והפירות הרי הן שלו לכל דבר, ולכן לא גזרת תורת הפקר כל פורותיו.

ברכ"י שלא. ספר השמיטה י, ב. הגרא"ה. מנח"י ח"ו קכח. או"צ ח"ב, יד. יבי"א ח"י, מב וחזו"ע עמ' רט. מאמ"ר ס' ד וילקו"י י"ט, ב).

האם מותר להחמיר בקדושת פירות נוכרי? מבואר בדברי מר"ן באבקת רובל (סי' כה) "אמר יוסף קארו אחר שכתב החכ' הר' משה מטראני אגרת זאת השנית רצה לעשות מעשה כדבריו בשמטה שעברה ומיחו בידו בשמטה זו שהיא שנת השל"ד הקשה את רוחו ואמת את לבבו לתקוע עצמו לעשות מעשה כדבריו ביד רמה, וקמו כל חכמי העיר ועיינו בדבריו הראשונים והאחרונים וראו שאין בו ממש, והכריזו בבתי כנסיות בגזרת נדוי שכלם יפרשו תרו"מ מפירות הגוי.. " בשו"ת **ציץ הקודש** (א, טו) הבין מדברי **המהרשד"ם** (י"ד ס' קצב) שהחרם הוא גם על מי שנוהג בפירות אלו קדושת שביעית, אלא שהחזו"א (שביעית ס"ס כ) כתב שאין הבנת ציץ הקודש בדברי המהרשד"ם נכונה וכל מה שכתב המהרשד"ם אינו אלא על הרוצים להחמיר בקדושת שביעית במשך שנתיים מחמת הספק. וכ"כ בארץ חיים סתהון (ס' שלא, דף קז). האול"צ (ב, יד) כתב שמלבד הנידוי, המחמיר לנהוג קדושת שביעית בפירות נכרים נגד המנהג להקל, הרי הוא כמזלזל כבוד אבותיו וכמוציא לעז על הראשונים, ואם נוהג כן בפני רבו חייב נידוי, ולכן גם הרוצה להחמיר אין לעשות כן אלא בצנעה, דלא ראינו מי שיחמיר בזה. וע"ע בשו"ת יבי"א (ג, יט אות ו) שכתב להלכה כדברי ציץ הקודש וביאר את הדברים בטוטו"ד.

האם מותר לאכול ספיחים¹⁶ שגדלו בקרקע של גוי? כתב הרמב"ם (פ"ד, כט) "עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית - פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם" דהיינו לשיטת הרמב"ם פירותיו של הגוי

¹⁶ יש לבאר ולהקדים מהם ספיחים: מהתורה פירות הגדלים בשביעית באילן וכן הספיחים, היינו מה שגדל מהזרע שנפל בארץ לפני שביעית - מותר מהתורה לאכול, אלא שיש בהם קדושת שביעית. מה שנאמר 'את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזיריך לא תבצור', היינו שלא יקצור כדרך הקוצרים, אלא קוצר מעט מעט בשינוי לפי הצורך. אלא שחכמים גזרו על כל הספיחים של תבואה, קטניות וירקות באכילה (לשיטת תוס' וכן גם נפסק). וטעם הגזירה מפני עוברי עבירה, שזורעים בשביעית ואומרים שגדלו מאליהם וספיחים הם. חכמים חריגו את פירות האילן שגדלים מאליהם שנה שנה דאין בהם איסור ספיחים, וכן צמחים שאין דרך רוב בני אדם לזרועם.

מותרים, שלא גזרו איסור ספיחים אלא ביהודי. מאידך הכפתור ופרח חלק הרמב"ם וכתב שפירותיו אוסרים. מכאן למד הרדב"ז שהרמב"ם פסק כמ"ד שאין קנין לגוי בא"י, שהרי כתב שהטעם שספיחי גוי מותרים הוא משום שלא גזרו עליהם, ואם יש קניין לגוי ודאי שאין ספיחים שהרי כל הגידולים מותרים. ואע"פ שהשדה קדושה הפירות מותרים, משום שהגוי העובד בשדה אינו עובר איסור, וגם הספיחים מותרים משום שלא גזרו על ספיחים שבקרקע הגוי. דלא כדברי הכפתור ופרח שסבר ששדה שנעבדה ע"י גוי אסורה מהתורה. **למעשה** כתבו רוב פוסקים (דלא כהחזו"א דלעיל בתשובה) שקרקע שנמכרה לגוי אין בהם איסור ספיחים ולא קדושת שביעית.

האם יש לחלק בספיחין בקרקע של גוי אם ישראל עובד או גוי? הכס"מ סובר שכשאר ישראל זרע את התבואה היא אסורה באיסור ספיחים, אף אם זה קרקע של גוי. וכ"פ החזו"א (י, ו) הגרשו"א (מעדני ארץ ט, יא) ומאמר"ר (יא, ט). **אלא שבחזו"ע** (עמוד רי) וילקו"י (כג, ג) כתבו שאף אם הישראל עבד בקרקע, **לענין דיעבד** ואיסור ספיחים שהוא מדרבנן, ספק דרבנן לקולא, ויש להקל בזה.

ד. מאמתי יש לפירות האילן דיני קדושת שביעית?

הקדמה: מצאנו שיש לעשות כמה וכמה פעולות בפירות שביעית **א.** חייב להפקיר את היבול שקדוש בקדושת שביעית (מח' בין הב"י למבי"ט אם זה הפקעה דמלכא או לא). **ב.** אסור להפסיד אותם (לאוכלה ולא להפסד). **ג.** לא לסחור בהם (לאוכלה ולא לסחורה). **ד.** חובת ביעור. **ה.** ספיחין, במה אין? בשדה בור, ניר, כרם, זרע 2. רק מה שגדל בשביעית - דלא כרמב"ם. 3. טבל של ספיחין וכן מאכל בהמה (לרש"ס, והחזו"א ח'. אלא שנראה כרש"ס, שדווקא מאכל עם חשיבות ודרך המגדלים לזרוע יהיה בו איסור ספיחין) **ו.** אסור להוציא אותם לחו"ל. **ז.** א- ד הם איסורי דאו', ה- ו הם איסורי דרבנן].

על איזה יבולים חלים קדושת שביעית? דווקא דבר שהוא מאכל אדם או בהמה, דבר שסכין בו ונשמר, וכן הנאתו ביעורו שווה, הגמ' למשל דנה לגבי לולב האם הנאתו וביעורו שווה, משום שבתקופת הגמ' עשו ממנו מטאטא. אך אם אין הנאתו וביעורו שווה, לא חל עליו קדושת שביעית, ולכן עצים להסקה אין בהם קדושת שביעית.

ממתי חל השמיטה? השמיטה חלה בא' בתשרי לכול"ע אך קדושת שביעית מתחלקת לג' חלקים א. ירקות - הולכים בתר לקיטה, ולכן אם ליקט בשביעית - קדוש. ואם ליקט לפני או אחרי השביעית אף אם גדל בשביעית אין בו קדושת שביעית. (נח' הר"ש והרמב"ם אם יש בהם גזרת ספיחין, לרמב"ם אם ליקט את הירק בשביעית אע"פ שהוא גדל בשישית הם אסורים משום ספיחין ולר"ש לא).¹⁷ ב. תבואה וקטניות וזיתים וענבים¹⁸ - נקבע הקדושה שלהם ע"פ שליש גידול, (נח' הראשונים מהו שליש גידול. לפי הר"ח והר"ן - שליש מהמשקל הסופי שלהם, רש"י - שליש הבישול שלהם, כעין בישול בשבת, רמב"ם - שליש גידול של הפרי). ג. פירות האילן - הולכים בתר חנטה (נח' הראשונים מהי חנטה - רמב"ם כתב שליש הגידול, תוס' - שהוציא את הפרח. להלכה השו"ע פסק כרמב"ם. ולכן פירות האילן שחנטו בשישית אין בהם קדושת שביעית ורק אם חנטו בשביעית אף שנאכלים בשישית יש בהם קדושת שביעית. באתרוגם נח' - לרמב"ם: לחומרה אחר לקיטה לשביעית ואחר תחילת גידול לחיוב מעשרות. ולרוה"ר אחר חנטה כשאר פירות לכל ענין).

כתוב במסכת שביעית (ד, ז - ט) (פירות שביעית אסור להפסידם מפני קדושתם, לכן אסור לאוכלם בוסר, היינו קודם צינולס. וקאלין) מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית (ממתי רואים הפירות לאכילה, שיהא מותר לאוכלם בשביעית ואין זה נקרא הפסד פירות שביעית?) **הפגים** (תלנים רטות) משזיריחו (משיאלדמו) אוכל בהם פתו בשדה (דך ארעי, אע"פ שעדיין לא התבשלו על ארבע) בחלו (התחילו להתבשל) כונס לתוך ביתו. וכן כיוצא בהם (משיאלדמו התלנים) בשאר שני שבוע חייב במעשרות: **הבוסר** (ענבי הבוסר), משהביא מים (שיש לו מין כשנסחט, אז) אוכל בו פתו בשדה הבאיש

¹⁷ החזו"א סובר שלרמב"ם יש מצב שגם אם לקטו בשביעית אין בהם קדושה, וזה במקום שיבשו העוקצים שלהם בשישית, משום שבמצב כזה נחשבים הם כמלוקטים ועומדים. אלא שהאחרונים ח' עליו וסוברים שאין הדין כן.

¹⁸ בנוגע לזיתים וענבים יש לשאול והרי הם נחשבים לעצים, אלא משום שמפורש בתורה 'תירוש ויצהר' בגדר של קטניות בחלק מהמקומות, הכניסו אותם חכמים בגדר של קטניות ותבואה.

(הבגזיל כל זכרו והחלונים נראים מתוך הקליפה - צולר ענבים ו) כונס לתוך ביתו. וכן כיוצא בו (משנהבאיש) בשאר שני שבוע חייב במעשרות: זיתים משיכניסו רביעית לסאה (משזוכל להפיק מסאה זיתים רביעית הלוג שמו) פוצע (את הזיתים, לדך הזיתים שפנעלים אותו לפני חליסם, כדי לרכס ולמתקם) ואוכל בשדה (אך לא יסוך בשמנס, לפי שאינס ראויים לסיכה, ואין כסים בשביעית אלא דבר שדרכו לסוך). (אס) הכניסו (הזיתים שיעור שאפשר לסחוט מסאה זיתים) חצי לוג כותש (ומוזיא מהם קלת שמו) וסך בשדה (שזיתים אלו הגילים כבר לסיכה מועטת שסכים בשדה) הכניסו (התבשלו שיעור שאפשר להפיק מהם) שליש (ממה שדרכם לגדל) כותש בשדה וכונס לתוך ביתו. וכן כיוצא בהם בשאר שני שבוע (בשש שנות השמיטה) חייבים במעשרות (משנהכניסו שליש) ושאר כל פירות האילן (שאין דך לאכלס קודם שהבשילו) כעונתן למעשרות כן עונתן לשביעית (שדוקא בחלונים, ענבים וזיתים שהגילים לאוכלס קודם ביכולס, התיכו לאכול מהם בשדה קודם לכן, ואל בשאר פירות):

כתוב במסכת ר"ה (ב). רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים: באחד בתשרי. באחד בתשרי - ראש - השנה לשנים, ולשמיטין... באחד בשבט - ראש השנה לאילן, כדברי בית שמאי, בית הלל אומרים: בחמשה עשר בו. תנן התם: האורז והדוחן והפרגין והשומשמין שהשרישו לפני ראש השנה - מתעשרים לשעבר, ומותרין בשביעית. ואם לאו - אסורין בשביעית, ומתעשרין לשנה הבאה. אמר רבה, אמור רבנן: אילן - בתר חנטה, תבואה וזיתים - בתר שליש, ירק - בתר לקיטה (דהיינו, כל גידול וגידול נחשב כגידול שמיטה לפי השלכ המשמעוטי ביותר בתהליך הגידול, אס שלכ זה התרחש במהלך השמיטה, אזי דינו כפירות שביעית, אך אס תהליך זה קרה לפני או אחרי השמיטה, דינו כשאר כל הפירות בשאר השנים).

עוד כתוב בתוספתא (שביעית ב, יג): התבואה והקטניות שהביאו שליש (גידולס) לפני ר"ה מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית (שדינס כחצואה של שישית). ואם לאו - אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה (שדינס כחצואה של שביעית).

כתב הרמב"ם (פ"ד ה"ט) באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות, פירות ששית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה או קטניות או פירות האילן והגיעו לעונת המעשרות (שליש גידולם) קודם ר"ה הרי אלו מותרין, ואף על פי שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות ששית לכל דבר, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה הרי הן כפירות שביעית. (פ"ד הי"ב - הי"ג) הירק בשעת לקיטתו.. (פ"ה ה"ט"ז) ומאימתי יהיה מותר לאכול פירות האילן בשדה בשביעית? הפגין של תאנים משזריחו אוכל בהן פתו בשדה וכן כל כיוצא בהן, הבוסר משיוציא מים ואוכלו בשדה וכן כל כיוצא בו, הזיתים משיכנסו סאה של זיתים רביעית שמן פוצע ואוכל בשדה, הכניסו חצי לוג כותש וסך בשדה, הכניס שלישי מותר להכניס לביתו שהרי הגיעו לעונת המעשרות.

יוצא אם כן שיש שני חילוקים ממתי מותר לאכול פירות שביעית וממתי חל עליהם קדושת שביעית, ככלל מותר לאכול את הפירות מרגע שהם ראויים למאכל אדם, ויש ג' חלוקות ממתי הם קדושים בקדושת שביעית - א. קטניות ותבואה, בשליש גידולם. ב. פירות, חנטה¹⁹. ג. ירקות, לקיטה. הכלל היוצא הוא שכל גידול נחשב כגידול שמטיה אם השלב המשמעותי ביותר בתהליך גידולו התרחש בשנת השמיטה. (ולא כר' חיים כללן המוצא בספר השמיטה פ"א הע' 3).

בדין בוסר - לדעת הר"ש דוקא זיתים, ענבים ותאנים רגילים לאכלם קודם בישולם, ולכן יש בהם שיעור של היתר אכילה, גם קודם זמן ההיתר להכניס לבית ולאכול. אבל בכל הפירות אין אלא שיעור אחד, שהוא זמן הגעתם לעונת המעשרות, וקודם שיעור זה אסור לאכלם גם בשדה. אלא שלדעת הרמב"ם אם כבר הוכשרו לאכילה מעט מותר לאכול מהם עראי, ואם הוכשרו לגמרי כונס לתוך ביתו.

¹⁹ מהי חנטיה? רש"י - חניטה היא נפילת הפרח ותחילת הפרי. רמב"ם - חניטה היא שלישי גידול. להלכה פסקינן דיש לחוש לשניהם (אם כי בדרך כלל אין השלכה מעשית לדבר). יוצא אם כן שפירות המשווקים בחודשים הראשונים של שנת השביעית, אין כלל קדושת שביעית. ולגבי הזמן שבו יש להתחיל לחשוש, הדבר תלוי בסוג פרי, דיש פירות שחונטים כבר בסביבות טו בשבט ויוצאים לשוק כמה חודשים אח"כ ולכן יש להיזהר בהם החל מאמצע השנה השביעית.

החכמ"א (שערי צדק יז, כו) והגרשו"א (מנח"ש סי' נא, יד) כתבו למסקנה לפי שאין אנו בקיאים בשיעור שלישי גידול ולכן אסור לאכול עד שהם ראויים לאכילה קצת.

ה. מהו מצוות ביעור, ומהיכן לומדים מצוה זו, והאם מצווה זו נוהגת גם בדמי שביעית?

הקדמה: פירות שביעית אין אוכלים מהם אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה, שנאמר (ויקרא כה, ז) 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואה לאכול' כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה, אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב לבער את אותו מין מן הבית²⁰. וכן שנינו בגמרא בפסחים (נב:): תנן התם: שלש ארצות (בארץ ישראל חלוקות זו מזו לענין ביעור, שאין זו סומכת על זו משכלו בה, ואף על פי שלא כלו בחצרתה) לביעור; יהודה, ועבר הירדן, וגליל. ושלוש ארצות בכל אחת ואחת. ולמה אמרו שלש ארצות לביעור (ואילו נשלו ארצות לכל אחת הרי כאן תשע ארצות, למהי הילכתא אמרו שלש ארצות לביעור, ותו לא?) - שיהיו אוכלין בכל אחת (עשאוהו לשלש שכל אחת כאילו הן אחת, ואוכלין בכל אחת ואחת מהשלש החלוקות לביעור עד שיכלה האחרון שבשלש ארצותיה, אוכלין ביהודה עד שיכלה אחרון שבשלש ארצותיה, וכן בעבר הירדן וכן בגליל) ואחת עד שיכלה האחרון שבה. מנא הני מילי (ולאכלין ביהודה עד שיכלה אחרון שבשלש ארצות שבה, אבל אין אוכלין ביהודה על ידי אותן שבגליל)? אמר רב חמא בר עוקבא אמר רבי יוסי בר חנינא: אמר קרא ולבהמתך ולחיה אשר בארצך כל זמן שחיה אוכלת מן השדה - האכל לבהמה שבבית. כלה לחיה אשר בשדה - כלה לבהמתך מן הבית. וגמירי (מסורת מאבותינו) דאין חיה שביהודה (מתרחקת כל כך לאלת מיהודה לגליל ומגליל ליהודה, אבל יזכה היא מגליל לגליל ומיהודה ליהודה) גדילה על פירות שבגליל, ואין חיה שבגליל גדילה על פירות שביהודה. תנו רבנן: פירות שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ - מתבערין (כשתגיע עונת הביעור שכלו לחיה) בכל מקום שהן (ולא

²⁰ כתב החזו"א במקום שיש טרחה להוציא את זה מהבית אין חיוב להוציא מהבית אלא יכול להפקיר את זה בפני ג' בביתו, ומותר להפקיר גם בפניו אוהביו אף אף יודע שלא ייקחו. לאור"צ (למי שסובר כרמב"ן) מותר אף לעשות זאת בבית זקנים (דהיינו שידוע שאין שום סיכוי שייקחו את זה), ואפשר אף באחד שהוא קרוב ושניים כשרים לעדות. המהר"ט כתב שאע"פ שאחרים יכולים לזכות בהם ראוי שלא יזכו בהם.

מטרחינו ליה להחזיקן לארץ לזכרון (ס). רבי שמעון בן אלעזר אומר: יחזרו למקומן ויתבערו, משום שנאמר בארץך (לחיה אשך באלכך זהו זיעורן – שמפקינן במקום דליסת חיה ובהמה) - **הא אפיקתיה** (למעוטי לאין סומכין בני יהודה אלף על ארס, ולא על של גליל)! - **קרי ביה בארץ, בארץך** (אי הוה כתיב בלרץ הוה שמעת מינה חלא מינייהו, השתא לכתיב בלרץ – לרוס זה תרחי), - אי נמי (אשך לרשא): **מאשר בארץך**.

מכאן למדנו שמי שברשותו גידולי קרקע הקדושים בקדושת שביעית (כמבואר בת' ד') בין ממאכל אדם בין ממאכל בהמה ובין צבעים, כאשר כלה אותו מין מהשדות והמטעים חייב לבער את מה שבביתו.²¹ וה"ה לכסף או דבר מאכל שקיבל תמורתם, דאם חל עליהם קדושת שביעית חייבים בביעור.

כתוב במסכת שביעית (ז, א - ב) כלל גדול אמרו (חכמים) בשביעית (זענין קדושת הפירות) כל שהוא מאכל אדם (אף שהוא נאכל ע"י החק, או) ומאכל בהמה וממין הצובעים (שהוא עשב שעושים ממנו זבוע) ואינו מתקיים בארץ (שלא מניחים אותו במחוצר הוא נרקב וכלה מן השדה) **יש לו** (דין קדושת) שביעית ולדמיו שביעית (אם מכר, אף הדמים נתפשים בקדושת שביעית, וכשכלה מינו בשדה) **יש לו ביעור ולדמיו ביעור** ואיזה (הוא מאכל אדם שנהגת בו קדושת שביעית, אע"פ שאינו מיוחד למאכל אדם?) זה עלה הלוף השוטה ועלה הדנדנה העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב ומאכל בהמה (שנהגת בו קדושת שביעית, מהו? אפילו) החוחים והדרדרים (מיני קוליס, שהם מאכל גמלים) וממין הצובעים (שנהגת בו קדושת שביעית, מהו?) ספיחי איסטיס (ספיחים של עשב שעושים ממנו זבוע תכלת) וקוצה (עשב שעושים ממנו זבוע ארוס). (כל אלה) יש להם (קדושת) שביעית ולדמיהן שביעית יש להם ביעור ולדמיהן ביעור: ועוד כלל אחר אמרו (בשביעית) כל שאינו (לאוי ל) מאכל אדם ומאכל בהמה (או שהוא) וממין הצובעים ומתקיים בארץ (ואינו נרקב) **יש לו** (דין) שביעית ולדמיו שביעית (אבל) אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור. אי זהו (דבר שאינו מאכל אדם ואינו מאכל בהמה?) עקר (שורש) הלוף השוטה ועקר הדנדנה והערקבנין והחלבצין והבוכריה. (ומהו) וממין הצובעים (המתקיים בלרץ?) הפואה והרכפא יש להם

²¹ האם ביעור הוא דין דא' או דרבנן? לדעת רש"י ביומא פג. והמאירי שם וכן לדעת התוס' חולין קכ: ורוב הפוסקים חובת הביעור היא מן התורה אך לדעת הרמב"ן בויקרא מצות הביעור היא מדרבנן והפוסקים הם כסמכתא בעלמא.

שביעית ולדמיהן שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור ר' מאיר אומר דמיהם (כ) מתבערין עד ראש השנה (של שנה שמינית) אמרו לו להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן: (ט, ח) מי שהיו לו פירות שביעית (בבית) והגיע שעת הבעור (שכלו פירות חלו לחיה מן השדה) מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד (מבני ביתו, ולשכניו ולקרוביו, ומה שגשאר מצד מן הבית) ועניים אוכלין אחר הבעור אבל לא עשירים (שאסור לעשירים לזכות בפירות שנתבעו מן הבית) דברי רבי יהודה (שנאמר ואכלו אביני עמך – אביני עמך ולא עמך). רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הבעור (ואף בעל הבית עצמו יכול לחזור ולזכות בפירות, שהיא דוקש ז'אכלו ביני עמך' – האביונים ועמך).

כתב הרמב"ם (ז, א - ג) פירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה שנאמר "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה אתה אוכל ממנה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב לבער אותו המין מן הבית וזהו ביעור של פירות שביעית: כיצד הרי שהיו לו גרוגרות שביעית בתוך ביתו אוכל מהן כל זמן שהתאנים באילנות בשדה, כלו התאנים מן השדה אסור לאכול מאותן שבבית אלא מבער אותן: היו לו פירות מרובין מחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, ואסור לאכול אחר הביעור בין לעניים בין לעשירים, ואם לא מצא אוכלין בשעת הביעור שורף באש או משליך לים המלח ומאבדן לכל דבר שמאבד. (ט - י) שלש ארצות לביעור, ארץ יהודה כולה ההר והשפלה והעמק ארץ אחת, עבר הירדן כולו שפלת לוד והר שפלת לוד ומבית חורון עד הים ארץ אחת, והגליל כולו העליון והתחתון ותחום טבריא ארץ אחת, ואוכלין בכל אחת ואחת משלשתן עד שיכלה האחרון שבה: כיצד? היו לו פירות בארץ יהודה, אוכל מהן כל זמן שיש מאותו המין בכל ארץ יהודה כולה, וכן אם היו לו פירות גליל וכן בעבר הירדן.

כיצד עושה ביעור בפועל? נח' הרמב"ם ושאר הפוסקים לרמב"ם יש לבער ממש וכך גם כתב האול"צ ג, ד, אך לרמב"ן והתוס' ועוד יכול לבער ע"י שיאמר 'מי שצריך ליטול יטול'. ואח"כ רשאי אף הוא בעצמו לחזור ולזכות בהם וכך כתב החזו"א יא, ז משפט כהן, פג חזו"ע שביעית עמ" ריז יב"א ח"ט סי' קח, הגרמ"א כא, ג וילקו"י עמ' תס"ח.

איזה פירות לא צריכים ביעור? א. פירות שגדלו בקרקע גוי פטורות מביעור, שהרי אין בהם קדושת שביעית (ב"י) ואף לשיטת מי שסובר שיש בהם (מבי"ט) קדושת שביעית אין חיוב לבערם, כיון שהפירות באים מחמת הגוי. **ב.** פירות אוצר ב"ד אין חייב בביעור כל זמן שנמצאים ביד ב"ד, ואם היו הפירות ביד ב"ד בזמן הביעור שוב אין חייבים לבער לעולם, כיון שהם נחשבים כמבוערים (חזו"א יא, ז). ואם אדם לקח מאוצר ב"ד לפני שהגיע זמן הביעור חייב לבער כשיגיע הזמן (מנח"ש נא, יז).

מה הדין אם עיכבן בביתו אחר זמן הביעור? כתב הרמב"ן שאם עיכבן בביתו אחר זמן הביעור בכדי לאכלן - אוסרים באכילה, וזו שביעית שאוסרת בנ"ט. וכ"כ החזו"א (יא, ו) והגרמ"א (כא, כו). אך **ספר חרדים** (פרק ביעור) כתב שאם לא ביער באונס לא נאסר. וכ"פ **הספר השמיטה** (ט, י) והגרשו"א (מנח"ש נא, יז) והילקו"י (כא, ז - שכך משמע מהרמב"ן מזה שכתב 'אם עיכבן' דהיינו דוקא במזיד, אבל בשוגג מותר).

מה הדין בביעור דמיו? כתב הרמב"ם (ז, ז) וכשם שמבערין את הפירות כך מבערין את הדמים. כיצד הרי שמכר רמונים של שביעית והרי הוא אוכל בדמיהן, וכלו הרמונים מן האילנות שבשדה ונשאר אצלו מן הדמים שמכר בהן חייב לבער²²; כיצד עושה (כיצד מבער דמי השביעית) קונה בהן מאכלות (כשווי הדמים, אבל לא יכול לחלל על שווה פרוטה) ומחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, או ישליכם (את המעות) לים המלח אם לא מצא אוכלין.

²² דהיינו זמן ביעור הדמים כזמן ביעור הפרי.

ו. אוצר ב"ד, מה המקור לדין זה. והאם נוהג בהם קדושת שביעית והאם חייבים לבערם בזמן הביעור?

כתוב בתוספתא (שביעית ח, א) בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו, ונותן לו מהן מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר. הגיע (ה)זמן (של ה)תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין, עוררין אותן²³, ועושין אותן דבילה, וכונסין אותן בחביות, ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן ענבים, שלוחי בית דין שוכרין פועלין, בוצרין אותן, ודורכין אותן בגת, וכונסין אותן בחביות, ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן זיתים, שלוחי בית דין שוכרין פועלין, ומוסקין אותן, ועוטנין אותן בית הבד, וכונסין אותן בחביות, ומכניסין אותן לאוצר שבעיר, ומחלקין מהן ערבי שבתות - כל אחד ואחד לפי ביתו.

מבואר בתוספתא שהיות וידוע הדבר שאסור לנעול את השדה והכרם בשנה השביעית, רצו חכמים לתקן תקנה כדי למנוע מעוברי עבירה ליטול כמויות גדולות של פירות שביעית ולסחור בהם ולכן בתקופה שאחר בית המקדש השני תקנו חכמים שהיו שלוחי בית דין יושבים על פתחי העיירות, וכל מי שהיה מביא פירות בתוך ידו (בשנת השמיטה), נוטלים אותם ממנו ונותנים לו מהם מזון שלש סעודות והשאר מכניסים אותו לאוצר שבעיר ובערבי שבתות בית הדין מחלקים לכל אדם לפי גודל משפחתו.

²³ מפשט התוספתא משמע ששלוחי ב"ד היו קוצרים את הפירות בדרך הרגילה וללא שינוי. ולכאורה יש לתמוה, שהרי קצירה ובצירה כדרך אסורה והן מותרות רק בשינוי (רמב"ם שינוי הוא שינוי בכלי, לר"ש בכמות) וכן מפורש שהיו עושים דבלה, על אף שאסור לעשות כן בשביעית. הרש"ס בגלל קושיות אלו כתב לתרץ שהתוספתא מדברת על טיפול בפירות שיטית בשמיטה. אלא שקשה על פירושו כמו שכבר כתב החזו"א (יא, ז). לעומת זאת כתב הרמב"ן את התוספתא כפשוטה ואכן ב"ד עשו בקרקע פעולות בשביעית אלא שביאור הדברים הם שאיסור קצירה אסור רק ביחס לבעלים, ולכן פעולות אלו מותרות באמצעות שליחים של ב"ד, שכל מה שאסרו קצירה ובצירה זה מתי שזה משויך לבעלים שאז זה מראה בעלות על הפירות אבל אם זה באנשים שאין להם שייכות לפירות מותר.

למעשה בימינו יש שמצודדים לכאן ויש מצודדים לכאן י"א שתקנת אוצר ב"ד היא הדרך הטובה ביותר לקיום שביעית בלא להזדקק ל'היתר המכירה'.

מנגד יש טוענים, שדברי התוספתא על תקנת אוצר ב"ד לא התקבלו להלכה, ולכן תקנה זו לא נזכרה כלל בתלמוד הירושלמי והבבלי.

להלכה כתב הילקו"י (יה, ב) שגם כיום ישנו אוצר בית דין, וקיימים תחנות חלוקה מטעם האוצר ואין לפקפק על ענין זה, שכבר נהגו בו גדולי הדור שלפנינו. ולכן אפשר לכתחילה לקנות פירות 'אוצר בית דין' שמתנהג כהלכה (ואינו מוכר יותר ממחיר השוק) ואם בית הדין ממלא את שליחותו כדבעי, בגביית דמי ההוצאות ולא בגביית מחיר מופקע, פירות אוצר בית דין עדיפות על פירות של גויים מהיתר המכירה. שבוזו אנו גם מחזקים את ידיהם של אותם גיבורי כח עושי דברו, החקלאים השומרים ומקיימים כל הלכות שמיטה מתוך מסירות נפש וביטול הפרנסה. אצלם אם בית הדין מוכרים את הפירות במחירים גבוהים יש לחוש בזה לאיסור סחורה בפירות שביעית, ובאופן כזה עדיף יותר לקנות פירות של היתר המכירה, מאשר לקנות פירות מאוצר בית דין.

הגרמ"א כתב שיש להעדיף פירות 'מהיתר המכירה' תמיד מאחר ופירות של 'אוצר בית דין' צריכים ביעור (מאחר והם קדושים בקדושת שביעית - משום שגדלו בשדה הנמצא בארץ בישראל ובבעלותו של יהודי), ומאחר ויש אנשים שלא יבערו אותם יש לחוש לאיסור ולהעדיף פירות 'היתר המכירה'. וכן שמעתי בשם הרב רצאבי שיש לעדיף פירות היתר המכירה מאשר אוצר בית דין, מ"מ לשיטות 'היתר מכירה' זה חוכא ואיטולא (בחזו"א) ולכן יש לעדיף חו"ל.

לגבי ביעור של פירות 'אוצר בית דין' כתב הרמב"ן שפירות אוצר ב"ד אין חייב בביעור כל זמן שנמצאים ביד ב"ד, ואם היו הפירות ביד ב"ד בזמן הביעור שוב אין חייבים לבער לעולם, כיון שהם נחשבים מבווערים (חזו"א

יא, ז). ואם אדם לקח מאוצר ב"ד לפני שהגיע זמן הביעור חייב לבער כשיגיע הזמן (מנח"ש נא, יז) וי"א שאין צריך לבער אף אם לקח לפני שהגיע זמן הביעור (ילקו"י יח, ז).

ז. **האם נוהג איסור ספיחים בפירות וירקות, תבואה וקטניות, בננות, מאכל בהמה ופרחי נוי, ומדוע אסרוהו. והסבר את הפס' "את ספיח קצירך לא תקצור".**

הקדמה: כתוב בתורה (ויקרא כה, ב) שדך לא תזרע וזרעך לא תזמור, את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר²⁴. פרש"י על הפס' "אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי ספיח. לא תקצור - להיות מחזיק בו כשאר קציר, אלא הפקר יהיה לכל". והרמב"ן פירש "ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קציר, שהוא נספח אל קציר השנה שעברה, מגזרת ונספחו על בית יעקב". עוד כתבו בספרא (בהר פ"ג פ"ד, ה) עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו, אם אין לנו זרעים מה לנו אוספים, אמר רבי עקיבא מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהיו אסורים בשביעית וחכמים אומרים אין ספחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים (דלא כר"ע שטובר שהם דאו'), אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו? אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים אין מכנסו לקיום אמרת לנו בערוהו ומה לנו אוכלים מן הביעור והילך.

מכאן מפרש הרש"ס (שביעית פ"ט ה"א) דתקנה קדומה בישראל היתה לאיסורא קודם רבי עקיבא ורבנן, דקתני: 'מכאן סמכו לספיחים', משמע שבא רבי עקיבא לתת טעם למנהג שמצא, ורבנן סברי דמדרבנן היה המנהג. משום עוברי עבירה.

²⁴ לא תקצור ולא תבצר, דהיינו אל תקצור כדרך בכל השנים אך וודאי שמוטר לך לקצור, שהרי מותר לנו לאכול מאותם פירות. ב. אל תקצור לעבודת הארץ. דיינו להשבחת הקרקע. הרמב"ם כתב הכוונה אל תעשה מלאכותכשאר השנים, דהיינו עם בהמות וכו'. הר"ש מבאר לא יקצור עם מגל וכלים שרגילים לקצור בהם אך אם קוצר שלא עם המגל מותר אף לקצור את כל השדה.

מוסיף הר"ן (פסחים נא: ד"ה ר"ש) וכתב דלרבי עקיבא נמי קשה - אמאי מצריך 'ולא נאסוף את תבואתנו' לספיחין שהם אסורים? תפוק לי מאת 'ספיח קצירך'? אלא: אי מהתם (ולא נאסוף) הוה אמינא דספיחין שאסרה תורה לא מחמת עצמן, דלא חשיבי ולא מקרו תבואה, אלא מפני הרמאים שיהו זורעין וקוצרין ואומרין ספיחין קצרנו, ולפיכך הפקירתן תורה ואסרה שלא לקצור כדרך הקוצר את שלו, אלא כזוכה מן ההפקר. ולתקנתא דרמאי בהכי סגי, שאף על פי שאין צריכין ביעור כיון שהם הפקר, מה תועלת יש להן שיערימו?! ולפיכך הוצרך רבי עקיבא להטעינן ביעור²⁵ מקרא ד'לא נאסוף את תבואתנו', שאף לענין ביעור חששה תורה לרמאין. ולרבנן דפליגי עליה דלא דרשי ליה להכי, הספיחין צריכין הפקר, אבל אם זכה מתוך שדהו כזוכה מן ההפקר, אין צריכין ביעור, ע"כ.

כתוב במסכת שביעית (ד, ב) שדה שנטייבה, בית שמאי אומרים: אין אוכלין פירותיה בשביעית, ובית הלל אומרים: אוכלין²⁶. (ט, א) רבי יהודה אומר ספיחי חרדל (סגללו מאלהיס) - מותרין, שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה (להביאס מן השמור). רבי שמעון אומר כל הספיחים מותרים (שסתם מן ההפקר) חוץ מספיחי כרוב (שחזקתם מן השמור), שאין כיוצא בהם בירקות שדה (הגללים מאלהיס, וצולאי ירקות גינה הס). וחכמים אומרים כל הספיחים מותרין (לקנותם מעם הארץ שמא הם מן השמור).

הרמב"ם (ד, א - ב) כתב שיש לנו ג' סוגי ספיחים וכך לשונו כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית, בין מן העיקרים (שורשים) שנקצרו מקודם וחזרו ועשו (דהיינו צמחו) ושניהם נקראו ספיח, בין מן העשבים והירקות שעלו מאיליהן ואין להן זרע הכל מותר

²⁵ להטעינן ביעור - לדעת הר"ן (כדעת רש"י). הספיחין מותרים באכילה גם לפי רבי עקיבא ואסורים באכילה רק מזמן הביעור. בפסוק התחדשה ההלכה שגם על ירקות שהם 'ספיחין' חלה קדושת שביעית והם חייבים בביעור. (התוס' בפסחים חולק וכותב דל"ת ספיחין אסורים באכילה בשביעית אף לפני הביעור. לדעת רבנן ספיחין אסורים מדאורייתא רק אחרי הביעור, לדעת רבי שמעון אין איסור מהתורה בספיחי כרוב, אלא רק בספיחין אחרים, ולא גזרו על ספיחי כרוב משום ספיחין אחרים. לדעת רבינו חננאל אין איסור אכילה בספיחין אלא רק איסור לקצור אותם).

²⁶ הרמב"ם ביאר שכאן מדובר על דינא דאורייתא קודם שגזרו על הספיחים, או בפירות האילן שלא גזרו עליהם. עוד כתב, שבשונה מקנס חכמים לא לזרוע שדה שנטייבתה בשביעית, כאן אין קנס משום שפירות שביעית הפקר נינהו ולא שייך קנסא.

לאכלו מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ואפילו שדה ששטייבה בשביעית וצמחה פירותיה מותרין באכילה (כדעת בית הלל), וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה, ו**אם קצר** כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל: ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין²⁷ באכילה, ולמה גזרו עליהם? מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית.

יוצא אם כן **א**. הזרע שנפל בה מקודם שביעית. **ב**. העיקרים שנקצרו מקודם וחזרו ועשו **ג**. העשבים והירקות שעלו מאיליהן ואין להם זרע. שכולם מותרים מדאו' ואסורים מדרבנן.²⁸

מה הדין בספיחי האילן? כתב הרמב"ם (ד, ג) הא למדת שאין אוכלין מפירות שביעית **אלא פירות האילנות** והעשבים שאין זורעין אותם רוב האדם כגון הפיגם והירבוזין השוטים וכל כיוצא בהן, **אבל** הירקות שדרך רוב האדם לזרעם בגנות²⁹ ומיני תבואה וקטניות כל הצומח מהן אסור מדבריהם והמלקטן מכין אותו מכת מרדות.

יוצא אם כן שהיות וגזירת ספיחים היא משום שמא ילך ויזרע בסתר ויאמר ספיחים הם, לא גזרו חכמים איסור ספיחים על אילנות שאין זורעים אותם כל שנה וגם אינם מוציאים פרי באותה שנה. וכן כתב

²⁷ **חז"א** (ט, סק"ז): גם במאכל בהמה ובמין הצובעים יש בו איסור ספיחין. וכן אסוא ליתן ספיחים לבהמה חוץ מתבן שלא גזרו עליו.

²⁸ נחלקו במכילתא (תורת כהנים פ"ג, ד) אם איסור ספיחים הוא מדאו' או דרבנן וכך כתוב " וכי תאמר עתידים אתם לומר: מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו! אם אין אנו זורעים מה אנו אוספים? אמר **רבי עקיבא**: מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית. **וחכמים** אומרים: אין ספחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים. היראים (מצווה קנח) והגל"א (שנות אליהו ט, מ"א). פסקו כ"ע ואילו הרמב"ם הרמב"ן ורוב הפוסקים כתבו שספיחים הן איסור דרבנן.

²⁹ מצאנו עוד היתר בספיחין, והוא ההיתר זל שדה בור, ניר, כרם וזרע. דהיינו שיש ד' שדות שבהם אין סבירות שאדם יבוא ויזרע בהם משום שבשדה בור: שדה שאינה נזרעת כלל מפני תנאים קשים שיש בה, בשדה ניר: מניחים אותה בורה (מלשון בור) בעונה זו שתוסיף כח לזרעה בעונה הבאה. בשדה כרם: שאין זרע שם משום כלאים. בשדה זרע: שנזרעה כבר.

החינוך (שכח) וגזירה זו אינה אלא בירקות ותבואה וקטניות שדרך בני אדם לזרוען, אבל פירות האילנות והעשבים שאין דרך בני אדם לזרוען מותרין. וכך כתב להלכה הילקו"י שפירות האילן אין בהם גזירת ספיחים, כיון שבדאי לא נשתל בשנה זו.

האם יש ספיחים בפטריות בננות ועשבי בושם? כתב בדרך אמונה ובילקו"י (כג, ו) כמהין ופטריות אין בהן משום ספיחין וה"ה לבננות³⁰ ונענע³¹ ולכל הירקות הרב שנתיים המתחדשים מידי שנה מן השורש.

עשבי בושם ונוי - מצאנו שלכול"ע פרחים שאין להם ריח אין בהם קדושת שביעית, ולכן להלכה גם אין בהם איסור ספיחים, כלן מעיקר הדין ניתן לזרוע פרחים ללא ריח עד ר"ה של השביעית. אולם פרחים שיש להם ריח מצאנו שיש בהם מח' בין האחרונים ולכן להלכה המח' הנ"ל משליכה אף לספיחין, ולמעשה כתב הילקו"י (כג, ט) שפרחים בין אם נטעו אותם לשם ריח, ובין אם נטעו אותם לשם נוי בעלמא, אין נוהג בהם דין ספיחים. גם האול"צ (ב, יב) העלה שאין בפרחים איסור ספיחין כלל, שאין איסור ספיחין אלא כאשר יש בו איסור אכילה, וא"כ ודאי שאין איסור ספיחים בבשמים אף שעומדים לריח. כתב במשפטי ארץ הגדל בעציץ שאינו נקוב אין בו משום איסור ספיחין.

מה הדין במאכל בהמה? כתוב בירושלמי (פ"ט ה"ה) תבן של שביעית מה שיהא אסור משום ספיחים (האם גזרו עליו משום ספיחין כמו בשאר ספיחין, או לא גזרו משום שלא נהסדו עובדי עזריה על התבן שהרי יש תבן מותר בזול?) רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי ושרי אמר רבי זעירא ואנא דלא סמכית עלי אשתאלת לאילין

³⁰ **בננות יש כמה צדדים** שמצד אחד יש להם דין של ירק, שאין להם ערלה ומצד שני עד שהם מוציאים פירות לוקח להם שנה וחצי - וגדלים כעצים. ולכן בגלל שאין גזרה של ספיחין בדבר הדומה לכך (משום שאנחנו לא חוששים שאדם יזרוע או ישתול באיסור בדבר שיגדל לו רק לשנה השמינית ולא לעכשיו) לא גזרינו. וכך הורו למעשה הגרש"א הגר"ח נאה הרב משה לוי הרב מאזוז והאול"צ בעל פה לרב גדעון בן משה (א"פ שבספרו כתבו אחרת).

³¹ **נענע** הוא רב שנתי אע"פ שהוא ירק, ונשאר הוא להרבה שנים, ומצד אחד הוא מוציא תוך שנתו ולכן יש לחוש לספיחין אך מצד שני הוא רב שנתי ולכן למה שאדם יעבור עבריה לדבר שאפשר לו לעשותו גם בהיתר. הילקו"י והרב ריוח כתבו להקל וכן אמר האול"צ בעל פה לרב גדעון בן משה משום שזה ספר דרבנן לקולא, אע"פ שבספרו כתבו להחמיר בשמו.

(הלכתי לשאול את אלה) דבית ברסנא (מקום ליד הכנרת) ואמרין נהגין הוינא כנישין תבן מן ערובת שמיטתא (ואמרו, נוהגים היינו להחמיר על עצמנו ולאסוף תבן זעיר שזיעית) וכד מחסרין מיייתי מן שורייתא (וכשהיה חסר, היינו מלקטים מהתבן שגלל בין ארזי החומה, ולא לקטו מהספיחין) אמר רבי ירמיה מתני' (מהברייתא משמע) אמרה שהוא מותר דתני הצבועין והפטמון לוקחין מורסן מ"מ ואינו חושש. הרמב"ם (ד, ד) כתב להלכה תבן של שביעית מותר בכל מקום ולא גזרו עליו. וכן מסקנת הרש"ס (ט, א) כל שאינו מאכל אדם אין בו איסור ספיחין. אלא שהרמב"ם (ה, יט) כתב אין שורפין תבן וקש של שביעית מפני שהוא ראוי למאכל בהמה. מכאן התקשה הרדב"ז בדבר ולכן כתב הרדב"ז שיש לחלק בין שני סוגי תבן, בתבן גס שאינו ראוי לבהמה לא נוהגת שביעית, ובתבן וקש הראויים לבהמה נוהגת קדושת שביעית. וכן כתבו החזו"א (סי' ט, יז) והגרשז"א (מנח"ש סי' נא, יא) שיש איסור ספיחין במאכל בהמה. אולם הראי"ה הרצוג (פסקים וכתבים ח"ג סי' נו - סא) וילקו"י (כג, יב) כתבו שכל שאינו מאכל אדם אין בו איסור ספיחים.

מה הין במתארח אצל אדם שאינו יודע אם שומר על ספיחים? כתב הילקו"י (א, י) המתארח אצל משפחה דתית שאינם בקיאים בהלכה, ואינו יודע אם הירקות ספיחים או לא. מספק מותרים באכילה. לפי שיש כמה ספקות בדבר (שמא הירקות מערבה דרומית, ושמא נוכרי/ חממות).

ח. האם מותר לעשות תרופות מפירות שיש בהם קדושת שביעית?

הקדמה: יש להקדים ולומר מה ההו"א לאיסור הדבר, כתוב במסכת פסחים (נב:): 'והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה', לאוכלה ולא להפסד (פירוש שמותר לאכול פירות שביעית אבל אסור להפסידן, ולכן כל שימוש שאינו מהדרך הרגילה נקרא הפסד). ולמה? משום קדושה שיש בפירות. ב. כיון שאין שווים בכל אדם. בספר השמיטה (לרי"צ רימון) מביא טעם נוסף לאיסור הפסד פירות שביעית, דאסרו להפסיד את פירות שביעית משום שאין אדם

בעלים על הפירות אלא הקב"ה, ודומה לאדם שקיבל חפץ בהשאלה שאינו רשאי להפסידו אלא רק להשתמש בו, וה"ה לפירות שביעית.

כתוב במסכת שביעית (ח, א) כלל גדול אמרו בשביעית (בגידולי שביעית, איך להשתמש בהם) **כל המיוחד למאכל אדם** (כגון חיטים תאנים וכו') **אין עושין ממנו מלוגמא** (תחבובת), כיון שאינו שווה לכל נפש אלא מיועד רק לחולים) **לאדם ואין צריך לומר** (שלא יעשה מלוגמא) **לבהמה** (שנאמר ויהיתה שבת הארץ לכם לאכלה – כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה) **וכל שאינו מיוחד למאכל אדם** (כגון החומים והדלדלים הרבים) **עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה** (שנאמר וזבחה מתוך לחיה ואשר צאלך תהיה כל תבואתה לאכל' – דבר הראוי לחיה ולבהמה יהיה לאכול לחיה ולבהמה, ולא לעשות לה מלוגמא) **וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה** (תלוי אם) **חשב עליו** (בשעת לקיטה שיהיה) **למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי** (מאכל) **אדם** (שאסור לעשות ממנו מלוגמא) **וחומרי** (מאכל) **בהמה** (שאסור לבשלו, אלא דווקא לאכלו חי) **חשב עליו** (בשעת הלקיטה להשתמש בו) **לעצים הרי הוא כעצים** (שסתם להסקה, ולא חלה עליהם קדושת שביעית) **כגון הסיאה והאזוב והקורנית**:

כתוב בסוכה מ: אין לעשות מלוגמא מפירות שביעית.

כתב הרמב"ם (ה, י - יא) מיני כבוסים כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן ומכבסין בהן שנאמר "והיתה שבת הארץ לכם" לכל צרכיכם (והיינו הנאה כזו שהנאתו וביעורו שווה דומיא דלאכלה), **אבל** אין מכבסין בפירות שביעית **ואין עושין מהם מלוגמא** שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא למלוגמא (שלועסים המאכל ונותנין אותו ע"ג המכה) ולא לזילוף (כגון יין שמזלפין ע"ג קרקע לריח טוב דהוי הפסד) ולא להקיא (פי' לגרום הקאה) ולא למשרה (לשרות פשתן ביין של שביעית) ולא לכביסה: כלל גדול אמרו בפירות שביעית, כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן **אין עושין ממנו מלוגמא** או רטייה וכיוצא בו אפילו לאדם שנאמר לכם לאכלה כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה, וכל שאינו

מיוחד למאכל אדם כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה, וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה כגון הסיאה והאזוב והקורנס הרי הוא תלוי במחשבתו, חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, לאכילה הרי הוא כפירות, למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין מהן מלוגמא, וחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותו.

נמצאנו למדים מהרמב"ם ש א. מה שהוא מיוחד לאכילת אדם – אסור במלוגמה אפילו לאדם. **ב.** מה שהוא מיוחד למאכל בהמה – מותר במלוגמה לאדם אבל לא לבהמה. **ג.** מה שאינו מיוחד דווקא לשימוש מסוים – הולכים אחר מחשבתו בזמן לקיטה.

וכך כתב בספר **משפטי ארץ** (כד, ד) אסור להכין תרופות מפירות שביעית בין מפירות העומדים למאכל אדם ובין מהעומדים למאכל בהמה. עבר ועשה, פקעה קדושת שביעית מהתרופה ומותר להשתמש בה לריפוי, אך זה שעשאה צריך לקנות פירות חולין בערך הפירות שאיבד ולאוכלם בקדושת שביעית. (כה, ו) מותר להשתמש במאכל בע"ח לריפוי אדם, במקום שהמאכל משמש לו לרפואה, כגון שיניח על מכתו אבל אסור להכין ממנו תרופות. כתב הילקו"י (טו, מט) פירות שנתלשו קודם זמן הראוי להם לאכילה, מותר לעשות מהם תחבושת, כיון שאינם ראויים לאכילת אדם.

ט. האם מותר להשקות בשמיטה עצים או פרחים. והאם מותר לרסס שדה בשמיטה כדי להמית תולעים?

כתוב במו"ק (ב. - ג.) משקין בית השלחין³² (שדה שיהא עומדת בה, ולכין להשקותה תמיד) במועד ובשביעית (לפי שיהא לו הפסל גדול אם אינו משקה אותו) בין

³² מהיכן למדנו שמותר לעשות מלאכות דרבנן? מבית השלחין שמותר למנוע הפסד ע"י השקיה שלה (יש שלמדו מכאן בית אב לכל איסורי דרבנן במקום הפסד דרבנן, כר"ש והחזו"א) ולכן אם אדם חושש שבלי זיבול יהיה לך הפסד ניכר - מותר לך לזבל ולהשקות או לרסס כמו שכתוב לקמן. יש להעיר שהחזו"א מתנה זאת ב3 תנאים א. מומחה חקלאות ירא שמים שמעיד על ההפסד. ב. שיעשו את העבודה בצמצום רק לאזור הנפסד. ג. אם ניתן למנוע את הנזק אחרי שנת השמיטה ודאי שיש לדחות את זה לאח"כ. וה"ה לדבר שהיה ניתן לעשות זאת לפני כמו שצינו במבוא. כל

ממעייין שיצא בתחילה בין ממעיין שלא יצא בתחילה אבל אין משקין לא ממיי הגשמים ולא ממי הקילון (משום לאית ביה טירחא יתירא)... אתמר, המנכש והמשקה מים לזרעים בשבת, משום מאי מתרינן ביה? רבה אמר: משום חורש, רב יוסף אמר: משום זורע... תנן: משקין בית השלחין במועד ובשביעית. בשלמא מועד משום טירחא הוא, ובמקום פסידא שרו רבנן. אלא שבועית, בין למאן דאמר משום זורע, ובין למאן דאמר משום חורש - זריעה וחרישה בשביעית מי שרי? - אמר אביי: (הא דתנן מותר להשקות, מדובר) בשביעית בזמן הזה (שאיסורה הוא רק מדרבנן. ובמקום פסידא התיירו רבנן), ורבי היא... רבא אמר: אפילו תימא (כי זה ששנינו במשנתנו שמשקין בשביעית הוא אליבא) רבנן (החולקים על רבי וסוכים שאף בזמן הזה שביעית היא לאורייתא, נמי ניחא), אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא (והשקאה היא רק תולדה, ואינה אב מלאכה האמור בתורה, ולכן אין איסורה אלא מדרבנן, והם הקילו במקום הפסד)...

כתב הרמב"ם (א, ח) משקין בית השלחין בשביעית, והיא שדה הזריעה שצמאה ביותר, וכן שדה האילנות אם היו מרוחקין זה מזה יתר מעשר לבית סאה. מושכין את המים מאילן לאילן, אבל לא ישקו את כל השדה, ואם היו מקורבין זה לזה עשר לבית סאה משקין כל השדה בשבילן, וכן עפר הלבן מרביצין אותו במים בשביעית בשביל האילנות שלא יפסדו. (א, ט) ועושין עוגיות לגפנים, ועושין את אמת המים בתחילה וממלאין את הנקעים מים.

האם יש הגבלה בהשקיה? כתב הב"י שלפי הרמב"ם כל שאפשר ע"י שינוי בלא הפסד ישנה. החזו"א (כא, יז) כתב ולכן צריך לשקול כל עבודה ועבודה אם יש חשש שימות העץ, ואם אפשר פעם אחת לא יעשה ב' פעמים. אולם בחוט השני (א, י) כתב שדברי החזו"א לא נאמרו על השקיה אלא בשאר תולדות דבהשקיה אין צורך לצמצם וכל שהשדה צמאה למים מותר להשקות, אבל בשאר מלאכות שחז"ל לא קבעו שהם מצב פסידא, בזה צריך לשקול בכל עבודה ועבודה. כעין זה כתב האול"צ (עמ

זה כמובן מדובר בדבר שאין בו איסור ספיחין דכל שיש בו איסור ספיחין יש לעקור אותו ואין לעשות בו שום מלאכה.

לב) בדין השקיה, שרשאי אדם להשקות כל צרכו כחזה"מ. עוד הוסיף וכתב שדווקא בפירות וירקות שמותר לאוכלם מותר להשקות, וכן לצורך פרחים ובשמים שאינם אסורים משום ספיחים, אבל דברים האסורים בספיחים אסור להשקותם, וכ"כ הילקו"י (יב, ב).

האם יש לחלק בין השקיה בגרמא להשקיה רגילה? בחוט שני (עמוד קמו)
 כתב שאסור להוציא מים דרך המרזב כששוטף את הרצפות כאשר המים יוצאים לגינתו, אף כשאין כוונתו להשקות את הצמחים אלא רק לשטוף הרצפות, משום שעדיין ליכא כעין בהמתו מוכחת עליו כיון שבפשטות מעשה זה הוא כדי להשקות, אלא אם הוא מערב במים דברים (סבונים וכו') המזיקים לגינה. אלא שהילקו"י (יב, ז) כתב שהשוטף את רצפת הבית והמים יורדים לחצר הבית ומשקה הצמחים - יש להקל אף שהמים יורדים מכוח דחיפתו לצינור המקלח לגינה לפי ש - א. השקיה אסורה מדרבנן, ושביעית מדרבנן, כיון שאינו מתכוון שרי. ב. אף שהוא פ"ר בדרבנן, שרי אף דניחא ליה, שהרי תה"ד התיר אף בשבת. ג. בצירוף י"א שאין פ"ר בשביעית (פירוש כשלא מתכוון מותר בשביעית אף פ"ר). ד. בצירוף דעת החזו"א (יט, יד) כשמתכוון בזמירה לעצים ולא איכפת ליה בתיקון האילן שרי אף שהוא פ"ר. ולכן מותר אף להתקין מזגן אף שמימיו נוזלים לגינה, כיון שאינו מתכוון (הוי פ"ר דלא ניה"ל). וכן מותר לשטוף רכב אף שמימיו הולכים לגינה.

האם מותר לרסס את הגינה בשביעית? כתוב במסכת שביעית (ב, ב)
 מזבלין (מפזרים זבל צקרות) ומעדרין במקשאות ובמדלעות (חופרים צמעלר סביב קלחי קישואים ולועים) עד ראש השנה (של שביעית) וכן (הדין) בבית השלחין (שלח הזקוקה להקאה, מפני שאין מי גשמים מספיקים לה) מיבלין (חותכים את היצלות שצאילן, וכן מפרקין (נוטלים את העלים מהאילן, ככדי להקל עליו, וכן) מאבקין (שגמים עפר ומכסים את האדנים המגולים, וכן) מעשנין (מעלים עשן להמית את החולעים שצנעים) עד ראש השנה (של שביעית) רבי שמעון אומר אף נוטל הוא את העלה מן האשכול בשביעית:

עוד כתוב במסכת מו"ק (ג.) מניין שאין מזבלין, ואין מפרקין, ואין מאבקיין, ואין מעשנין (עשין עשן תחת האילן, כלי שניגשו התולעים שעליו) באילן - תלמוד לומר: שדך לא כרמך לא, כל מלאכה שבשדך לא, וכל מלאכה שבכרמך לא. אם כן מבואר לנו במשנה ובגמ' שמותר לעשן רק עד ר"ה אבל לאחר מכן אסור.

וכן פסק הרמב"ם (א, ה) אין נוטעין בשביעית אפילו אילו סרק וכו', ולא יעשן תחתיו כרי שהתועלת תמות, ולא יסוך את הנטיעות בדבר שיש לו זוהמא כדי שלא יאכל אותו העוף כשהוא רך.

אלא שיש לשאול האם עישון תחת האילן יש לו דין של ריסוס המוכר בימינו - בשו"ת מהרי"ל דיסקין (סי' כז) כתב דעישון המוזכר במשנה שאסור בשביעית, היינו באופן שמטרתו לאשבוחי אילנא, מה שאין כן אם הוא לאוקמי דמותר. ולכן בחשש שימות העץ יש להתיר לרסס, ובחשש קלקול לעץ יש להתיר רק ע"י נוכרי, וכן כתב בשבת הארץ (קונ"א סי' י) שיש להתיר אם התולעים מקלקלים העץ, ולא שרק מונעים התפתחות העץ. וכן כתב בילקו"י (ח, א) להתיר וכך לשונו "שדה שיש בה תולעים המזיקים לאילנות, יש אומרים שאסור³³ לרסס (חומר הדברה נגד מזיקין) כדי להמית את התולעים. וכל שכן אם מרסס קודם שהתולעים הגיעו, שגם בזה אסור. ויש אומרים דעישון שאסור בשביעית, היינו באופן שמטרתו להשביח את האילן, אבל אם הריסוס בא למנוע נזק שהמומחים טוענים שהעץ ימות, או שרוב פירותיו יתקלקלו, מותר ובפרט ע"י גוי, ויש חולקים. וכיון דשביעית בזמן הזה דרבנן, יש לילך להקל במחלוקת זו", ע"כ.

י. האם שביעית משמטת במקרים הבאים: מלוה בשטר, סיים לו שדהו בהלואתו, מלוה שהתנה על מנת שלא תשמטנו שביעית, התנה שלא ישמיט הוא חוב זה?

³³ כך כתב החזו"א משום שלשיטתו על אף שיש מלאכות שנועדו לקיים את פירות השביעית עדין הותרו המלאכות, ולא רק מלאכות שמטרתן לקיים את העץ. אלא שבמלאכת עישון/ריסוס יש לאסור מחמת שזה נראה כעבודה לגידול האילן, ובה אסרו.

הקדמה: כך כתוב בתורה (דברים טו, א - י) (א) מקץ שבע-שנים תעשה שמטה: (ב) וזה דבר השמטה שמוט כל-בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא-יגש את-רעהו ואת-אחיו כיקרא שמטה ליקוק: (ט) השמר לה פן-יהיה דבר-עם-לבבה בלעל לאמר קרבה שנת-השבע שנת השמטה ורעה עינה באחיה האביון ולא תתן לו וקרא עליה אל-יקוק והיה בה חטא: (י) נתון תתן לו ולא-יגע לבבה בתתה לו כי בגלל הדבר הזה יברכה יקוק אלהיך בכל-מעשה ובכל משלח ידך:

מצאנו אם כן בפרשה שישנם ג' ציווים בענין שמיטת כפסים א. מצוות עשה להשמיט כל החובות, דכתיב 'שמוט כל בעל משה ידו'. ב. לא תעשה, שאין לתבוע החוב, "לא יגוש את רעהו". ג. לא תעשה, לא להימנע מלהלוות לפני השמיטה, "השמר לך...".

מצאנו כמה וכמה טעמים למצווה א. ספר החינוך (תעו) כתב שעניינה של מצוות שמיטת כספים היא ללמד נפשנו במידות המעולות של מידת הנדיבות ועין טוב. ב. טעם נוסף שמובא בחינוך הוא שנקבע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים. ג. טעם נוסף אף הוא בחינוך הוא בכדי שנמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמר, אפילו הלוויתו ממוני והגיע שנת השמיטה אמרה תורה להשמיט בידו המלווה, שלא לגזול ושלא לחמוס משלו, לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון. ד. בעל העקדה כתב שטעם שמיטת כספים היא לחנך אותנו שלא עושר והעולם הזה המטרה והתכלית של האדם, אלא קיום תורה ומצות. ה. הרמב"ם כתב שהמטרה היא עזרה לעניים. ו. הרב קוק כתב ששמיטת כספים היא חלק מהשמיטה הכללית, שהיא באה להיות לנו לשנת שקט ושלווה ובאין נוגש ורודה.

נחלקו הראשונים אם בימינו שמיטת כספים נוהגת או לא - כתוב בגמ' בגיטין (לו.) תניא, רבי אומר: (דברים טו) "וזה דבר השמיטה, שמוט" - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע (כגון עכשיו שצטלה קדושת הארץ) - אי אתה משמט כספים (ואע"פ שהשמיטת כספים חובת הגוף היא ואינה תלויה בצרף ילפינן בהיקשא ללא נהגא).. תניא רבי אומר: "וזה דבר השמיטה שמוט" בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת - שמיטת קרקעות (שמיטת יוצל שחוזרים הקרקעות מלוקחים למוכרים) ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע (ויצול כשכל יושביה עליה) אתה משמט כספים, ואי לא לא.

בעקבות הגמ' בגיטין נחלקו בכך הראשונים - לדעת רב נטרונאי גאון - שמיטת כספים לא נוהגת בימנו כלל לא מדאו' ולא מדרבנן, כדבריו סברו הרז"ה האשכול והראב"ד. לדעת בעל העיטור - שמיטת כספים נוהגת מדאו' וכ"כ הכפתור ופרח והרמב"ן (הזכות גיטין לז). ואילו הרמב"ן בחידושים למכות ג: כתב השמיטה נוהגת מדרבנן וכ"פ הרמב"ם הרא"ש ועוד.

להלכה פסק הילקו"י (כד, ג) כדברי הרמב"ן בחידושו דאין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג, שאז הקרקעות שבים לבעליהם ללא תשלום שנאמר: וזה דבר השמיטה שמוט.. ומ"מ שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מד"ס, ושמיטת כספים נוהגת גם בחוץ לארץ.

נשאלת השאלה למה דווקא חוב של הלוואה שביעית משמטת ולא חוב עסקה? כבר כתב על כך הרב קוק (ע"א ב"ב) והוא משום שבנתינת כסף בהלוואה יוצרים מציאות של מעמדות שונים, ומודגש בכך מי הוא בעל הממון ומי הוא הנזקק, כלשון הפס' (משלי כה, ז) "עבד לוואה לאיש מלווה" לכן קבעה התורה שבביעית שעניינה להשוות בין העשיר לעני חובות שנוצרו מהלוואה ימחקו ולא חוב עסקה.

מלוה בשטר -

כתוב בשביעית (י, א) שביעית משמטת (מזבלת) את המלוה (את ההלוואה, בין שניתנה ההלוואה) בשטר ובין שניתנה) שלא בשטר.

וכך כתוב בירושלמי כז: השביעית משמטת (וכי' צקטר ושלל צקטר, מקשה הגמ') ניחא (מלוה) שלא בשטר (שפיר הוא שהשביעית משמטתו, אבל במלוה) בשטר (יש להקשות אמאי הרי כתוב בו אחריות נכסים) ויעשה (ויהשך המלוה צקטר שמשעבד את קרקעות הלוה) במלוה על המשכון (וכמו שבמלוה על המשכון נחשב החיוב כגבוי ואינו משמט, כל במלוה צקטר האפקדות שיש למלוה לגבות בו מקרקעות הלוה מחשיבה את החוב כגבוי) ואל יהא משמט. (מתרלת הגמ') אמר רבי יוחנן תיפתר (תפרש את המשנה שמדובר) בשטר שאין בו אחריות נכסים, וכדעת רבי מאיר (הסובר אחריות נכסים לאו טעות סופר הוא ושטר שאין בו אחריות נכסים אין גובים בו קרקעות, ולכן אין זה דומה למלוה על המשכון) אחא עובדא ומי רבי יוחנן (בא מעשה לפני רבי יוחנן) בשטר שאין בו אחריות נכסים, והורי משמט, אמר מפני שאנו למדין מן ההלכה אנו עושין אותו (כלומר רבי יוחנן אמר שהשביעית משמטת חוב שבשטר שאין בו אחריות וסותר בכך את דבריו לעיל בסמוך, שהרי הוא עצמו פירש את המשנה כר"מ הסובר אחריות לאו ט"ם, ויואל לדבריו שלפי חכמים הסוברים אחריות ט"ם והלכה כמותם, שטר שאין בו אחריות נידון כשטר שיש בו אחריות ודומה למלוה על המשכון שהשביעית לא משמטת, ולכן הסביר ואמר שאע"פ שכן למדנו מן ההלכה ששטר שאין בו אחריות אינו משמט, להלכה למעשה אני פוסק שהשביעית משמטת. הגמ' מביאה הסבר אחר בדיון המשנה שהמלוה נשמט). אמר רבי ירמיה (משנתנו נאמרה גם בשטר שיש בו אחריות נכסים, ובכל זאת משמט כי מדובר ב)אופן שאין לו (ללוה) קרקע (שבאופן זה אין החוב נחשב כגבוי ואינו נחשב כאלו יש בידו משכון ולכן אומרת המשנה שהחוב נשמט. מדייקת הגמ') הא אם יש לו קרקע אינו משמט (אין החוב נשמט, אך) אמר רבי יוסי אפילו יש לו (ללוה) קרקע (וכחוב צקטר אחריות נכסים) משמט (החוב נשמט ומשנתנו מדברת גם באופן כזה) אתיא רבי יוסי כרב (שיטתו של רבי יוסי כשיטתו של רב) דאמר רבי בא בשם רב (אם הלוה) ייחד לו (למלוה) קרקע משמט (כשייחד לו קרקע אינו משמט כי החוב כגבוי) לא אמרו שאינו (משמט) אלא ייחד לו, הא אם לא ייחד אינו משמט.

לסיכום - **א.** מלווה שיש בו אחריות נכסים: כלומר שכתוב בו באופן כללי שנכסי הלווה משועבדים להחזר ההלוואה. **ב.** סיים לו נכס: שמוגדר ספציפית איזה נכס משועבד להחזר ההלוואה.

כתוב בגמ' **בגיטין (לז.)**. תנן התם: השביעית משמטת את המלווה, בין בשטר בין שלא בשטר. ונחלקו בכך בגמ' דלדעת -

רב ושמואל - בשטר, שטר שיש בו אחריות נכסים, **שלא בשטר**, שאין בו אחריות נכסים, כל שכן מלווה על פה.

רבי יוחנן ור"ל - שטר, שאין בו אחריות נכסים, **שלא בשטר** - מלווה על פה, אבל שטר שיש בו אחריות נכסים, אינו משמט. **ובתר הכי** גם רבי יוחנן פסק שאף בשטר עם אחריות משמט. ויתכן שברייחא זו כבית שמאי, דס"ל ששטר העומד לגבות כגבוי דמי³⁴.

עוד כתוב בגמ' **בב"מ (סז:)** רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אמיר תרויהו: האי משכנתא (פירוש כשמלווה לחבירו על הגדה, ומהלווה, אוכל פירות נכסיחא) באתרא דמסלקי (שיטל הלווה לפדוע למולה ולסלקו מהגדה) - אין בעל חובה גובה הימנה, ואין הבכור נוטל בה פי שנים, **ושביעית משמטתה** (כשאר מלווה דשטר שנכסי לווה משעבדים להם ושביעית משמטתה, ולא מיקרי מלווה על המשכון שאין שביעית משמטת, לפי שצדל חוב קונה משכון, מה שאין כן משכנתא באתרא דמסלקי בזוז).

הרמב"ם כתב **(ט, ו)** שביעית משמטת את המלווה ואפילו מלווה שבשטר שיש בו אחריות נכסים ה"ז משמיט (דהיינו כרב ושמואל שר' יוחנן נראה שחזר בו), ואם סיים לו שדה בהלואתו אינו משמיט, והשביעית משמטת את השבועה שנאמר לא יגוש מ"מ לא לשלם ולא להשבע.

³⁴ **סוטה כה. בית שמאי** סברי: שטר העומד לגבות כגבוי דמי (מי שיש לו שטר חוב על חבירו ושיעבד לו בו נכסיו מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלווה והלכך כיון דנכסי ברשותיה קיימי הוו להו יורשי הבעל תובעין והמוציא מחבירו עליו הראיה ועליהן להביא ראיה שזינתה בסתירה זו ואבדה כתובתה), **ובית הלל** סברי: שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי (והווי לה היא תובעת מספק דדלמא זנאי הלכך אינהו ודאי והיא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ועליה להביא ראיה שלא זינתה).

כתב השו"ע (ח"מ סי' סז, ב) שביעית משמטת את המלוה³⁵ ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים (וכ"ש נלווה בעל פה). והמשכנתא במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו שביעית משמטתה, ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו אין שביעית משמטתה.

כך כתוב בילקו"י (כד, ה) שביעית משמטת את המלוה, בין מלוה שבעל פה ובין מלוה שבשטר, ואפילו מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים משמטת. ואם עברה שביעית אינו יכול לתבוע את חובו משום לא יגוש את רעהו. עוד כתב בילקו"י שאדם שעבר ותבע חובו אחר שביעית, עובר על עשה ולא תעשה, ואין ראוי לעלותו לס"ת בפרשה זו בחומש.

האם צ"ק משמט? לכול"ע צ"ק שזמן פרעונו אחר שביעית אינו משמט, דלא גרע משאר חוב. אבל בצ"ק שזמן פרעונו לפני סוף שביעית נחלקו האחרונים מה דינו. לדעת מנח"י (ה, קיט) צ"ק הוא התחייבות לנתינת כסף, והוא שקול לשטר חוב, ולכן אם זמן פרעונו לפני סוף שביעית משמט, כיון שמחוסר גוביינא אלא שלדעת האג"מ (ח"מ ב. טו) צ"ק דינו כמזומן שניתן לבעל חוב, ולכן שביעית אינה משמטת וכ"פ הגריש"א (פסק"ד ח, עמ' לו) ושבה"ל (ט, רצא). הגרע"י (חזו"ע עמ' יא), ילקו"י ורב אשר וייס כתבו שלכתחילה יש להחמיר ולכתוב פרוזבול.

סיים לו שדהו בהלואתו -

כתב הרמב"ן - אף שסיים (סימן לו גבולות השדה שיגבה ממנו) בהלוואתו - משמט, שהרי האי תנא דקסבר שבשטר שיש בו אחריות שאינו משמט נדחה. ועוד שהרי משכנתא במקום שאפשר לסלקו (ע"פ הגמ' בב"מ) שביעית משמטתה וכ"ש בסיים שדה.

אבל הרמב"ם כתב סיים לו שדה בהלוואתו אינה משמטת כיון דלא דנין רק מה שהגמ' דחתה (שדחתה רק שטר אחריות שלא משמט), אבל בסיים לו שדה אין דוחים, ואינה משמטת. הרשב"א כתב שביעית משמטת

³⁵ מלאכת שלמה (פ"י מ"ב דשביעית בהג"ה) ואין נפק"מ אם הלווה מעות או הלווה אוכלין כגון ביצים וכה"ג או חפצים כל שאינן חוזרין בעין מקרי הלוואה ושביעית משמט. והריטב"א כתב שאם הלווה חפצים שחוזרין בעין אין שביעית משמטתה.

אפותקי, מפורש דלא כרמב"ם, אלא אם כן באתרא דלא מסלקי מיהו כל שאינו יכול לסלקו אפילו יום אחד אינו משמט.

השו"ע כתב כדברי הרמב"ם וכך לשונו (חו"מ סי' סז, ב) "ואם אינה משכנתא אלא שסיים לו שדה בהלואתו אינו משמט (דהוי כגבוי), וי"א דהני מילי באתרא דלא מסלקי ליה, וכל שאינו יכול לסלקו אפילו יום אחד מקרי אתרא דלא מסלקי ליה. (דהיינו שאין צריך לומר שאין יכול לסלקו עד סוף זמנו אלא אפילו אם יום א' אין יכול לסלקו מקרי מקום שאין יכול לסלקו ואינו משמט). הסמ"ע כתב 'סיים לו שדה' היינו שהגביל לו מיצרי השדה ואמר לו מכאן תגבה חובך, דאז הוי ליה מיוחד יותר לחובו וכגבוי בידו דמי.

מלוה שהתנה על מנת שלא תשמטנו שביעית וכן התנה שלא ישמיט

הוא חוב זה -

כתוב בגמ' במכות (ג:) אמר שמואל - ע"מ שלא תשמטני שביעית (השביעית אינה מסורה בידי להתנות שלא תשמט, לפיכך אין כאן תנאי) - שביעית משמטתו. ע"מ שלא תשמטני בשביעית (א"ל הלווני ע"מ שלא תשמטני אהה בשביעית, תנאי הוא, ואע"פ שעבר על מה שכתוב בתורה תנאו קיים) - אין השביעית משמטתו.

וכן כתב הרמב"ם (ט, י) המלוה את חברו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית ה"ז נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית, (אבל) התנה עמו שלא ישמיט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים, שכל תנאי שבממון קיים, ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב. כתב הב"י שמשמע מהרמב"ם שאף לכתחילה מותר להתנות כן, ולא כדפרש"י שעבר עמ"ש בתורה, ואולי אף רש"י ל"ד קאמר.

וכן פסק בשו"ע (סע' ט) המלוה את חברו, ותהנה עמו שלא תשמיטנו שביעית³⁶ - הרי זה נשמט³⁷. אבל אם התנה עמו³⁸ שלא ישמיט הוא חוב זך, ואפילו בשביעית - תאנו קיים שנמצא שחייב צמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב. הגה: וכן אם כתב בשטר לשון פקדון - אינה משמטה, ולהכי כתב לשון פקדון, שלא ישמט. אם נהגו לכתוב כן בשטרות, ובשטר אחד לא נמלא כך, לא אמרינן דהוי כאילו נכתב, אעפ"י שלענין שאר דברים אמרינן כך, כללעיל סימן מ"ב.

אם תנאי על האדם מועיל אז למה צריך פרוזבול (ריטב"א)? א. י"ל שאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלואה וגם אינו רוצה שיראה כמתייאש מלגבות חובו בזמנו. ב. נראה כמראה עין רעה לשמיטת שביעית. ג. שיהא זכר לשביעית דאוושה מילתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול.

א. בפני איזה דינים אפשר לסדר פרוזבול, והאם מנהל גמ"ח או מנהל בנק צריך לכתוב פרוזבול?

כתוב בגמ' בגיטין (לו:): כי התקין הלל פרוזבול - לדריה (לזוה) הוא דתקין, או דלמא לדרי עלמא (אף לזוה עולם תיקן הלל פרוזבול) נמי תקין? למאי נפקא מינה? לבטוליה, אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלינן ליה, אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקין, הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין, מאי? ת"ש, דאמר שמואל: לא

³⁶ כתב התוס' (מכות ג:): ואע"ג דהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים, שאני הכא דכיון שאמר ע"מ שלא תשמטנה שביעית הו"ל כיאלו אמר שלא יחול דין שביעית על ההלוואה, ואין בידו למנוע את השביעית שלא יחול.

³⁷ סמ"ע: לפי שהתנאי קאי אשמיטה שלא תשמטנו, והרי מתנה על מה שכתוב בתורה. מה שאין כן כשמתנה עמו שלא ישמט הוא, התנאי הוא על הלווה והוי כאומר לו: אע"פ שהשביעית משמטת ואין אתה רשאי לתובעני, אני מחייב עצמי לשלם לך.

³⁸ ש"ך: אין להקשות מסימן רכז, כא שמה שכתב שם השו"ע שאומר לחבירו על מנת שאין לך עלי אונאה, יש עליו הונאה למה כאן זה מהני משום ששאני התם שלא ידע שיש בו אונאה מה שאין כן כאן שידוע ששביעית משמטת.

כתביןן פרוסבול (לשון יווני פרוס צולי וצוטי – פרוצבוליוו דהיינו תקנה לעשירים ולעניים פרו – תקנה, צולי – עשירים, צוטי – עניים. זוהי תקנה לעשירים שלא יפסידו ממונם, תקנה לעניים שהיו מולאים ללוות) אלא אי בבי דינא דטורא אי בבי דינא דנהרדעא (כרב אמי ורב אסי), ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין בשאר בי דינא נמי לכתבו (יכתבו פרוסבול אף בשאר בתי דינים שהרי אין הם צריכים לחפש דין "הפקר צית דין הפקר", כי מנח תקנת הלל הם צאים) דלמא (על אף שתיקון הלל גם לזכות הצאים, ומנח תקנת הלל נעשה הפרוסבול, מכל מקום) כי תקין הלל (עלמא) לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה (של הלל עלמא) ונכזית דינו) כרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממנוא אבל לכולי עלמא לא.

וכן פסק הרמב"ם (ט, יז) אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר כבית דינו של רבי אמאי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין. הב"י ביאר גם לדעת הרמב"ם כל בית דין חשוב בדורו כותבין, ומה שכתב כבית דינו של רב אמאי ורב אסי היינו שהם גדולים בדורם כרב אמאי ורב אסי בדורם וכל בית דין חשוב בדורו ראוי להפקיע ממון דיפתח בדורו כשמואל בדורו (ר"ה כה:). הר"י קורקוס סובר שלא דווקא בית דינא דרבי אמאי ורבי אסי, אלא כל שהוא גדול וחשוב בדור לדיין כותב פרוזבול.

אלא שהרמב"ן (לו:; והרא"ש גיטין ד, יג) כתבו לחלוק על הרמב"ם שלדעתם כל בי"ד של שלושה כשר לפרוזבול.

שיטת נוספת מצינו בדברי ר"ת (הישר סי' קלח) שהצריך שכתובת הפרוזבול תהיה בבית דינו של גדול הדור דווקא.

בעל התרומות (שער מה, טז) כתב דלא בעינן דוקא ב"ד דר"א ור"א, אלא שיהיו בי"ד של חכמים גדולים ביותר ושהמחוהו רבים עליהם באותה העיר.

להלכה משמע מהשו"ע שפסק כבעל התרומה שכך לשונו "פרוזבול, אינו משמט, ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין

ובענין פרוזבול, וידועים ענין שמיטה, והמחום רבים עליהם באותה העיר. הג"ה: וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה. רוב האחרונים (מבי"ט ב, כא. חזו"ע עמ' מז, אול"צ ועוד) כדברי בעה"ת שצריך שהיו ג' בקיאיין בדין. אלא שהסמ"ע מעיר שנהגו באשכנז להקל בדין זה בזמן הזה ואף בג' ת"ח שרי. הרב מרדכי אליהו זצ"ל (כג, ב) כתב שלכן נראה שיש להעדיף בתי דין מטעם הרבנות שנבחרו ע"י נבחרו ציבור והמדינה מכירה בם, כך שסמכותם גדולה יותר מבתי דין פרטיים השייכים למגזר מסוים.

האם מנהל גמ"ח צריך פרוזבול? כתוב בגיטין (לז). א"ר יהודה אמר שמואל - יתומים אין צריך פרוזבול. וטעמא דב"ד אביהם של יתומים. נחלקו הראשונים במה מדובר, לפי רש"י מדובר בחוב שהיבנים לאבי היתומים והם ירשו החוב, דא"צ על זה פרוזבול לפי שב"ד אביהם של היתומים והר"ן כתב בשם הרמב"ן דמייירי ממה שהלווה הם, שאילו חוב אביהם פשיטא (שא"צ פרוזבול) כדאמרינן בסיפרי רש"א 'כל בעל משה ידו' ולא יורש.

כדברי הר"ן פסק הרמב"ם (ט, כד). 'והיתומים אינן צריכין פרוזבול'. וכן פסק השו"ע יתומים קטנים שיש להם מלווה ביד אחרים - אין צריכים פרוזבול.

עוד כתוב בגמ' ב"ק (לו:): א"ר יוסף ענים אנן, דאמר רבי יהודה אמר שמואל: אין היתומים צריכים פרוזבול. הרשב"א כתב ע"פ הגמ' שדין עניים כדין יתומים ומי שחייב מעות לקופת צדקה אינו משמט.

וכן פסק השו"ע מי שחייב לקופת הצדקה - אינו משמט.

בחזו"ע (עמ' מב וביחוד ח"ד סי' סד ילקו"י כד, לו) כתב שמנהלי קופות גמילות חסדים, אינם צריכים לכתוב עליהם פרוזבול. משום שבי"ד נחשב כמפקד עליהם לגבות חובותיהם, ומ"מ נכון לממונה על קופות גמילות חסדים שיכלול גם קופות אלו בשטר פרוזבול של הלוואותיו הפרטיות. ומיהו אדם פרטי שחנן אותו הקב"ה עושר, ועשה לו קופה של גמילות חסדים, ויחד אותה להלוות לנצרכים, והוא המוציא והמביא, עליו לעשות פרוזבול כשאר כל ההלוואות. ועליו תבוא ברכת טוב.

מה הדין בבנק? כתוב בשביעית (י, ה) אחד לווה מחמשה כותב פרוזבול לכל אחד ואחד, חמשה לוין מאחד אינו כותב אלא פרוזבול אחד לכולם. וכן כתוב בתוספתא (**ח, י**) חמשה שלוו בשטר אחד כל מי שיש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול וכל מי שאין לו קרקע אין כותבין עליו פרוזבול **רבן שמעון בן גמליאל** אומר אפי' אחד שיש לו קרקע כותבין עליו פרוזבול.

הרא"ש הביא את התוספתא הזאת להלכה וכתב 'נראה דהלכה כר"ש בן גמליאל דקיימא לן (ירושלמי שבועות פ"ה ה"א) חמשה שלוו כאחד נעשו ערבאין ואחראין זה לזה'.

וכך כתב השו"ע (**כו - כז**) להלכה "חמשה שלוו מאחד, די לו בפרוזבול אחד. ואם לוו בשטר אחד, אפילו אין לו קרקע אלא לאחד מהם, כותבים פרוזבול על כולם: חמשה שהלוו לאחד, כל אחד צריך פרוזבול".

בעקבות כך כתב החזו"ע (עמ' מד) מנהלי בנקים, חייבים לעשות פרוזבול כדת, בכדי שיוכלו לגבות החובות שחייבים להם גם לאחר סיום שנת השמיטה, ומספיק להם פרוזבול אחד. וה"ה בניד"ד שהמנהל הכללי של הבנק שהוא המוציא והמביא בכל ענייני הבנק, די שיעשה פרוזבול אחד לבנק.

ב. האם מותר לזרוע בשמיטה במקרים הבאים:

- א. זריעה במים (הידרופוניקה).
 ב. זריעה בחממה עם מצע מנותק.
 ג. זריעה בעציץ שבתוך הבית.

א. שנינו בירושלמי (פ"ד, ה"ד) אין בודקין את הזרעים באדמה בעציץ אבל בודקין אותן בגללים בעציץ ושורין אותן (את הזרעים במים) בשביעית (כדי לרכס ולרעם) למוצאי שביעית (סעי' שרייתם במים מתרככים וממהרים לנמוח כשזרעים אוחס לאחר מכן ומותר משום דאין זה עבודה) ומקיימין את האלווי בראש הגג ולא משקין אותן.

עוד מצאנו תוספתא (כלאים א, ט) שכתוב בה "הזרוע דבר המצמיח על גבי אמת המים פטור".

כדברי הירושלמי והתוספתא משמע שגם הרמב"ם (א, ו) פסק 'שורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית, ומקיימין האלווי בראש הגג אבל אין משקין אותו'. ואין שום איסור בזריעה במים. באחרונים נחלקו הדעות לדעת המהרי"ל דיסקין (כו, א) אסור לזרוע זמורה על פני המים. וכ"ד הרב צבי (זרעים ב, לא) שבה"ל (א, עא) ואול"צ (עמ' כה) אלא שכבר כתב רבו של החיד"א, הנחפה בכסף (יו"ד ה) שחבצלת שלוקחים ענף א' מהשורש ונותנים אותו במים עם מעט עפר, והולך וגדל כל ימי הקיץ - יש לאסור, ואם יש רק מים שרי. וכן משמע משו"ת שדה הארץ וספר השמיטה (עמ' צו לרב טיקוצ'ינסקי), וכ"פ החזו"א (דרך אמונה פ"א צה"ל אות קי) חזו"ע (עמ' קנא) והילקו"י (ד, לב).

האם מותר להניח גרעין של אבוקדו במים? כתב במשפטי ארץ (ח, יז) כתבו עפ"ד האוסרים לעיל שעציץ שיש בו רק מים דינו כעציץ שיש בו אדמה, ולכן אין לגדל גרעין אבוקדו אלא שכבר כתב הילקו"י (ד, לג) שמותר להניח בשנת השמיטה גרעין של אבוקדו בתוך צנצנת עם מים

בלבד. וכן מותר לתת גרעיני חומוס לתוך צמר גפן ולהניחם בצנצנת מים, ואין בזה איסור זריעה, אף שגרעינים אלה מוציאים ענפים.

האם מותר להניח פרחים תלושים בתוך עציץ מלא מים? כתבו החזו"ע
(עמוד קנג) והילקו"י להקל בזה אף אם הפרחים סגורים ועתידיים להיפתח ע"י נתינתם במים.

ב - ג. יש להקדים הסבר קצר מהו מצע מנותק: נהגו בימינו בשיטות שונות של גידול ירקות, אחד מהפתרונות המרכזיים לגידול עם חרקים הוא גידול של מצע מנותק, הגידול מתבצע על גבי מצע המנותק מן החרקע - למשל, עציץ המונח ע"ג יריעות פלסטיק (בדרך כלל פוליאתיילן), כשמעליו - חממה או גג, ע"כ.

בירושלמי בערלה (פ"א, ה"ב) כתוב 'אמרו, רבי יוחנן בשם רבי ינאי, אילן שנטעו בתוך הבית חייב בערלה ופטור מן המעשרות, דכתיב, עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה, ובשביעית צריכה (בעיא דלא איפשיטא), דכתיב "ושבתה הארץ שבת לה", וכתוב "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור", ע"כ. דהיינו דבמעשר כתיב שדך ובית לא מיקרי שדה, ולכן לא חייב במעשר הגדל בביתו, אלא שבשביעית ספיקא הוא, שבפסוק אחד כתיב ארץ, ושבתה הארץ. דמשמע בכל מקום שהוא בארץ נוהג בו שביעית ובפסוק אחר כתוב שדה, לא תזרע, דמשמע דוקא שדה אבל לא בית.

הרמב"ם השמיט דין זה ולכן כתב המשנה למלך (פ"א, א, א) מזה שהשמיט דין זה משמע ממנו שאין לחלק בין זריעה בבית לזריעה בחוץ ויש להחמיר בשניהם. אלא שפאת השולחן (בבית ישראל סי' כ', נב לרבי ישראל משקלוב) ערוה"ש (סי' טז, א) והראי"ה קוק (שבת הארץ א, ג) כתבו שהיות ודעת רבינו הרמב"ם והאחרונים ששביעית בזמן הזה דרבנן, יש להקל ולהתיר לזרוע בבית. אלא שהחזו"א (כ, ה) פקפק על דבריו של פאת השולחן וכיון

³⁹ וכן דעת הרב רצאבי.

שעיקר הספק הוא בפסוקים ממילא אזלינן לחומרא, ולכן איסור זריעה הוא אף אם עושה זאת באדמה בביתו, ולדעתו הדעת נוטה להחמיר אף בעציץ שאינו נקוב בבית, אלא שמי שסומך על הפאת השולחן בעציץ שאינו נקוב בבית, אין לנו כח למחות בידו, דיש לו על מי לסמוך, כיון שעציץ שאינו נקוב אינו מפורש בגמרא, ורק אנו נוהגים כדעת הרדב"ז שאסור, לפיכך כל שיש סניף נוסף אנו מצרפים הסניף לקולא. ובדין אינו נקוב דעת הראב"ד והר"ש והרא"ש דאף בשל עץ וחרס שרי, ע"כ דבריו. אלא שמצאנו שכבר הגרע"י (יבי"א ח"ט, ס' לא חזו"ע תר"מ עמ' מג) האריך לחלוק על דיוק דבריו מהפסוקים.

בדין חממות מצד הסברא נראה שהחממות של ימינו הווי דרך זריעה, כי החממה נועדה להגן על הזרעים מפני פגעי מזג האוויר וכדו', וכך באמת פסק האול"צ (עמ' כו) שהיות והרמב"ם כתב בתו"מ 'יראה לי שחייב מדרבנן' - כ"ש בספק של הירושלמי שיש לאסור ולכן יש להחמיר אפילו בעציץ שאינו נקוב (האול"צ הוא המחמיר ביותר דאף החזו"א מקל בזה).

אלא שקיימא לן דלא דרשינן טעמא דקרא, ואין לנו אלא מה שגזרה התורה ולכן נראה שיש להקל בגידולים הגדלים ב'חממות', באופן שהנטיעה או הזריעה תהיה בעציץ שאינו נקוב בתחתיו, כך שאין יניקה לא לשורש ולא לנוף היוצא מהעציץ. וכן נוהגים כיום בכמה מקומות לזרוע בחממות בתוך עציץ, ופורסים ניילון עב על כל המשטח שעליו מונחים העציצים. ואין בזה קדושת שביעית, וכך דעת הגרע"י זצ"ל והילקו"י (ד, כא).

אותה מחלוקת שייכת גם לזריעה ועציצים בבית כמו שראינו לעיל בדעת המשנה למלך ופאת השולחן, ויוצא אם כן למסקנה שלפי דעת הגרע"י אין דין שביעית בבית ולכן הכל מותר. לפי האול"צ הבית והשדה זה אה"נ ואין לעשות שום דבר בבית. ולפי החזו"א אין להקל לגמרי אך ניתן להקל באינו נקוב דהוי תרי דרבנן.

יג. אילן שנעבד באיסור בשמיטה האם פירותיו מותרים באכילה או בהנאה או לקחת ממנו לצורך מצוה כג' אתרוגים, והאם ספיחים מותרים בהנאה.

מצאנו חילוק בין איסור האכילה של הפרי ובין גידול העץ.

לפרי מצאנו -

כתוב בספרא (בהר, פ"א, ה) והיתה שבת הארץ לכם, מן השבות בארץ אתה אוכל ואין אתה אוכל מן השמור⁴⁰, מיכן אמרו שדה שנטייבה, בית שמאי אומרים אין אוכלים פירותיה בשביעית, ובית הלל אומרים אוכלים. בית שמאי אומרים אין אוכלים פירות שביעית בטובה, ובית הלל אומרים בטובה ושלא בטובה. רבי יהודה אומר חילוף הדברים זה מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל.

כתוב בשביעית (ד, ב) שדה שנתקוצה - תורע במוצאי שביעית, שנטייבה או שנדיירה - לא תורע במוצאי שביעית. שדה שנטייבה - בית שמאי אומרים: אין אוכלין פירותיה בשביעית, ובית הלל אומרים: אוכלין. בית שמאי אומרים: אין אוכלין פירות שביעית בטובה, ובית הלל אומרים: אוכלין בטובה ושלא בטובה, רבי יהודה אומר: חלוף הדברים, זו מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל.

בדין עץ מצאנו -

⁴⁰ בדין שמור כתוב שם בספרא (א, א) את ענבי נזירך לא תבצור מן השמור בארץ אין אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר. לא תבצור, לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצים אותה במוקצה, אבל קוצה אתה בחורבה. נמצא שיש שני תבחינים להיתר שימוש בפירות, שמירה ודרך הקטיפה. נחלקו הראשונים מה היחס ביניהם. א. ר"ת ב"ה ט. יש צורך בשני התנאים (מופקר ובשינוי) כדי להתיר את הפירות. ב. הרמב"ם בפ"ד הל"ב כתב שבין פירות השמורים ובין המופקרים מותרים בקצירה בשינוי של כמות הקצירה – לרמב"ם תנאי אחד קובע והוא השינוי. ג. ר"ש בפ"ח, ו כתב שבמשומר מותר בשינוי בדרך הקצירה ובמופקר כאורחיה - כלומר לר"ש צריך שני תנאים מצטברים ע"מ לאסור גם שמור וכדרכו. נמצא שלרוב הראשונים מותר שימוש בפירות שמורים אם אינו בוצר כדרכו.

תרומות (ב, ג) הנוטע בשבת שווג יקיים מזיד יעקור ובשביעית בין שווג בין מזיד יעקור.

כתוב בגיטין (מוד): וא"ר יוסי בר' חנינא, נקטינן: הטיבה ומת - בנו זורעה, אלמא לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן. (נג): תניא הנוטע בשבת.. (טעם א) מפני שישראל חשודין לשביעית (ויאלמך שווג הייקי, לכן גזרו שווג אטו מזיד), מה שאין כן בשבת. דבר אחר (טעם ב) שישראל מונין שני ערלה לשביעית וידעו הכל שנטעו בשביעית ויבואו להתיר נטיעה בשביעית.

נחלקו בדין הפירות הרמב"ם והרמב"ן לדעת הרמב"ם (ש"ת מהד' בלאו סי' קכח) פירות האילן אע"פ שיש חיוב לעקור את העץ, הפירות מותרים⁴¹. וכך הוא גם כתב ביד החזקה (ד, א) שדה שנטיבה בשביעית וצמחה פירותיה מותרין באכילה וכן (ד, טו) שאם עבר זורע בשביעית ירקו מותר. ואילו לדעת הרמב"ן (יבמות קכב.) והראב"ד פירות שביעית שגדלו באמצעות איסור שביעית אסורים באכילה.

מה פסקו בזה להלכה אחרוני זמנינו? הגר"א (שנות אליהו ח, ו) מנח"י (ח, צה) והגריש"א (א"א יו"ד ח"ב עמ' ריב) כתבו לאסור שמור ונעבד כדעת הרמב"ן. החזו"א לכאורה סותר עצמו שבמקום אחד (י, ו) הוא כותב שמותר לקחת אתרוג שנשמר ושנעבד, ומשמע ממנו שמקל בנעבד, אך במקום אחר (ט, יז) הוא כותב שאסור לקחת פירות מן החשוד על ה'נעבד' וכך הוא אף כתב בסיכום ההלכות בסדר שביעית. יש שאומרים (ש"ת משנת יוסף סי' ד) שכל מה שהחזו"א הקל זה דווקא במקום מצווה כאתרוג אלא שהקשו שהרי באגרות (ב, קסב) החזו"א כתב להקל אף בשאר פירות שהם לא מצווה. למעשה מקובל לומר שהחזו"א הקל ב'נעבד', כך כתב בשמו הגרשז"א (מעדני ארץ הערות ז) והגר"ח קנייבסקי (דרך אמונה צה"ל אות קפז). הילקו"י פסק שאילן שנעשתה בו עבודה האסורה בשמיטה, הפירות מותרים באכילה. ומכל מקום אע"פ כן אסור לקנות ממנו הפירות (אול"צ:

⁴¹ בירק יש להמתין שיעשה כיוצא בו, דהיינו משיצמח במוצאי שביעית כמו המין ההוא שנטע באיסור.

משום מסיע בידי עוברי עבירה). ולצורך מצוה. כגון להשתמש באתרוג⁴² והדס לשם מצות ארבעת המינים, טוב להחמיר בדבר שנעבד בשביעית ולא להשתמש בו לצורך מצוה'.

האם ספיחים מותרים בהנאה? כתב ברמב"ם (ד, ב) ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה. אך לא הזכיר דבר לגבי הנאה. בספר **מקדש דוד** (ס"ג, נט, ג) כתב שלדעת התוס' ספיחין אסורים בהנאה. וכן פסק **החזו"א** (ד, ט) דמכיון שתקנת איסור ספיחין היתה כנגד עוברי עבירה, מה לי עוברי עבירה באכילה או בהנאה? לכן לדעתו יש לאסור גם הנאת ריח ושאר כל התשמישים של ספיחין אולם **האול"צ** (ה, ג) **הגרמ"א** (יא, ח) והילקו"י (כג, ב) סוברים שספיחים מותרים בהנאה, ולכן מותר להריח בהם. כך הם למדו מדברי הרמב"ם שכתב "מדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין באכילה" וכן מוכח גם מהרמב"ם (ד, ה), אך הוסיף (האול"צ) שהמחמיר לחוש לדעת החולקים, ואינו לוקח לברך ולהריח בשמים שיש בהם איסור ספיחים, תע"ב.

יד. האם מותר לבשל או לסחוט או לרסק פירות שיש בהם קדושת שביעית. האם מותר לסוך בשמן שביעית?

⁴² יש לעורר מעט את המחלוקת המצויה בין הרמב"ם לראב"ד בדין אתרוג מתי תופס בו קדושה שהרי כתוב בבכורים (ב, ו) אתרוג שוה לאילן בשלשה דרכים ולירק בדרך אחד, שוה לאילן: בערלה, וברבעי, ובשביעית. ולירק בדרך אחד, שבשעת לקיטתו עשורו - דברי רבן גמליאל. רבי אליעזר אומר - שוה לאילן בכל דבר. וכן הגמ' ב"ה (טו): אתרוג אחר לקיטתו למעשר, ואחר חנטה לשביעית. ורבותינו נמנו באושא: אחר לקיטתו, בין למעשר בין לשביעית. איתמר, רבי יוחנן וריש לקיש אמרי תרויהו: אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית - לעולם ששית. כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: אתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר - חייבין עליה משום טבל. וכן פסק **הרמב"ם** (ד, יב) והאתרוג אפילו היה כפול קודם ר"ה ונעשה ככר בשביעית חייב במעשרות כפירות ששית, ואפילו היה ככר בששית הואיל ונלקט בשביעית הרי הוא כפירות שביעית, ומתעשר כפירות ששית להחמיר. הרמב"ם פסק להחמיר לגבי דין האתרוג בשביעית, ולכן רק אם גדל בשישית וגם נלקט בשישית אין בו קדושה, אך אם חנט בשביעית או רק נלקט בשביעית, יש בו קדושת שביעית. **הכס"מ** סובר שהרמב"ם פסק כך מחמת הספק, והרדב"ז סובר שהרמב"ם פסק כך לא מחמת הספק אלא מעיקר הדין. **החזו"א** כתב שלדעת הראב"ד הולכים באתרוג אחר חנטה, ולכן אם חנט בשישית ונכנס לשביעית, אין בו קדושת שביעית. והוסיף שכ"נ מדברי רש"י ותוס', לכן לדעתו לדינא יש מקום להקל כמותם ללכת באתרוג אחר חנטה, אלא שכתב שהמנהג להחמיר כדעת הרמב"ם. בקט"ף שביעית (ו, ו) כתבו שהולכים באתרוג לחומרא אחר הלקיטה ואחר תחילת הגידול. ואף אם רק אחד משני שלבים אלו היה בשמיטה - יש לנהוג בו קדושת שביעית ולהפריש תרומה. וכ"פ **הגרמ"א** (סי' יז) ו**בילקו"י** (כ, ט).

הקדמה: יש להקדים ולומר מה הו"א לאיסור הדבר, כתוב במסכת פסחים (נב:): 'היתה שבת הארץ לכם לאוכלה', לאוכלה ולא להפסד (פירוש שמוטר לאכול פירות שביעית אבל אסור להפסידן). ולמה? משום קדושה שיש בפירות. בספר השמיטה (לרי"צ רימון) מביא טעם נוסף לאיסור הפסד פירות שביעית, דאסרו להפסיד את פירות שביעית משום שאין אדם בעלים על הפירות אלא הקב"ה, ודומה לאדם שקיבל חפץ בהשאלה שאינו רשאי להפסידו אלא רק להשתמש בו, וה"ה לפירות שביעית.

מדוע אם כן אסור לשנות מדרך אכילתו בפירות שביעית אם הוא אינו מפסיד באמת את הפירות? כתבו רש"י (יומא פו:): והר"ש (ד, ז) מפני שמפסיד את הפירות שכל שינוי מצורת האכילה הרגילה של הפרי חשובה להפסד. הרמב"ם (פיה"מ ד, ז) כותב טעם נוסף, לרמב"ם אסור לקטוף פרי בוסר, דכתיב "מן השדה תאכלו את תבואתה", שאינה נאכלת עד שתהיה תבואה וראויה לאכילה.

מה נקרא שינוי מדרך אכילתו? הגרמ"א (מאמ"ר יג, הע' כג) כתב שלמעשה אין אנו תולים את הלכות שביעית בהלכות ברכות, והכל תלוי ברגילות בשאר השנים.

כתוב במסכת שביעית (ח, א - ב) כל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה חשב עליו למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי אדם וחומרי בהמה: שביעית נתנה (מותר להשתמש בפירות שביעית) לאכילה ולשתיה ולסיכה (כל דבר כדרך תשמישו), לאכל דבר שדרכו לאכול (אם דרכו לאכול חי - חי, ואם מצושל - מצושל, וכן אם אין דרך לאכלו, עגון אוכל שנתקלקל - אינו חייב לאכול, וכן) לסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחמץ (הואיל והדרך להשתמש בהם לשתיה). אבל סך הוא את השמן (שדרך לסוך בו). וכן בתרומה ובמעשר שני קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר.

כתוב בירושלמי בשביעית כא: ניחא חומרי אדם (מוצנת ההוראה שנותנים על צמחים אלו חומרא של מאכל אדם ואוסרים עשיית מלוגמא מהם, שהרי אוכלי אדם חומרים מאוכלי

בהמה לגבי עשיית מלוגמא, אבל מה הכוונה) וחומרי בהמה (הרי בהמה אין קום חומרא קינה נהגת באלס. עונה הגמ' החומרא היא) שאסור לשולקן (לכסלס כיון שאסור לכסל מאכל בהמה).

כתוב במסכת תרומות (יא, ג) אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ ושאר כל הפירות אין משנין אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני אלא זיתים וענבים בלבד.

הרמב"ם (ה, א - ג) כתב פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתייה ולסיכה (מריחת שמן על הגוף) ולהדלקת הנר ולצביעה, מפי השמועה למדו תהיה אף להדלקת נר ולצבוע בה צבע: לאכילה ולשתייה כיצד, לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, כדין תרומה ומעשר שני: ולא ישנה פירות מברייתן (מבריאחם, מן השימוש הרגיל בהם) כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר: (ה, ו) לסיכה כיצד, לסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחומץ (בכתב"י כתב הרמב"ם בשמן אך נראה שזה ט"ס ככתוב בגמ') אבל סך הוא את השמן, ולא יפטם את השמן (אסור לרקוח את השמן ולבשם אותו, מפני שמשנה את טעמו ומקטין את האפשרות לאכול אותו), ולא יסוך במרחץ אבל סך הוא מבחוץ ונכנס (משום שבחוץ היו לבושים ואין בו משום זלזול בקדושת פירות שביעית).

רמב"ם תרומות (יא, ב) ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש.

נמצאנו למדים שאסור לסחוט ולשנות פירות, אך מותר לעשות מזיתים שמן ומענבים יין. בטעם האיסור להפוך אוכל למשקה, יש לומר שהמשקה אינו חשוב אלא לזיעה ואינו גוף הפרי [כדעת התוס' (ד"ה האין) והשו"ע

(רב, ח) בדין ברכות ולכן לשיטתו מברך עליו שהכל, דלא כרשב"א (לה). שמברך על מיץ שדרכו לסחוט בורא פרי העץ, ונמצא שמפסיד את הפרי ולא נהנה ממנו. טעם נוסף, שחשוב לאכילה שלא כדרכה, כיון שאין רגילות להכין מיץ ממינים אלו. נ"מ אם חלק גדול מהציבור נוהג להכין מיץ ממינים אלו. אם נשליך את הדין לשביעית נמצא שלדעת הרשב"א הסחיטה בשביעית תהיה מותרת במינים אלו, מכיון שהמיץ חשוב כפרי עצמו, ולדעת התוס' והשו"ע הסחיטה תהיה אסורה בשביעית, מכיון שהיוצא מהפרי חשוב לזיעה בעלמא.

להלכה כתבו **תורת השמיטה** (עמ' לב) ו**אול"צ** (ב, ב ע"פ שיטתו ברמב"ם) שאין לסחוט פירות שביעית משום שאתה הופך אותם לזיעה בעלמא ואין לחלק בין פירות הדר ושאר דברים, וכן אסור לסחוט לימון. אמנם **החזו"א** (כה, לב, תרומות יא, ב)⁴³ **יבי"א** (או"ח ח, ח, לו חזו"ע ברכות עמ' קכה) **מאמר"ר** (יג, כד) **וילקו"י** (טז, ד) כתבו כיון שבארץ ישראל מצויים תפוזים ואשכוליות ועומדים לסחיטה, מותר לסוחטן בשביעית, וה"ה לכל הפירות המיועדים למיץ כגון לימונים, עגבניות וכו'. [יש להעיר שבדיעבד לכול"ע אם הפסיד אדם פירות שביעית - מותר לו לשתות אותם].

מה יהיה הדין בבישול פירות שביעית? שנינו לעיל בשביעית שכתוב 'שחומרי בהמה' היינו שאסור לשולקן, דהיינו לבשלם. וברמב"ם (ה, ב) כתב "ולא ישנה פירות מברייתן כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו ליאכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר". נמצא אם כן שאף שאדם לא מכלה את הפרי אלא משנה מצורתו הרגילה יש בזה איסור של הפסד פירות שביעית, ונראה שעיקר הטעם הוא משום מה שכבר אמרנו שכל שינוי מדרכו הרגילה הוי כהשחתה של הפרי. וכבר העירנו לעיל שהדרך שתחשב כדרך אכילה רגילה היא ע"פ רוב אכילת הפרי ע"י רוב בני אדם (הגרשו"א). ולכן פרי שרגילים לבשל ממנו או לעשות

⁴³ **החזו"א** כתב שאסור לקחת פירות ולעשות מהם מיץ אך פירות הדר, אין בהם סחיטה אלא רק ריסוק, משום שאתה לוקח תפוז וסוחט אותו אתה מקבל את כל התכולה של הפרי במצב מרוכז, ולא סחוט - סחיטה היא במקום שאתה סוחט גם את גוף הפרי, מה שאין כן בפרי הדר.

ממנו ריבה יהיה מותר לבשלם ולהכין מהם ריבה כרגיל (חזו"א). **המשפטי ארץ** (כב, ב) הביא בשם הגריש"א שאפיה, צליה ובישול נחשבים לדרך שימוש אחת, וכל שדרכו באפיה מותר גם בצליה ובישול וכן להיפך, ובלבד שאינו מתקלקל ע"י כך. והיתר זה הוא רק כאשר הדבר טוב וטעים לרוב הציבור גם בצורה שלא רגילים לעשות, שאם דרכו בבישול ולא באפיה וכשהוא אפוי אינו טעים לרוב הציבור, אסור לאפות. הילקו"י הוסיף (טו, לג) פירות וירקות שנאכלים גם חיים וגם מבושלים, כגון תפוחים וגור, נוהגים בהם כדרם.

ולכן אין לבשל יין משום שבבישול היין מוריד הוא מחשיבותו, אך פסטור מותר מאחר שזה הדרך ועוד שפיסטור זה אנו בישול, שבישול מפחית מכמות היין ופיסטור לא.

מה יהיה הדין בריסוק הפירות? שנינו בברכות (לח). דאמר רב אסי: האי תמרי של תרומה - מותר לעשות מהן טרימא (שאין הכתיסה המועטת מנעלת מהם את שם הפרי), ואסור לעשות מהן שבר. והלכתא: תמרי ועבדינהו טרימא - מברכין עלוייהו בורא פרי העץ. מאי טעמא (כי גם לאחר שנתקשו עליין) - במלתייהו קיימי כדמעיקרא.

נחלקו הראשונים על איזה ריסוק מדובר שעדיין מברך בורא פרי העץ, רש"י והרמ"א - מיירי שלא נתרסק לגמרי. רמב"ם והשו"ע (רו, ז) - אף שריסקן לכעין עיסה מברך בורא פרי העץ. נמצאנו למדים אם כן שלרסק פרי במזלג - לכול"ע מותר, שהרי לכול"ע לא נשתנית ברכתו. לרסק בבלנדר - כיון שהרמ"א לא החמיר אלא לעניין ברכתו נראה שלדין שביעית יהיה מותר. וכ"פ הילקו"י (טו, ז-ח) וכך היא לשונו 'מותר לרסק בננה שגדלה בשביעית, וכן אבוקדו וכדו'. וכן מותר לטחון שום או בצל כדי לערבן בקציצות. וכן אגוזים ובוטנים כדי לערבם בעוגה. אלא שצריך

⁴⁴ להלכה כתב המ"ב שקי"ל כש"ע שכל שממשו קיים מברך את ברכתו, ורק כשאיבד את כל צורתו ולא ניכר מהו מברך שהכל. גם הספרדים נחלקו בדבר שלדבר הבא"ח (פנחס, יב) כה"ח (נז) ואול"צ (ב, יד, ב) יש לברך שהכל משום סב"ל. אלא שכבר האריך בדבר בשו"ת יבי"א (ז, כט) וכתב לחזק את דברי מר"ן השו"ע, וכ"כ בחזו"ע (עמ' קלב) וברכת ד' (ה"ג פ"ז, כו).

להקפיד שלא יערב מעט פירות שביעית בהרבה חולין, באופן שלא ירגיש הטעם של פירות השביעית, כי על ידי זה מפקיע מהם אותם מקדושתם.

האם מותר לסוך בשמן שביעית? שנינו לעיל במסכת שביעית וכן ברמב"ם שמותר לסוך בשמן כדרכו משום שסיכה כשתיה, שנאמר 'ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו' (מהרי"ט ח"א סי' פג). אלא שיש מהאחרונים שרצו לדון האם יש לחלק בין דורנו לבין דורות עבר, מאחר שהיום אין רגילות לסוך להנאה אלא רק לרפואה, וכבר למדנו שאסור להשתמש בפירות שביעית לרפואה. הגרמ"א (מאמ"ר טו, יב) והגר"ש כתבו שרק מי שרגיל לסוך בשמן מסוים מותר לו להשתמש בזמן זה לסיכת הגוף גם בשביעית, אך שאר האנשים לא. אלא שראיתי שיש מקלים בדבר זה גם בימינו וכך כתבו **חוט השני** (כב) ו**ילקו"י** (טו, סב) שמותר לסוך את הגוף בשמן של שביעית.

מה הדין בכלים? כתוב בשביעית (ח, ח) אין סכין כלים בשמן של שביעית (משום שמן שביעית ניתן לסיכה רק לגוף האדם), **ואם סך** (כלים בשמן שביעית) **יאכל כנגדו** (יקח מאלו של שביעית כשמן שסך בו ויאכלנו בקדושת שביעית, כי קנסוהו חכמים על כך שהשתמש בשמן באיסור). וכך מפורש בגמ' שם (כד.). תני שמן של שביעית אין חוסמין (מחזקים) בו תנור וכיריים. ולא סכין בו מנעלים וסנדלים ואל יסוך אדם את רגלו (בשמן) והוא בתוך מנעלו וכן אס) הוא בתוך סנדלו, אבל סך הוא את רגלו בשמן, ואל"כ) נותנה לתוך מנעלו ולתוך סנדלו (אע"פ שמנעל הדבר גם למנעל, כיון שנותנו רק לסוך את רגלו וכשעושה באופן כזה אינו נראה כעושה לזיכך המנעל). וכן פסק ה**ילקו"י** (שם) אבל אין לסוך כלים ועצים בשמן של שביעית.

האם מותר למלא את כוס ההבדלה עד גדותיו? כתב הרמ"א בהלכות שבת שיש ענין ברכה למלא את כוס ההבדלה עד גדותיו, נחלקו האחרונים האם מותר לעשות כן אף ביין שביעית, רוב האחרונים כתבו

שיש להיזהר בכך ולא לעשות כן, ואם רוצה לשפוך יניח צלחת תחת הכוס וייתתה אח"כ את הנשפך. האול"צ כותב להתיר ע"פ הרמב"ם משום שכך הדרך להשתמש בזה, אלא שכולם ח' עליו בכך.

טו. האם יש מלאכות המותרות לעשותם באדמה בסוף שביעית לצורך שמינית, מה דינם של ספיחים שיצאו משביעית לשמינית.

ככלל לא מתירים מלאכות האסורות בשביעית לצורך שמינית שהרי בשביעית יש חיוב של שביתת הקרקע, וכן ששנינו בשביעית (א, ד) 'בחריש ובקציר תשבות אין צריך לומר חריש וקציר של שביעי, אלא חריש של ערב שביעית, שהוא נכנס בשביעית, וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית'. דהיינו קציר בשנה השמינית של תבואה שגדלה מעצמה או שעבר זרעה בשביעית, שמאחר שתבואה זו ראויה הייתה להיקצר בשביעית אסור לקוצרה כדרכו אפילו בשמינית. הרמב"ם מפרש שקציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית הוא קציר הנעשה בשביעית כדי להכשיר את הקרקע לשנה השמינית. וכך הוא פסק בהלכות (א, יד) "המעביר קוצים מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית או שסקל ממנה אבנים אע"פ שאינו רשאי לא קנסו אותו ומותר לו לזרעה במוצאי שביעית". וכך עוד כתב הרמב"ם (א, יג) החורש את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית - קונסין אותו ולא יזרענה במוצאי שביעית. ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו. ואם מת יזרענה בנו.

וכן פסק בילקו"י (יג, ה) אין לבצע שום פעולות הכנה, כלול ניכוש ריסוס, יישור השטח או מילוי באדמה, לקראת השנה השמינית, ויש לעשות את כל הפעולות הללו רק לאחר השמיטה.

אמנם, מלאכה שבמניעת עשייתה ייגרמו נזקים והפסדים ליבול של העצים בשנה השמינית או לקרקע המיועדת לזריעה בשנה השמינית - מותר לבצע מלאכות שהם בגדר של 'אוקמי', ולכן במקום שקיים חשש

שתגדל עשבייה שתעלה שם, וזה עלול להזיק מאוד לגידולים בשנה השמינית, מותר לעשות מה שנוצר כדי למנוע נזק. וזו התשובה שקבילתי מבית המדרש להלכה בהתיישבות: יש שהתירו מלאכות דרבנן⁴⁵ כג' עשיית כדיסוק⁴⁶, הכנת קרקע לשתילה (הוספה שלי ע"פ מכון התורה והארץ: סימן בורות, הקמת קונסטרוקציה, השקייה שמותר גם לא לצורך שנה שמינית אלא גם בשביעית) לצורך השנה השמינית במקום של הפסד גדול וע"י היתר של מורה הנוראה.⁴⁷

מה דינם של ספיחים שיצאו משביעית לשמינית? מובא בתוספתא (ה), טו) ספיחין של שביעית, אין תולשין אותן ביד, אבל חורש כדרכו ובהמה רועה כדרכה.

כתוב בשביעית (ו, ד) מאימתי מותר אדם ליקח ירק במוצאי שביעית משיעשה כיוצא בו עשה הבכיר הותר האפיל רבי התיר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד.

נחלקו הראשונים להלכה בירק שביעית שיצא לשמינית -

הר"ש כתב (ט, א) אם התחיל צמיחתו בשביעית יש בו גם ספיחין במוצ"ש. ואם נגמר גידולו בשביעית יש בו קדושת שביעית.

הראב"ד כתב אין מקור להתיר ספיחי שביעית במוצ"ש. אלא אולי כשירבה החדש שההיתר מעלה את האיסור.

⁴⁵ **חרישה** (עירוג, תילול, יישור הקרקע בארגז מיישר, השקייה לצורך ריכוך הקרקע, פיזור זבל אורגני, חרישה לצורך מניעת עשבייה) דישון וזיבול, טיפול במזיקים ע"י ריסוס. וכן מותר להסיר מהעצים ענפים חולים כדי שלא ידביקו את כל העץ.

⁴⁶ דיסוק הוא מהלך עיבוד קרקע ראשוני בגידולי שדה, בו נעשה שימוש בדיסקוס, כלי עיבוד נפוץ יחסית, אשר במהלך משיכתו על ידי הטרקטור מבצע הזזה רוחבית של הקרקע מצד אל צד והרמה שלה, ובכך מאוויר ומפזר את חלקיקי הקרקע הצמודים.

⁴⁷ ע"ע בשביתת השדה פ"ח, עמ' שצט.

הרע"ב כתב אם כבר עשה כיוצ"ב בשמינית אין בו איסור ספיחין. וכתבו בשם הגר"א שבירק הוא מספר ימים.

הרמב"ם (פיה"ש ו, ד) כתב שהירקות מותרים מיד כרבי, וכן הוא פסק בהלכה -

וכך כתב הרמב"ם (ד, ה ז-) ספיחין של שביעית (גידולי שביעית שנותרו בקרקע עד השנה השמינית ואינם מצויים בשוק בהיתר בתחילת השנה השמינית, אסורים באכילה, כדי שלא יבוא לזרוע אותם בסוף השביעית) שיצאו למוצאי שביעית - אסורין באכילה, ואין תולשין אותן ביד אלא חורש כדרכה (משום שהספיחים ממילא אסורים באכילה וההפסד אינו נעשה ישירות בפירות), ובהמה רועה כדרכה: **ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית?** מר"ה ועד חנוכה (מפני שמחנוכה ואילך התבואה של השנה השמינית רבה מספיחי השביעית ואין שום יתרון למי שעבר עברה וזרע בשביעית, שהרי יכול למכור בהיתר) ומחנוכה ואילך הן מותרין⁴⁸, והזרע ספיחי שביעית אחר שביעית הגידולין מותרין: בצלים שיצאו משביעית למוצאי שביעית אם עשו כיוצא בהן מותרין ואם לאו אסורין, וכן שאר הפירות אין לוקחים אותם במוצאי שביעית אלא משיעשו כיוצא בהן מפירות מוצאי שביעית עשה הבכיר הותר האפיל ומותר ליקח ירק במוצאי שביעית מיד.

הילקו"י (בג, טז) כתב להלכה ירקות שנזרעו ונקלטו בשנה השביעית, אוסרים משום איסור ספיחין. ואיסורם איסור עולם, גם אם ישהה אותם עד שיגדלו ירקות בשנה השמינית בכיוצא בהן. וירקות שגדלו בשביעית ונקלטו בשנה השמינית אסורים באכילה ואין תולשין אותם ביד, אלא חורש כדרכו, ובהמה רועה כדרכה. ועד מתי הם אסורים, עד שיעברו זמן שירקות אליו היו גדלים, אף אם היו נזרעים בשמינית (דכבר ליכא גזירה, כי לא יזרע בשביעית כדי שיהיה בשביעית, שהרי יכול לזרוע בשמינית). ואז מותרים אפילו נלקטו בשמינית לפני זמן זה: **עוד כתב** דבר הידוע כספיחי שביעית

⁴⁸ הראב"ד כתב שאין מקור לחנוכה, אלא יש לחכות כשירבה החדש. למעשה, גידולים שזמן גידולם קצר מתירים מהזמן בו הם מצויים בשוק מגידולי שנה שמינית. וגידולים שזמן גידולם ארוך מתירים בחנוכה.

לא הותר אף אחר חנוכה, עד שיוודע שמין זה כבר עשה פרי. וכגון כל הירקות המאוחסנים כמו בצל שום וכד'. ויש לעקוב אחר הפרסומים לגבי איסור ספיחים בגידולים שונים.

טז. פירות של קדושת שביעית שהתבשלו עם חולין, או יין של שיטת שהתערב עם יין של שביעית האם חייבים לבערם בשעת ביעור, וכיצד מקיימים מצות ביעור.

כתוב בשביעית (ז, ז) ורד חדש (של שביעית) שכבשו בשמן ישן (של שיטת) ילקט את הורד (מתוך השמן קודם שיגיע זמן הביעור, ואין השמן חייב בביעור, שהורד החדש אינו כ"ט בזמן) וישן (ורד ישן של שביעית שכבשו) בחדש (בשמן חדש של שמינית, ועבר זמן הביעור) חייב בבעור (גם השמן, ולא מועיל להוציא את הורד, מפני שהורד ישן טעמו חזק והוא נותן טעם בשמן) חרובים חדשים (של שביעית) שכבשו ביין ישן (של שיטת), וישנים (חרובים של שביעית שכבשו) בחדש (ביין חדש של שמינית) - חייבין בבעור (שהחרובים נותנים תמיד טעם ביין). זה הכלל (בכל איסורי התורה): כל שהוא בנותן טעם (שיש באיסור כדי ליתן טעם בהיתר) חייב לבער (את כל התערבות, וכל זה דווקא אם נתערב) מין בשאינו מינו. ומין במינו (אבל אם נתערב מין במינו כג' יין שיטת עם יין שביעית - אוסר) אבל שהוא (אפילו נתערבה טיפה אחת בכלי גדול - חייב לבער הכל. וכשם שכלל זה נוהג בכל איסורי תורה, הוא נוהג גם בשביעית שה) שביעית במינה, ושלא במינה (רק) בנותן (האיסור) טעם (בהיתר). (ט, ה) הכובש (בחומץ או במי מלח) שלשה (מיני ירק שונים של) כבשים בחבית אחת - רבי אליעזר אומר: אוכלין על הראשון (שאלו כלה אחד מהם מן השדה נאסרו שני המינים האחרים, אפילו שלא כלו משום שהראשון שנאסר נותן טעם באחרים ולכן הכל אסור). רבי יהושע אומר: אף על האחרון (כל זמן שקיים אחד מהם בשדה, מותר לאכול מכולם כיון שנותן טעם היתר באחרים). רבן גמליאל אומר: כל שכלה מיניו מן השדה יבער מינו מן החבית (והשאר מותר לאוכלו, ואינו חושש לנתינת טעם של ירק אחד בחבריו). והלכה כדברינו. רבי שמעון אומר: (אין לחלק בין ירק לירק, אלא) כל ירק (לכל מיני הירקות יש זמן) אחד לבעור (וכל זמן שזמניו מין ירק בשדה, מותר לאכול

שאר כל מיני יקרות שצבית). אוכלין ברגילה (מין ירק) עד שיכלו סגריות (מין כמה שמתאחר) מבקעת בית נטופה (שגליל התחתון, ומין זה מלי עס צקדה זמן רב).

האם מדובר בהגיע זמן ביעורו או לא? הר"ש ביאר שהרישא בורד חדש ושמן ישן של שישית בשנה שביעית שעדין לא הגיע זמן הביעור וילקט הורד והשמן מותר. אבל הסיפא בורד שביעית בשמן של שמינית שכבר הגיע זמן הביעור ונתחייב הורד בביעור ולכן החמירו לבער את הכל אף שהתערב במשהו.

הרמב"ם והראב"ד סוברים ששביעית תערובתה במשהו רק לענין החובה לנהוג בתערובת קדושת שביעית (כגון הפסד וסחורה), וגם זה רק במינו, אך שלא במינו בנותן טעם.

הר"ן כתב דזה הוי כדבר שיש לו מתירים, שיכול לאכול את כל התערובת קודם הביעור, אבל לענין איסור אכילה כגון אחר הביעור כשנאסר הפרי באכילה, אין הוא אוסר אלא בנותן טעם.

הרמב"ם (ז, כא - כב) כתב להלכה כר"ג - הכובש ורד שביעית בזמן של שישית - ילקט הורד והשמן מותר (הורד אינו אוסר את השמן כיון שלא יכנס כח הורדים וטעמם בשמן, שהשמן הוא ישן והורד חדש, אלא אם יניחהו זמן רב. אבל ורד של שביעית בשמן של מוצאי שביעית, חייב לבער, משום שטעם הורד נבלע מיד בשמן, ולכן חייב לבער), כבשו בזמן של מוצאי שביעית - חייב לבער הזמן שהרי הורד יבש הוא וכבר נתחייב בביעור (גם השמן): חרובין של שביעית שכבשן בין שישית או בין מוצאי שביעית חייב לבער היין, שהרי טעם פירות שביעית בו (לפי הרמב"ם חרובין לעולם נותנין טעם ביין בין שהם חדשים ובין שהם ישנים). זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם.

העולה אם כן שלגבי תבשיל שרק אם הפירות נתנו טעם בתבשיל חייב לבער את כולו ולא די בביעור הפירות עצמם. ולגבי היין כיון שהוא מין במינו אינו בטל כלל ובכל שיעור חייב בביעור.

במשפטי ארץ (יד, טז) כתב להלכה - דבר הקדוש בקדושת שביעית שהתערב בחולין ממין אחר, כגון יין של שביעית שהתערב בעוגה או מיץ תפוזים של שביעית שהתערב במשקה אחר אם יש ביין או במיץ כדי נתינת טעם, דהיינו שאין מהחולין פי שישים כנגדם, אסור הכל בסחורה ובהפסד. ואם התערבו במינם, כגון יין של שביעית שהתערב ביין שישית, י"א שאפילו כל שהוא שהתערב אוסר הכל בסחורה ובהפסד.

הגרמ"א (כא, ב) כתב שאם כבש כמה מינים יחד והגיע זמן הביעור של אחד מהם, עליו לבער רק את אותו המין. אך אם ישנם שני סוגי פירות המעורבים יחד באופן שא"א להפרידם, כגון ריבה, כיון שהגיע זמן הביעור של אחד מהם, עליו לבער את כל התערובת. בספר קדושת שביעית (י, מג) כתב אוכל שיש בו קדושת שביעית שנתערב עם אוכל שאין בו קדושת שביעית כג' שהתערב מין במינו (כגון יין שביעית עם יין שישית) אזי אפילו אם יבולי השביעית הם מעט שבמעט בתערובת, לדעת הרבה פוסקים לכל התערובת יש קדושת שביעית. ואם התערבו מין בשאינו מינו, הרי שהתערובת כולה יש בה קדושת שביעית רק אם פירות השביעית נותנים טעם בתערובת.

כתב האול"צ (ב, ה) שזיתים שכבשן במים וחומץ, אין צריך לנהוג במים אלו קדושות שביעית, כיון שאין דרך לשתותם, ומותר להשליכן. וכן כתבו משפטי ארץ (כג, יג) וילקו"י (טו, לח) לגבי מים שבושלו בהם ירקות שביעית, וטעם הפירות טפל, כגון מי בישול תפוחי אדמה, שהדרך לשופכם - אין בהם קדושת שביעית, אבל מרק ירקות יש במים קדושת שביעית.

איך נעשה הביעור? נח' הרמב"ם ושאר הפוסקים בדבר, לרמב"ם יש לבער ממש כך כתב גם האול"צ ג, ד, אך לרמב"ן התוס' ועוד יכול לבער ע"י שיאמר 'מי שצריך ליטול יטול'. ואח"כ רשאי אף הוא בעצמו לחזור ולזכות בהם וכך כתב החזו"א יא, ז משפט כהן, פג חזו"ע שביעית עמ' ריז

יבי"א ח"ט סי' קח, הגרמ"א כא, ג וילקו"י עמ' תס"ח. וע"ע תשובה ה' בהרחבת הדבר.

יז. מי שיש לו דמי שביעית האם יכול לתת מהם עבור צדקה או לשלם בהם את חובו או לקיים בהם משלוח מנות וכדו'

כתוב במסכת שביעית (ח, ח) אין לוקחים (קונים) עבדים וקרקעות ובהמה טמאה מדמי שביעית (אלא רק דבר הראוי לאכילה), ואם לקח (אחד מהדברים הללו) יאכל (בקדשה שביעית) כנגדן (באורו סטוס שהוליו), שיקנה מכספו דברים שהם לצורך אכילה ויאכלם בקדושת שביעית. אין מביאין (קורבנות של) קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות מדמי שביעית ואם הביא (קורבנות אלו מדמי שביעית) יאכל כנגדן..".

כתוב בירושלמי (דמאי ג, א) ובתוספתא (ז, ט) תני אחד שביעית ואחד מעשר שני אין נפרעין מהן מלווה, וחוב, ואין עושין מהן שושבינות (כשידיו מתחתן, נותנים לו חכיו מתנה, וכשהם מתחתנים מחזיר להם מתנה. ואומר שאסור להחזיר מתנה משביעית וממעשר שני), ואין משלמין מהן תשלומים (אם חזרו עשה לו טובה לא ישלם לו משביעית וממעשר שני), ואין פוסקין מהם צדקה לעניים בבית הכנסת, אבל משלמין מהם דבר של גמילות חסד (מותר לתת מתנת חנים משביעית וממעשר שני, אבל), וצריך להודיע (למקבל שמשל שביעית הם, כדי שהמקבל ידע לנהוג בהם קדושה. ועוד, כדי שלא יגנוב את דעתו שיחשוב שנתן לו משלו חולין).

הר"י קורקוס ביאר שטעם כל הדברים האלו הוא משום שנאמר 'לאכלה ולא לסחורה', פריעת חוב פשוט הוא למה אסור⁴⁹, ושושבינות יוצאה בדין והווי כמוכר פירות שביעית - שאסור, ותשלום גמולין הוא כפריעת חוב, ופסיקת צדקה אע"פ שזה דבר של גמילות חסדים צריך להודיעו שלא יראה כשולח משלו דפירות שביעית אין להחזיק בהם בשלו.

⁴⁹ החזו"א מבאר שהאיסור לפרוע חוב מפירות שביעית, אינו משום סחורה, אלא משום שמשתמש בפירות שביעית למטרה שהחכמים לא התירו, שהרי בפירות שנשארו לאדם מותר לסחור ואסור לפרוע חוב. הרמב"ן (ע"ז סב). ביאר שאיסור פריעת חוב בפירות שביעית הוא משום שדמי הפירות אינם נשארים בידו ואינם נתפסים, והווי ליה סחורה, ואסור לעשות סחורה בפירות שביעית.

נמצא שכל שהוא חובה לאדם (כגון לשלם את חובו) אסור לעשותו מדמי שביעית וכל שנעשה מצד חסד בלבד יכול לעשות בדמי שביעית ולהודיע למקבל שהם דמי שביעית ע"מ שיקפיד בהם. וכן כתבו האחרונים שאין לו לשלם לצדקה מה שפסקו עליו בני העיר שחייב לתת, שחשוב כפרעון חוב בדמי שביעית (דרך אמונה). אלא שצדקה לעני שלא בפסיקה בני העיר אין זה אלא קיום מצוה ואינו כפרעון חוב, מותר (חוט השני, טו).

בדין משלוח מנות ראינו לעיל דאין מביאים קיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות מדמי שביעית. האחרונים כתבו לחלק בין משלוח המנות הראשון לשאר המנות, כיון שבמשלוח הראשון יוצא בו ידי חובת תקנת חז"ל, והרי זה כחוב עליו ולכן אסור לשלוח מפירות שביעית (חזו"ע עמ' קסה, פורים הל' משלוח מנות סכ"א, מאמ"ר יג, נג, שבה"ל ז, קפג וילקו"י יז, ט). אלא שיש שחלקו וסברו שאין שום איסור אף במשלוח מנות הראשון שיוצא בו י"ח של משלוח מנות משום דמשלוח מנות אינו חוב, דחוב שהוא מחמת מצוה ולא חוב ממון שאפשר להוציאו בדיינים אין בו משום איסור סחורה, ולכן אין בו משום איסור פרעון חוב מדמי שביעית. אך סייג שהשולח מנה מפירות שביעית על מנת שהמקבל יחזור ויתן לו מנה, מסתבר דחשיב סחורה ולא משלוח מנות (מנח"ש עמ' רמא, מנח"י י, נו ומנחת אשר ס' מז).

יח. האם יש הבדל ונפק"מ בין מקום שכבשו עולי בבל לעולי מצרים?

הקדמה: ארץ ישראל נכבשה ונתקדשה פעמיים: פעם אחת ע"י עולי מצרים (בתקופה יהושע - קדושה ראשונה). ופעם שנייה ע"י עולי בבל (עליית עזרא - קדושה שנייה). להלכה, קדושה ראשונה בטלה לאחר שגלו ישראל ממקומם ואילו קדושה שנייה לא בטלה גם בזמן הגלות. וכך כותב הרמב"ם בהלכות תרומות (א, ה) "כל שהחזיקו עולי מצרים (היישוב היהודי מיום שנכנסו בני"לא"י בימי יהושע ועד חורבן בית ראשון, שהיה גדול מתחום עולי בבל) ונתקדש קדושה

ראשונה (לעניין הגדרתו כארץ ישראל וחיובו במצוות התלויות בה) כיון שגלו בטלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד (וכיון שנלקחה הארץ מידיהם של ישראל בטל הכיבוש) קדשה לשעתה (לאותו זמן ולא לנצח) ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה (בימי בית שני) והחזיקו (התיישבו) במקצת הארץ קדושה שנייה העומדת לעולם (שהחלה ע"פ המסורת עם עליית עזרא לארץ ישראל בשנת 3416 ליצירה. עולי בבל לא כבשו שטחים בארץ, ורק התיישבו בה ברשות כורש מלך פרס. ועזרא שידע שאחיותו בארץ אינה בטוחה החליט לקדש את הארץ לעולם באמצעות מעשה הלכתי של קניין חזקה, מה שיהושע לא עשה) לשעתה ולעתיד לבוא (גם לאחר שיגלו מן הארץ), והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי מצרים ולא החזיקו בהם עולי בבל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית (בשנה השביעית אין הפרשת תרו"מ, והיבול מופקר לכל. חכמים החילו על מקומות אלו חובת תרו"מ בשאר שנים על מנת לחזק את מעמדן בחייבות במצות התלויות בארץ, כדי שבשנת השמיטה העניים יוכלו לקחת חינוס מן היובל המופקר), ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות": וכן בהלכות בית הבחירה (ו, טז) ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קדשה לעתיד לבוא, ובקדושת שאר א"י לענין שביעית ומעשרות וכיוצא בהן לא קדשה לעתיד לבוא? לפי שקדושת המקדש וירושלים מפני השכינה ושכינה אינה בטלה, והרי הוא אומר 'והשמותי את מקדשיכם' ואמרו חכמים אף על פי ששוממין בקדושתן הן עומדים אבל חיוב הארץ בשביעית ובמעשרות אינו אלא מפני שהוא כבוש רבים וכיון שנלקחה הארץ מידיהם בטל הכבוש ונפטרה מן התורה ממעשרות ומשביעית שהרי אינה מן ארץ ישראל, וכיון שעלה עזרא וקדשה לא קדשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה ולפיכך כל מקום שהחזיקו בה עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השנייה הוא מקודש היום ואף על פי שנלקח הארץ ממנו וחיוב בשביעית ובמעשרות על הדרך שביארנו בהלכות תרומה.

לסיכום יוצא: שביאת יהושע לארץ לא קדשה הארץ אחרי שהגלו אותם מארצם, ובעלית עזרא נתקדשה הארץ עד ימינו, משום שעזרא עשה קניין חזקה בארץ וקידש את הארץ - ובית המקדש וירושלים אינה בטלה לעולם. לאחר שאנחנו מבינים את ההבדל בין הקדושות כותבת המשנה ב**שביעית** (ו, א) שלש ארצות לשביעית: כל שהחזיקו **עולי בבל**⁵⁰ מארץ ישראל ועד כזיב - לא נאכל ולא נעבד (דהיינו נהוג בה כל דיני שביעית), וכל שהחזיקו **עולי מצרים**⁵¹ מכזיב ועד הנהר ועד אמנה - נאכל אבל לא נעבד, **מן הנהר ומאמנה ולפנים** - נאכל ונעבד.

האם יש נפק"מ בין גבול עולי בבל לבין עולי מצרים? כן, וכך כתב הרמב"ם (ד, כו) כל שהחזיקו בו **עולי בבל** עד כזיב אסור בעבודה וכל הספיחין שצומחין בו אסורין באכילה, וכל שלא החזיקו בו אלא **עולי**

⁵⁰ **עולי בבל:** כתוב בספר שופטים (א, יח) וילכוד יהודה את עזה ואת גבולה ואת אשקלון ואת גבולה ואת עקרון ואת גבולה, נמצא שעולי מצרים כבשו את עזה, ונראה לפ"ז שגם אשקלון חשובה לא"י. כתוב בגמ' בגיטין (א, ב) רבי יהודה אומר מרקם למזרח ורקם כמזרח מאשקלון לדרום ואשקלון כדרום מעכו לצפון ועכו כצפון רבי מאיר אומר עכו כארץ ישראל לגטין. וכן מובאת בתוספתא (ד, יא) ובירושלמי (ו, א) ברייתא דתחומין המפרטת ת ישובים רבים התוחמים את גבול עולי בבל. דא עקא, הזיהוי של רבים מהמקומות אינו ברור לחוקרים. כך שבעפול יש דעות שונות היכן עובר גבולות עולי בבל למעשה, בנוגע לגבול הצפוני והמזרחי של מדינת ישראל (כולל רמת הגולן) ישנה הסכמה שכמעט כולו כלול בוודאות בתחום עולי בבל, והגבול הדרומי עזה הוא ודאי, וללא ספק היא נמצאת דרומית לאשקלון, מחוץ לגבול עולי בבל, הרי שהנגב המערבי נחשב לגבול עולי מצרים, ויש בו איסור מלאכה בקרקע אך לא איסור ספיחים.

⁵¹ ישנה מחלוקת גדולה מאוד בשאלה היכן בדיוק עובר הגבול הדרומי. מציאנו בכך ג' שיטת מרכזיות א. הגבול עובר במרכז הנגב

1. **תבואות הארץ** - הגבול יורד מים המלח אל עין תמר, ממשיך על תוואי נחל צין, משם יורד לכיון דרום מערב, אל עבר קדש ברנע (עין ג'ודירת), ועולה לכיון צפון מערב אל נחל מצרים (שהוא לשיטתו ואדי אל עריש), לפי זה יוצא שהגבול עובר דרומית לשדה בוקר, יוצא אם כן שירוחם היא בתוך גבולות ישראל ומצפה רמון נמצאת בחוץ לארץ, וכך היא גם דעת הגר"ח קנייבסקי.

2. **אדמת קודש** - סובר שהגבול יורד מהקצה הדרום מזרחי של ים המלח אל עבר עין יהב (60 ק"מ מים המלח), פונה מערב עד הר לוי וממשיך בכיון צפון מערב עד ואדי אל עריש, לפי שיטה זו יוצא שהגבול עובר דרומית למכתש רמון.

יש לעורר על שיטת האדמת קודש ותבואות הארץ שהגבול עובר במרכז הנגב שכתב **הרב בנימין זאב שווארץ** תוקף את שני הספרים הללו, ומוכיח את אי מהימנותם, ומתוך כך תוקף את ספר משנת יוסף, שביסס את ספרו על שני ספרים אלו. רבני **העדה** סמכו על ספר זה לעניין לקיחת יבולים מהערבה בשמיטה, והחמירו שהגבול עובר במכתש רמון. וכל שטח מדרום לכך אינו נחשב מתחומי א"י ועולי מצרים, ומותר לעבוד שם. גם **הגר"י אריאל** הגיע למסקנה דומה, אם כי לשיטתו יש לבצע במקומות אלו היתר מכירה לחומרא.

ב. הגבול עובר - לדעת **הרב סיקוצ'ינסקי** "מעלה עקרבים" המוזכרת בפסוק היא "עקבה", כשהכוונה היא לכל האזור שמדרום לים המלח עד אילת. לפי שיטת זו, אילת - ובודאי שהערבה כולה - נכללים בתחומה של ארץ ישראל, וגם בהם חלה מצוות השמיטה. ואולם שיטה זה נדחתה ע"י רוב הפוסקים. ג. מדברי **הרמב"ם** בקידוש החודש עולה כי גבולה הדרומי של א"י עובר סמוך לנאות סמדר, וכן היא דעת **הגרש"א והילקרי**.

מצרים בלבד שהוא מכזיב ועד הנהר ועד אמנה, אף על פי שהוא אסור בעבודה בשביעית, הספיחין שצומחין בו מותרים באכילה, ומהנהר ומאמנה והלאה מותר בעבודה בשביעית.

מצאנו אם כן ש - א. יש הבדל בספיחין שגבולות עולי מצרים לא נאסר ספיחין, ואילו בעולי בבל נאסר. **ב.** הנעבד בעו"מ מותר, אע"פ שאסור לעבוד שם. **ג.** לפי **ספר החינוך** (פד) איסור עבודת הקרקע בגבול עולי מצרים אסור מדרבנן ולא מדאורייתא. **ד.** ע"פ **רש"י** (חולין ז.) בגבולות עולי מצרים מותר לזרוע ולחרוש בשמיטה, והעניים ייהנו מכך שיקבלו לקט שכחה ופאה.

עו"מ	עו"ב	
אסורה מדרבנן	אסורה מהתורה	עבודה
מותרים	אסורים	ספיחין
רמב"ם: חייב. רמב"ן ור"ן: מותר	חייב	ביעור
לרמב"ם: נוהגת לרמב"ן ור"ן (ע"פ הגר"א): לא נוהגת	נוהגת	קדושת שביעית

ט. כתוב טעמי הפוסקים המתירים והאוסרים את 'היתר המכירה'?

הקדמה: בשנים הראשונות לתחיית הישוב היהודי בא"י, לפני למעלה ממאה שנה היתה בעיה קשה לעוסקים בחקלאות בארץ, לכן ביקשו החקלאים מהרבנים להכין להם היתר מיוחד למכור את אדמתם לערביי האזור לקראת שנת השמיטה תרמ"ט כדי שלא יפסידו כסף רב. היה חשש שהמושבות לא יוכלו להתקיים אם ישבתו מעבודה במשך שנה תמימה.

שנת התרמ"ט הייתה השמיטה הראשונה מזה כ-2000 שנה שבה ישבו בא"י יהודים עובדי אדמה. הבעיה החריפה יותר היתה שרבים מהחקלאים היהודים לא ששו לקבל עליהם את מצוות השמיטה שתפגע בהתפתחותם במקרה הטוב, או תמוטט אותם במקרה הפחות טוב, וחיפשו פתרון בכדי לעבוד בקרקעותיהם, ולכן פנו הם לרבנים שהיו בארץ באותו זמן שיעזרו להם למצוא פתרון. למעשה, רבני ירושלים האשכנזים, ביניהם המהרי"ל דיסקין והרב שמואל סלנט קבעו שיש לשמור את מצות השמיטה כהלכתה, ולשמוח על הזדמנות זו (החבצלת ו, תרמ"ט). כנגדם קמו הרב שמואל מוהליבר מביאליסטוק, הרב ישראל יהושע טרונק מקוטנא והרב שמואל זאנוויל קלפפיש מוורשא שחתמו על ההיתר למכור את הקרקע לזמן מוגבל לנכרים, הידוע כהיתר מכירה (הצבי, טז). גם גדולי הרבנים הספרדים, היו הראשונים מהוגי המכירה, ביניהם הגאון הראשל"צ 'ישא ברכה' (שו"ת שמחה לאיש יו"ד סימן כו), וכן הסכים הגאון הראשל"צ רפאל מאיר פנאז'יל. גם בטבריה הסכימו בית הדין של הספרדים למכירה. משמעות הסכם זה אומרת שהקרקעות תימכרנה לגויים, וכך החקלאים יוכלו להמשיך לעבוד את האדמה ולגדל את גידוליהם כרגיל. הרב יצחק אלחנן ספקטור הצטרף לסיעת המתירים, הוא נחשב לרבן של כל בני הגולה באותו הזמן, אך התנה את חתימתו בהסכמת רבני ירושלים. מאוחר יותר המשיך הוויכוח כאשר הרב קוק (ע' אגרת תקנ"ה) רבה של יפו וירושלים התיר את המכירה, ואילו הרידב"ז⁵² רבה של צפת שלל אותה, בימינו נחלקו בכך החזו"א והרב עובדיה יוסף.

היתר המכירה תלוי בכמה וכמה דברים, אני לא ארחיב יתר על המידה על היתר זה, אלא אני אנסה כמה שניתן לתמצת את הדברים, אע"פ שיש חכמים ונבונים שערכו את דבריהם באריכות בטוט"ד עם כל ההיבטים הכלולים בהיתר זה. נעבור על הבעיות שיכולות לצוץ בהיתר זה.

⁵² הרב יעקב דוד וילובסקי כונה הרידב"ז שימש בין היתר כרבה של סלוצק ושל צפת, כתב פירוש על הספר פאת השולחן כן כתב את הספר 'בית הרידב"ז'. ע"ע לקמן דבריו להדלקה של שמן שקדוש שבקדושת שביעית.

א. האם מכירת קרקע לגוי בארץ ישראל מועילה? כתוב בגמ' בגיטין דף מוז. שיש מחלוקת בין ר' אלעזר לרבה האם יש לגוי כוח להפקיע מהפירות את החיוב של מעשרות, לרבה אין קניין לגוי להפקיע ממעשר, ולכן גם אם מכרו קרקע לגוי, ממשיכים לנהוג בה דיני מעשרות. אך לדעת ר' אלעזר יש קנין הגוי פוטר את פירותיה מחיוב במעשר.

נחלקו הראשונים בדבר, למעשה כתב הרמב"ם במקום אחד שגוי שקנה קרקע בארץ ישראל לא הפקיעה מהמצוות, לפיכך אם חזר ישראל ולקחה ממנו אינה כיבוש יחיד ולא מפריש תו"מ אלא שהרמב"ם כתב עוד שגוי שקנה קרקע פירותיו מותרים ולא גזרו בהם משום ספיחין. מהסתירה הזאת לכאורה בדברי הרמב"ם נוצר מחלוקת בין מר"ן הב"י בשו"ת אבקת רוכל למבי"ט, לדעת מר"ן מהני קניין הגוי להפקיע משביעית, ולכן אין לפירות קדושת שביעית בקרקע של גוי ויש להפריש מהם תרו"מ - כך הסכימו עמו חכמי דורו (וכך היא גם דעת רוב האחרונים). לדעת המבי"ט אין לגוי שום אפשרות להפקיע את קדושת הארץ, ואין משמעות לקניין שלו בהקשר זה. ואף בזמן שהשדה ביד הגוי אינו מפקיע את המצוות שבה ובשביעית אין להפריש מהם תרו"מ (כך היא דעת החזו"א).

ב. יש איסור לא תחנם (לא תתן להם חניה בקרקע) במכירת קרקע לגוי - החזו"א סובר שיש שלא לא תחנם במכירת הקרקע לגוי, ונמצא שמכירת המדינה כשליח הציבור הוי שליח לדבר עבירה ולכן מעשה המכירה לא תופס כלל. אלא שהחולקים עליו כתבו ש 1. אין איסור לא תחנם אלא בגוי עובד ע"ז ולא במוסלמי (ע"פ הרשב"א המאירי חינוך ועוד). 2. כשיש במכירה תועלת לישראל אין איסור לא תחנם (תוס'). 3. גוי שמכירו מותר לתת לו מתנת חנם דיש בזה הנאה לישראל הנותן (הר"ן). 4. מתנה ע"מ להחזיר ליכא משום לא תחנם (שרה חמד). 5. ללא היתר המכירה החקלאות בארץ תגוע, ובמקומה תפתח חקלאות הגויים, ויהיה להם יותר אחיזה בארץ (ישועות מלכו)⁵³.

ג. כשאין רישום בטאבו אין כאן מכירה כלל - רבי ישראל מסלנט (שו"ת רבי אלחנן ספקטור, מכתבים ב) והחזו"א טוענים כיון שמכירת הקרקעות לא

⁵³ הרב ישראל אליהו יהושע טרונק מקוטנא.

נרשמות בטאבו כפי חוקי המדינה, לא יזכה הגוי בתביעתו, וא"כ אין כאן מכירה. אלא שהחולקים עליו סוברים ש - 1. אף שלא נרשם בטאבו כיון שעושים חוזה ושטרות יש להם תוקף משפטי גם מצד הממשלה, שמחייבת את הצדדים לקיים את הנאמר בחוזה (ישכיל עבדי). 2. כיון שאין הקונה משלם כל מחיר הקרקע רק מעט והשאר הוא זוקף כמלווה, באופן כזה אין הקפדה על הרישום בטאבו עד שישלם את כל הסכום (ספר השמיטה). 3. היום אין בעיה של רישום בטאבו היות שהוכנס תיקון בחוק של עסקים במקרקעין, שמכירת קרקע ע"י הרבנות הראשית יהיה לה תוקף משפטי אף בלי לרשום בטאבו.

ב. אין גמירות דעת במכירה - החזו"א טוען שכדי שהמכירה תחול צריך גמירות דעת של המוכר, וכאן פעמים רבות שהחלקאי/מי שהקרקע שלו - לא מתכוון באמת למכור את הקרקע. ואין לדמות זאת למכירת חמץ, משום שאם יבוא הגוי וירצה לשם על החמץ שיש לאדם בבית, אותו אדם וודאי ישמח לתת לו את החמץ. מה שאי אפשר לומר על הקרקע, ולכן נמצא שהמכירה היא חוכא ואיטלולא. אלא שהחולקים עליו סברו ש - 1. אין לומר לא סמכא דעתו בקניין לזמן, ודמי לכשירות לזמן דסמכא דעתיה כיון שהוא לימים קצובים. 2. לעניין שלא תחשב הקרקע שלו שלא יעבור על איסור שביעית, גמר ומקניה. 3. שביעית בזמנו היא דרבנן ולכן סומכים על מי שאומר שבדרבנן הערמה מהני.

צדדים נוספים להקל במכירה א. ישנו ספק מתי שנת השמיטה, ולכן יש ספק שמא שנה זו אינה שנת השמיטה. **ב.** יש הסוברים ששמיטה בזמן הזה היא ממידת חסידות ולא מהדין.

האם למי שסובר שמכירת הקרקע מועילה - מותר יהיה לעבוד בה כרגיל? לדעת האבנ"ז והילקו"י - מותר לעבוד בקרקע אף במלאכות דאו'. לדעת הרב קוק **במשפט כהן** (עא. ב) מותר לעבוד בקרקע רק במלאכות דרבנן.

האם יש קדושת שביעית בפירות היתר המכירה? לדעת הרב קוק (משפט כהן סי' עה) והגרמ"א (יב, ה - בלכתחילה) יש לנהוג בפירות קדושה, שכל ההיתר הוא רק לשם הצלת החקלאים. אך לדעת האדר"ת (שמן רענן ח"ב), **יבי"א** (י, נח) **חוות בנימין** (סי' ט, יב) ו**ילקו"י** (כה, ח), אין קדושת שביעית בפירות היתר המכירה.

האם מותר יהיה לסחור בפירות היתר המכירה? כתב הרב קוק (מ"ב סי' עו), שאין איסור סחורה בפירות היתר המכירה. וכ"פ הגרשז"א (מנח"ש ח"א סי' מד) ו**יבי"א** (ח"ט, כח וחזו"ע עמ' קצו) שאף למחמירים בהיתר המכירה, אין איסור סחורה בפירות.

כ. מדוע צריך שיהיה ללוה קרקע לכתוב פרוזבול. והאם עציץ נקוב המנוח ע"י יתדות נחשב קרקע לעניין זה. ומה יעשו אם יש ללוה קרקע פחות מסכום ההלוואה או במקרה ואין קרקע כלל.

כתוב בשביעית (י, ו) אין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע (כלומר בזמן שיש ללוה קרקע, שאז חשוב החוב כאילו הוא גבוי בידי ב"ד, ואין בו משום "לא יגוש"). אם אין לו (ללוה קרקע) מזכה הוא (המלוה ללוה) בתוך שדהו (שלו קרקע) כל שהוא (ועליה כותב פרוזבול אפילו על חוב גדול, שאף מקרקע זו ולאוי לגבות את החוב, שגובה וחוזר וגובה ממנה). הייתה לו (ללוה) שדה ממשכנת בעיר (שמישכן אותה על חוב אחר) כותבין עליה פרוזבול. רבי חצפית אומר: כותבין (פרוזבול) לאיש (שאין לו קרקע חקוק להלוואה, אפילו) על נכסי (מלוג של) אשתו (כגון שהקרקע שלה, והוא אוכל פירות) וליתומים (הזקוקים להלוואה ואין להם קרקע, כותבים פרוזבול) על נכסי אפוטרופין (הממונה על היתומים).

גיטין (ל"ז). והתני הלל (אמורא הוה), אין כותבין פרוזבול אלא על עציץ נוקב (שהוא מחובר לקרקע ויונק הוא ממנה וכל שכן על קרקע עצמה אם שלו היא) בלבד. נקוב אין, שאינו נקוב לא (כותבין). משום שאין האילן שבו יונק מן הקרקע, ולא השיב כמחובר לקרקע), אמאי? והא איכא מקומו (דהא מקומו של העציץ שלו הוא או השאילוהו לו את מקום שתחת העציץ). לא צריכא (דאין כותבין על עציץ שאינו נקוב) דמנחי אסיכי (על גבי

יתדות ואינו נוגע בקרקע הלכך נקוב הוא כמחובר ושאינו נקוב אין כאן קרקע). ת"ר: אין לו (ללוה) קרקע, ולערב יש לו קרקע, כותבין עליו פרוסבול (ולפי שאף זו דרך הלואה היא, שהרי המלוה סומך על הקרקע של הערב, שאם לא יהיה ללוה ממה לשלם, יגבה מן הערב); (אם) לו (לוה) ולערב אין להן קרקע, וואילו לאדם אחר שחייב לו (הלוה) לחייב לו יש לו קרקע - כותבין עליו פרוסבול (ומשום, שאף קרקע זו משועבדת ללוה כותב הפרוסבול שהוא צעל חוב של צעל חוב, ויטל הוא לגבותה ממנו), מדרבי נתן; דתניא, רבי נתן אומר: מנין לנושה בחברו מנה וחברו (הלוה נושא) בחברו (מנה), מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה? ת"ל: ונתן לאשר אשם לו.

מסביר רש"י (גיטין לז.) אין כותבים פרוזבול אלא רק כאשר יש לאדם קרקע משום שלא תקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע, דהוי מילתא דשכיחא, דבמילתא דלא שכיחא לא עבדי רבנן תקנתא. ואדם לא רגיל להלוות ללוה שאין לו קרקע, שעיקר סמיכתו של המלוה היא על הקרקע, אע"פ שאינה שווה כנגד כל החוב שא"א להבריחה.

הסבר נוסף - כותב הר"ש (י, ו) שכותבים פרוזבול רק על הקרקע, משום שאז החוב חשוב כגבוי ביד בית הדין, ולא קרינן ביה 'לא יגוש'. ודחה את דברי רש"י שהרי אפשר לכתוב גם על עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות דיכול לכלותו, אמרינן בפ' השולח (דף לז א) שכותבין עליו פרוזבול אלא כך הוא הדין דקרקע חשיבא כגבויה טפי.

הר"ן (יט: ד"ה ומסתברא) כותב שיש נפק"מ בין רש"י ולר"ש

א. אם זיכה קרקע ללוה בזמן כתיבת הפרוזבול שלא מידיעתו, וכאשר נודע הדבר ללוה צוות ומיחה שאינו וצה בזיכוי זה, שלפי רש"י מסתבר שהפרוזבול כשר, והאיל ובזמן כתיבתו היתה בחזקתו קרקע. ולכן הלואה זו שכיחה. אך לפי הר"ש אין כאם פרוזבול, שסו"ס החוב אינו כגבוי. **ב.** אם בזמן כתיבת הפרוזבול היתה ללוה קרקע, ואח"כ מכרה קודם שנת השמיטה, לפי רש"י חל הפרוזבול, דסו"ס בזמן ההלואה היתה לו קרקע.

והיתה זו הלואה שכיחה. אך לפי הר"ש בעינן שתהא לו קרקע בזמן השמיטה, שיהא החוב כגבוי.

מדוע אפשר לכתוב פרוזבול אפילו על קרקע כל שהיא? **תוס'** (גיטין לו.) בשם **רשב"ם** כתב משום שקרקע כל שהיא שווה⁵⁴ לכל החוב, לפי שאין אונאה בקרקעות.

כתב **הרמב"ם (י, יט)** אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, אם אין קרקע ללוה מוכר לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו אפילו קלח של כרוב, השאילו מקום לתנור או לכירה כותבין עליו פרוזבול, היתה לו שדה ממושכנת כותבין עליה פרוזבול.

להלכה כתב **השו"ע (סז, כב)** אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפילו קרקע כל שהוא סגי, ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גבי יתירות באויר, אף על פי שאין מקום היתירות שלו, סגי; אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו או לערב, או למי שחייב לו, כותבין. **ואפילו אין לזה ולא לזה**, ויש למלוה או למי שחייב לו, מזכהו אפילו על ידי אחר, ואפילו שלא בפניו. הגה: מיהו אם הלוח לפנינו וכוונתו: איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו לאדם בעל כרחו (ר"ן פ' השולח).

כא. האם שביעית משמטת הקפת חנות או כתובת אשה או במקרה והלווה נתן למלוה צ'ק עבור ההלוואה.

כתוב **בשביעית (י, א)** שביעית משמטת (מבטלת) את המלוה (את ההלוואה, בין שניתנה ההלוואה) **בשטר** (בין שניתנה) **שלא בשטר**. הקפת חנות (קניית מרכיבים בהקפה) אינה משמטת (שאלון זה כדרך הלואה). **ואם אעשה מלוה (שסיכס החטוני עם הקונה את סכום ההקפה ורשם אותו כחוב) - הרי זו משמטת. רבי יהודה אומר: הראשון הראשון משמט** (ללאחר שלקח בהקפה פעם שנייה, הקניה הראשונה היא כמלוה, הואיל והיה ראוי שיתן את מעות הקנייה הראשונה קודם שיקח את השניה בהקפה, והקניה הבאה אחרים -

⁵⁴ מה הגדר של כלשהוא? **רשב"א** - אפילו ראוי לנעוץ בו מחט. **רמב"ם** - אפילו קלח של כרוב. **א"ז** - ענף של עץ.

אינה משמטת. נמצא שאם קנה חמש קניות בהקפה – השביעית משמטת ארבע מתוכן, והאחרונה, החמישית – אינה משמטת).

הרמב"ם על המשנה פירש "הוא מה שדרך בני אדם להתקשר עם בעלי החנויות שיקח ממנו צרכיו עד שיתקבץ אצלו סכום וישלם לו, אין אותו הסכום הנקבץ נשמט בשביעית, לפי שאינו בדרך החובות, שלא מכר בעל החנות מה שמכר כדי שיהא חוב, ואינו אלא מוכר בדמים מועטים עד שיצטרף עם דמים אחרים ויקח את שלו". נמצא שלפי פשט לשון הרמב"ם אין שביעית משמטת אלא הלוואות ולא חובות שנוצרו בדרך מכר וממתינים לפרעון.

בהלכות כתב הרמב"ם **(ט, יא)** הקפת החנות אינה נשמטת, ואם עשאה מלוה נשמטת, שכר שכיר אינו נשמט ואם זקפו עליו במלוה נשמט.

הכס"מ כתב "נראה לי שטעם הדבר שמאחר שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיודמנו לו מעות ואין דרך לנוגשו הוי **כאילו הלווה עד אחר שביעית** שאין שביעית משמטתו". נמצא שלכס"מ אין פטור של חוב שנוצר כתוצאה ממכר אלא זה אותו פטור שאין שביעית משמטת הלוואות שלא הגיע זמן פרעון.

- הנפק"מ העיקרית בין השיטות היא בדין משכורת, וע"ע לקמן.

כתב **הב"י** שהלכה כת"ק דהקפת חנות אינה משמטת וכך הוא לשונו בשו"ע **(סז, יד)** הקפת חנות - אינה משמטת. ואם זקפה עליו כמלווה⁵⁵, משמטת. הגה: ומקרי זקיפה משעה שקבע לו זמן לפרעו (רא"ש טוה). ויש אומרים דמקרי זקיפה מיד שכתב צפנתסור כל החשזון ביחד (והייט סיכום החוב מרדכי).

מה הדין בכתובת אישה? כתוב בגמ' בגיטין (יח). מאימתי כתובה (נחשבת לחוב רגיל של הלווה ו) משמטת? **רב אמר:** משתפגום (שהתחילה להיפרע את כתובתה)

⁵⁵ הב"י סובר כרמב"ם שזקיפה במלוה היא העמדה בדין. דלא כרמ"א שהביא את דעת הרא"ש והמרדכי.

ותזקוף (תעמיד את שאר חוב הכתובה כהלואה – רק אז הכתובה נחשבת כחוב מגיל של הלואה ומשמטת בשביעית), **ושמואל** אמר: פגמה אף על פי שלא זקפה⁵⁶, זקפה אף על פי שלא פגמה.

כתבו הרמב"ם (ט, יג) והשו"ע (סז, יז) המגרש את אשתו קודם השמטה אין כתובתה נשמטת, ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה נשמטת.

למה הכתובה לא משמטת? כתבו רש"י וטור דכל זמן ששם כתובה ומעשה ב"ד עליה אינה משמטת. והתוס' (כתובות נה.) והר"ן (כתובות כב.) כתבו שרק הלואה נשמטת אך כתובה אינה כהלואה אלא כמלוה היא.

מה הדין במקרה והלווה נתן למלוה צ'ק? במקום שהלווה נתן למלווה צ'ק לפרעון חובו, ועדין לא נפרע הצ'ק בבנק כתב בשב"ל (ט, רצא) שאין השביעית משמט את הצ'ק, דחשיב כשוח כסף בידו, שיכול למוכרו או ליתנו לאחר כשוח כסף. אלא שהחזו"ע (עמ' יא) תשובות והנהגות (ח"ג סי' תמו) הגרמ"א (מאמ"ר כב, י) וילקו"י (כד, ו) כתבו דכיון דמחוסר גוביינא, משמט, דשטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי.

• יש להעיר שאם הצ'ק בתאריך דחוי לאחר השמיטה ממילא אין הוא נשמט כיון שלא הגיע זמן פרעונו.

כב. באר את מח' וטעם התנאים בעניין כובש ג' כבשים בחבית אחת. וכיצד נפסק להלכה.

כתוב בשביעית (ט, ה) הכובש (בחומוץ או צמי מלח) שלשה (מיני ירק שונים של) כבשים בחבית אחת - רבי אליעזר אומר: אוכלין על הראשון (שארם כלה אחד מהם מן השדה נאסרו שני המינים האחרים, אפילו שלא כלו. משום שהראשון שנאסר נתון טעם באחרים ולכן הכל אסור). רבי יהושע אומר: אף על האחרון (כל זמן שקיים אחד מהם בשדה, מותר לאכול מכולם כיון שנתון טעם היתר באחרים). **רבנן מליאל** אומר: כל שכלה

⁵⁶ מה הפירוש לזקפה? רא"ש: קבע לו זמן פרעון. רש"י, מרדכי: סיכם את החשבון לחוב אחד. ב"י ברמב"ם: העמדה בדין. כנסת הגדולה בשם המרדכי: כתיבת שטר חוב.

מיינו מן השדה יבער מינו מן החבית (והשאר מותר לאוכלו, ואינו חושש לנתינת טעם של ירק אחד בחביתו), **והלכה כדברינו. רבי שמעון אומר:** (אין לחלק בין ירק לירק, אלא) כל ירק (לכל מיני הירקות יש זמן) אחד לבעור (וכל זמן שמזוי מין ירק בשדה, מותר לאכול שאר כל מיני ירקות שבצית). אוכלין ברגילה (מין ירק) עד שיכלו סגריות (מין זמנה שמתאחר) מבקעת בית נטופה (שבגליל התחתון, ומין זה מזוי גם בשדה זמן רב).

בירושלמי (כו.) כתוב - מתני' הכובש ג' כבשים בחבית אחת ר"א אומר אוכלין על הראשון ... גמ': מה טעמא דר"א (שצריך לבער את השאר) הראשון נותן טעם באחרון מה טעמא דרבי יהושע האחרון נותן טעם בראשון וקשיא על דרבי יהושע וכו' אין הראשון נותן טעם באחרון? רבן גמליאל אומר כל שכלה מינו בשדה יבער מינו מן הבית תני והלכה כדבריו. חזקיה אמר (לגבי דרך הביעור) מכיון שהתחיל באוצר כמבוער הוא (כלומר, כשהגיעה שעת הביעור, אין צורך לאוצר, בעל הפירות שמחסן, חייב להוציא את כל הפירות לרשות הרבים ולהפקירם, אלא די בכך שיוציא מנעט ויכריז שכל מה שבאוצר הוא הפקר ונחשב כבר כמבוער, וא"כ לבערו).

כתב הרמב"ם (ז, ו) כדעת ר"ג - הכובש שלשה כבשים בחבית אחת, כל שכלה מינו מן השדה יבער מינו מן החבית, ואם התחיל בה (לאכול קצת מן החבית, כיון שהתחיל לאכול ממנה תו אם ישאר וישהה יפסיד ובודאי נחשב כבר כמבוער) הרי הכל כמבוער. וכשם שמבוער אוכלי אדם, כך מבוער אוכלי בהמה מן הבית ואינו מאכילן לבהמה, אם כלה אותו המין מן השדה.

כתב הגרמ"א (מאמ"ר כא, ב) שאם כבש כמה מינים יחד והגיע זמן הביעור של אחד מהם, עליו לבער רק את אותו המין. אך אם ישנם שני סוגי פירות המעורבים יחד באופן שא"א להפרידם, כגון ריבה, כיון שהגיע זמן הביעור של אחד מהם, עליו לבער את כל התערובת.

כתב האול"צ (ב, ה) שזיתים שכבשן במים וחומץ, אין צריך לנהוג במים אלו קדושות שביעית, כיון שאין דרך לשתותם, ומותר להשליכן. וכן

כתבו משפטי ארץ (כג, יג) וילקו"י (טו, לח) לגבי מים שבושלו בהם ירקות שביעית, וטעם הפירות טפל, כגון מי בישול תפוחי אדמה, שהדרך לשופכם - אין בהם קדושת שביעית, אבל מרק ירקות יש במים קדושת שביעית.

כג. האם חייבים להפריש תרומות בפירות שחנטו בשביעית. פרט מה הדין ביבול נכרי שמירחם ישראל. יבול חול, פירות של היתר מכירה, פרדס של ישראל אם הפקיר או לא הפקיר. ומה יעשה אדם שחושש להפקיר מפני גנבים.

הקדמה: בשנת השביעית אדם מפקיר את פירותיו לכול, כמו שמבואר ברמב"ם (ד, כד) מצות עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה, וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מצות עשה, וכן אם אסף כל פירותיו לתוך ביתו, אלא יפקיר הכל ויד הכל שוין בכ"מ שנאמר ואכלו אביוני עמך. ולכן אין חיוב על האדם להפריש תרומות, כמו בדין הפירות בשאר השנים שאם אדם מפקיר את שדהו או את פירותיו אינו חייב בתרומות וכן כתוב בירושלמי **תרומות (א, ג)** שפירות הפקר פטורים מתרומות ומעשרות, שכן למדו מהפסוק 'וְכָא הָלֹי כִי אֵין לוֹ חֶלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ' דווקא מפירות שאין לו בהם חלק ונחלה חייבים להפריש תרומות ומעשרות, אבל מפירות הפקר, כיוון שיש לו בהם חלק ונחלה, אין מפרישים תרומות ומעשרות, כמו שגם פסק בזה הרמב"ם (**תרומות ב, יא**) "וכן ההפקר פטור מן התרומה ומן המעשרות ואפילו הפקיר הכל..". וה"ה לגבי שביעית, כתב הרמב"ם (**מתנות עניים ב, ה**) שנת השמטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל לא ראשון ולא שני ולא מעשר עני. ולמה? מפני שאינו בגדר דבר הנשמר, דהיינו רק דבר הנשמר ע"י בעליו, וגדוליו מן הארץ (דלא כפטריות) חייב בתרומה. אבל אם הפקיר את היבול אחר גמר מלאכתו, חייב בתרומות מאחר שכבר נתחייב לפני.

וכן כתב השו"ע (שלא, טז) ההפקר פטור מתרומה ומעשרות. אבל הזורע שדה הפקר, חייב בתרומה ומעשרות. וכן כתב השו"ע לגבי שנת השביעית (שם, יט) שנת השמיטה כולה הפקר ואין בה לא תרומה ולא מעשרות כלל. ובחוצה לארץ שאין בה שמטת קרקע, מפרישין בשנת השמיטה בארץ מצרים ובעמון ומואב מעשר ראשון ומעשר עני. ובארץ שנער, מפרישין בה מעשר שני, כמו ברוב השנים⁵⁷. הגה: וי"א אס גוי מכל פירות בשביעית לישראל, וגמר מללכתו ביד ישראל, חייבים בתרומה ומעשר, ומפיקש מעשר עני כדין עמון ומואב.

ולכן יוצא להלכה שאין להפריש מפירות שביעית תרו"מ וכך כתב בסיכום הדין הילקו"י (יט, א) שנת השמיטה היא הפקר, ואין בה חיוב לתרו"מ, ואמנם כל זה בפירות הקודשים בקדושת שביעית, דהיינו שגדלו בקרקע של ישראל בארץ ישראל, שכיון שנוהג בהם קדושת שביעית, ואסורים בסחורה וכו', והרי הם מופקרים, לפיכך פטורים מתרו"מ, שהרי הפקר פטור מתרו"מ.

נשאלת השאלה מה אם אדם לא הפקיר את פירותיו משום שאינו רוצה או שהוא פוחד מגנבים, האם יש לחייבו בתרו"מ? בנוגע לשאלה הזאת יש להרחיב ולבאר אך אשתדל לקצר כתוב בספר שמות (כג, יא) 'והשביעית תשמטנה ונטשתה ואכלו אביני עמך ויתרם תאכל חית השדה, כן תעשה לכרמך לזיתך'. דהיינו יש לנו ציווי להפקיר כל מה שתצמיח הארץ בשנת השמיטה, נחלקו הראשונים והאחרונים האם בעצם הציווי להפקיר היא בעצם **אפקעתא דמלכא**⁵⁸ אַן שרק אם הבעלים יפקרו את השדה תחול ההפקרה באמת. השאלה הזאת נידונה באריכות בתשובת הבית יוסף (אבקת רובל סי' כד ד"ה ועתה) 'כנגד' דבריו של המבי"ט (א, יא) בקרקע של גוי. שלדעת המבי"ט פירות גויים בארץ ישראל

⁵⁷ הטעם לכך הוא משום דבארצות הסמוכות לארץ יבואו העניים מארץ ישראל ויסמכו עליהם ויתפרנסו מהם, ולכן בגלל שלא רצינו להגיע למצב שהעניים יעזבו חייבו אותם בתרו"מ.

⁵⁸ הכוונה היא - הפקעת בעלות מדברים מסוימים על פי מצות התורה אף שהמכירה היתה לחלוטין ולצמיתות, וזאת על פי מצות התורה, מצאנו דוגמאות לדבר ביובל, שבשנת היובל חוזרות השדות המכורות מהקונים למוכרים בניגוד לרצון הקונים.

פטורים ממעשרות משום שיש בהם קדושת שביעית, משום ש **א**. עצם קדושת הפירות פוטרן מן המעשרות אף אם אינם הפקר כלל. **ב**. פירות גויים הם הפקר משום דהוי אפקעתא דמלכא ואין זה משנה אם הבעלים הפקירו אותם או לא. ולכן אין שום חיוב מעשר כ"ש בגוי. לדעתו אין להפריש תרו"מ מפירות שביעית אפילו לחומרא, משום שהיא מביאה לידי קולא שמפסיד פירות שביעית. אך הבית יוסף כתב שדין שביעית כמו בכל שנה ושנה, שכאשר גמר הפירות היה אצל ישראל, הפירות חייבים בתרו"מ (ע"פ הרמב"ם לעיל). ודחה את דבריו של המבי"ט, וכתב שכאשר הגוי קונה קרקע בארץ, הוא מפקיע אותה מהמצוות התלויות בארץ, ולכן אין דין פירות אלו כפירות שביעית. ולכן כאשר ישראל הוא זה שגומר את מלאכתו, דינם כפירות שאר השנים החייבים בתרו"מ. והוסיף, שגם אם היתה בפירות אלו קדושה שביעית, היה צריך להפריש מהם תרו"מ, מכיון שפירות אלו לא הופקרו, וכיון שאינו בכלל מצות השמיטה ממילא חייבים פירות אלו תרו"מ.

האחרונים הבינו בדעתו, שבאמת אין זה אפקעתא דמלכא אלא מצות גברא להפקיר את הפירות, וכיון שהגוי אינו מפקירן אכן אינם הפקר.

המבי"ט (א, מג) ציין שהב"י חזר בו מדבריו. אלא שהחיד"א (ברכ"י שלא, י) דחה את דבריו וכתב שמרן השו"ע בדין זה כתב ששנת השמיטה היא שנת השי"ג, והתשובה הנזכרה בשו"ת אבקת רוכל היא שנת של"ד לפני מותו סמוך למיתתו, כי בניסן שנת של"ה נלקח ארון האלהים כנודע. והעידר ר' משה גאלנטי שמרן כתב באותה תשובה מאוחרת כך "והכריזו בבתי כנסיות בגזרת נדוי שכלם יפרישו תרומות ומעשרות מפירות עכו"ם שנתמרחו ביד ישראל בשביעית כמו בשאר השנים". והסיק הברכ"י כדעת הב"י שאין קדושת שביעית בפירות שביעית של גוי, ושיש להפריש מהן תרו"מ אם נגמרו ברשות ישראל.

למעשה הורה הגריש"א (הו"ד במשפטי ארץ הע' 3) שאין צורך להפריש תרו"מ מפירות שחנטו בשביעית אם הבעלים לא מפקיר שדהו. הילקו"י (יט, א), כתב לחלוק על דברי הגריש"א והחזו"א וכתב 'כל זה כשהפקיר את הפירות אבל אם לא הפקיר את הפירות, הרי הם חייבים בתרו"מ בלא ברכה'.

מה הדין לגבי ברכה בפירות שגדלו אצל גוי ומירחם ישראל? מצאנו לעיל בדברי הרמ"א (ע"פ הבי"י) בסימן שלא, שפירות של שנת השמיטה שגדלו ברשות גוים ונגמרה מלאכתם (מירחם) ברשות ישראל, חייבים בתרו"מ. אלא שכתבו האחרונים שיש להפריש בלא ברכה וכך כתבו פאת השולחן (סי' כג, יב) החזו"א (סו"ס ט) יבי"א (ח"ג יו"ד סי' יט, ו ח"ה יו"ד סי' כח, א) וילקו"י (יט, ב).

האם יש להפריש מפירות של יכול חו"ל? כתוב ברמב"ם (תרומות א,

כב) פירות חוצה לארץ שנכנסו לארץ (גרגרי דגן או קמח מחמשת מיני דגן שהגיעו לארץ ישראל לפני לישת העיסה) חייבין בחלה שנאמר שמה, שמה אתם חייבין בין בפירות הארץ בין בפירות חוצה לארץ, ואם נקבעו למעשר (דהיינו יכול המיועד לשיווק נקבע למעשר מיד עם גמר מלאכתו, ויכול המיועד לשימוש ביתי נקבע למעשר ע"י פעולות או אירועים מסוימים המציינים את היותו מוכן לאכילה קבועה) ביד ישראל אחר שנכנסו לארץ חייבין במעשרות מדבריהם. דהיינו - פירות שהגיעו מחו"ל (או למקומות שנחשבים מחוץ לגבולות המדינה לענין שביעית) מוכנים לאכילה אינם צריכים הפרשת תרו"מ. אבל אם הבחילו (הבשילו) אותם בארץ (כגון ירקות הגדלים שם, ומשווקים לבתי אריזה בתוך ארץ ישראל, ושם עוברים מיון וניקוב ונארוזים) צריכים הפרשה ללא ברכה. **אמנם יש מקומות שחייבו מסיבות שונות כמו בא בשו"ע (שלא, א):** ונביאים התקינו שיהיו נוהגים אפילו בארץ שנער, מפני שהיא סמוכה לארץ ישראל ורוב ישראל הולכים ושבים שם. וחכמים הראשונים התקינו שיהיו נוהגים אף בארץ מצרים ובארץ עמון ומואב, מפני שהם סביבות לארץ ישראל.

סוריא, הקונה בה שדה חייבת בתרומות ומעשרות מדברי סופרים. לגבי ההפרשה בשמיטה כתב השו"ע שם סעיף יט: ובחוצה לארץ שאין בה שמטת קרקע, מפרישין בשנת השמטה בארץ מצרים ובעמון ומואב מעשר ראשון ומעשר עני. ובארץ שנער, מפרישין בה מעשר שני, כמו ברוב השנים. והסיבה שמפרישים בארצות הסמוכות מעשר עני הוא כדי לסייע לעניי ארץ ישראל.

האם יש להפריש פירות של היתר מכירה? דין זה תלוי במחלוקת של הבית יוסף והמבי"ט לעיל אם יש לגוי כוח להפקיע את מצוות הארץ מהקרקע, שלמסקנת רוב הפוסקים אין קדושה בפירות האלו ולכן יש להפריש מהם תרו"מ בלי ברכה, משום סב"ל, וע"ע לעיל בצדדים שהבאתי.

- כד. א. האם מותר לזמר ענפי אילן המפריעים לחוטי החשמל או לעוברים והשבים?**
ב. האם מותר לגזום גדר חיה.
ג. האם מותר לכסח דשא.

הקדמה: יש לבאר תחילה מהי זמירה כתוב במסכת מו"ק (ג.) מכדי זמירה בכלל זריעה (שלקטו של זומר ללמוחי פיי כזרע) ובצירה בכלל קצירה למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימרא דאהני תולדות מיחייב, אאחרנייתא לא מיחייב, ולא? והתניא 'שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר' אין לי אלא זירוע וזימור (ממתך ענפים יבשין של גפן)... מנין שאין מקרסמין (היינו, זמור, אלף שקיסוס שייך באילנות) ואין מזרדין (ממתך ענפים יבשים ולחיס, לפי שיש לאילן ענפים יותר מדלוי) ואין מפסגין באילן? תלמוד לומר 'שדך לא כרמך לא', לא כל מלאכה שבשדך ולא כל מלאכה שבכרמך... זריעה בכלל היתה, ולמה יצתה - להקיש אליה, לומר לך: מה זריעה מיוחדת - עבודה שבשדה ושכרם, - אף כל שהיא עבודה שבשדה ושכרם! - מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא.

לכאורה מבואר בגמ' שזמירה מדאו' היא רק בגפנים אבל בשאר העצים איסורו מדרבנן, אלא שהרמב"ם סובר שאין חילוק בין זמירה של גפן לבין זמירה של שאר עצים.

הרב קוק (שבת הארץ קונ"א, יא) כתב שיש לחלק בין סוגי זמירות שונות, דהיינו מתי שכורתים את כל הענפים ומשאירים את גוף הגפן, זמירה זו היא תולדה דזמירה, שזמירה האסורה מהתורה היא כשחותך רק חלק מהזמורות ולא כולם, וחיתוך זה נועד כדי להוסיף פריו של הגפן, אך החיתוך הנעשה כיום נועד כדי לשמור על בריאותו ואורך ימיו, ואינו חמור כזמירה האמורה בתורה, אלא איסורה איסור מדרבנן בלבד. החזו"א (וכ"פ הגרמ"א ו, ד. חזו"ע עמ' קנה וילקו"י ז, יא) כתב לחדש שזמירה דאו' היא רק בגפן, משום שכל זימור צריך דקדוק וחכמה, וכל זימור שאינו מדוקדק עושה גרעון בפירות. ואע"פ שבשבת חייב, בשביעית כיון שאין עושים כן והוא נתכוון לעצים מותר, אבל אם נתכוון לזימור אסור. ולכן פסק דמכיון שאינו יודע דרך הזימור מותר לקצץ אף אם יזדמן לו שיחתוך בדקדוק, כיון שלא נתכוין י"ל דאין כאן זמירה.

לגבי השאלה אם מותר לזמר ענפים אם הם מפריעים לעוברים והשבים כתב באול"צ (א, טו) הרוצה לנקות גינת נוי שליד ביתו וכוונתו לניקיון בלבד, ולא על מנת להכין את הקרקע לזריעה וכד', רשאי לנקותה מעצים ואבנים ע"י מטאטא וכד', וכן להוציא משם שיחים המפריעים לעוברים שם, אם ניכר שאין כוונתו לצורך עבודת האדמה. וכן כתב בילקו"י (ז, יב - יד) עצים הגדלים בצידי החצר או צידי רשות הרבים, ומפריעים לעוברים ושבבים בהליכתם, מותר לקצוץ הענפים מהם, שאין איסור זמירה אלא כשהיא באה לתועלת האילן או להשביח פירותיו (וכך היא דעת החזו"א שבזמירה צריך להיות אמונות, ועוד הוא סובר שזמירה של שאר אילנות (ולא כרם) אינה אלא מדרבנן), אבל כאן שאינו עושה כן לצורך השבחת האילן, אין בזה איסור. וכן אם הוא צריך את העצים להסיק בהם וכיוצא בזה, מותר לקצצם באופן שאין הוא לצורך השבחת האילן, ואינו מדקדק במעשיו

שיהיה על ידם תועלת לאילן: **ענפים המפריעים לחוטי החשמל**, ויש חשש שבחורף יתנתק חוט החשמל, והדבר ניכר שהענפים גורמים להפרעה, מותר לגזום בשנה השביעית.

וכן כתב **באהלה של תורה** (ג, ל) במקרה דומה בו העיירה מחלקת סכך מהגזם של העצים שבעיר מותר להשתמש בעצים אלו אע"פ שלקראת חג הסוכות מתגברת עבודתם בגיזום משום שכל זימור צריך דקדוק וחכמה, וכל זימור שאינו מדוקדק עושה גרעון בפירות. ואע"פ שבשבת חייב, בשביעית כיון שאין עושים כן והוא נתכוון לעצים מותר, אבל אם נתכוון לזימור אסור. ולכן פסק דמכיון שאינו יודע דרך הזימור מותר לקצץ אף אם יזדמן לו שיחתוך בדקדוק, כיון שלא נתכוין י"ל דאין כאן זמירה.

האם מותר לגזום גדר חיה? ראינו לעיל שגיזום באילנות סרק הוא מדרבנן, ולכן כבר כתבו **הילקו"י** (ט, ב) **והרב שטרנבוך** (שמיטה כהלכה פ"א הע' יא) שמותר לגזום גדר חיה שבחצרות הבתים שמטרתו שלא יגדל וישאר בנוי, משום שאין זמירה לצמוחי פירא, אלא לאוקמי פירא, ומותר. **אב** גדר חיה שעדין לא התמלאה, ויש בתוכה חללים, והגיזום נעשית מלבד לשם נוי גם כדי למלאתו, יש לאסור בזה משום זמירה בשביעית (וכ"פ מנח"ש נא, ח). ויש שאסרו לגזום גדר חיה (אול"צ י. יא. חוט השני עמ' קמב).

האם מותר לכסח דשא? האול"צ (א, יא) כתב שאין לכסח את הדשא בשנת השמיטה, אף אם אין כוונתו אלא לנוי. משום שלדעת מומחים כיסוח הדשא מועיל לצמיחה, וא"כ אף שאינו מתכוין לכך יש לאסור, אלא אם כן הדשא כבר צפוף ואין הכיסוח מועיל לצמיחה, דאפשר דשרי. אלא שהילקו"י (שם) **והרב שטרנבוך** (שם) כתבו להתיר לכסח דשא כדין גדר חיה.

כה. מהו אוצר ב"ד. ומה המקור לכך? והאם עדיף לקנות פירות של אוצר ב"ד או של היתר המכירה. והאם נוהג בפירות אלו מצות ביעור.

כתוב בתוספתא (שביעית ח, א) בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו, ונותן לו מהן מזון שלש סעודות והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר. הגיע (הזמן של) התאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין, עוררין אותן⁵⁹, ועושין אותן רבילה, וכונסין אותן בחביות, ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן ענבים, שלוחי בית דין שוכרין פועלין, בוצרין אותן, ודורכין אותן בגת, וכונסין אותן בחביות, ומכניסין אותן לאוצר שבעיר. הגיע זמן זיתים, שלוחי בית דין שוכרין פועלין, ומוסקין אותן, ועוטנין אותן בית הבר, וכונסין אותן בחביות, ומכניסין אותן לאוצר שבעיר, ומחלקין מהן ערבי שבתות - כל אחד ואחד לפי ביתו.

מבואר בתוספתא שהיות וידוע הדבר שאסור לנעול את השדה והכרם בשנה השביעית, רצו חכמים לתקן תקנה כדי למנוע מעוברי עבירה ליטול כמויות גדולות של פירות שביעית ולסחור בהם ולכן בתקופה שאחר בית המקדש השני תקנו חכמים שהיו שלוחי בית דין יושבים על פתחי העיירות, וכל מי שהיה מביא פירות בתוך ידו (בשנת השמיטה), נוטלים אותם ממנו ונותנים לו מהם מזון שלש סעודות והשאר מכניסים אותו לאוצר שבעיר ובערבי שבתות בית הדין מחלקים לכל אדם לפי גודל משפחתו.

למעשה בימינו יש שמצודדים לכאן ויש מצודדים לכאן י"א שתקנת אוצר ב"ד היא הדרך הטובה ביותר לקיום שביעית בלא להזדקק להיתר המכירה'.

⁵⁹ מפשט התוספתא משמע ששלוחי ב"ד היו קוצרים את הפירות בדרך הרגילה וללא שינוי. ולכאורה יש לתמוה, שהרי קצירה וביצירה כדרך אסורה והן מותרות רק בשינוי (רמב"ם שינוי הוא שינוי בכלי, לר"ש בכמות) וכן מפורש שהיו עושים דבלה, על אף שאסור לעשות כן בשביעית. הרמב"ם השמיט את התוספתא וכתב עליו הרדב"ז שאינה להלכה. הרש"ם בגלל קושיות אלו כתב לתרץ שהתוספתא מדברת על טיפול בפירות שישית בשמיטה. אלא שקשה על פירושו כמו שכבר כתב החזו"א (יא, ז). לעומת זאת כתב הרמב"ן את התוספתא כפשוטה ואכן ב"ד עשו בקרקע פעולות בשביעית אלא שביאור הדברים הם שאיסור קצירה אסור רק ביחס לבעלים, ולכן פעולות אלו מותרות באמצעות שליחים של ב"ד, שכל מה שאסרו קצירה וביצירה זה מתיי שזה משוין לבעלים שאז זה מראה בעלות על הפירות אבל אם זה באנשים שאין להם שייכות לפירות מותר.

מנגד יש טוענים, שדברי התוספתא על תקנת אוצר ב"ד לא התקבלו להלכה, ולכן תקנה זו לא נזכרה כלל בתלמוד הירושלמי והבבלי.

להלכה כתב הילקו"י (יה, ב) שגם כיום ישנו אוצר בית דין, וקיימים תחנות חלוקה מטעם האוצר ואין לפקפק על ענין זה, שכבר נהגו בו גדולי הדור שלפנינו⁶⁰. ולכן אפשר לכתחילה לקנות פירות 'אוצר בית דין' שמתנהג כהלכה (ואינו מוכר יותר ממחיר השוק) ואם בית הדין ממלא את שליחותו כדבעי, בגביית דמי ההוצאות ולא בגביית מחיר מופקע, פירות אוצר בית דין עדיפות על פירות של גוים מהיתר המכירה (וכן סוברים החזו"א, הרב יעקב אריאל הגר"ש ישראלי). שבוזו אנו גם מחזקים את ידיהם של אותם גיבורי כח עושי דברו, החקלאים השומרים ומקיימים כל הלכות שמיטה מתוך מסירות נפש וביטול הפרנסה. אולם אם בית הדין מוכרים את הפירות במחירים גבוהים יש לחוש בזה לאיסור סחורה בפירות שביעית, ובאופן כזה עדיף יותר לקנות פירות של היתר המכירה, מאשר לקנות פירות מאוצר בית דין.

הגרמ"א כתב שיש להעדיף פירות 'מהיתר המכירה' תמיד מאחר ופירות של 'אוצר בית דין' צריכים ביעור (מאחר והם קדושים בקדושת שביעית - משום שגדלו בשדה הנמצא בארץ בישראל ובבעלותו של יהודי), ומאחר ויש אנשים שלא יבערו אותם יש לחוש לאיסור ולהעדיף פירות 'היתר המכירה'. וכן שמעתי בשם הרב רצאבי שיש לעדיף פירות היתר המכירה מאשר אוצר בית דין, מ"מ לשיטות 'היתר מכירה' זה חוכא ואיטלולא (כחזו"א) ולכן יש לעדיף חו"ל.

⁶⁰ כתב במנחת אשר (סי' מא, ב) - שאוצר ב"ד של ימינו אינו דומה לאוצר ב"ד בימי קדם שבהם שליחי בית הדין הן הם שיצאו לשדות וקצרו ואספו ועמרו והתעסקו בפירות לחלקם ביעקב ולהפיצם בישראל. לא כן בימינו שהקוצרים קוצרים והבוצרים בוצרים, ומי שעובד בשדות בששת השנים הוא זה שעובד גם בשנה השביעית, ומי שמוכר בשאר ששת השנים הוא זה שמוכר גם בשנה השביעית, אלא שכל אלה כאילו שליחי בית דין המה, ואין בין זה לזה אלא כמלא נימא. ומציאות החיים היא שמכתיבה ומכרחיה את השינוי הזה, כי שומרי המצוות והמדקקים בהן נתרבו בעה"י אלף מונים מאז חידוש הישוב, ובלתי אפשרי היום לספק את צרכי כל הציבור הגדול עליו שליחי ב"ד שייגעו בעגלות וקרונות לכל מקום לחלק פירות שביעית בחינם ולכן יש לתהות הרבה בפתרון זה של אוצר ב"ד בזמנינו בחנויות ובמרכולים, וספק גדול בעיני אם דעת החזו"א היתה נוחה באוצר ב"ד הנהוג בזמנינו.

לגבי ביעור של פירות 'אוצר בית דין' כתב הרמב"ן שפירות אוצר ב"ד אין חייב בביעור כל זמן שנמצאים ביד ב"ד, ואם היו הפירות ביד ב"ד בזמן הביעור שוב אין חייבים לבער לעולם, כיון שהם נחשבים מבווערים (חזו"א יא, ז). ואם אדם לקח מאוצר ב"ד לפני שהגיע זמן הביעור חייב לבער כשיגיע הזמן (מנח"ש נא, ז) וי"א שאין צריך לבער אף אם לקח לפני שהגיע זמן הביעור (ילקו"י יח, ז).

כו. האם נוהג איסור ספיחים בירקות שנזרעו בשישית ונקלטו בשביעית ומאימתי מסתיים איסור ספיחים בשמינית?

הקדמה: כתוב בתורה (ויקרא כה, ב) שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר. פרש"י על הפס' "אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי ספיח. לא תקצור - להיות מחזיק בו כשאר קציר, אלא הפקר יהיה לכל". והרמב"ן פירש "ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קציר, שהוא נספח אל קציר השנה שעברה, מגורת ונספחו על בית יעקב". עוד כתבו בספרא (בהר פ"ג פ"ד, ה) וכי תאמרו עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו, אם אין לנו זרעים מה לנו אוספים, אמר רבי עקיבא מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית וחכמים אומרים אין ספחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים, אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו, אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים אין מכנסו לקיום אמרת לנו בערוהו ומה לנו אוכלים מן הביעור והילך. מכאן מפרש הרש"ס (שביעית פ"ט ה"א) דתקנה קדומה בישראל היתה לאיסורא קודם רבי עקיבא ורבנן, דקתני: 'מכאן סמכו לספיחים', משמע שבא רבי עקיבא לתת טעם למנהג שמצא, ורבנן סברי דמדרבנן היה המנהג, משום עוברי עבירה.

הרמב"ם (ד, א) כתב שיש לנו ג' סוגי ספיחים וכך לשונו כל שתוציא הארץ בשנה שביעית, בין מן הזרע שנפל בה מקודם שביעית, בין מן העיקרים (שורשים) שנקצרו מקודם וחזרו ועשו (דהיינו צמחו) ושניהם נקראו ספיח, בין מן העשבים והירקות שעלו מאיליהן ואין להן זרע הכל מותב לאכלו מן התורה שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, ואפילו שדה שנטייבה בשביעית וצמחה פירותיה מותרין באכילה (כדעת בית הלל)⁶¹, וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תקצור שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה, וְאִם קָצַר כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל: ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחים אסורין⁶² באכילה, ולמה גזרו עליהם? מפני עוברי עבירה, שלא ילך ויזרע תבואה וקטניות וזרעוני גנה בתוך שדהו בסתר, וכשיצמח יאכל מהם ויאמר ספיחים הן, לפיכך אסרו כל הספיחים הצומחים בשביעית.

האם נוהג איסור ספיחים בירקות שנזרעו בשישית ונקלטו בשביעית?
כתוב במסכת שביעית (ט, א) רבי שמעון אומר כל הספיחים מותרים (שם מן ההפך) חוץ מספיחי כרוב (שחזקתם מן השמור), שאין כיוצא בהם בירקות שדה (הגדלים מאלהים, וכולאי ירקות גינה הם). והכמים אומרים כל הספיחים מותרין (לקנותם מעט הארץ שמא הם מן השמור).

עוד כתוב בגמ' בפסחים (נב:): דאמר רבה בר בר חנה: סח לי רבי יוחנן בן אלעזר: פעם אחת נכנסתי אחר רבי שמעון בן רבי יוסי בן לקוניא לגינה, ונטל ספיחי כרוב, ואכל ונתן לי. ואמר לי: בני, בפני - אכול, שלא בפני - לא תאכל. אני שראיתי את רבי שמעון בן יוחי שאכל - כדי הוא רבי שמעון בן יוחי לסמוך עליו, בפניו ושלא בפניו. אתה, בפני - אכול, שלא בפני - לא תאכל. מאי רבי שמעון? - דתניא, רבי שמעון אומר: כל הספיחים

⁶¹ הרדב"ז ביאר שכאן מדובר על דינא דאורייתא קודם שגזרו על הספיחים, או בפירות האילן שלא גזרו עליהם. עוד כתב, שבשונה מקנס חכמים לא לזרוע שדה שנטייבתה בשביעית, כאן אין קנס משום שפירות שביעית הפקר ניהו ולא שייך קנסא.

⁶² חז"א (ט, סק"ז): גם במאכל בהמה ובמין הצובעים יש בו איסור ספיחין. וכן אסוא ליתן ספיחים לבהמה חוץ מתבן שלא גזרו עליו.

אסורין, חוץ מספיחי כרוב, שאין כיוצא בהן בירק השדה. וחכמים אומרים: כל הספיחין אסורים. ותרווייהו אליבא דרבי עקיבא, דתניא: הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו אמר רבי עקיבא: וכי מאחר שאין זורעין - מהיכא אוספיין? - מכאן לספיחין שהן אסורין. במאי קא מיפלגי? רבנן סברי: גזרינן ספיחי כרוב אטו שאר ספיחי דעלמא. ורבי שמעון סבר: לא גזרינן ספיחי כרוב אטו ספיחי דעלמא.

עוד כתוב במסכת ראש השנה (ב.) באחד בתשרי ר"ה לשנים, ולשמיטין (שנת השמיטה)..

עוד כתוב בתוספתא (שביעית ב, יג) התבואה והקטניות שהיבאו שליש (גידולם) לפני ר"ה - מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית (שדינן כתבואה של שישית), ואם לאו - אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה (שדינן כתבואה של שישית).

הר"ש מסביר שההבדל בין המשנה בשביעית לגמרא בפסחים הוא, שהמשנה מדברת על צמחים שגדלו בשישית, ונלקטו בשביעית. ולדעת חכמים בכל הצמחים מסוג זה אין קדושת שביעית, ואילו לדעת ר' שמעון יש קדושת שביעית ואילו בברייתא שבגמרא מדובר על ספיחים שגדלו בשביעית עצמה, והללו אסורים לכל הדעות. לדעת ר' שמעון, כרוב הוא חריג משום שהוא גדול כמו עץ שאין בו איסור ספיחין.

הרמב"ם כתב להלכה (ד, ט) באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות. פירות שישית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה (חמשת מיני דגן) או קטניות או פירות האילן (מעדני ארץ - פירות הדר שחנטו בשישית אף שנלקטו בשביעית אין בהם קדושת שביעית, ואם חנטו בשביעית אף אם נקלטו בשמינית יש בהם קדושת שביעית) והגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה - הרי אלו מותרין, ואע"פ שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות שישית לכל דבר, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה - הרי הן כפירות שביעית.

יוצא אם כן שירקות שגדול בשישית ונלקטו בשביעית יש לנו מחלוקת ראשונים, דלדעת הרמב"ם, כל ירק שנשאר מחובר לקרקע אחר ראש השנה של השביעית, אסור מדין ספיחים, מפני שהזמן הקובע לגביו הוא הלקיטה. ולדעת הר"ש, כל שהחל לצמוח (לחזו"א אף לנבוט אלא שהגרשו"א ח' על הבנה זו ברמב"ם) בשישית, אף שנלקט בשביעית וחלה עליו קדושת השביעית וצריך להפקירו, אין איסור ספיחים חל עליו. באחרונים נח' הדעות, לדעת האול"צ המאמ"ר והרב משה לוי הלכה כרמב"ם, אולם לדעת החזו"א, ילקו"י (כג, יג - יד) ומשפטי הארץ (טז, ח) שירקות שהתחילו לצמוח בשמיטה ונקטפו בשמיטה, אסורים באיסור ספיחים. התחילו לצמוח קודם השמיטה אע"פ שעיקר גידולם היה בשמיטה ונקטפו בשמיטה, אין בהם איסור ספיחים (אבל יש בהם קדושת שביעית).

מאימתי מסתיים איסור ספיחים בשמינית? כתוב בירושלמי (דמאי ב,

א) לעניין ספיחין (כלומר, לענין איסור ספיחים בשביעית בבית שאן) מראש השנה עד חנוכה (של השנה השמינית) אסור ספיחין (תקופה הזאת חוששים שמא גידולי שביעית הם ואסורים משום ספיחים, והתבואה החדשה עוד לא הספיקה לגדול), מן החנוכה עד עצרת היתר ספיחות (מותר ואין להשוש משום איסור ספיחין כי הספיחים כבר כלו מהשדות ומה שצומח עכשיו של שנה שמינית הוא).

הרמב"ם כתב (ד, ו) ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית?

מר"ה ועד חנוכה, ומחנוכה ואילך - הן מותרין. והזרוע ספיחי שביעית אחר שביעית - הגידולין מותרין. השגת הראב"ד: ועד מתי אסורין ספיחי שביעית וכו' מר"ה ועד חנוכה. א"א: חיפשי זו המימרה ולא מלאכה לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי... וכל זה הכל ורעיון רות, וקשה מזה שלא אמרו אלא בתבן וקש שצדקה...

יוצא אם כן שלפי הראב"ד ספיחי שביעית אסורים לעולם, אלא שככול הנראה לא היה מול עיניו של הראב"ד הירושלמי דמאי. ולכן להלכה פסקו כל האחרונים כדברי הרמב"ם, וכך כתב הילקו"י עד מתי ספיחי

שביעית אסורים במוצאי שביעית, מר"ה ועד תחילת חנוכה, ומחנוכה של שנה שמינית ואילך הותרו כל הירוקות שאינם ידועים כספיחי שביעית, אבל דבר הידוע כספיחי שביעית לא הותר אף אחר חנוכה.

- כז. א. האם מותר לבנות גדר בין שדה לשדה חבירו או בינו לרה"ר?
 ב. האם מותר לפתוח מחצב בשביעית?
 ג. האם מותר ליטול בשביעית אבנים מגדר אבנים, והאם יש נפק"מ מה גובה הגדר?

כתוב במשנה (ג, י) הבונה גדר (בשביעית) בינו ובין רשות הרבים, מותר (לו) להעמיק (ולחפור יסודות לגדר) עד הסלע (ואין חוששים שיאמרו שעודל קם כדי לתקן המקום לזריעה, שאין דרך בני אדם לזרוע סמוך לרשות הרבים). וכך כתוב בירושלמי (שביעית ג, ז) הבונה גדר בינו ובין רשות הרבים מותר להעמיק עד הסלע. רבי חייא בשם רבי יהודה: לא שנו אלא בינו לבין רשות הרבים הא בינו לבין חבירו אסור בשביעית (ביאר הרא"ש - אסור לבנות בינו לבין חבירו משום דחיישינן שמא ימלך לזרוע אותו מקום ולא יעשה גדר). עוד כתוב בגמ' (ג, י) הבונה גדר (בשביעית) בינו לבין רה"ר (שקדו גזבלת לרה"ר) מותר להעמיק עד הסלע (מותר לחפור בעומק כדי לעשות יסודות, ואין חוששים שיאמרו עודל כדי לתקן לזריעה) מה יעשה בעפר (שמוליא מהפירה?) צוברו ברה"ר (ולא בקדהו, שלא יהא נראה כמתקן שדה לזריעה) ומתקנו (שמפזר העפר ככה"ר ומשזה הגומות) דברי רבי יהושע. רבי עקיבא אומר: כדרך שאין מקלקלין ברה"ר כך לא יתקנו (פירוש שאין אדם נשאי לקלקל ככה"ר).

מה הטעם שבינו לבין רשות הרבים מותר? פירש הר"ש⁶³ - שאין דרך לזרוע סמוך לרה"ר ואין כאן מקום חשד. הרש"ס⁶⁴ כתב - שחששו להפסד מרובה שיגנבו לו הכל ולכן הקילו.

להלכה פסק הרמב"ם (ב, יד) אסור לו לבנות גדר בשביעית בין שדהו לשדה חבירו, אבל בונה גדר בינו ובין ר"ה, ומותר להעמיק עד הסלע ומוציא את העפר וצוברו בתוך שדהו כדרך כל מעמידין זבל, וכן אם חפר בור ושיח ומערה בשביעית צובר העפר בתוך שדהו כדרך כל החופרים. מהר"י קורקוס כתב עוד שיש לחלק בין שדה לחצר, שבחצר מותר לבנות וכל מה שאסרו זה בשדה.

וכך כתב בילקו"י (ו, ג-ד) אסור לבנות גדר בשביעית בין שדהו לשדה חבירו, (כיון שלצורך בניית גדר יש לחפור תחלה יסודות להחזקה, ויש חשש שאחר חפירות היסודות יימלך להשתמש בחפירה לזריעה או נטיעה, ולא לבניית גדר). אבל לבנות גדר בינו לבין רה"ר מותר (באופנים שמותר לשמור את שדהו. ויש עוד טעמים במפרשים), ואפילו אם מעמיק בחפירה עד הסלע, מותר. וכן מותר לחפור בורות לצורך תקיעת עמודים כדי להניח שם גדר או רשת, שאין דרך לזרוע סמוך לרה"ר: מותר לבנות בשביעית גדר להפריד בין שדהו לביתו, או לחצרו, או לבית חבירו או לחצרו, ואפילו שעקב הבנייה מעמיק בקרקע, וכן מותר לבנות גדר בין שדהו לשדה גוי, ורק בין שדו לשדה חבירו ישראל אין עושים גדר, וכמו שנתבאר. אולם החופר בקרקע כדי

⁶³ רבי שמשון ב"ר אברהם מהעיר שניץ שבצרפת נולד בערך בשנת ד"א תתק"י (1150) למשפחה של רבנים ולמדנים, ונקרא על שם סבו ר' שמשון מפליזא, מראשוני בעלי התוספות. כונה בנוסף לר"ש' גם 'השר משניץ', רבנו שמשון הגבור' ולעיתים 'רשב"א' (כך כונה פעמים רבות בתוספות לפנינו, ואין זה הרשב"א תלמיד הרמב"ן שחי בספרד כמאה שנים אחריו). בצעירותו למד תורה מפי אחיו הגדול ר' יצחק (הריצב"א) ואצל רבנו תם ורבי חיים הכהן מגדולי בעלי התוספות, אך את רוב תורתו קיבל מפי ר' יצחק ב"ר שמואל (ר"י הזקן), והוא נחשב לתלמידו המובהק וירושו הרוחני.

⁶⁴ רבי שלמה סיריליו (או סירליאו, ר"ת: רש"ס) היה ממגורשי ספרד ומחכמי צפת וירושלים במחצית הראשונה של המאה ה-16, מראשוני פרשני התלמוד הירושלמי. לאחר הגירוש הגיע רש"ס לקושטא, שם למד אצל רבי אליהו בן רבי בנימין הלוי (מחבר שולחן יעקב אהרן"), מגדולי רבני טורקיה. כעבור מספר שנים עבר לסלוניקי, שם למד אצל רבי יעקב בן חביב (מחבר הספר עין יעקב על אגדות הש"ס) ובנו, רבי לוי בן חביב. בשנות ה-30 למאה ה-16 עלה רש"ס לארץ ישראל, עם קבוצת חכמים ובהם רבי יוסף קארו ורבי שלמה אלקבץ, והתיישב בצפת. ככל הנראה לא התמנה לתפקיד רשמי, אך לימד תלמידים, ושם החל את כתיבת פירושו על התלמוד הירושלמי.

לבנות גדר והוא במקום שיש לחוש שיטע שם אילנות במדרכה וכדו', יש להחמיר שלא לחפור בשביעית.

האם מותר לפתוח מחצב בשביעית? כתוב במסכת שביעית (ג, ה) לא יפתח אדם מחצב (מחצבה חדשה, שחוצבים בה מן הסלע אבנים לבנין במקום שעוד היה מכוסה עפר) תחלה (בשביעית) לתוך שדהו (כי הרואה אומר שהוא מתקן שדהו לזריעה), עד שיהיו בו (במחצב שטח מגולה לפני השביעית של) **שלוש מורביות** (שורות של אבנים), **שהם** (כל שורה מהם) **שלוש** (אמות אורך) **על שלש** (אמות רחב), **על רום** (גובה) **שלוש** (אמות), שקד יש תשע אבנים לשורה וכל אבן היא אמה על אמה ברום שלוש – דהיינו אבן בגודל של קובייה של $3*3*3$ אמות), **שעורן** (סך הכל בשלושת השורות) **עשרים ושבע אבנים** (ששעור זה ניכר שהוא מוציא את האבנים לצורך בנין ולא כדי לתקן שדהו).

הרא"ש כתב שאם המחצב בשיעור של 27 אבנים מותר, אבל אם המחצב יותר גדול לא יחצוב את כולו שיחשדוהו שנתקן שדהו הוא כיון, שאין רואין אותו בונה בנין וגם יש בו יותר מדי לבנין קטן שאדם בונה בתוך ביתו.

פירש בדרך **אמונה** שלא יפתח מחצב בתחילה מפני שהוא יפה לארץ שמסיר ממנו הסלע, ומבאר **החזו"א** שאפילו אם רוצה ליטול רק האבנים הגדולות וגם להניח כל הנגועות בארץ אסור.

וכך פסק **הרמב"ם** (**ב, ו**) לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית שמא יאמרו לתקן שדהו נתכוון שיסיר ממנה הסלע, ואם התחיל מקודם שביעית ופצל ממנה שבע ועשרים אבנים ברבוע ג' על ג' על רום ג' כל אבן מהן אמה על אמה ברום אמה או גדולות מזו ה"ו מותר לנקר ממנו (ר"ל לקצוץ אבנים) בשביעית כל מה שירצה.

וכך פסק גם **בילקו"י** (ו, א-ב) לא יפתח אדם מחצב בתחלה לתוך שדהו בשביעית, שמא יאמרו לתקן שדהו נתכוון שיסיר ממנה הסלע: כל האיסור

הנ"ל בחציבת קרקע הוא באופן שמתכוין לעשות שדה והתחיל בשביעית, אבל בזמן שאין מתכוין לעשות שדה מותר. ויש אומרים שאם התחיל מקודם השביעית, נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום, וגודר עד הארץ. וכן בחציבה בקרקע של חבירו מותרת, שאין זה נראה כמתקן שדהו. ויש חולקים (חזו"א).

האם מותר ליטול בשביעית אבנים מגדר אבנים, והאם יש נפק"מ מה גובה הגדר? כתוב במסכת שביעית (ג, ו) גדר (של אבנים וכו' להלכה בשביעית), שיש בו עשר אבנים (שכל אבן היא) של משאוי שנים שנים (משא שני בני אדם), הרי אלו ינטלו (בשביעית, ואפילו האבנים הקטנות, לפי שניכר שהוא כריך את האבנים, ולא כדי לתקן את שדהו). (וכל זה אם) שעור (גובה ה)גדר (הוא) עשרה טפחים. פחות מכן (אם אין גובה הגדר עשרה טפחים, או שאין בו עשר אבנים, או שאין האבנים של משא שני בני אדם, אינו נוטל את כל הגדר אלא) מחצב (חוצב) וגוממו (עוקר ממנו אבנים) עד פחות מהארץ טפח (כלומר, מניח מן הגדר טפח על פני הארץ, וכך לא יהא המקום ראוי לזריעה). במה דברים אמורים (במסנה הקודמת) שלא יפתח מחצב בתחילה, ושכריך להשאיר טפח בגדר שאין בה את השיעור הראוי? שהמחצב או הגדר נמלאים מתוך שלו (בשטחו). כי אז יש חשש שיאמרו שנתקן שדהו הוא רוצה - מה שהוא רוצה יטול (שאין חושדים בו שרוצה לתקן שדה חבירו). במה דברים אמורים (שאסור ליטול אבנים מתוך שלו ללא התנאים האלה?) בזמן שלא התחיל בו (ליטול אבנים מהגדר) מערב שביעית, אבל אם התחיל בו מערב שביעית - מה שהוא רוצה נוטל (שאינו נראה כמתקן שדהו).

וכן פסק הרמב"ם (ב, ז) גדר של אבנים שיש בגבהו י' טפחים או יתר ורצה ליטול כל אבניו אם היו בו י' אבנים או יתר כל אחת מהן משוי שנים או גדולות (לפי המהר"י קורקוס והרדב"ז בדעת הרמב"ם מתר ליטול מגדר זו את כל האבנים גם הגדולות וגם הקטנות) מזו ה"ז נוטל שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל (ולא לצורך הקרקע), היה פחות מ' או שהיו פחות מ' אבנים או שהיו אבניו קטנות ממשוי שנים נוטל עד שיניח טפח סמוך לארץ.

יוצא אם כן שכדי להתיר לעקור על הגדר צריך ג' תנאים: א. גובה הגדר י' טפחים. ב. יש בו י' אבנים או יותר. ג. כל אבן משא שני בני אדם או יותר.

וכך כתב הילקו"י (ה,ד) להלכה גדר של אבנים שיש בגובהו עשרה טפחים או יותר, ורצה ליטול כל אבניו, אם היו בו עשר אבנים או יותר, כל אחת מהן משוי שני בני אדם, או גדולות מזו, הרי זה נוטל, שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל. היה הגדר גובה פחות מעשרה טפחים, או שהיו פחות מעשר אבנים, או שהיו אבניו קטנות ממשוי שני בני אדם, נוטל עד שיניח טפח סמוך לארץ. במה דברים אמורים? בשנתכוין לתקן שדהו והתחיל ליטל בשביעית, אבל אם לא נתכוין לתקן שדהו, או שהתחיל מקודם השביעית, נוטל בשביעית כל מה שירצה מכל מקום, וגודר עד לארץ. (ודוקא כשניכר שאין כוונתו לתיקון כגון שרואים שלקוח את האבנים לנין סמוך וכדו', הא לאו הכי מיתסר משום מראית עין). וכן אם היה נוטל משדה חבירו אע"פ שהוא קבלן (הוא אדם ששוכר הארץ כדי לעבוד אותה. והיינו כשאינו לשם מלאכות האסורות בשביעית. וכיון שהוא משדה חבירו לא גזרו), גודר עד לארץ. וכל זה כשניכר שלקוח את האבנים לצורך בנין וכדומה, וכגון שיש בנין סמוך הנמצא בשלבי בנייה. הא לאו הכי יש לאסור משום מראית העין.

כח. האם מותר לעשות תרופות ומשחות או אבקת כביסה מצמחים שיש בהם קדושת שביעית.

הקדמה: יש להקדים ולומר מה ההו"א לאיסור הדבר, כתוב במסכת פסחים (נב:) 'והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה', לאוכלה ולא להפסד (פירוש שמותר לאכול פירות שביעית אבל אסור להפסידן, ולכן כל שימוש שאינו מהדרך הרגילה נקרא הפסד). ולמה? משום קדושה שיש בפירות. בספר השמיטה (לרי"צ רימון) מביא טעם נוסף לאיסור הפסד פירות שביעית, דאסרו להפסיד את פירות שביעית משום שאין אדם בעלים על הפירות אלא הקב"ה, ודומה לאדם שקיבל חפץ בהשאלה שאינו רשאי להפסידו אלא רק להשתמש בו, וה"ה לפירות שביעית.

כתוב במסכת שביעית (ח, א) כלל גדול אמרו בשביעית (בגידולי שביעית, איך להשתמש בהם. כל המיוחד למאכל אדם – כגון חיטים תאנים וכו') אין עושין ממנו מלוגמא (תחבוסת) לאדם ואין צריך לומר (שלא יעשה מלוגמא) לבהמה (שנאמר וזהויה שבת הארץ לכם לאכלה – כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה) וכל שאינו מיוחד למאכל אדם (כגון החוחים והדלדלים הרכים) עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה (שנאמר וזכהמתך ולחיה אשר בארץ תהיה כל תבואתה לאכל' – דבר הראוי לחיה ולבהמה יהיה לאכול לחיה ולבהמה, ולא לעשות לה מלוגמא) וכל שאינו מיוחד לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה (תלוי אס) חשב עליו (בשעת לקיטה שיהיה) למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי (מאכל) אדם (שאסור לעשות ממנו מלוגמא) וחומרי (מאכל) בהמה (שאסור לבטלו, אלא דווקא לאכלו חי) חשב עליו (בשעת הלקיטה להשתמש בו) לעצים הרי הוא כעצים (שסתם להסקה, ולא חלה עליהם קדושת שביעית) כגון הסיאה והאזוב והקורנית:

כתב הרמב"ם (ה, יא) כלל גדול אמרו בפירות שביעית, כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו אפילו לאדם שנאמר לכם לאכלה כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה, וכל שאינו מיוחד למאכל אדם כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה, וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה כגון הסיאה והאזוב והקורנס הרי הוא תלוי במחשבתו, חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, לאכילה הרי הוא כפירות, למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין מהן מלוגמא, וחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותן.

וכך כתב בספר משפטי ארץ (כד, ד) אסור להכין תרופות מפירות שביעית בין מפירות העומדים למאכל אדם ובין מהעומדים למאכל בהמה. עבר ועשה, פקעה קדושת שביעית מהתרופה ומותר להשתמש בה לריפוי, אך זה שעשאה צריך לקנות פירות חולין בערך הפירות שאיבד ולאוכלם בקדושת שביעית. (כה, ו) מותר להשתמש במאכל בע"ח לריפוי אדם, במום

שהמאכל משמש לו לרפואה, כגון שיניח על מכתו אבל אסור להכין ממנו תרופות. כתב הילקו"י (טו, מט) פירות שנתלשו קודם זמן הראוי להם לאכילה, מותר לעשות מהם תחבושת, כיון שאינם ראויים לאכילת אדם.

בעניין כביסה יש לחלק כמו שמצאנו חילוק בין מסכת שביעית למסכת סוכה וכך כתוב במסכת שביעית (ז, א) מיני כביסות מהו שיהא עליהן קדושת שביעית? נשמעינא מן הדא, היירעינן והבורית והאוהל יש להן קדושת שביעית.

סוכה (מ). תניא: אין מוסרין פירות שביעית לא משרה (לשכות פשתן ציין של שביעית) ולא לכבוסה (לכבוס בגדים ציין של שביעית, וכבוסה הנתאן אחר זיעורו, שמשעה שקורה הבגדים או הפשתן ציין שעה אחת נתבער ואז לו, והגאון אינה עד שילבש הבגדים), **רבי יוסי** אומר: מוסרין. מאי טעמא דת"ק? דאמר קרא לאכלה ולא למשרה, ולא לכבוסה. מאי טעמא דר"י? אמר קרא 'לכם', לכם לכל צרכיכם (כל שימוש "שווה בכל אדם", היינו שכל אדם זקוק לו, כדוגמת אכילה. לכן מותר להשתמש בפירות שביעית לכביסה או להסקה, השווים לכל נפש, אולם אין להשתמש בהם להכנת תחבושת, שאינה נחוצה אלא לחולים בלבד), ואפילו למשרה ולכבוסה. **ולרבנן** הא כתיב 'לכם' לכל צרכיכם? דומיא דלאכלה שהנאתו וביערו שווה (היינו שהגאון מן הפרי בזה נשעה שהוא מתבער וכלה, כפי שקורה באכילה. לכן, אין להשתמש בעלי שביעית להסקה, כיוון שהגאון מחומם של העצים אינה בזה אלא לאחר שנתבערו ונעשו גחלים. וכך גם אין להשתמש בפירות שביעית לכביסה, שכן מיד עם שריית הבגד בחומר (פרי שביעית) הכיבוס, נפסד החומר ואינו ראוי למאכל, ואילו ההגאה מהכביסה תגיע רק מאוחר יותר, כשהבגד יהיה נקי, או כשילבש אותו), יצאו משרה וכביסה שהנתאן אחר זיעורן.

הרמב"ם (ה, י) פסק כרבנן משום שהם רבים וכך לשונו - מיני כבוסיים כגון בורית ואהל קדושת שביעית חלה עליהן⁶⁵ ומכבסין בהן שנאמר

⁶⁵ נחלקו הראשונים אם חל קדושת שביעית על מינים המשמשים לכביסה גם כשאין הנאתן וביעורן שווה: א. - לפי הרמב"ם שביעית חלה על מיני כיבוסיים, וכן מותר לכבס בהם, ומקורו בירושלמי. אך אסור לכבס בפירות שביעית. הכס"מ ביאר שהכלל 'הנאתו וביעורו שווים' הוא דווקא בדבר העומד לאכילה, אבל דבר שעומד לכביסה וכד' לא איכפת לן שאין ביעורו בזמן ההנאה. החזו"א (יג, ו ד"ה ו בירושלמי) ביאר בדעת הרמב"ם שקדושת שביעית חלה על כל צמח שגדל בשביעית, ובלבד משממשים בו בצורה ישירה, לאפוקי עצים שההנאה מהם אינה ישירה, ולכן לא חלה עליהם

והיתה שבת הארץ לכם לכל צרכיכם, **אבל** אין מכבסין בפירות שביעית ואין עושיין מהם מלוגמא שנאמר והיתה שבת הארץ לכם לאכלה ולא מלוגמא ולא לזילוף ולא להקיא ולא למשרה ולא לכביסה.

לכאורה פסק הרמב"ם סותר את הנחת הגמרא שעליה עמדנו לעיל, בדבר התלות שבין חלות הקדושה לבין השימושים המותרים בפירות. ובאמת שהחזו"א (יג, ו) טוען שהרמב"ם חלק על תלות זו, והבין את מהלך הגמרא באופן אחר. ברם, **מהר"י קורקוס** (שם) כתב, שאף הרמב"ם מודה בקיומה של תלות זו, אלא שלדעתו רק כאשר מכבסים בדבר מאכל, כגון בין או בלימון, הביעור מקדים את ההנאה, שכן מיד עם שריית הבגד המאכל מתקלקל, אף שהבגד עדיין מלוכלך, ולכן אסור לבצע שימוש כזה בפירות שביעית, **אולם** חומרי כיבוס שאינם ראויים למאכל אינם מתקלקלים עם שריית הבגד אלא רק בסוף הכיבוס, כך שההנאה והביעור באים כאחד, ולכן מותר להשתמש בחומרים כאלו למטרה זו, וממילא קדושת שביעית חלה עליהם.

להלכה יוצא שצמחים שעיקר גידולם בשביל לכבס בהם, כגון הבורית ואהל, אף שיש בהם קדושת שביעית, מותר לכבס בהם (אך אין לעשות בהם לתשמיש אחר), שנאמר 'לכם לאכלה', לכם לכל צרכיכם, אך אין לכבס בגדים בשאר פירות שביעית, וכגון במיץ לימון, חומץ וכיו"ב.

מה הדין בסבון המכיל חומרים שהופקו מפירות שביעית? כתב בחוט השני (סק"ג) דמכיון שסבון אין הנאתו וביעורו שוים, שהרי הנאתו היא רק לאחר שמוריד את הסבון מגופו, שיש בסבון חומרים שאין הגוף יכול לסבול למשך זמן ממושך, ומאידך ביעורו הוא מיד שמסבן את גופו, ולכן

קדושת שביעית. **ב**. עוד נחלקו אם יש קדושת שביעית במיני כבסים רק כשהנאתם וביעורם שוה - לפי **רש"י** (סוכה מ.) אין שביעית חלה על בורית ואהל שהם מיני כיבוסים, עם זאת אין להשתמש בפירות שביעית לכיבוס. והטעם, משום שהכיבוס הוא שימוש שאין הנאתו וביעורו שוין, דתחילה מתבער השורש ורק אח"כ מתכבס הבגד. **ג**. אסור לכבס בחלק ממיני הכבסים ה**ו"ח** (סוכה מ.), סובר שאין לכבס בבורית ואהל, כיון שההנאה מהכיבוס היא אחר ביעור הצמח. למסקנה כותב **הילקו"י** (טו, ב) שיש שני תנאים כדי שתחול קדושת שביעית בפירות. **א**. כאשר הנאתן וביעורן שווה (ברגע שאדם נהנה מהם הם כלים ומתבערים), אבל דבר שהנאתו אחר ביעורו (כגון עצי הסקה שנהנה מהם רק אחר שנשרשו וכלו מהעולם) - אין בהם קדושת שביעית. **ב**. דווקא בדברים שההנאה שלהם שווה בכל אדם (לאפוקי מלוגמא).

אם עבר ועירב שמן של שביעית בסבון לרחיצה, אין בזה קדושת שביעית ומותר להשתמש בו. אלא שהגרמ"א (מאמ"ר טו, י) כתב שאין להשתמש בסבון המכיל חומרים שהופקו באיסור מפירות שביעית, מפני שעשיית הסבון אינה מפקיעה את קדושתם.

- כט. א. האם שמיטת כספים נוהג בזמן הזה מדאו' או דרבנן ומניין לומדים זאת?
 ב. האם שביעית משמטת בתחילתה או בסופה ומניין לומדים זאת?
 ג. עד מתי כותבים פרוזבול?

הקדמה: כך כתוב בתורה (דברים טו, א - י) (א) מִקֵּץ שְׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: (ב) וְזֶה דְבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוּט כָּל־בַּעַל מִשְׁנֵה יְדוּ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְיוֹ לֹא־יִגֹּשׁ אֶת־רַעְיוֹ וְאֶת־אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לִיקוֹק: (ט) הַשְּׁמֹר לָךְ פְּנֵי־יְהוָה דָּבָר עִם־לִבְּךָ בְּלִיעַל לֵאמֹר קָרָבָה שְׁנַת־הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרַעְיָה עֵינֶךָ בְּאֶחִיךָ הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֶל־יְקוֹק וְהִנֵּה בָּךְ חֵטָא: (י) נִתּוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יִרַע לְבָבְךָ בְּתִתֵּן לוֹ כִּי בְּגַלְל הַדָּבָר הַזֶּה יִבְרָכְךָ יְקוֹק אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל־מַעֲשֶׂיךָ וּבְכֹל מַשְׁלַח יְדֶיךָ:

מצאנו אם כן בפרשה שישנם ג' ציווים בענין שמיטת כספים א. מצוות עשה להשמיט כל החובות, דכתיב 'שמוט כל בעל משה ידו'. ב. לא תעשה, שאין לתבוע החוב, "לא יגוש את רעהו". ג. לא תעשה, לא להימנע מלהלוות לפני השמיטה, "השמר לך..".

מצאנו כמה וכמה טעמים למצווה **א. ספר החינוך** (תעו) כתב שעניינה של מצוות שמיטת כפסים היא ללמד נפשנו במידות המעולות מדת הנדיבות ועיני טוב. **ב.** טעם נוסף שמובא בחינוך הוא שנקבע בלבבנו הבטחון הגדול בשם ברוך הוא, ואז תכשר נפשנו לקבל טוב מאת אדון הכל כלול הברכה והרחמים. **ג.** טעם נוסף אף הוא בחינוך הוא בכדי שנמצא מזה גדר חזק ומחיצה של ברזל להתרחק מאוד מן הגזל ומן החמדה בכל אשר לרענו, כי נשא קל וחומר בנפשנו לאמר, אפילו הליתיו ממוני והגיע שנת השמיטה אמרה תורה להשמיט בידו המלווה, שלא לגזול ושלא לחמוס משלו לא כל שכן שראוי לי להתרחק עד הקצה האחרון. **ד.** בעל העקדה כתב שטעם שמיטת כספים היא לחנך אותנו שלא עושר והעולם הזה המטרה והתכלית של האדם, אלא קיום תורה ומצות. **ה.** הרמב"ם כתב שהמטרה היא עזרה לעניים. **ו.** הרב קוק כתב שמיטת כספים היא חלק מהשמיטה הכללית, שהיא באה להיות לנו לשנת שקט ושלווה ובאין נוגש ורודה.

נחלקו הראשונים אם בימינו שמיטת כספים נוהגת או לא - כתוב בגמ' בגיטין (לו.) תניא, רבי אומר: (דברים טו) "וזה דבר השמיטה, שמוט" - בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים, בזמן שאתה משמט קרקע - אתה משמט כספים, בזמן שאי אתה משמט קרקע (כגון עכשיו שבטלה קדושת הארץ) - אי אתה משמט כספים (ואע"פ שהשמטת כספים חובת הגוף היא ואינה תלויה בארץ ילפינן בהיקשא דלא נהגא).. תניא רבי אומר: וזה דבר השמיטה שמוט" בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת - שמיטת קרקעות (שמיטת יובל שחוזרים הקרקעות מלוקחים למוכרים) ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע (ביובל כשכל יושביה עליה) אתה משמט כספים, ואי לא לא.

בעקבות הגמ' בגיטין נחלקו בכך הראשונים - לדעת רב נטרונאי גאון - שמיטת כספים לא נוהגת בימנו כלל לא מדאו' ולא מדרבנן, כדבריו סברו הרז"ה האשכול והראב"ד. לדעת בעל העיטור - שמיטת כספים נוהגת

מדאן וכ"כ הכפתור ופרח והרמב"ן (הזכות גיטין לז) ואילו לרמב"ן (חידושים למכות ג): השמיטה נוהגת מדרבנן וכ"פ הרמב"ם⁶⁶ הרא"ש ועוד. הב"י כתב שהרמב"ם פסק כרבי והבנתו ששמיטת כספים תלויה ביובל (שמיטת קרקעות) וכיון שאין היובל נוהג היום כך אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה. והיובל אינו נוהג היום כיון שלא כל יושביה עליה ולא יושבים כל שבט בנחלתו כדברי הרמב"ם (י, ח). להלכה פסק הילקו"י (כד, ג) כדברי הרמב"ן בחידושו דאין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג. שאז הקרקעות שבים לבעליהם ללא תשלום שנאמר: וזה דבר השמיטה שמוט.. ומ"מ שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה מד"ס, ושמיטת כספים נוהגת גם בחוץ לארץ.

האם שביעית משמטת בתחילתה או בסופה ומניין לומדים זאת? כתוב במסכת ערכין (**כח:**) אמר רב נחמן בר יצחק: תניא נמי הכי, נמצאת אתה אומר: אחד יובל ואחד שביעית משמטין כאחד, אלא שיובל בתחילתו והשמיטה בסופה... בשלמא שביעית בסופה, דכתיב: מקץ שבע שנים תעשה שמיטה.

לפי רש"י והרמב"ם השמיטה משמטת בסופה, ולכן אפשר לכתוב פרוזבול גם עד שתקשע החמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית, שרק אז נשמטים החובות. אך הרא"ש (גיטין ד, כ"ע"פ תוספתא) סובר שאין בותבים פרוזבול בשמיטה עצמה, אע"פ שאינה משמטת אלא בסופה. משום שאסור ליגוש כל השנה ולפיכך צריך למסור החוב לבי"ד קודם השביעית⁶⁷. אלא שהרמב"ן (המיוחסות לרמב"ן סי' צח) הביא דברי בעל העיטור שכתב כדברי הרא"ש וכתב עליו, ואינו אלא מן המתמיהים בדינו,

⁶⁶ וכך לשונו "אין שמיטת כספים נוהגת מן התורה אלא בזמן שהיובל נוהג שיש שם שמיטת קרקע, שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף, ודבר זה קבלה הוא, אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע אתה משמיט כספים בכל מקום בין בארץ בין בחוצה לארץ, ובזמן שאין שם שמיטת קרקע אין אתה משמיט כספים בשביעית אפילו בארץ".

⁶⁷ מה שבארנו הוא ע"פ הסמ"ע אלא שהרמב"ח כתב שהרא"ש מיירי רק בחוב שלפני שביעית שאינו יכול לגבות יותר משכנסו שביעית. והרמב"ם מיירי שהלווה בשביעית עצמה לכן כתב שגובה כל שביעית, ולזה מודה הרא"ש, אבל זולת זה מודה הרמב"ם לרא"ש. מ"מ הפת"ש (ה) כתב בשם החת"ס שדברי הב"ח דחוקים מאוד, וכן הראב"ד חולק על הרא"ש שאינה משמטת רק בסופה וכותבים פרוזבול כל השביעית. ולכן מעיקר הדין אין לחוש לכתוב פרוזבול בסוף שישית, מ"מ הרוצה להחמיר בה אין בו משום יוהרא.

שהרי אין שביעית משמטת אלא בסופה, וגירסא משובשת נודמנה לו בתוספתא.

להלכה כתב הרמב"ם (ט, ד) אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה שנאמר מקץ שבע שנים תעשה שמטה וזה דבר השמטה ושם הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות, מה שם אחר שבע אף השמטת כספים אחר שבע, לפיכך הלוח את חבירו בשביעית עצמה גובה חובו כל השנה, וכשתשקע כמה בלילי ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב.

הב"י כתב שהמנהג בא"י ובסביבותיה להתיר לכתוב פרוזבול עד ר"ה של מוצאי שביעית, כדברי הרמב"ם, וכן נהגו מורי הר"י בירב.

וכן פסק השו"ע (סז, ל - לא) אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה (ע' ר"פ ח"א סוד ישירים סי' א), לפיכך המלווה את חבירו בשביעית עצמה, גובה חובו כל הנה בבית דין, וכשתשקע כמה בליל ראש השנה של מוצאי שביעית אבד החוב: כל זמן שהוא יכול לגבות החוב, כותבין פרוזבול.

ל. מדוע אין כותבים פרוזבול אלא על קרקע. ומה הדין אם יש ללוה קלח של כרוב או שדה ממושכנת. או שאין לו כלל קרקע אלא לערב יש קרקע.

בכתוב בשביעית (י, ו) אין כותבים פרוזבול אלא על הקרקע (כלומר בזמן שיט ללווה קרקע, שאז חשוב החוב כאילו הוא גבוי בידי ב"ד, ואין בו משום "לא יגוש"). אם אין לו (ללווה קרקע) מזכה הוא (המלווה ללווה) בתוך שדהו (שלו קרקע) כל שהוא (ועליה כותב פרוזבול אפילו על חוב גדול, שאף מקרקע זו ולאו לגבות את החוב, שגובה וחוזר וגובה ממנה). הייתה לו (ללווה) שדה ממושכנת בעיר (שמישכן אותה על חוב אחר) כותבין עליה פרוזבול. רבי חצפית אומר: כותבין (פרוזבול) לאיש (שאין לו קרקע וזקוק להלוואה, אפילו) על נכסי (מלווה של) אשתו (כגון שהקרקע שלה, והוא אוכל פירות) וליתומים (הזקוקים להלוואה ואין להם קרקע, כותבים פרוזבול) על נכסי אפוטרופין (הממונה על היתומים).

כתוב בגיטין (לז.) והתני הלל (אמורא הוה), אין כותבין פרוזבול אלא על עציץ נוקב (שהוא מחובר לקרקע ויונק הוא ממנה וכל שכן על קרקע עצמה אם שוה היא) בלבד. נקוב אין, שאינו נקוב לא (כותבין). משום שאין האילן שבו יונק מן הקרקע, ולא חשיב כמחובר לקרקע, אמאי? והא איבא מקומו (דהא מקומו של העציץ שוה הוא או השאילוהו לו את מקום שחתת העציץ). לא צריכא (לדון כותבין על עציץ שאינו נקוב) דמנחי אסיבי (על גבי יתדות ואינו נוגע בקרקע הלכך נקוב הוי כמחובר ושאינו נקוב אין כאן קרקע). ת"ר: אין לו (ללוה) קרקע, ולערב יש לו קרקע, כותבין עליו פרוזבול (ולפי שאף זו דרך הלואה היא, שהרי המלוה סומך על הקרקע של הערב, שאם לא יהיה ללוה ממה לשלם, יגבה מן הערב); (אם) לו (לוה) ולערב אין להן קרקע, (ואילו) לאדם אחר שחיב לו הלוה (לחיוב לו יש לו קרקע - כותבין עליו פרוזבול (ומשום, שאף קרקע זו משועבדת למלוה סתם הפרוסבול שהוא בעל חוב של בעל חוב, ויכול הוא לגבותה ממנו), מדרבי נתן; דתניא, רבי נתן אומר: מנין לנושה בחברו מנה וחברו (הלוה) נושא בחברו (מנה), מנין שמוציאין מזה ונותנין לזה? ת"ל: ונתן לאשר אשם לו.

מסביר רש"י (גיטין לז.) אין כותבים פרוזבול אלא רק כאשר יש לאדם קרקע משום שלא תקנו אלא בזמן שהחוב כשאר רוב שטרות שהן נגבין מן הקרקע, דהוי מילתא דשכיחא, דבמילתא דלא שכיחא לא עבדי רבנן תקנתא. ואדם לא רגיל להלוות ללוה שאין לו קרקע, שעיקר סמיכתו של המלוה היא על הקרקע, אע"פ שאינה שווה כנגד כל החוב שא"א להבריחה.

הסבר נוסף - כותב הר"ש (י, ו) שכותבים פרוזבול רק על הקרקע, משום שאז החוב חשוב כגבוי ביד בית הדין, ולא קרינן ביה 'לא יגוש'. ודחה את דברי רש"י שהרי אפשר לכתוב גם על עציץ נקוב המונח ע"ג יתרות דיכול לבלותו, אמרינן בפי' השולח (דף לז א) שכותבין עליו פרוזבול אלא כך הוא הדין דקרקע חשיבא כגבויה טפי.

הר"ן (יט: ד"ה ומסתברא) כותב שיש נפק"מ בין רש"י ולר"ש

א. אם זיכה קרקע ללוה בזמן כתיבת הפרוזבול שלא מידיעתו, וכאשר נודע הדבר ללוה צווה ומיחה שאינו וצה בזיכוי זה, שלפי רש"י מסתבר שהפרוזבול כשר, הואיל ובזמן כתיבתו היתה בחזקתו קרקע. ולכן הלוואה זו שכיחה. אך לפי הר"ש אין כאם פרוזבול, שסו"ס החוב אינו כגבוי. **ב.** אם בזמן כתיבת הפרוזבול היתה ללוה קרקע, ואח"כ מכרה קודם שנת השמיטה, לפי רש"י חל הפרוזבול, דסו"ס בזמן ההלוואה היתה לו קרקע, והיתה זו הלוואה שכיחה. אך לפי הר"ש בעינן שתהא לו קרקע בזמן השמיטה, שיהא החוב כגבוי.

מדוע אפשר לכתוב פרוזבול אפילו על קרקע כל שהיא? תוס' (גיטין לו.)
 בשם רשב"ם כתב משום שקרקע כל שהיא שווה⁶⁸ לכל החוב, לפי שאין אונאה בקרקעות.

כתב הרמב"ם (י, יט) אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, אם אין קרקע ללוה מוכר לו המלוה כל שהוא בתוך שדהו אפילו קלח של כרוב, השאילו מקום לתנור או לכירה כותבין עליו פרוזבול, היתה לו שדה ממושכנת כותבין עליה פרוזבול.

השו"ע (סז, כב) כתב אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע, ואפילו קרקע כל שהוא סגי, ואפילו אין לו אלא עציץ נקוב מונח על גבי יתידות באויר, אף על פי שאין מקום היתידות שלו, סגי; אפילו אין ללוה כלל, ויש לחייב לו או לערב, או למי שחייב לו, כותבין. ואפילו אין לזה ולא לזה, ויש למלוה או למי שחייב לו, מזכהו אפילו על ידי אחר, ואפילו שלא בפניו. הגה: מיהו אם הלוה לפנינו וטווח: איני רוצה לזכות בקרקע של אחרים, אין מזכין לו לאדם בעל כרחו (ר"ן פ' השולח: (סז, כד) היתה לו שדה ממושכנת, כותבין עליה פרוזבול.

לא. האם שביעית משמטת במקרים הבאים:
א. ראש כולל שלא שלם משכורת לאברכים.

⁶⁸ מה הגדר של כלשהוא? רשב"א - אפילו ראוי לנעוץ בו מחט. רמב"ם - אפילו קלח של כרוב. אר"ז - ענף של עץ.

- ב. מי שקנה חליפה ועדיין לא שילם.
 ג. כתובת אישה.
 ד. מי שהתחייב תרומה לבית הכנסת.

לגבי אברכים יש לדון האם יש לדון אותם כשכירים או לא, ששמא כל כספם הוא בגדר תרומה, או שאולי כספם בתור משכורת. למעשה יש מה להאריך בזה, אלא שבדין שביעית נראה שיש לקצר מאחר והדין שווה לשניהם בדין שמיטת כספים כמו שנבאר עכשיו ולקמן בדין תרומה לבית הכנסת. אם כן למעשה נראה שלגבי אברכים ע"פ רוב דינם במקום שמחויבים ראש הכולל וההנהלה באופן אישי לתשלום המלגה, הוי המלגה כמשכורת, ולכן יש להן דין של שכר שכיר.

כתוב במסכת שביעית (י, א) **הקפת החנות** (קניית מלככים בהקפה – כג' הקונה חליפה ועוד לא שילם) אינה משמטת (ש"תן זה הלואה) ואם עשאה מלוה (שסכס החנוני עם הקונה את סטס ההקפה וקסס אותו כחוב) הרי זו משמטת. רבי יהודה אומר: הראשון הראשון משמט. **שכר שכיר** (שכר פעול/אזכך לשיטתנו) אינו משמט, ואם אעשו מלווה (שחישב הפועל עם בעל הבית וזקף עליו את השכר בתורת חוב) הרי זה משמט (ש"תנו כמלווה).

וכן פסקו הרמב"ם (ט, יא) **הקפת החנות** (תשלום בבת אחת תמורת רכישות אחדות של מוצרים בחנות, תשלום הנדחה לתקופה מסוימת) אינה נשמטת (דאינו בגדר הלואה), ואם עשאה מלוה נשמטת, **שכר שכיר** אינו נשמט ואם זקפו עליו (עשאו חוב ע"י תביעה בב"ד או בכתיבת שטר חוב) במלוה נשמט. וכן פסק השו"ע (סז, טו) **שכר שכיר** אינו משמט. ואם זקפו עליו במלווה משמט.

ראינו לעיל שנחלקו בטעם הדבר שלדעת הב"ח (ע"פ הרמב"ם בפיהמ"ש) אין שכר שכיר משמט משום שאין שמיטת כספים אלא בהלוואה ואילו הב"י (הביאו הסמ"ע ג) מבאר שלרמב"ם הכסף אינו משמט מפני שאין דרך לתבוע עד שנאסף סכום הגון ואינו נוגשו לתיתם לו, אלא הם בידו בפקדון או בהלוואה עד אחר שביעית.

לכן במקום שבו ראש הכולל לא שילם לאברכים אף שעברה שנת השביעית, אין השביעית משמטתו. (וע"ע לקמן בדין משכורת).

מה הדין בקנה חליפה ולא שילם? שנינו בשביעית וכן ברמב"ם לעיל שהקפת החנות אינה נשמטת, ואם עשאה מלוה נשמטת. וכן פסק השו"ע (**סז, יד**) הקפת חנות אינה משמטת. ואם זקפה עליו במלווה (שקבע זמן לפרעון)⁶⁹, משמטת. הג"ה: ומקרי זקיפה משעה שקבע לו זמן לפרעו (לא"ש וטור). ויש אומרים – למקרי זקיפה מיד שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד (סיטוס של הסכום, מלכו). **מר"ן הכס"מ** על הרמב"ם, הביא את לשון הרמב"ם בפייהמ"ש שכתב, שהקפת חנות, היא אמנה במקח וממכר שבין בני אדם ובעלי החנויות, שיוציא עליו כל מה שצריך, וכשיקבץ סך ממון עליו יפרעהו, וזה הנקבץ לא יהיה נשמט בשנה השביעית, מפני שאינו דרך חוב, ולא מכר לו בעל החנות על מנת שיהיה חוב, אבל מכר לו מעט מעט עד שנתקבץ לו הכל ויתן לו ממנו. וכתב על זה הכס"מ שהטעם הוא מפני שהדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמן לו מעות, אין דרך לנגשו, הוי כאילו הלווהו עד אחר השביעית, שבמקרה כזה אין השביעית משמטת. מכאן כותב הב"י שכל דבר שחייב לחבירו בין דך הלוואה ובין דרך מכר, הרי הוא נשמט בשביעית. **מכאן יוצא להלכה** שהקונה חפץ (במקרה שלנו חליפה) מחנות באופן חד פעמי, ולא שילם את החוב עד צאת השנה, שביעית משמטתו. ורק הקונה דרך הקפה, כג' במכולת, שכך הרגילות אין השביעית משמטתו אא"כ זקף את החוב במלווה, וע' בב"ח לעיל.

מה הדין בכתובת אישה? כתוב בגמ' בגיטין (יח). מאימתי כתובה (נחשבת לחוב רגיל של הלווה ו) משמטת? **רב אמר:** משתפגום (שהתחילה להיפרע את כתובתה) ותזקוף (תעמיד את שאר חוב הכתובה כהלוואה – רק אז הכתובה נחשבת כחוב רגיל של הלוואה ומשמטת בשביעית), **ושמואל אמר:** פגמה אף על פי שלא זקפה, זקפה אף על פי שלא פגמה.

⁶⁹ הב"י סובר כרמב"ם שזקיפה במלוה היא העמדה בדין. דלא כרמ"א שהביא את דעת הרא"ש והמרדכי.

מבואר לנו בגמ' שיש לנו ג' אופנים בהם הכתובה משמטת - א. פגמה: משום שגילתה דעתה שעומדת ליגוש ולפרוע. ב. זקפה: משום שאינה כתובה ומעשה בי"ד שאינו משמט, וחל עליה שם שטר חוב. ג. העמדה בדין: דינה כזקיפה, ונראה שג"כ חשיבא כחוב בעלמא.

למה הכתובה לא משמטת? כתבו רש"י וטור דכל זמן ששם כתובה ושם מעשה בי"ד עליה אינה משמטת. כתבו התוס' (כתובות נה.) והר"ן (כתובות כב.) שרק הלוואה נשמטת אך כתובה אינה כהלוואה אלא כמלוה היא.

כתבו הרמב"ם (ט, יג) והשו"ע (סז, יז) המגרש את אשתו קודם השמטה (ועדין לא הספיק לשלם לה את סך כתובתה) אין כתובתה נשמטת, ואם פגמתה או זקפתה עליו במלוה נשמטת.

מה יהיה הדין בתוספת כתובה? בגמ' בכתובות (נד:) מבואר, שתוספת כתובה ככתובה דמיא, ובין הדינים השווים ביניהן מנו את השביעית. וכתבו התוס' שם שלדעת חכמים במשנה בשביעי, אם כן אפילו אם אין תוספת כתובה ככתובה, אינו משמט. ואם כן מה החידוש שתנאי כתובה ככתובה דמי לעניין שביעית. ואמנם לרבי יוסי ניחא, שהשביעית משמטת גם חיובים אחרים שאינם הלוואה, ואזי רק מכח הדין שתוספת כתובה ככתובה, אינו משמט. בתשובות הגאונים (שע"צ ח"ד סי' כ) כתבו, שתוספת כתובה נשמטת ככתובה משפגמה וזוקפת, אבל אינה נשמטת ככתובה, כשפגמה או שזקפה ולא פגמה.

מה הדין במי שהתחייב תרומה לבית הכנסת? כתב ערוך השולחן מי שיש לו חוב להקדש בין קודשי מזבח או בדק הבית - אינו משמט לפי שאינו בכלל 'לא יגוש את רעהו'. והקדש לבית הכנסת או צדקה לעני אע"פ שאין דינם כהקדש - חייב לשלם גם אחר שביעית, שהרי אין כאן מי שיגוש, דהחוב הוא כלפי שמיא, ועוד שאלו אינם הלוואות אלא נדרים.

- לב. א. עד מתי מותר לחרוש בערב שביעית בשדה אילן? שדה לבן? עשר נטיעות המפוזרות בבית סאה? ומניין לומדים זאת?
 ב. עד מתי מותר לנטוע אילנות בערב שביעית, מדוע?

הקדמה: שנת השמיטה מתחילה מ- א' תשרי, ומסתיימת ב- כט' אלול לעת ערב. אלא שהלכה למשה מסיני, שכל זמן שבית המקדש היה קיים נאסרה עבודת האדמה שלשים יום קודם לשמיטה. וזהו דין תוספת שביעית. יתר מזאת באו חכמים (ב"ש ובי"ה) ואף אסרו חרישה בשדה תבואה מחג הפסח, ובשדה אילן מחג שבועות של שנה שישית. אולם בימינו מותרות רוב עבודות האדמה עד לראש השנה של שנת השמיטה, ואין לנו בזמן הזה דין תוספת שביעית. אלא שצריך להוסיף שיעור מועט בערב ר"ה, כמו כל תוספת.

בדין דאין כתוב במשנה בשביעית (א, א) עד אימתי (הזמן שבו) חורשין בשדה האילן (לזאתה קרי אילן ולילדה קרי נטיעה) ערב שביעית (בסוף שנה שישית, ולא יהיה כמתקן שדהו ללמד השנה השביעית)? בית שמאי אומרים: כל זמן שהוא (שהחרישה שחורש תהא) יפה לפרי (של שנה שישית). ובית הלל אומרים: עד העצרת (חג השבועות ומן העצרת ואילך נראה כמתקן שדהו ללמד שביעית) וקרובין דברי אלו להיות כדברי אלו (שעד עצרת החרישה יפה לפרי של אותה שנה). (א, ו) עשר נטיעות (לעניות) המפוזרות בתוך בית סאה - חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה (ולא עד עצרת, שהאיל והנטיעות מהייבשות מהר בלא חרישה, הקלו בהן לחרשן עד ראש השנה). היו (האילנות לא מפוזרות אלא) עשויות (עומדות) שורה (סמוכות זו לזו, או) במקפות (כעטרה) (גדר סביב ואינו מפוזרות) אין חורשין להם אלא לצרכן (של כל נטיעה, היינו כמלא אורה וסלו, אך לא את כל השדה, שנראה כמתקן את הקרקע ולא את האילנות) (ב, א) עד אימתי (הזמן שבו) חורשין בשדה הלבן - (שדה תבואה וקטניות) ערב שביעית? עד שתכלה הלחה (לחלוחית שבקרקע מחמת הגשמים, היינו) כל זמן שבני אדם חורשים (כדי) לטע במקשאות (שדה של קישואים) ובמדלעות (שדה של דלועים, ששניהם

לריכס רטויבות יתירה, מלאך ואילך נראה כמתקן שדה לאורך שביעית). אמר רבי שמעון: נתת תורת כל אחד ואחד בידו (שאלח ילמח: כלתה ליה משי, והשני ילמח: לא כלתה ליה משי), אלא בשדה הלבן (אין חורשין אלא) עד פסח (של שנה שקיט) ובשדה האילן עד עצרת (כדעת בית הלל).

ר"ת מפרש דלא החמירו בנטיעה משום דבנטיעה אין תוספת שביעית דאו' אלא חרישה, ובפ"ק דרה דרשינן לה מוכתיב, בחריש ובקציר תשבות. ומיהו איכא תנאי התם דדרשי ליה מקראי אחרוני, ועוד לא יתכן כלל דממה נפשך דאורייתא היאך בחרישה כתיב כרמך לא תזמור, וכל שכן נטיעה, דהוא עיקר מלאכה טפי.

הרמב"ם פסק להלכה (ג, א) עבודת הארץ בשנה ששית שלשים יום סמוך לשביעית אסורה הלכה למשה מסיני, מפני שהוא מתקנה לשביעית, ודבר זה בזמן שבית המקדש קיים הוא שנאסר מפי השמועה, וגזרו חכמים שלא יהיו חורשים שדה האילן ערב שביעית בזמן המקדש אלא עד העצרת, ושדה הלבן עד הפסח, ובזמן שאין מקדש מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה כדין תורה. (ג, ה) היו עשרה אילנות לתוך בית סאה או יתר בין עושין בין אינם עושין חורשין כל בית סאה בשבילן, עשר נטיעות מפוזרות לתוך בית סאה חורשין כל בית סאה בשבילן עד ראש השנה ודבר זה הלכה למשה מסיני.

כתב הילקו"י (ב, ב) אע"פ שבזמן הזה אין לנו דין תוספת שביעית כנ"ל, עם כל זה אסור חכמים לנטוע אילן עושה פירות פחות מארבעים וארבע ימים קודם שנת השמיטה, שהנוטע סמוך לשמיטה יחשבו שנטע בשביעית. ועל כן הרוצה ליטע אילנות מאכל לפני שנת השמיטה, יזהר לנטוע עד ט"ו באב של ערב השמיטה, סמוך לשקיעה, שכן מיום ט"ו באב אסור לנטוע אילנות מאכל. ובמקרה שנטע בט"ו באב, תימנה שנת השמיטה כשנה שניה למנין שנות ערלה. ומיום ט"ו אב אסור לנטוע עצי מאכל,

אולם עצי מאכל הנתועים כבר בגוש עפר קודם ט"ו באב, מותר לנוטעים עד כ"ט אלול סמוך לשקיעה, שאין שתיל זה זקוק לימי קליטה נוספים. ובתנאי שבזמן הנטיעה גוש האדמה לא יתפורר.

מה הדין בנטיעת אילנות? כתב במסכת שביעית (ב, ו) אין נוטעין (אח האילן) ואין מבריכין (מכופפים זמורה לתוך האדמה ומזליאים אותה מלד אחר) ואין מרכיבין (ענף בתוך אילן אחר ממינו צ) ערב שביעית, פחות משלושים יום לפני ראש השנה (של שביעית, לפי שנייעה או הברכה או הרכבה או הרכבה חינו נקלטות פחות משלושים יום, לכן אם נעשו פעולות אלו פחות משלושים יום לפני השביעית – תיקלטה בשביעית, והרי זה אילו נטע או הברך או הרכיב בשביעית). ואם נטע או הברך או הרכיב (פחות משלושים יום לפני השביעית) יעקור (לפי שנקלטו בשביעית). רבי יהודה אומר (חולק על תנא קמא, וסוכה): כל הרכבה שאינה קולטת לשלשה ימים, שוב אינה קולטת (לכן מותר להרכיב, ליטוע ולהברך שלשה ימים לפני ר"ה). רבי יוסי ורבי שמעון אומרים: (הזמן הדקוק לקליטה הוא) לשתי שבתות (שביעיים).

להלכה פסק הרמב"ם (ג, יא) כר"י ור"ש וכך לשונו אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין (לפי רש"י ור"ת האיסור הוא מצד לפי שאסור להיקלט בקרקע בשביעית - נפק"מ לאילנות סרק בשביעית) שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו, נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכך יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור.

לגבי אילנות סרק לרמב"ם כיון שהטעם הוא משום מ"ע, שיבואו למנות שנות ערלה מהשביעית מותר לנטוע אילנות סרק, שאין איסור ערלה אלא באילנות מאכל. ולרש"י ולר"ת יש איסור אף באילן סרק.

להלכה פסק הילקו"י (ב. ג. א) אילן סרק שאינו מוציא פירות, וכן שיחי נוי, בשמים, וכדומה, שעשויים לריח בלבד⁷⁰, מותר לנטועם גם אחר ט"ז באב. ויש אומרים שאין לנטוע אילנות סרק החל משבועיים קודם ראש השנה, כדי שלא ייקלט בשביעית (שבת הארץ ג, יא, מאמ"ר א, ד). ויש חולקים ומקילין באילן סרק לנטועם עד סמוך לר"ה (חזו"א, אג"מ). וכן העיקר לדינא, ומכל מקום לכתחילה טוב ונכון להקדים זריעת פרחים כדי שיקלטו קודם ערב ר"ה של השנה השביעית, ויסיימו את הנטיעה עד ט"ו בחודש אלול סמוך לשקיעה, כדי שקליטתם לא תהיה בשנת השמיטה.

- ג. א. באר את המושגים במשנה: מזבלין, מעדרין, מיבלין, מפרקין, מאבקין, מעשנין, מקרסמין, מזרדין, מפסלין, מזהמין את הנטיעות וכורכין אותם וקוטמין אותם ועושין להם בתים.
 ב. האם המלאכות הנ"ל מותרות בשביעית?
 ג. הרוצה לזבל את שדהו בשמיטה, האם מותר לו להיכנס את צאנו לשדה שיטילו שם את גליהם, וע"י כן תזדבל שדהו?

⁷⁰ הירושלמי מסתפק לגבי בשמים ופרחים עם ריח המיועדים לריח (כבשמים), האחרונים נחלקו בדבר לשיטת החזו"א (שהחמיר אף בספק של הירושלמי בבית - לדין חממות) שבה"ל וההולכים בשיטתם כתבו שיש בהם קדושה, הצי"א הגרע"י והילקו"י כתבו שאין בהם קדושת שביעית. עוד נחלקו בפרחים עם ריח שאינם מיועדים לריח אלא לנוי שלשיטת הרב אלישיב ושב"ל יש בהם קדושה ואילו לגרשז"א אין בהם.

כתוב במסכת שביעית (ב, ב-ה) **מזבלין** (מפזרין זבל בשדות) ומעדרין⁷¹ במקשאות ובמדלעות (חופרים במעדר סביב קלחי קטואים ולועים) עד ראש השנה (של שביעית), וכן (הדיו) בבית השלחין (שדה הזקוקה להשקאה, מפני שאין מי גשמים מספיקים לה) **מייבלין** (חותכים את היבלות שבאילן, וכן) **מפרקין** (נוטלים את העלים מהאילן, כדלי להקל עליו, וכן)⁷² **מאבקיין** (שמים עפר ומכסים את השורשים המגולים, וכן) **מעשניין** (מעלים עשן להמית את החועלים שבעצים) עד ראש השנה (של שביעית) רבי שמעון אומר: אף נוטל (מפרק) הוא את העלה מן האשכול בשביעית (עלמה, שאין בה משום השבחת האילן, אלא שמייה בלבד): **מסקליין** (מפנים אבנים) עד ראש השנה **מקרסמין** (חותכים ענפים יבשים) **מזרדיין** (קולאים ענפים לחים)⁷³, **מפסליין** (מוציאים את הפסולת מן האילן)⁷⁴ עד ראש השנה (של שביעית) רבי יהושע אומר כזרודה וכפיסולה של חמישית (נמשכים ונעשים צסיית), כך של ששית (מתרים להיעשות צסייעית עלמה). רבי שמעון (חולק) אומר כל זמן שאני רשאי בעבודת האילן (דהיינו עד עזרת) רשאי אני בפיסולו (וכן בזרודו ובקסומו): **מזהמין** את הנטיעות (נטיעה שנתקפלה, מדיקיים זבל במקום הקילוף להבריאה, כדי שלא תמות הנטיעה)⁷⁵ וכוורכין אותן (במטלית להגן עליהם מפני החמה או הצילה)⁷⁶, וקוטמין אותן (חותכים את ראשי הענפים שיגדלו יותר)⁷⁷ ועושין להם בתים (פעין סוטה מעליהם להגן עליהם מן החמה או מן הצילה)⁷⁸ ומשקיין אותן עד ראש השנה (של שביעית) רבי אלעזר בר צדוק אומר

⁷¹ **עידור וזיבול: התוס' י"ט** ביאר שעידור הוא לעדוד סביב עצם הצמח של המקשאות והמדלעות ושל בית השלחין, אבל לא לעדור את כל השדה כולה. וכתב הר"ש ע"פ הירושלמי שסביב הצמחים מותר לעדור כפי מה שצריכים לפירות של ששית, ואפילו בחריש ע"י שוורים, ולא דוקא עידור ע"י מעדר. עוד כתב התוס' י"ט שההיתר לעדור בבית השלחין הוא דוקא בגינה של ירק הצריכה השקאה, שגם צריך לעדור אותה סמוך לראש השנה. אבל בית השלחין של אילנות נראה שאין חורשים כי אם עד העצרת, כדן שדה אילן, כיון שכלל גדול הוא ששוב א"צ בחרישה לפירות של ששית.

⁷² **לרשיי** הכוונה שהוא מסלק את האבנים המונחות על עיקרי האילן.

⁷³ **לרבנו גרשום** הכוונה היא להורדת הענפים הלחים והיבשים.

⁷⁴ **הר"ש** הביא פירוש נוסף שהוא כריתת כל הענפים, והעמדת העץ רק על עצם צמרתו כדי שיתעבה.

⁷⁵ **הרמב"ם** ביאר אחרת וכתב שהכוונה היא שמורחים את האילן בדבר שריחו רע, כדי שהתולעים יברחו או ימותו מפני חוזק הריח. והוסיף התוס' י"ט שאע"פ שעבודה זו נעשית בגוף האילן, ג"כ מותר.

⁷⁶ **הרמב"ם** ביאר אחרת והוא פירש שהכוונה היא שכשהענפים נטושים על הארץ, מקבץ את הכל וקושרם כדי שיעלו למעלה.

⁷⁷ **הר"ש והערון** פירשו שמכסים את שרשיהם או צמרת האילן במקום הגלוי באפר וקטם.

⁷⁸ **ר"ש** ביאר שהוא בנין גבוה אמה שעושים סביב האילן, וממלאים אותו עפר לחלק את האילן ולהיטיבו.

אף משקה הוא את הנוף (לאש האילן וענפיו) בשביעית (ענמה) אבל לא את העיקר (את השורשים, שלא יעשה בשביעית כדרך שעושה בשאר השנים).

להלכה פסק הרמב"ם (ג, ט) וכל הדברים האלו (שבהלכות לעיל) בזמן המקדש כמו שאמרנו, אבל בזמן הזה מותרין בעבודת הארץ עד ר"ה. אף בזמן המקדש מותר לסקל ולזבל השדות ולעדור המקשאות והמדלעות ובית השלחין עד ר"ה, ומזבלין ומפרקין ומאבקין ומעשנין ומקרסמין ומזרדין ומפסלין ומזהמין את הנטיעות וכורכין וקוטמין אותן, ועושין להם בתים ומשקין אותם, וסכין את הפגין, ומנקבין אותן, כל עבודות אלו מותרות בערב שביעית עד ר"ה של שביעית ואפילו בזמן המקדש.⁷⁹

הרוצה לזבל את שדהו בשמיטה, האם מותר לו להיכנס את צאנו לשדה שיטילו שם את גלליהם, וע"י כן תזרבל שדהו? כתוב במסכת שביעית (ג, ד) המדייר את שדהו (עושה את שדהו דיר לבהמות, ומלאה הקדה מזדבלת מאליה על ידיהם, כי לא יעשה כדי שלא יראה שמזבל את שדהו בשביעית?) עושה סהר (כמו סהר, גר) לבית סאתים (שטח של מאה אמה על חמשים אמה, ומשנתמלא הסהר בזבל) עוקר שלש (מחילות של שטח) רוחות ומניח את (המחילה) האמצעית (הרביעית, ועושה סהר זבל השני עם שלש מחילות, ובכך עושה סהר שני לבית סאתים) נמצא מדייר (בסך הכל) בית ארבעה סאין (אך לא יותר מכך, שלא יאמרו עלייך כדי לזבל שדהו). רשב"ג אומר (ויטל לעשות סהר ל) בית שמנת סאין (מתחילה. ויש אומרים שעושה כח"ק, אלא שעושה אחר כך בית סאתים לכל זל).

להלכה פסק הרמב"ם (ב, ד) מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן (לפנות את הזבל ממקום קיבוץ הצאן)⁸⁰ ונותן לתוך שדהו כדרך כל מכניסי זבל

⁷⁹ מלאכות אלו אסורות מדרבנן בשביעית וכיון שהן מלאכות הנצרכות למנוע הפסד התירו עד ר"ה.

⁸⁰ תוס' י"ט: הרמב"ם קמ"ל כאן דאע"ג דכבר יש לו דיר בשדהו מ"מ יכול ג"כ להוציא משם לעשות ג' אשפתות בתוך שדהו מהזבל חוץ מהדיר הזה, אבל אין מחויב לעשות כן ורשאי להשאירו ולזבל עם הזבל הזה במוצאי שביעית אך לדעת הר"ש והראב"ד מחויב להוציא מהדיר ולעשות מהזבל ג' אשפתות לבית סאה.

(כמבואר בהלכות הקודמות)⁸¹, והעושה דיר בתוך שדהו בשביעית לא יעשהו יתר על בית סאתים ויכניס הצאן לתוכו, וכשיזבלו את כל הדיר מניח דופן אחד מדפני הדיר ועושה דיר אחר בצדו נמצא מזבל בתוך שדהו בית ארבעת סאין.

- לד. א. הנוטע אילן בשביעית או בתוספות שביעית, האם קונסים אותו לעקור את האילן.
 ב. החורש את שדהו או זיבלה או העביר קוצים ממנה בשביעית האם קונסים אותו במוצאי שביעית.
 ג. האם מותר ללקט עצים או אבנים, משדהו או משהו חברו?
 ד. האם מותר להעביר עציץ ממקום למקום, ומה הדין בנתינת פרחים תלושים במים?

כתוב במסכת שביעית (ד, א - ג) בראשונה היו אומרים (חכמים): מלקט אדם (בשביעית) עצים ואבנים ועשבים מתוך (שדה) שלו כדרך שהוא מלקט מתוך של חברו (בין גסים בין דקים, כך מלקט צדקה שלו רק) את הגס הגס (שהואיל ומלקט רק את הגס, מוכח שצריך את העצים והאבנים ולא לתקן את שדהו). משרבו עוברי עברה (שהיו מלקטים בשדותיהם גם את הדקים ואומרים: 'גסים ליקטנו'), התקינו שיהא זה מלקט מתוך של זה, וזה מלקט מתוך של זה (בשדהו אסור), ובשדה חבירו מותר בנתינת שיעור (שלא בטובה (שלא יחזירו תמונה זה לזה) ואין צריך לומר (שאסור) שיקצץ להם מזונות (שיאמר לו: 'לקוט משדי היום ואתן לך מזונותיך'): שדה שנתקצה (שניתלו קואיה בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית, לא קנסוהו חכמים, לפיכך) תורע במוצאי שביעית.⁸²

⁸¹ לא יוציא אדם זבלים (דשן אדמה) מחצירו ויתן בתוך שדהו בשביעית מפני שנראה כמזבל שדהו שתהיה יפה לזריעה, ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה מותר, ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ והוא משיקשור (כשיגיע לתחילת הבשלתו, שהפרי מתחיל להיראות כבליטה או קשר - והיא החניטה) המתוק (אבטיח הפקועה, צמח בר ממשפחת הדלועים דמוי אבטיח קטן שפריו המר משמש לרפואה ונקרא מתוק בלשון סגי נהור), ולא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמשים סאה של זבל כדי שתהיה ניכרת שהיא אשפה ואם ירצה להוסיף (יותר מ 150 סאה) מוסיף, היה לו דבר מועט (זבל מועט לפני השביעית, מותר להוסיף עליו מעט מעט, ואינו חייב להוציא 150 סאה בבת אחת) מוסיף עליו והולך ולא יעשה בכל בית סאה יתר משלש אשפתות (שנראה כמפורז זבל במקומות רבים בשדהו): והרוצה לעשות כל שדהו שלש שלש אשפתות לתוך בית סאה עושה, והרוצה לעשות זבלו אוצר (ערמה גדולה של זבל. ומותר לעשות כן רק בזמן שמותר להוציא זבל) עושה: היה מעמיד הזבל על הסלע או שהעמיק בארץ ג' טפחים והערים (ערים ערמה, אך הסלע או החפירה ניכרים) הזבל, או שבנה על הארץ גובה ג' והעמיד עליו הזבל אינו צריך שיעור (מותר בלא הגבלה) אפילו עשה כן כמה אשפתות לתוך בית סאה בין גדולות בין קטנות מותר, שהרי הדבר ניכר שאינן לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל (לכניס הזבל ואיסופו).

⁸² הרא"ש ביאר שטעם ההיתר הוא משום שלא הוכנה לזריעה עקב כיסוח הקוצים, ולכן לא קנסוהו. רש"י ביאר שלא קנסו אותו 'דהא לא עבד בשביעית עבודה חשובה' בשונה מ'ניטיבה ונידיירה' דקנסינן דעבד עבודה חשובה בשביעית. מהרמב"ם משמע שאף אם נוטל קוצים מחוברים לא קנסוהו, שהרי גם סיקול אבנים הוא תולדה דחורש וגם בו פסק להקל. ול"ח החז"א והרא"ה.

(אבל שדה) **שנטייבה** (שהושבחה ע"י שנחשה כדי לעקור ממנה את קוליה) או **שנדיירה** (שעשאה דיר ללאנו כדי לזבלה) **לא תזרע במוצאי שביעית** (שקנסוהו חכמים, הואיל ויש בעבודות אלו משום השבחת הקרקע והכנתה לזריעה).⁸³ שדה שנטייבה בית שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה בשביעית (משום קנס) ובית הלל אומרים אוכלין (כדין פירות שביעית המתורס) בית שמאי אומרים אין אוכלין פירות שביעית בטובה (אין מחזיקין טובה לבעלים בעד הפירות שאוכל משלה, לפי שפירות הפקר הן) ובית הלל אומרים אוכלין בטובה ושלא בטובה (שאע"פ שהפירות הפקר, מותר להכיר טובה לבעל השדה ולהודות לו בעד הפירות). רבי יהודה אומר חלוף הדברים (בית שמאי סוצרים שאוכלים גם בטובה, ובית הלל סוצרים שאין אוכלים בטובה, והרי שהלכה) זו (היא) מקולי בית שמאי ומחומרי בית הלל (מהמקומות צהם בית שמאי מקילים ובית מחמירים): הוכרין (כשאי ישראל להקבל בחכירה, היינו תמורת תשלום כך וכך טריס לשה) נירין (שדות שנחשו) מן הנכרים בשביעית (כדי שהישראל יזרעו במוצאי שביעית, ואע"פ שמעודד בכך את הגוי לחרוש בשביעית, לפי שאין הגויים מנווים על שביתת הארץ) אבל לא (מוכרין שדות) מישראל (שחרשו בשביעית באיסור) ומחזיקין ידי נכרים (לומר להם 'תחזקנה ידיכם' וכדומה אע"פ שעובדים בשדותיהם) בשביעית אבל לא ידי ישראל (שאסור להחזיר ידי עובדי עזייה) ושואלין בשלומן (של הגויס) מפני דרכי שלום.

כתוב במסכת תרומות (פ"ב, א) הנוטע בשבת בשוגג יקיים, במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור.

כתוב בגמ' בגיטין (מד:) וא"ר יוסי בר' חנינא, נקטינן: הטיבה ומת - בנו זורעה, אלמא לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן. (נג:) תניא הנוטע בשבת... (טעם א) מפני שישראל חשודין לשביעית (ויאמר שוגג הייתי, לכן גזרו שוגג

⁸³ פירוש: אמנם אסור לאדם לתקן את שדהו בשביעית, בין לצורך שביעית ובין לצורך מוצאי שביעית. ומלמדת המשנה שבדיעבד אם בר ויתיקן שדהו בשביעית לצורך זריעה במוצאי שביעית - יש הבדל בין שני סוגי עבודות, שאם עשה עבודה כדי להשביח הקרקע ולהכינה ממש לזריעה, כגון שחרשה כדי לעקור ממנה עשבים או שזיבלה - קנסוהו חכמים שאסור לזרעה במוצאי שביעית, אך אם עשה רק עבודת ניקוי, כגון שפינה השדה מאבנים או מקוצים שהיו בה - לא קנסוהו חכמים ומותר לזרעה במוצאי שביעית.

לטו מזויד), מה שאין כן בשבת. **דבר אחר** (טעם ב) שישראל מונין שני ערלה לשביעית וידעו הכל שנטעו בשביעית ויבואו להתיר נטיעה בשביעית.

כתב הרמב"ם (**א, יב - יד**) הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקב. מפני שישראל חשודין על השביעית, אם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי. (לגבי ערב שביעית כתב הרמב"ם ג, יא אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין (לפי רש"י ור"ת האיסור הוא מצד לפי שאסור להיקלט בקרקע בשביעית - נפק"מ לאילנות סרק בשביעית) שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו, נמצאת אומר שהנוטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היורש לעקור) **החורש** את שדהו או נרה או זבלה בשביעית כדי שתהיה יפה לזריעה במוצאי שביעית קונסין אותו ולא יזרעה במוצאי שביעית, ואין חוכרין אותה ממנו כדי לזרעה אלא תהי בורה לפניו, ואם מת יזרעה בנו. **המעביר קוצים** מארצו בשביעית כדי לתקנה למוצאי שביעית, או **שסקל ממנה אבנים** אף על פי שאינו רשאי לא קנסו אותו ומותר לו לזרעה במוצאי שביעית.

כתב החזו"א (יז, כה) אם לא עקר אחר שנטע הפירות מותרים, וכן אם נטען גוי, או מכזיב ולהלן שלא כבשו עולי בבל - א"צ לעקור ואם מת קודם שיעקור מחייבים את היורש לעקור כדלקמן ספ"ג וכל זה בנוטע. וכ"כ הילקו"י אילן שנעשתה בו עבודה האסורה בשמיטה, הפירות מותרים באכילה. ומ"מ אע"פ כן אסור לקנות ממנו הפירות. ולצורך מצוה, כגון להשתמש באתרוג והדס לשם מצות ארבעת המינים יש להחמיר בדבר שנעבד בשביעית ולא להשתמש בו לצורך מצוה.

כתב בדרך אמונה שגם במקום שחרש רק חרישה ראשונה (נרה) אף שהיא רק להמית את הקוצים - קנסוהו חכמים. הילקו"י (ז, כד) והאול"צ (א, יט) כתבו שאם עבר וזימר שדהו בשביעית אין קונסים אותו שלא יזרע

במוצאי שביעית, שלא קנסו אלא כשעשה בשביעית מעשה של הכנת הקרקע לזריעה, אבל קצר שדהו באופן שאינו מכין לזריעה לא גזרו. עוד כתב בדרך אמונה שאסור לזבל את השדה בין שזבלה ממש ובין שהכניס שם דיר של בהמות שלא לפי ההלכה ככתוב בפ"ב⁸⁴. ואף שזיבול אינו אלא איסור דרבנן מ"מ כיון שהוכנה לזריעה ויש שבח זבל בפירות קנסוהו רבנן. כתב בחוט השני (סק"ד) מותר לזבל בשביעית כאשר במניעתן יפסידו רוב הפירות. אך כאשר יש איסור לזבל, אין לזבל בכל אופן.

מה יהיה הדין בהסיר זיבולו? כתב הילקו"י (שם) אם אדם זיבל שדהו בשביעית וחזר והסיר הזיבול מותר לזרוע בו בשמינית ולא קנסוהו.

כתב בילקו"י (ה, ה) מותר לנקות את הגינה שבחצירו הסמוכה לביתו, ולהוציא את הלכלוך המפוזר בגינה, כל שכוונתו היא רק לצורך ניקיון הגינה ולא לצורך זריעה. וכן מותר לאסוף את שיירי העצים מהגינה ע"י מטאטא, ואפילו מטאטא דשא, וכן להסיר את האבנים, כל שניכר שאין כוונתו לצורך עבודת האדמה. וכן מותר לתלוש מהחצר עשבים וקוצים כאשר כוונתו שתהיה לו אפשרות לשבת וליהנות מהחצר. או לעבור שם. וטוב שיניח כסאות ושלחן בחצרו, כדי שיהיה מוכח שכוונתו להשתמש בחצר ולא להכניס לזריעה. (דדמי לכירתו המוכיחה עליו). אבל מעיקר הדין בחצר הסמוכה לבית אין צריך היכר, דזה גופא היכר.

⁸⁴ לא יוציא אדם זבלים מחצירו ויתן בתוך שדהו בשביעית מפני שנראה כמזבל שדהו שתהיה יפה לזריעה, ואם הוציא והעמיד ממנו אשפה מותר, ולא יעשה אשפה בתוך שדהו עד שיעבור זמן שמזבלין בו לעבודת הארץ והוא משיקשור המתוק, ולא יעשה אשפה פחותה ממאה וחמשים סאה של זבל כדי שתהיה ניכרת שהיא אשפה ואם ירצה להוסיף מוסיף, היה לו דבר מועט מוסיף עליו והולך ולא יעשה בכל בית סאה יתר משלש אשפות: והרוצה לעשות כל שדהו שלש אשפות לתוך בית סאה עושה, והרוצה לעשות זבלו אוצר עושה: היה מעמיד הזבל על הסלע או שהעמיק בארץ ג' טפחים והערים הזבל, או שבנה על הארץ גובה ג' והעמיד עליו הזבל אינו צריך שיעור אפילו עשה כן כמה אשפות לתוך בית סאה בין גדולות בין קטנות מותר, שהרי הדבר ניכר שאין לעבודת הארץ אלא לכניסת הזבל: מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן ונותן לתוך שדהו כדרך כל מכניסי זבל, והעושה דיר בתוך שדהו בשביעית לא יעשהו יתר על בית סאתים ויכניס הצאן לתוכו, וכשיזבלו את כל הדיר מניח דופן אחד מדפני הדיר ועושה דיר אחר בצדו נמצא מזבל בתוך שדהו בית ארבעת סאין: היתה כל שדהו בית ארבעת סאין משייר ממנה מקצת מפני מראית העין, כדי שידעו הכל שהצאן הטילו בה ונדיירה, ולא יאמרו זיבל זה כל שדהו בשביעית.

האם מותר להעביר עציץ ממקום למקום? האחרונים דנו האם יש בהעברת עציץ מהבית לגינה ומהגינה לבית איסור של זורע או קוצר. החזו"א (סי' כב), הגרמ"א (מאמ"ר סי' ה) וחוט השני (פ"א, כג) כתבו שאסור להסיר התקרה מעל הזרעים בשביעית דהוי תולדת זורע ועוד כשמסיר התקרה נמצא דעביד איסורא למפרע, דהוי זורע על מנת להסיר, וזו זריעה גמורה. ואם הוסר באונס, כל מה שגדל אסור משום ספיחין. אלא שהילקו"י (ד, כז) כתב שהעוקר דירתו בשביעית, מותר לו להעביר את העציצים שבביתו לבית, אף בעציץ נקוב, משום שאין חשיב כעבודה בשביעית. ומכל מקום טוב ליתן תחת העציץ פח קודם שמוציאו, כדי להפסיק בינו לבין הקרקע בעת העברה וכן דעת הגרשו"א (מנח"ש ח"א סי' מא) ואול"צ (א, ה).

בספר השמיטה (ג, י) ובחזו"ע (עמ' קנב) כתבו שאם אם מעביר שתיל ממקום למקום יש להעביר אותו עם עפרו באופן שיוכל לחיות איתו זמן מסוים (לאול"צ וילקו"י - שבועיים, לגרמ"א - 3 שבועות, לרב רצאבי - זמן כל שהוא, אף אם יכול לחיות כך ביומיים הראשונים).

בדין נתינת פרחים תלושים במים כתבו בחזו"ע (עמ' קנב) וילקו"י (ד, לה) שמותר ליתן מים תלושים בפרחים אף עתידים להיפתח ע"י כך, ויש שהחמירו לתת דף להפסקים בין הפרחים לקרקע.

לה. כתוב מה המקור לדיני ביעור ספיחים, אוצר ב"ד, וכיצד מקיימים דינים אלו למעשה?

הקדמה: פירות שביעית אין אוכלים מהם אלא כל זמן שאותו המין מצוי בשדה, שנאמר 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואה לאכול' (ויקרא כה, ז) כל זמן שחיה אוכלת ממין זה מן השדה, אתה אוכל ממה שבבית, כלה לחיה מן השדה חייב לבער את אותו מין מהבית. (נח' הרמב"ם ושאר הפוסקים כיצד מבוערים בפועל, לרמב"ם יש לבער מן העולם כביעור חמץ, כך כתב גם האול"צ ג, ד. אך לרמב"ן התוס' הר"ש ועוד יכול לבער ע"י שיאמר 'מי שצריך לטול לטול'. ואח"כ רשאי אף הוא בעצמו לחזור ולזכות בהם וכך כתב החזו"א יא, ז משפט כהן, פג חזו"ע

שביעית עמ' ריז ובי"א ח"ט סל' קח, הגרמ"א כא, ג וילקו"י עמ' תס"ח). מכאן למדנו שמי שברשותו גידולי קרקע הקדושים בקדושת שביעית (כמבואר בת' ד'), כאשר כלה אותו מין מהשדות והמטעים חייב לבער את מה שבביתו.⁸⁵ וה"ה לכסף או דבר מאכל מקבל תמורתם, דאם חל עליהם קדושת שביעית חייבים בביעור.

הקדמה²: כתוב בתורה (ויקרא כה, ב) שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור, את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצר. פרש"י על הפס' "אפילו לא זרעתה והיא צמחה מן הזרע שנפל בה בעת הקציר, הוא קרוי ספיח. לא תקצור - להיות מחזיק בו כשאר קציר, אלא הפקר יהיה לכל". והרמב"ן פירש "ופירוש הכתוב כי הצומח מאליו בשדה מבלי חרישה וזריעה לדעת יקרא ספיח קציר, שהוא נספח אל קציר השנה שעברה, מגזרת ונספחו על בית יעקב". עוד כתבו בספרא (בהר פ"ג פ"ד, ה) "וכי תאמרו עתידים אתם לומר מה נאכל בשנה השביעית הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו, אם אין אנו זורעים מה אנו אוספים, אמר רבי עקיבא מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהיו אסורים בשביעית וחכמים אומרים אין ספחים אסורים מדברי תורה אלא מדברי סופרים, אם כן למה נאמר הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתינו, אמרת לנו לא תזרעו ומה שאנו אוספים אין מנסו לקיום אמרת לנו בערוהו ומה אנו אוכלים מן הביעור והילך". מכאן מפרש הרש"ס (שביעית פ"ט ה"א) דתקנה קדומה בישראל היתה לאיסור ספיחין אף קודם רבי עקיבא ורבנן, דקתני: 'מכאן סמכו לספחים', משמע שבא רבי עקיבא לתת טעם למנהג שמצא, ורבנן סברי דמדרבנן היה המנהג, משום עוברי עבירה.

מה הדין בספיחין? כידוע אין ביעור לפירות הפקר, כמו שגם נלמד מפירות אוצר בית דין, וספיחין יש להם דין של הפקר היות ואסור לקיימם כלל כמו שכתב הרמב"ם (ד, יח) 'וכן הירקות כולן שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית ואם היו רכים אסור לקיימן משום ספחים' אלא

⁸⁵ לדעת רש"י ביומא פג. והמאירי שם וכן לדעת התוס' חולין כז: ורוב הפוסקים חובת הביעור היא מן התורה אך לדעת הרמב"ן בויקרא מצות הביעור היא מדרבנן והפוסקים הם כהסמכתא בעלמא.

שחשבתי להסתפק בדבר היות וכתוב במשנה בשביעית (ז, א) ש'ספיהו האסטס יש להם שביעית ולדמיהן שביעית, יש להם ביעור ולדמיהן ביעור'. אלא שנראה לומר שהקושיא אינה קושיא מאחר וכבר פרשו המפרשים שמשנה זאת לפני גזירת ספיהן ולכן אי אפשר להקשות מהמבואר במשנה למה שמבואר בהלכה שצריך לעקור את הספיהן מיד. גם אם לא נימא כך שמא אותם מינים הם ממינים שאין רגילים ללקטם בשנה שזרועים אלא לאחר כמה שנים (ע' תוי"ט פאה, פ"א מ"ד) ולא גזרו עליהם ספיהן. ע"ע בדרך אמונה (פ"ד, סקכ"ז) שיש לחלק בין ד' שדות (בור, ניר, כרם, זרע) לשאר שדות בדין ביעור. על כל פנים נשתדל לבאר מעט יותר.

כתוב במסכת שביעית (ט, א) (אלו הם גידולי צב, וסתמן מן ההפקר) הפיגם והירבוזין השוטים והחלגלוגית כוסבר שבהרים והכרפס שבנהרות והגרגר של אפר פטורין מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית שאין כיוצא בהם נשמר (שאלו גידולי צב, ואין הדך לשמור, והם בחזקת הפקר) רבי יהודה אומר ספיהי חרדל (הגדלים מאליהם) מותרין (לקנותם מכל אדם) שלא נחשדו עליהם עוברי עבירה (להביאם מן השמור אלא מן ההפקר) ר' שמעון אומר כל הספיהים (פירות וירקות הגדלים מאליהם) מותרין (לקנותם מכל אדם, שסתם מן ההפקר) חוץ מספיהי כרוב (שחזקתם מן השמור) שאין כיוצא בהם בירקות (הגדלים צ) שדה (מאליהם, אלא גדלים בנינה) וחכ"א כל הספיהין אסורין (לקנותם מעם הארץ. שמהם מן השמור):

כתוב בפסחים (נא:): דתניא: רבי שמעון אומר: כל הספיהים, (ירקות שגדלו בשביעית מאליהם) - אסורים (באכילה לאחר זמן הביעור). חוץ מספיהי כרוב (שהם מותרים. וטעם ההיתר): לפי שאין כיוצא בהן בירק השדה! (ואין הכוונה דומה לשאר ירקות השדה, לפי ששורשו, הנמצא בארץ, אינו כלה לחיה מן השדה כל ימות החורף, ולכן העלים היוצאים מן הקלח הם כמו פירות הגדלים על האילן. ופירות האילן אינם ככלל ספיהים, משום שאין האילן כלה ורש"י, על פי התוספות) וחכמים אומרים: כל הספיהים (ירקות הגדלים

מאליהם בלא שזרעום) אסורים, (כולל ספיחי כרוב). ותרוייהו (רבי שמעון וחכמים) - אליבא דרבי עקיבא, (האוסר את הספיחים מן התורה, נחלקו, ואמרו כן.) דתניא: כתיב "וכי תאמרו מה נאכל בשנה השביעית, הן לא נזרע, ולא נאסוף את תבואתנו". אמר רבי עקיבא: (למאי אינטריך למיכתב "ולא נאסוף"? והרי מאליו מובן שלא יאספו. שהרי:) וכי מאחר שאין זורעין - מהיכא (הם יהיו) אוספין? (אלא, בהכרח, דקאי קרא לף על תבואה שצמחה מאליה. שאף היא אסורה לאחר הביעור. והכי קאמר קרא: הן לא נזרע, ואף את הגדל מאליו לא נוכל לאסוף ולאכלו.) מכאן לאיסור) ספיחין, שהן אסורים מן התורה (באכילה, לאחר זמן הביעור ולפי שיטת רש"י.) והוינן בה: ומאחר שאין ביעור לכרוב, לפי שאינו בלה, (במאי קא קמיפלגי רבי שמעון וחכמים? ומפרשינן:) רבנן סברי, גזרינן ספיחי כרוב, אטו שאר ספיחי דעלמא! (שאינם נתייר, ויסבו שאין בספיחין איסור שביעית.) ורבי שמעון (סברי:) לא גזרינן ספיחי כרוב, אטו ספיחי דעלמא. (וכיון שאין להם ביעור, הרי הם מותרים באכילה.)

כתוב במנחות (ה:): אמר רב, משום דאיכא למימר: מנחת העומר תוכיח, שאסורה להדיוט (שהרי היא מן התבואה החלשה, שעדיין לא הותרה להדיוט) ומותרת לגבוה. מה למנחת העומר (שהיא עליפה) שכן מתרת חדש (מה שאין כן בטריפה, שאינה מתרת כלום, ולכן תהיה אסורה לגבוה!) (ומבארת הגמרא: כך אמר רב, מנחת העומר) בשביעית (תוכיח, שהרי אין תבואה חדשה בשביעית, ואינה מתרת כלום.) (ומקשינן:) בשביעית נמי (עליפה מנחת העומר) שכן מתרת ספיחין בשביעית (שגדלו מאליהן בשביעית?) (ואמרין:) קושייתו של רב הולכת) בר' עקיבא, דאמר: ספיחין אסורים בשביעית (קדושת שביעית נוהגת בה) והייבין ביעור משנה שעברה דהא כלה לחיה שבשנה הישנה אין העומר מתירן והא נזבעו כולן. דבר נוסף: מן הביעור ואילך דליף מהן לא נזרע ולא נאסוף את תבואתו וכי מאחר שאין זורעים מהיכא אוספים לימד על הספיחים שהן אסורים וביעור משתדל רביעה שנייה דהוא לה כלה לחיה שבשנה כדתניא עד מתי נהגין ושורפין בתבן וקש של שביעית משתדל רביעה שנייה במסכת תענית (דף ו:): הילכך לרבי עקיבא אינטריכא קרא להוציא טריפה.⁸⁶

⁸⁶ רש"י מפרש שספיחין אסורין מחמת שעבר זמן הביעור שהוא באמצע החורף שאז נגמר בשדות התבואה משנה שעברה, "וכל שכלה לחיה מן השדה - כלה לבהמתן מן הבית" כלומר נאסר באכילה. והקשו תוספות הרי מדובר בספיחים שצמחו בחורף של שנת שמיטה וזמן ביעורם הוא בחורף של השנה שאחרי השמיטה. ותירצו הטהרת הקדש והצאן קדשים, כיון שספיחים אלו לא נזרעו אלא צמחו מאליהם מהחיתים שנפלו מהקציר של השנה השישית, נחשבים לגבי דין ביעור כיבול השנה השישית וכשנגמר בשדה יבולי שנה שישיית זהו זמן ביעורם של הספיחים.

הר"ש על המשנה לעיל כתב שיש לתמוה על שיטת רבי שמעון 'דכל הספיחין מותרים', שכן לדברי ר"ע שספיחין מה"ת אין בנמצא ירקות שיש בהם חובת ביעור, שהרי כל שיש בו קדושת שביעית כבר נאסר לפני זמן הביעור משום ספיחין. **לכן מסיק הר"ש** וכן דעת הרמב"ן (ויקרא כה) והרא"ש (בפ' המשנה) שאף ששעת הלקיטה קובעת לעניין קדושת שביעית, עם זאת לעניין איסור ספיחין הזמן הקובע הוא תחילת הגידול. ולכן אם התחיל הגידול בשנה השישית אע"פ שרוב גידולו בשנה השביעית וגם נלקט בשנה השביעית אף שהוא קדוש שבקדושת שביעית, אין בו איסור ספיחין, ולכן יוצא שלר"ש אין דין ביעור בספיחין כלל. כיון שאם לא הביאה התבואה שליש בשביעית אינה קדושה, ואם הביאה שליש בשביעית וקדושה, כבר אסורה משום ספיחין (למרות שלא נלקטה בשביעית). ובעין זה כתב **התוס' רי"ד** (ספחים נא:): שכתב 'ונ"ל שזהו טעמו של ר"ע שהי' אוסר הספיחין אפי' קודם הביעור שכמו שאלו זרע שדהו בשביעית אותה התבואה שגדלה אסורה מפני שעבר זרע כך גם הספיחים שגדלו מאליהן ע"י שנפל הזרע לארץ וגדל הן אסירין ונפק' לי מדכתיב הן לא נזרע ולא נאסוף וכי מאחר שאין זורעין מהיכן אוספין אלא מיכן לספיחים שהן אסורין וה"ק קרא הן לא נזרע וגם מה שגדלו מאליהן אין אנו רשאים לאוספם שכך אסר הבור' הספיחים שגדלו מאליהן כאלו נזרעו ע"י אדם ומה שאמרה תורה והיתה שבת הארץ לכם לאכלה לא אמרה אלא בפירות האילן שגדילין בלא זריעה אבל ספיחין הבאין ע"י זריעה אף על פי שמאליהן גדלו אסורין הן לעולם ואפי' קודם זמן הביעור ואין ביעור נוהג אלא בפירות האילן והכרם אבל רבנן פליגי על ר"ע ולא אסרי ספיחים אלא הרי הן כפירות האילן ור"ש דשרי ספיחי כרוב ורבנן דאסרי להו תרווייהו ס"ל כר"ע דאמר ספיחים אסורין וזהו פתרון כל המשנה מראש ועד סוף תנן בפ"ט'. וכן ביאר שער המלך (שמו"י ד, לב) שלר"ש אין טעם בביעור ספיחין כיון שממילא התבואה אסורה משום ספיחין, שהרי כל יסוד ביעור פירות שביעית הוא בפירות שיש בהם היתר אכילה, שבהם אמרה התורה שהדין לאכלה הוא רק קודם שכלה לחיה

מן השדה, ולאחר מכן חייב להפקירם, אך בפירות שככל אין בהם דין 'לאכלה', בהם אין דין ביעור, דדין ביעור נובע מהגבלה בזכות לאכול פירות קדושים. אמנם יש לדעת על כל פנים שיש לבצע לספיחין כליוי כמו שכתב הרמב"ם (ד, יח) 'וכן הירקות כולן שהוקשו לפני ר"ה מותר לקיימן בשביעית ואם היו רכים אסור לקיימן משום ספיחים' דהיינו צריך לעקרם כדי שלא יחשדו בו שזרעם בשביעית.⁸⁷

מה הדין באוצר בית דין? כתב הרמב"ן (ויקרא כה, ז) ואלו הפירות המכונסים באוצר בית דין אינן צריכין ביעור, אחר שכבר מבוערין הם מן הבית (משום שהפקר הם, שאינם ביד הבעלים - והפקר אינו צריך ביעור), ואחד עניים ואחד עשירים מותרין לאחר הביעור לקבל מהם מיד בית דין ולאכלן. הרמב"ן דיבר רק אודות פירות שבשעת הביעור נמצאים בחזקת בית הדין, ולכן אינם חייבים בביעור, כיון שכולם שוים בהם. אך מה יהיה הדין פירות שהיו של הבי"ד וכעת בזמן הביעור נמצאים בידי הציבור?

בש"ת מנח"ש (סימן נא אות יז) כתב, שאם בית הדין חילק אותם לציבור לפני זמן הביעור, "לכאורה נראה דמה שהיה ברשות האוצר בית דין לפני זמן הביעור אינו יכול לפטור את הפירות מחובת ביעור לכשיגיע הזמן, שהרי אפילו היה הפקר גמור כל הזמן, מכל מקום הזוכה בהם לעצמו לפני זמן הביעור שפיר חייל עליו אחר כך חובת ביעור, ואם כן מהיכי תיתי נימא דמה שהפירות היו באוצר בית דין עדיף טפי מהפקר ממש, אלא שהמשיך וכתב להסתפק שמא יש מקום לומר דמה שבית דין מחלק לכל אחד ואחד כפי צרכו דאפילו מה שמחלקים הרבה זמן לפני הביעור מכל מקום אפשר דהרי זה חשיב כמזון של ג' סעודות שמחלקים סמוך לזמן הביעור לשכניו וקרוביו ולעניים, דאף שהם זוכים בזה לעצמם ואין זה הפקר, אפילו הכי הם פטורים מביעור, והכא נמי גם בחלוקת בית דין,

⁸⁷ וע"ע בר"ן בפסחים נא: שכתב בדעת רש"י דאין ק"ש בספיחין לרבנן לחייבים ביעור (מדאור מיהא) דמסברא לא חשיבי תבואה, ואע"פ שאסרה תורה לקצור הספיחין לעצמו (דאמרה תורה דיש לו להפקירם) נקטינן דאינו אלא מפני הראמין שלא יזרעו ויקצרו ויאמרו ספיחין הם אבל ביעור אין צריך, ור"ע שלומד 'מלא נאסוף' חייב לומר שלדין ביעור נלמד, דלשיטת ר"ע אף לעניין ביעור חששה תורה לרמאין. וע"ע גם לרבנו דוד ספחים שם.

כיון שזה ניתן על ידי בית דין למאכל ולא לעכב לזמן מרובה - אפשר דפטור.

אול"צ (עמ' סד) והגרמ"א (יט, ב) כתבו שגם לטעמו של הרמב"ן שפירות אוצר בי"ד א"צ ביעור מפני שכבר מבווערים מהבית, אין זה אלא לשיטתו שדין ביעור היינו הפקר, אבל לשיטת הרמב"ם שביעור היינו איבוד ושריפת הפירות... אם כן ודאי שאף שהפירות נמצאים באוצר בית דין חייבים הם בביעור... ודאי שיש להיזהר בזמן הביעור של פירות אלו. **אלא שהילקו"י** (יח, ז) ובמשפטי ארץ (כח, יג) העלו שפירות שביעית הנמצאים ברשות אוצר בית דין בזמן הביעור, לא חלה עליהם חובת ביעור, והם נחשבים כמבווערים, והמקבל את הפירות מיד שלוחי בית דין לאחר הביעור, מותר לאוכלם בלי ביעור. ואם לקח לפני הביעור, יש אומרים שחייבים בביעור כשיגיע זמן הביעור, ויש חולקים ואומרים שאינן חייבים בביעור.

לו. א. האם נוהגים דיני קדושת שביעית ואיסור ספיחים בירקות שגדלו בששית ונלקטו בשביעית? ב. עד מתי נוהג איסור ספיחים בשנה השמינית?

כתוב במסכת שביעית (ט, א) רבי שמעון אומר כל הספיחים מותרים (שסתם מן ההפקר) חוץ מספיחי כרוב (שחזקתם מן השמור), שאין כיוצא בהם בירקות שדה (הגללים מאלהים, וצודלוי ירקות גינה הם). **וחכמים** אומרים כל הספיחים מותרין (לקנותם מעט הארץ שמא הם מן השמור).

עוד כתוב בגמ' בפסחים (נב:): דאמר רבה בר בר חנה: סח לי רבי יוחנן בן אלעזר: פעם אחת נכנסתי אחר רבי שמעון בן רבי יוסי בן לקוניא לגינה, ונטל ספיחי כרוב, ואכל ונתן לי. ואמר לי: בני, בפני - אכול, שלא בפני - לא תאכל. אני שראיתי את רבי שמעון בן יוחי שאכל - כדי הוא רבי שמעון בן יוחי לסמוך עליו, בפניו ושלא בפניו. אתה, בפני - אכול, שלא בפני - לא תאכל. מאי רבי שמעון? - דתניא, רבי שמעון אומר: כל הספיחים

אסורין, חוץ מספיחי כרוב, שאין כיוצא בהן בירק השדה. וחכמים אומרים: כל הספיחין אסורים. ותרווייהו אליבא דרבי עקיבא, דתניא: הן לא נזרע ולא נאסף את תבואתנו אמר רבי עקיבא: וכי מאחר שאין זורעין - מהיכא אוספיין? - מכאן לספיחין שהן אסורין. במאי קא מיפלגי? רבנן סברי: גזרינן ספיחי כרוב אטו שאר ספיחי דעלמא. ורבי שמעון סבר: לא גזרינן ספיחי כרוב אטו ספיחי דעלמא.

עוד כתוב במסכת ראש השנה (ב.) באחד בתשרי ר"ה לשנים, ולשמיטין (שנת השמיטה)..

עוד כתוב בתוספתא (שביעית ב, יג) התבואה והקטניות שהיבאו שליש (גילולס) לפני ר"ה - מתעשרין לשעבר ומותרין בשביעית (קדיס כתבואה של שישית), ואם לאו - אסורין בשביעית ומתעשרין לשנה הבאה (קדיס כתבואה של שישית).

הר"ש מסביר שההבדל בין המשנה בשביעית לגמרא בפסחים הוא, שהמשנה מדברת על צמחים שגדלו בשישית, ונלקטו בשביעית. ולדעת חכמים בכל הצמחים מסוג זה אין קדושת שביעית, ואילו לדעת ר' שמעון יש קדושת שביעית ואילו בברייתא שבגמרא מדובר על ספיחים שגדלו בשביעית עצמה, והללו אסורים לכל הדעות. לדעת ר' שמעון, כרוב הוא חריג משום שהוא גדול כמו עץ שאין בו איסור ספיחין.

הרמב"ם כתב להלכה (ד, ט) באחד בתשרי ר"ה לשמיטין וליובלות. פירות שישית שנכנסו לשביעית אם היו תבואה (חמשת מיני דגן) או קטניות או פירות האילן (מעדני ארץ - פירות הדר שחנטו בשישית אף שנלקטו בשביעית אין בהם קדושת שביעית, ואם חנטו בשביעית אף אם נקלטו בשמינית יש בהם קדושת שביעית) והגיעו לעונת המעשרות קודם ר"ה - הרי אלו מותרין, ואע"פ שאוסף אותם בשביעית הרי הן כפירות שישית לכל דבר, ואם לא באו לעונת המעשרות אלא אחר ר"ה - הרי הן כפירות שביעית.

יוצא אם כן שירקות שגדול בשישית ונלקטו בשביעית יש לנו מחלוקת ראשונים, לדעת הרמב"ם, כל ירק שנשאר מחובר לקרקע אחר ראש השנה של השביעית, אסור מדין ספיחים, מפני שהזמן הקובע לגביו הוא הלקיטה. ולדעת הר"ש, כל שהחל לצמוח (לחזו"א אף לנבוט אלא שהגרשו"א ח' על הבנה זו ברמב"ם) בשישית, אף שנלקט בשביעית וחלה עליו קדושת השביעית וצריך להפקירו, אין איסור ספיחים חל עליו. וכן מקובל להורות (דלא כאלו"צ והרב משה לוי⁸⁸ שפסק כרמב"ם) וכן כתבו הילקו"י (כג, יג-יד) ומשפטי הארץ (טז, ח) שירקות שהתחילו לצמוח בשמיטה ונקטפו בשמיטה, אסורים באיסור ספיחים. ואם התחילו לצמוח קודם השמיטה אע"פ שעיקר גידולם היה בשמיטה ונקטפו בשמיטה, אין בהם איסור ספיחים אמנם יש בהם קדושת שביעית, שבירק הולכים אחר לקיטה. ולדעת הרמב"ם, ירקות שנקטפו בשנה השביעית, אף שנגמרה גדילתן בשנה הששית, אסורים באכילה משום ספיחין. והעיקר כדעה הראשונה שהיא דעת רוב הראשונים. והמחמיר כדעת הרמב"ם תע"ב. ומכל מקום יש להעדיף יבול יהודי כזה, כדי לחזק את החלקאים היהודים לשמור שמיטה ושיהיה להם פרנסה⁸⁹.

עד מתי נוהג איסור ספיחים בשנה השמינית? כתוב בירושלמי (דמאי

ב, א) לענין ספיחין (כלומר, לענין איסור ספיחים בשביעית בבית שאן) מראש השנה עד חנוכה (של השנה השמינית) אסור ספיחין (תקופה הזאת חוששים שמא גידולי שביעית הם ואסורים משום ספיחים, והתבואה החדשה עוד לא הספיקה לגדול), מן

⁸⁸ שמעיר שיש עוד ה' ראשונים שכותבים כדעת הרמב"ם, ואולי אם היה רואה הגרע"י את אותם ראשונים הוא גם היה פוסק כמוהם, וצ"ע.

⁸⁹ מבואר ברמב"ן (ויקרא, כה, ה) ובר"ש (פ"ט דשביעית מ"א) שירקות שצמחו בשישית ונקטפו בשביעית, יש בהם קדושת שביעית לכל דיניה, להפסד ולקורבנות לסחורה ולביעור, ואע"פ שגדלו לגמרי בשישית, מפני שאנו הולכים אחר לקיטה בירק, בין למעשר בין לשביעית. אבל אין בהם משום ספיחין שאים ספיחי שביעית שהרי בשישית צמחו, ואפילו הוסיפו בשביעית אין בהם דין ספיחין. אמנם לדעת הרמב"ם (פ"ד ה"ב) שאף לענין איסור ספיחין אזלינן בתר לקיטה שהרי אחר שביאר זמן איסור ספיחין באורז ודוחן כתב שהולכים בירק אחר שעת לקיטתו, ולא חילק בזה כלל. ומשמע שאף בספיחין אזלינן בתר לקיטה. להלכה פסקו רוב הראשונים והאחרונים כדעת הרמב"ן. באול"צ העיר שאף שבני אשכנז להקל ולאכול ירקות אלו, מ"מ בני ספרד אין להם לאכול שום ירק שנלקט לאחר ר"ה של השנה השביעית, ואפילו אם לא הוסיף צמיחה בשנה השביעית. ורק במקום צורך ניתן להקל בזה. אלא שכבר כתב בילקו"י עמ' תרט באריכות לדחות את דבריו.

החנוכה עד עצרת היתר ספיחות (מותר ואין לחשוש משום איסור ספיחין כי הספיחים כבר כלו מהשדות ומה שצומח עכשיו של שנה שמינית הוא).

הרמב"ם כתב (ד, ו) ועד מתי אסורין ספיחי שביעית במוצאי שביעית?
 מר"ה ועד חנוכה, ומחנכה ואילך - הן מותרין. והזרוע ספיחי שביעית אחר שביעית - הגידולין מותרין. השגת הראב"ד: ועד מתי אסורין ספיחי שביעית וכו' מר"ה ועד חנוכה. א"ל: חיפשי וז המימרא ולא מלאהיה לא במשנה ולא בתוספתא ולא בירושלמי.. וכל זה הכל ורעיון חות, וקשה מזה שלא אמרו אלא בתבן וקש שבשדה..

ירצא אם כן שלפי הראב"ד ספיחי שביעית אסורים לעולם, אלא שככול הנראה לא היה מול עיניו של הראב"ד הירושלמי דדמאי. ולכן להלכה פסקו כל האחרונים כדברי הרמב"ם, וכך כתב הילקו"י עד מתי ספיחי שביעית אסורים במוצאי שביעית, מר"ה ועד תחילת חנוכה, ומחנכה של שנה שמינית ואילך הותרו כל הירקות שאינם ידועים כספיחי שביעית, אבל דבר הידוע כספיחי שביעית לא הותר אף אחר חנוכה.

וכך הלשון בילקו"י (בג, יז) עד מתי ספיחי שביעית אסורים במוצאי שביעית, מראש השנה ועד תחלת חנוכה, ומחנכה של שנה שמינית ואילך הותרו כל הירקות שאינם ידועים כספיחי שביעית, אבל דבר הידוע כספיחי שביעית לא הותר אף אחר חנוכה, עד שידוע שמין זה כבר עשה פרי, וכגון כל הירקות המאוחסנים כמו בצל שום וכדומה, ויש לעקוב אחר הפרסומים במודעות השונות לגבי איסור ספיחים בגידולים שונים.

לז. באר את שיטת הרמב"ם ע"פ כפתור ופרח, רדב"ז וכס"מ האם יש קניין לעכ"ם בא"י ומה הנקפ"מ?

הרמב"ם (ד, כט) כתב גוי שקנה קרקע בארץ ישראל זרעה בשביעית פירותיה מותרין, שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה, והגויים אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם.

אלא שמנגד, הרמב"ם (פיה"מ ו, א) פירש ש'לא נאכל ולא נעבד', היינו שאסור לנו עבודת הארץ ההיא, ואם תעבד על ידי אחר, אסור לאכול ממנה שתוציא. ומשמע שגם גידולים שגדלו אצל הגוי אסורים.

בהקשר של דין זה דנו המפרשים בגמ' בסנהדרין (צ"א). כשבאו בני אפריקיא לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון (ובמגילת תענית חשיב להו כל אורתו ימים שנעשה בהן נסים לישראל וקבעום יום טוב, ולהכי קאמר הכא בעשרים וארבעה בניסן, לומר ליום טוב הוא, ואסור בהספד משום נס זה), אמרו לו: ארץ כנען שלנו היא, דכתיב ארץ כנען לגבלתיה (ללמד ארעא קרי ארץ כנען, ואחס ירשחס שלא כדון, דשלטו הוא, דכנען אצטו היא), וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה. אמר להו גביהא בן פסיסא⁹⁰ לחכמים: תנו לי רשות ואלך ואדון עמהן לפני אלכסנדרוס מוקדון, אם ינצחוני - אמרו הדיוט שבנו נצחתם, ואם אני אנצח אותם - אמרו להם תורת משה נצחתכם. נתנו לו רשות, והלך ודן עמהם. אמר להם: מהיכן אתם מביאים ראייה? - אמרו לו: מן התורה. - אמר להן: אף אני לא אביא לכם ראייה אלא מן התורה, שנאמר ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו, עבד שקנה נכסים - עבד למי, ונכסים למי? ולא עוד אלא שהרי כמה שנים שלא עבדתונו! - אמר להם אלכסנדרוס מלכא: החזירו לו תשובה! - אמרו לו: תנו לנו זמן שלשה ימים. נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה. מיד ברחו, והניחו שדותיהן כשהן זרועות, וכרמיהן כשהן נטועות, ואותה שנה שביעית היתה.

המהר"י קורקוס גרס "ואותה שנה שביעית היתה, וסמכו ישראל עליהם", ולדעתו כך היא הגירסא האמיתית, ואע"פ שבחלק מהספרים לא גרסו 'וסמכו ישראל עליהם', נראה שכך צריך לפרשו. דאי לא, מאי נפקא מינה במה שהיתה שנה שביעית? אלא להודיענו שנעשה להם הנס באותו זמן. ונתקיים בהם: (איוב כז, יז) 'יכינו רשעים וצדיקים ילבשו'. ולשיטתו

⁹⁰ חי בתקופת בית המקדש, בזמנו של שמעון הצדיק. ליוה את המלך אלכסנדר מוקדון בביקורו בבית המקדש (מגילת תענית פ"ג). היה חכם גדול, ובוויכוחים שהיו לו עם אלכסנדר מוקדון ובני אפריקה, מצרים וישמעאל, ניצח את כולם (סנהדרין צ"א ע"א).

גידולים שגדלו אצל הגויים בשביעית מותרים באכילה לכתחילה, כדברי הרמב"ם בהלכות.

הכפתור ופרח (פמ"ז) מצד שני תמה על דברי הרמב"ם, כיצד התיר פירותיו של גוי הרי שנינו 'לא נאכל ולא נעבד', ונמצא שלכאורה דברי הרמב"ם בפיה"מ סותרים את דבריו בהלכות שהתיר. ולדעתו מה שהגוי גידל בשדהו, אסור מהתורה משום שאין קנין לגוי והקרקע נשארת בקדושתה, אבל ספיחים שגדלו אצלו מותרים, משום שלא גזרו על ספיחים של גויים. אלא שלבסוף הסכים עם הרמב"ם שגם מה שהגוי גידל מותר.

הרדב"ז למד מהרמב"ם שפסק כמ"ד שאין קנין לגוי בא"י, שהרי כתב שהטעם שספיחי גוי מותרים הוא משום שלא גזרו עליהם, ואם יש קנין לגוי ודאי שאין ספיחים שהרי כל הגידולים מותרים. ואע"פ שהשדה קדושה הפירות מותרים, משום שהגוי העובד בשדה אינו עובר איסור, וגם הספיחים מותרים משום שלא גזרו על ספיחים שבקרקע הגוי. דלא כדברי הכפתור ופרח שסבר ששדה שנעבדה ע"י גוי אסורה מהתורה.

הכס"מ סובר שדברי הכפתור ופרח אינם נכונים, מכיון שהרמב"ם בהלכות חזר בו ממ"ש בפיה"מ. עוד תירץ, שהאיסור כאשר הארץ נעבדה הוא דווקא ע"י ישראל ולא ע"י גוי. ולדעתו הרמב"ם בהלכותיו רק ביאר מדוע לא גזרו ספיחים בגויים.

עיקר הנפק"מ בימינו נוגע להיתר המכירה שכבר נידון לעיל.

לח. משנה שביעית (פ"י, מ"ב) השוחט את הפרה וחילקה בר"ה אם היה החודש מעובר וכו', באר את המשנה ע"פ הרמב"ם ור"ש? מח' הרמב"ם והראב"ד בפסיקת ההלכה, וישוב דברי הרמב"ם ע"פ הרדב"ז וכס"מ?

כתוב במסכת **שביעית (י, א - ב)** הקפת החנות (קניית מזרכים בהקפה) אינה משמטת (שאינן זה הלוואה), ואם עשאה מלוה הרי זה משמט (ססיכס החנוני עם הקונה את סטס ההקפה וכסס אותו כחוב). רבי יהודה אומר: הראשון הראשון משמט (לאחר שלקח בהקפה פעס שנייה. הקניה הראשונה היא כמלוה, הואיל והיה לאוי שיתן את מעות הקנייה הראשונה קודם שיקח את השניה בהקפה, והקניה הבאה אחריה - אינה נשמטת. נמצא שסס קנה חמש קניות בהקפה - השביעית משמטת ארבע מחוכ, והאחרונה, החמישית - אינה משמטת): **השוחט את הפרה** (בשנת השמיטה) וחלקה (בין הלקוחות) בר"ה (של השנה השמינית, כלומר ביום א' של ר"ה) אם היה החדש מעובר (בן שלושים יום⁹¹, ונמצא שיום טוב הראשון של ר"ה הוא ל' באלול של שנת השמיטה) משמט (החוב של הלקוחות בעד הבשר, ששביעית משמטת בסופה) ואם לאו (שחודש אלול היה כ"ט יום, ונמצא שיו"ט ראשון של ר"ה הוא א' בתשרי של שנה שמינית) אינו משמט (כיון שחלוקת הבשר, שאז נזקק החוב על הלקוחות, הייתה בשנה השמינית).

כתב הרמב"ם (ט, ה) שחט את הפרה וחלקה על דעת שהיום ר"ה של מוצאי שביעית ונתעבר אלול ונמצא אותו היום סוף שביעית אברו הדמים, שהרי עברה שביעית על החוב. השגת הראשון⁹²: שחט את הפרה וחלקה וכו'. א"א אשתמיטה מאי דאמור בירושלמי דהאי מתני' ר"י היא דאמר הקפת החנות הראשונה ראשונה משמט אבל לרבנן כל הקפת החנות אינה משמטת והא דפרה הקפת החנות היא.

ירצא אם כן שלפי הרמב"ם שהשוחט את הפרה אם היה החדש מעובר משמט ואם לאו אינו משמט אך הראב"ד והר"ש סוברים שלחכמים אין החוב של השוחט את הפרה נשמט, דהוי כהקפת חנות, והמשנה כדעת ר' יהודה ובאופן שלקח ממנו אח"כ דבר אחר בהקפה, דבכה"ג סובר ר' יהודה שהחוב הראשון נשמט.

⁹¹ פירוש: בזמן המשנה היו מקדשים את החדש על"פ הראייה, אולם מפני קדושת ראש השנה היו מקדשים מספק את יום ל' באלול עם כניסתו, שמא יבואו עדים ויעידו שראו את הלבנה, וב"ד יקדשו את יום השלושים ויקבעוהו ר"ה. ואם לא באו עדים - היה חודש אלול מעובר, ור"ח תשרי היה ביום שני של ר"ה. משנתנו עוסקת במקרה כזה שחילק בהמה ביו"ט ראשון של ר"ה, אך לבסוף היה חודש אלול מעובר, ונמצא שהיום הראון של ר"ה הוא יום השלושים בלול של שנת השמיטה.

הכס"מ מבאר בדעת הרמב"ם שהשוחט את הפרה, לא מיירי שמכר באופן של הקפת חנות, אלא המכירה נוקפה עליו מיד במלוה, שהיה רוצה שישלם לו מיד (דלא כהקפת חנות שהרגילות היתה שמקיף וחוזר ומקיף עד שמתקבץ סכום מסויים ואז תובעו, ומתוך שבנתיים אינו רגיל לתובעו, אין זה בגדר חוב שנוקף עליו ולכן אינו משמט), ורק בגלל שעכשיו יו"ט אינו משלם מיד. ולכן הוא חוב גמור ונשמט בשביעית.

הרדב"ז ביאר שהשוחט את הפרה לאו הקפת חנות היא, דחונני דרכו להקיף, אבל זה ששחט את הפרה כדי לחלקה לא היה דרכו להקיף, והוא כעין מלוה ולפיכך משמט.

לט. מהו גופו של פרוזבול? פני איזה דיינים אפשר לעשות פרוזבול? הוכח! תלמידי חכמים שהלוו זה לזה צריכים פרוזבול?

כתוב במסכת שביעית (י, ד) זהו גופו (עיקרו וקראו) של (ה)פרוזבול (נוסח זה): מוסר אני לכם איש פלוני ופלוני הדינים שבמקום פלוני, שכל חוב שיש לי, שאגבנו כל זמן שארצה (שהמלוה מוסר לבית דין את הזכות לגבות כל חובותיו, ולכן דינו כמוסר שטרותיו לבית דין). והדינים חותמין למטה (של הפרוזבול), או העדים.

כתבו הרמב"ם (ט, יח) והשו"ע (סז, יט) זהו גופו של פרוזבול, מוסרני לכם פלוני ופלוני הדינין שבמקום פלוני שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, והדינין או העדים חותמין מלמטה. (וה"ה שיוכל למסור לבית דין חובותיו שבעל פה) (ר"ן פרק השולח).

הסמ"ע (לט) כתב שלא רצה לכתוב 'מוסר השטרות', אלא 'מוסרני' משום דפרוזבול אין צריך למסור השטרי חוב, אלא ר"ל מוסרני דברים הללו לכם הב"ד. ולפ"ז לא היה לו לרמ"א להוסיף ולכתוב 'וה"ה שיכול למסור חובותיו שבעל פה'. שזהו פשיטא.

הר"ן (גיטין לו:): כתב שאפילו אם השטרות נמצאים במקום רחוק מאד וא"א להביאם מהני. התוס' אנשי שם בשם המבי"ט כתבו שאם הדיינים חותמים למטה א"צ להזכיר שמותם בתוך הפרוזבול וסגי שכותב מוסרני לכם הדיינים שבמקום פלוני.

כתב הילקו"י (כד, לח) נוסח שטר הפרוזבול שנהגו בו פעיה"ק ירושלים ת"ו מלפני מאות שנים, כך הוא: בפנינו עדים החתומים מטה, בא פלוני ואמר לנו: היו עלי עדים שהנני מוסר כל חוב שיש לי לבית דין הצדק אשר פה עיה"ק ירושלים ת"ו, הלא הם: הרב פלוני, והרב פלוני, והרב פלוני, שאגבנו כל זמן שארצה. וחותמים עליו שני העדים. ונכון לעשות כן אע"פ שאין הדיינים הללו יודעים כלל ממסירת החוב הזה, כמבואר לעיל (והמערער על זה לא חש לקמחיה, ודבריו מהבל ימעטו, ופוק חזי מאי עמא דבר).

האם מותר לעשות זאת ע"י שליח? כתוב האול"צ (ז, ה) שמשמע מרוב הפוסקים דמהני ע"י שליח דלא כדברי המהריק"ש.

באיזה לשון נכתב הפרוזבול? כתב בדרך אמונה (ט, צב) שפרוזבול נכתב בכל לשון.

בפני איזה דיינים כותבים? כתוב בגמ' בגיטין (לו:): כי התקין הלל פרוסבול - לדריה (לזויו) הוא דתקין, או דלמא דדרי עלמא (אף לזכות עולם תיקן הלל פרוסבול) נמי תקין? למאי נפקא מינה? לבטוליה, אי אמרת לדריה הוא דתקין מבטלינן ליה, אלא אי אמרת לדרי עלמא נמי תקין, הא אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חברו - אלא א"כ גדול הימנו בחכמה ובמנין, מאי? ת"ש, דאמר שמואל: לא כתבינן פרוסבול (לשון יוני פרוס בולי וזוטי - פרוזבולטי דהיינו תקנה לעשירים ולעניים פרוז - תקנה, בולי - עשירים, זוטי - עניים. זוהי תקנה לעשירים שלא יפסידו ממונם, תקנה לעניים שיהיו מולאים לזות) אלא אי בבי דינא דסורא אי בבי דינא דנהרדעא (כרב אמי ורב אסי), ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין בשאר בי דינא נמי לכתבו (יכתבו פרוסבול אף בשאר בתי דינים שהי אין הם

לריכס לחדש דין "הפקר בית דין הפקר", כי מכח תקנת הלל הם בלאים) דלמא (על אף שתיקון הלל גם לדורות הבאים, ומכח תקנת הלל נעשה הפרוסבול, מכל מקום) כי תקין הלל (עלמנו) לדרי עלמא כגון בי דינא דידיה (של הלל עלמנו) ווכצית דינו) כרב אמי ורב אסי דאלימי לאפקועי ממונא אבל לכולי עלמא לא.

וכן פסק הרמב"ם (ט, יז) אין כותבין פרוזבול אלא חכמים גדולים ביותר בבית דינו של רבי אמי ורבי אסי שהן ראויין להפקיע ממון בני אדם, אבל שאר בתי דינין אין כותבין.

הב"י ביאר גם לדעת הרמב"ם כל בית דין חשוב בדורו כותבין, ומה שכתב בבית דינו של רב אמי ורב אסי היינו שהם גדולים בדורם כרב אמי ורב אסי בדורם דכל בית דין חשוב בדורו ראוי להפקיע ממון דיפתח בדורו כשמואל בדורו (ר"ה כה:).

הר"י קורקוס סובר שלא דווקא בית דינא דרבי אמי ורבי אסי, אלא כל שהוא גדול וחשוב בדור לדיין כותב פרוזבול.

אלא שהרמב"ן (לו:): והרא"ש (גיטין ד, יג) כתבו לחלוק על הרמב"ם שלדעתם כל בי"ד של שלושה כשר לפרוזבול.

שיטת נוספת מצינו בדברי ר"ת (הישר סי' קלח) שהצריך שכתובת הפרוזבול תהיה בבית דינו של גדול הדור דווקא.

בעל התרומות (שער מה, טז) כתב דלא בעינן דוקא ב"ד דר"א ור"א, אלא שיהיו בי"ד של חכמים גדולים ביותר ושהמחוהו רבים עליהם באותה העיר.

להלכה משמע מהשו"ע (יה) שפסק כבעל התרומה שכך לשונו "פרוזבול, אינו משמט, ואינו נכתב אלא בבית דין חשוב, דהיינו שלשה בקיאים בדין

ובענין פרוזבול, וידועים ענין שמיטה, והמחום רבים עליהם באותה העיר. הג"ה: וי"א דכותבין פרוזבול בכל בית דין, ונראה לי דיש להקל בזמן הזה.

רוב האחרונים (ש"ך, מבי"ט ב, בא, חזו"ע עמ' מז אול"צ ועוד) כתוב כדברי בעה"ת שצריך שהיו ג' בקיאי בדין. אלא שהסמ"ע מעיר שנהגו באשכנז להקל כדעת הרמ"א ואף בזמן הזה גם בג' ת"ח שרי.

הרב מרדכי אליהו זצ"ל (כג, ב) כתב שלכן נראה שיש להעדיף בתי דין מטעם הרבנות שנבחרו ע"י נבחרו ציבור והמדינה מכירה בהם, כך שסמכותם גדולה יותר מבתי דין פרטיים השייכים למגזר מסוים.

תלמידי חכמים שהלוו זה לזה צריכים פרוזבול? כתוב בגיטין (לו: - לז.). ת"ש (שלא תיקן הלל פרוזבול אלא לדורו, מהא), דאמר שמואל: לא כתבין פרוזבול (אין כותבין את שטר הפרוסבול) אלא אי (א) בבי דינא (ב) סורא אי בבי דינא (ד) שמואל (ה) נהרדעא (משום שרק בתי דינים אלו יש להם כח להפקיע ממון מדין הפקר בית דין הפקר, ואפילו בלא תקנת הלל); ואי סלקא דעתך לדרי עלמא נמי תקין, בשאר בי דינא נמי לכתבו! דלמא כי תקין הלל לדרי עלמא - כגון בי דינא דידיה, וכרב אמי ורב אסי, דאלימי לאפקועי ממונא, אבל לכולי עלמא לא...

רבנן דבי רב אשי ישיבתו של רב אשי לא היו כותבים פרוזבול זה לזה, אלא מסרי מייליהו (בעל פה) להדדי (היה אומר כל אחד מהם בעל פה לחבירו: הרי אחס בית דיני, וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה). רבי יונתן מסר מיילי (דכיו) לר' חייא בר אבא (כדו) אמר (שאל) ליה (רבי יונתן לרבי חייא בר אבא, האם) צריכנא (לריד אני לעשות) מידי אחריןא (מלבד הדברים שסמרתיו בעל פה?) אמר ליה (רבי חייא בר אבא: לייך באמריה ז' בלבד שאמרת בפני, כדי שלא תשמתך שביעית) לא צריכת (לכתוב ולא לאומרם לעוד אחרים).

נחלקו הראשונים בביאור הגמ', שמצד אחד משמע בתחילה שאין לכתוב פרוזובול אלא בב"ד ובסוף הגמ' מובא שרבנן דבי רב אשי היו אומרים בעל פה אחד לשני.

פרש"י: מסרי מילייהו - בלא כתיבת פרוזובול אלא כך אמר לחברים הרי אתם בית דין וחובי מסור לכם לגבותו כל זמן שארצה. הרי"ף לא הביא את המימרא של שמואל דבעינן דוקא בי דינא דסורא או דנהרדעא, הרי"ף כתב (סו"ס יג) שהרי"ף נקט שרבנן דבי רב אשי ור' יונתן חולקים על מימרא זו, ופסק כמותם משום שהם בתראי, וכך גם נראה ששיטתו.

מאידך **רא"ש** פירש בדברי ר"ת, שגם רבנן דבי רב אשי חשיבי מומחים, כיון שהוא היה גדול הדור וכל בית דינו היו חשובים. וכעין זה כתב הכס"מ דרבנן דבי רב אשי היו גדולי בית דינו והיו חשובים להפקיע ממון, ותלמידים שכתב היינו תלמידיו מבי"ד חשוב שבדור.

הרמב"ם כתב (**ט, כז**) תלמידי חכמים שהלוו זה את זה ומסר דבריו לתלמידים, ואמר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה אינו צריך לכתוב פרוזובול, מפני שהן יודעים שהשמטת כספים בזמן הזה מדבריהם ובדברים בלבד היא נדחית.

הר"י קורקוס (ה"י) כתב בדעת **הרמב"ם** שיש לחלק בין מקרה שהמלוה הוא ת"ח לבין מלוה שאינו ת"ח, דבמלוה שאינו ת"ח נאמרה המימרא של שמואל דבעינן בי"ד חשוב ביותר, ובמלוה ת"ח סגי בזה שימסור דבריו לפני ת"ח אחרים, והקלו בזה חכמים בתרתי, שא"צ כתיבה ודי בדברים, וגם א"צ בי"ד חשוב (דלא כר"ת).

עוד עולה מדברי **הרמב"ם** שתיקון זה הוא רק לת"ח, אבל לאנשים רגילים צריכים כתיבה בדוקא (דלא כר"ף). **הב"י** כתב 'וראיתי במצרים נוהגים כהרמב"ם'.

השו"ע כתב (**סז, כ**) למסקנה - תלמידי חכמים⁹² שהלוו זה את זה, ומסר דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן

⁹² **החזו"ע** (סא) כתב דפשוט שגם בזמן הזה יש דין תלמיד חכם לזה.

שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזובול, מפני שהם יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחת. הגה: וי"א לכל אדם נמי יוכל לומר דבריו בעל פה לפני צ"ד, ומהני, ואין צריך פרוזובול (טור). ואין חילוק בין אם המלוה צעיר הדיינים או לא, כי יוכל לומר אפילו שלא בפניהם: אני מוסר שטווחי לזית דין פלוני שצעיר פי' (מרדכי ס"פ הגולח).

יוצא אם שהשו"ע פסק כדברי הרמב"ם שזו קולא מיוחדת לת"ח, דא"צ לכתוב פרוזובול, וסגי במסירת דברים בעל פה, והרמ"א נקט כרי"ף שכל אדם יכול לעשות כן.

הרדב"ז כתב שתלמידי חכמים המוסרים את דבריהם יכולים למסור אפילו לאחד, ואינם צריכים לא בי"ד של שלושה ולא של שנים, אבל שאר העם צריך דוקא בי"ד של שנים או של שלושה.

כתב הילקו"י (כד, נג) תלמידי חכמים שהלוו זה לזה, ומסר המלוה דבריו לתלמידים, ואמר: מוסרני לכם שכל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה, אינו צריך לכתוב פרוזובול, מפני שהתלמידי חכמים יודעים ששמיטת כספים בזמן הזה מדבריהם, ובדברים בלבד היא נדחית. ואף בזמן הזה יש לנו דיון ת"ח.

מ. מנהלי יקב או בית הבד המשווקים יין ושמן ברחבי הארץ, האם מותר להם לסחוט את הענבים או הזיתים של שביעית כדרכם בכל שנה או צריכים שינוי? האם מותר להם לשווק יין ושמן גם לחוץ לארץ ומדוע?

הקדמה: יש להקדים ולומר מה הו"א לאיסור הדבר, כתוב במסכת פסחים (נב:): 'והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה', לאוכלה ולא להפסד (פירוש שמותר לאכול פירות שביעית אבל אסור להפסידן). ולמה? משום קדושה שיש בפירות. בספר השמיטה (לרי"צ רימון) מביא טעם נוסף לאיסור הפסד פירות שביעית, דאסרו להפסיד את פירות השיביעית משום שאין אדם בעלים על הפירות

אלא הקב"ה, ודומה לאדם שקיבל חפץ בהשאלה שאינו רשאי להפסידו אלא רק להשתמש בו, וה"ה לפירות שביעית.

מדוע אם כן אסור לשנות מדרך אכילתו בפירות שביעית אם הוא אינו מפסיד באמת את הפירות? כתבו רש"י (יומא פו:), והר"ש (ד, ז) מפני שמפסיד את הפירות שכל שינוי מצורת האכילה הרגילה של הפרי חשובה להפסד.

הרמב"ם (פיה"מ ד, ז) כותב טעם נוסף, לרמב"ם אסור לקטוף פרי בוסר, דכתיב "מן השדה תאכלו את תבואתה", שאינה נאכלת עד שתהיה תבואה וראויה לאכילה.

מה נקרא שינוי מדרך אכילתו? הגרמ"א (מאמ"ר יג, הע' כג) כתב שלמעשה אין אנו תולים את הלכות שביעית בהלכות ברכות, והכל תלוי ברגילות בשאר השנים.

כתוב במסכת שביעית (ח, ב) שביעית נתנה (מותר להשתמש בפירות שביעית) לאכילה ולשתיה ולסיכה (כל דבר כדרך תשמישו), לאכל דבר שדרכו לאכול (אם דרכו לאכול חי - חי, ואם מבושל - מבושל, וכן אם אין דרך לאכלו, כגון אוכל שנתקלקל - אינו חייב לאכול, וכן) לסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחמץ (הואיל והדרך להשתמש בהם לשתיה). אבל סך הוא את השמן (שדרך לסוך בו). וכן בתרומה ובמעשר שני קל מהם שביעית שנתנה להדלקת הנר.

כתוב במסכת תרומות (יא, ג) אין עושין תמרים דבש ולא תפוחים יין ולא סתוניות חומץ ושאר כל הפירות אין משנין אותם מברייתן בתרומה ובמעשר שני אלא זיתים וענבים בלבד.

הרמב"ם (ה, א-ג) כתב פירות שביעית ניתנו לאכילה ולשתיה ולסיכה (מריחת שמן על הגוף) ולהדלקת הנר ולצביעה, מפי השמועה למדו תהיה אף להדלקת נר ולצבוע בה צבע: לאכילה ולשתיה כיצד, לאכול דבר שדרכו

לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות, כדין תרומה ומעשר שני: ולא ישנה פירות מברייתן (מבריאתם, מן השימוש הרגיל בהם) כדרך שאינו משנה בתרומה ומע"ש, דבר שדרכו לאיכל חי לא יאכלנו מבושל, ודבר שדרכו להאכל מבושל אין אוכלין אותו חי, לפיכך אין שולקין אוכלי בהמה ואינו מטפל לאכול תבשיל שנפסד והפת שעפשה כדרך שאינו אוכל בתרומה ומעשר: (ה, ו) לסיכה כיצד, לסוך דבר שדרכו לסוך, לא יסוך יין וחומץ (בכתב"י כתב הרמב"ם בשמן אך נראה שזה ט"ס ככתוב בגמ') אבל סך הוא את השמן, ולא יפטם את השמן (אסור לרקוח את השמן ולבשם אותו, מפני שמשנה את טעמו ומקטיף את האפשרות לאכול אותו), ולא יסוך במרחץ אבל סך הוא מבחוץ ונכנס (משום שבחוץ היו לבושים ואין בו משום זלזול בקדושת פירות שביעית).

רמב"ם תרומות (יא, ב) תמרים של תרומה, מותר לחבץ אותן ולקבצן כעיגול דבילה. ואסור לעשות מהם שכר. וכן אין עושין תמרים דבש, ולא תפוחים יין, ולא פירות הסתיו חומץ. וכן שאר כל הפירות אין מעשנין אותן מברייתן בתרומה, חוצץ מזיתים וענבים בלבד.

נמצאנו למדים שאסור לסחוט ולשנות פירות, אך מותר לעשות מזיתים שמן ומענבים יין. בטעם האיסור להפוך אוכל למשקה, יש לומר שהמשקה אינו חשוב אלא לזיעה ואינו גוף הפרי [כדעת התוס' (ד"ה האי) והשו"ע (רב, ח) בדין ברכות ולכן לשיטתו מברך עליו שהכל, ולא כרשב"א (לח). שמברך על מיץ שדרכו לסחוט בורא פרי העץ], ונמצא שמפסיד את הפרי ולא נהנה ממנו. **טעם נוסף** לאיסור - שחשוב לאכילה שלא כדרכה, כיון שאין רגילות להכין מיץ ממינים אלו. נ"מ אם חלק גדול מהציבור נוהג להכין מיץ ממינים אלו.

אם נשליך את הדין לשביעית נמצא שלדעת הרשב"א הסחיטה בשביעית תהיה מותרת במינים אלו, מכיון שהמיץ חשוב כפרי עצמו, ולדעת התוס' והשו"ע הסחיטה תהיה אסורה בשביעית, מכיון שהיוצא מהפרי חשוב לזיעה בעלמא.

להלכה כתבו תורת השמיטה (עמ' לב) ואול"צ (ב, ב) שאין לסחוט פירות שביעית.

אמנם החזו"א (כה, לב, תרומות יא, ב) **יבי"א** (או"ח ח, לו) **מאמ"ר** (יג, כד) ו**ילקו"י** (טז, ד) כתבו פירות של שביעית שאינם עומדים לסחיטה, אסור לסחוטם בשביעית, וכן אסור לעשות דבש מתמרים ויין מתפוחים, **אבל** זיתים וענבים אחר שהם עומדים לסחיטה, מותר לסחוטן ולעשות מהם יין או שמן. ועוד כתבו שבארץ ישראל מצויים תפוזים ואשכוליות ועומדים לסחיטה, ולכן מותר לסחוטן בשביעית, וה"ה לכל הפירות המיועדים למיץ כגון לימונים וכו'.

מה הדין בשיווק פירות ומיצים של שביעית לחו"ל? כתוב במסכת שביעית (ו, ה) אין מוציאין שמן שרפה [שמן תרומה האסור באכילה מפני שנטמא, ולכן הוא עומד לשטיפה (כגון להלקת נר לכהן)] **ופרות שביעית** (הטעונים ביעור) **מהארץ לחוצה לארץ** (מפני שצריך לבערם בארץ) **אמר רבי שמעון: שמעתי בפרוש, שמוציאין לסוריא** (שארץ דינה כחוצה לארץ. ולכן מותר להוציא לשם שמן שטיפה ופירות שביעית), **ואין מוציאין לחוצה לארץ. עוד כתוב במסכת פסחים (נב:)** **תנו רבנן: פירות (שביעית) שיצאו מארץ ישראל לחוצה לארץ - (והגיע זמן ביעורם, הרי הם) מתבערין בכל מקום שהן (ואין צריך להחזירם לארץ ישראל כדי לבערם). רבי שמעון בן אלעזר אומר: יחזרו למקומן ויתבערו, משום שנאמר (בביעור "לחיה אשר בארץ", - (והיוני בה:)) **הא אפיקתיה!** (הרי כבר הוצאנו והשתמשנו בהאי קרא ל"בארץ", לדרוש ממנו שאין סומכין ביהודה על פירות שבגליל, כאמור לעיל. ותו לא אייתר למידרש נמי דיתבערו במקומן. ומשנינו: שפיר ילפינו ומשנינו: שפיר ילפינו מפסוק זה את שני הדינים כאחד) - **קרי ביה בארץ** (היה הכתוב יכול לומר 'בארץ' גרידא. והשתא שהוסיף אות אחת וכתב, **בארץ** (משמע שבה הכתוב ללמדנו דרשה נוספת), - **אי נמי: מאשר בארץ** (כתיב. ולכן, אחת מהדרשות נלמדת מ"בארץ". והדרשה השניה נלמדת מ"אשר"). **רב ספרא נפק מארץ ישראל לחוצה לארץ, הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית** (היה צידו כמות מסוימת של יין שהיה קדוש בקדושת שביעית, שכבר הגיע זמן ביעורו). **לוי בהדיה** (התלוו אליו**

בחצורה) רב הונא בריה דרב איקא ורב כהנא (שהיו תלמידיו של רבי אבהו). אמר להו: (האס) איכא דשמייע ליה מיניה דרבי אבהו הלכה כרבי שמעון בן אלעזר (שאמר פירות שביעית יחזרו למקומן ויתבערו) או לא (והלכה כה"ק)? - אמר ליה רב כהנא; הכי אמר רבי אבהו: הלכה כרבי שמעון בן אלעזר (לכן אתה צריך לחזור לארץ ישראל ולעזב את היין סס). אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא (לרב ספרא, לא כך אמר ר' אלעזר) הכי אמר רבי אבהו: אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר (ושפיר יכול אתה לבער את היין כאן, ואינך צריך להחזירו למקומו). אמר רב ספרא: נקוט הא כללא דרב הונא (כריה דרב איקא) בידך (שאין הלכה כה"ק), דדייק וגמר שמעתתא מפומיה דרביה כרחבה דפומבדיתא (שהיה מדייק שמועתו, לדעת ממי קיבלה). דאמר רחבה אמר רב יהודה: הר הבית סטיו (אילטבא) כפול היה (לו סניב), סטיו לפניו מסטיו (ואע"פ שבמקנה קתני לשון 'אילטבא', נקט רחבה 'סטיו', כלשון רבו). קרי עליה רב יוסף (על רב ספרא): עמי בעצו ישאל ומקלו יגיד לו - (ודריש "מקלו" מלשון קולא. שאת) כל (מי שיהיה) המיקל לו (הוא שואל שיהא) מגיד לו (שכן סמך רב ספרא על רב הונא כריה דרב איקא שהקל לו).

מה הטעם שאין מוציאים פירות שביעית לחו"ל? ראב"ד והר"ש כתבו, שאין להוציא פירות לחו"ל משום שאנו חוששים שמא לא יזהרו לשמור הפירות בקדושת שביעית, כיון שמצויים שם הרבה פירות שאין בהם קדושת שביעית. עוד ביאר הר"ש משום דבעינן ביעור בארץ.

כתב הרמב"ם (ה, יג) פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא, ואין מאכילין אותן לא לעכו"ם ולא לשכיר, ואם היה שכיר שבת או שכיר שנה או שכיר חדש או שקצץ מזונותיו עליו הרי הוא כאנשי ביתו ומאכילין אותו, ומאכילין את האכסניא פירות שביעית. (ז, יב) המולין פירות שביעית ממקום שכלו למקום שלא כלו, או ממקום שלא כלו למקום שכלו חייב לבער, לפי שנותנין עליו חומרי מקום שיצא משם וחומרי מקום שהלך לשם, ופירות הארץ שיצאו לחוצה לארץ מתבערים במקומן ולא יעבירם ממקום למקום.

וכתב הרדב"ז שם משום דרבי פליג על ר"ש בן אלעזר, וס"ל שמתבערים במקום שהם, והלכה כרבי מחבריו. וכך היא גם גירסת הר"ש. וכן כתב הכס"מ (הל' כלי המקדש, ה"א) בדעת הרמב"ם.

החזו"א כתב (יג, ד) שהרמב"ם פסק כרב ספרא משום שהוא בתראה, ועביד עובדא להקל, אע"ג דרב יוסף קרא עליו ומקלו יגיד לו...
 עוד כתב החזו"א (יג, ד) אין איסור להוציא אלא ע"מ למכרו (אפילו מעט) אבל לאכול מותר. וי"א דבכל גוונא אסור וכן הסכים הר"ש, ואפילו לאכלן קודם הביעור אסור להוציאן.

כתב בילקו"י (יז, יז) פירות שביעית אין מוציאין אותם מהארץ לחוץ לארץ, (שנאמר בארץ תהיה כל תבואתה לאכול) וכן אין מאכילים אותם לגויים. עוד כתב הילקו"י (כ, טז) אתרוגי ארץ ישראל של שנת השמיטה, אין מוציאין אותם לחוץ לארץ, ויש אומרים (שמיטה כהלכתה) שלצורך יחיד מותר, אבל אין להסתחר בהם. ולכן אם הביאו לו אתרוג מארץ ישראל, ישלם על ההדסים והלולב, ויבליע דמי האתרוג בהם. ומכל מקום האתרוג נאסר ויוצאים בו ידי חובת המצוה. וכל שכן אם מכרו פרדסיהן לגוי, דשל גוי מותר להוציאם לחוץ לארץ.

מא. א. האם נוהג דיני קדושת שביעית ומצות ביעור בקליפי רימונים ואגוזים, שושנים

וורדים, קטף הנוטף מהפירות או מהעצים?
ב. כיצד ינהג מי שהתערב לו פירות שביעית בפירות של ששית או יין של שביעית בשל ששית לעניין קדושה וביעור?

כתוב במסכת שביעית (ז, ג) קליפי (ה)רמון והנץ שלו (הפרח שזרלאשו, וכן) קלפי אגוזים (ובכל אלה משתמשים ללבעים) והגלעינין (גרעיני פירות הראויים להסקה) יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. (ז, ו) הורד (למח בושם הגקלא 'שושנה'), והכפר (סוג נוסף של בושם) והקטף (אפסמון) והלטם (שיח בר בעל פרחים גדולים ונאים) יש להם שביעית ולדמיהן שביעית (שהואיל ועשויים לביח דינס כמניי הלבעים. חזו"א: אבל מניי

בשמים שאין ראוי אלף לריח הוא בעיני דלף איפטרף בירושלמי אס נהוג בהם קדושת שביעית ולכן יס להחמיר). רבי שמעון אומר: אין לקטף (קדושת) שביעית, מפני שאינו פרי (אלף עץ שטרף ממנו סרף, לכן דינו כעצים שאין קדושת שביעית חלה עליהם).

כתב הרמב"ם (ה, כא) הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הן בעצים א"כ ראויין לצביעה. והקור (ראש גזעו של עץ הדקל, הנקרא לב התמר, ובני אדם אוכלים אותו) קדושת שביעית חלה עליו. (ז, טו) קליפי רמון (המשמשים להפקת נבט. קליפות וגרעינים שאינם ראוי לצביעה לא חל עליהם דין ביעור שביעית, מפני שאינם מאכל אדם כלעיל ב"ה) והנץ שלו והניאניס (פרחים) הגדולים הדקים הנמנאים בתוך כתר הרימון הבשיל קליפי אגוזים והגרעינין (של שאר מינים. חזו"א: מדובר בגרעינים שראויים למאזן, שאם לא כן אין עומדין למזן ולבהמה ולצביעה ולכן אין בהם קדושת שביעית אף שעומדים להסקה) יש להם שביעית ולדמיהם שביעית (כפ"מ: יס להם קדושת שביעית כיון שהם ראויים להסקה, אע"פ שלהסקה אין קדושת שביעית, בגרעינים החמירו הואיל והפירות שהגרעינים בתוכם ראויים למאכל אדם, והל עליהם קדושת שביעית, הרע"ב: מיירי בגרעיני זיתים שמוציאים מהם שמן, וגרעיני תמרה שאויים למאכל בהמה, לפ"י כריכיס ביעור) אבל אין להם ביעור ולא לדמיהם (לפי שאינן עיקר מאכל)⁹³, לולבי זרדים והחרובים (ענפים רכים של גפנים או של חרובים. ויס מי שצובשים את הלולבים במים ומלא כשהם רעננים ואוכלים אותם) יש להם ולדמיהם שביעית וביעור, לולבי האלה (בלוט, עץ הנקרא בימינו אלון) והבוטנה (אלת הבטנה, המוכרת גם בשם אלת אמתיית) והאטרין (רביי אטר, והוא מין קואים שמגיב גרגרים שחורים קשים דומה לאופנים, והם נאכלים, נראה שמדובר בשחיים קואניים מן הסוג אטר, ובמיוחד אשחר) יש להן ולדמיהן שביעית אבל אין להם ביעור (מפני שאינן כלים לחיה מן השדה), אבל לעלים שלהן יש ביעור (מפני שהעלים ענמם כלים). (ז, יט) הורד (אמה רב שנתו קואני, שמפיקים מעלי הכותרת שלו שמן ורדים, המשמש לבוסס ולסיכה ולתבשילין ולרפואה) והכופר (אמה סופר, שמייבשים את העלים שלו וכותשים אותם ומפיקים מהם תמרוק לצביעה כנבט אדום או כהוב הנקרא חינה) והלוטם (הרמב"ם כותב שני פירושים: עץ הקסטניה, שפרותיו עם הערמונים של ימינו, ויס אומרים אורן הגלעין) יש להן ולדמיהן שביעית (מפני שהם מיועדים למאכל או לסיכה או לצביעה), הקטף והוא שרף (נראה שהטונה לשרף ריחיו המופק מעלי פרי. הקטף

⁹³ לדעת הר"ש יש להן ביעור.

מליין זמיוהד את האפרסמוון, שפיקים ממנו זקס נחלי נקיף, ויך זענעלע פלו ארומה המשמעת לקטורה, עץ זה מניב פירות)⁹⁴ היוצא מהאילנות מן העלים ומהעיקרים (שוקטין) אין לו שביעית⁹⁵, והיוצא מן הפגים (פירות שלא הצטילו) יש לו ולדמיו שביעית.

מבואר ברמב"ם שבקליפות הראויות לאכילה יש בהן קדושת שביעית, שהרי הרמב"ם דימה שביעית לתרומה, וגבי תרומה מבואר ברמב"ם (פי"א מהל' תרומות ה"י) שקליפות הראויות לאכילה ע"י הדחק, כגון קליפי אבטיח או קליפי אתרוג, אסורים לזרים לאכול אותם כתרומה. וקליפי פולין ושומשומין אם יש בהם אוכל אסורין ואם לאו מותרין, יוצא אם כן שקליפות הראויות לאכילת אדם יש בהם קדושת שביעית, וכן קליפות הראויות למאכל בהמה יש בהם קדושת שביעית, שהרי הרמב"ם (פ"ה מהל' שמיטה ה"ג) כתב, דיש קדושת שביעית במאכל בהמה, ומטעם זה אסור לשלוק אוכלי בהמה, ומטעם זה הראויות למאכל בהמה יש בהם קדושת שביעית. אבל קליפי אגוזים ושקדים וכן כל הקליפות שאין אוכלים אותם מותרין וה"ה לקליפות תפוז בזמנינו שרובן לאשפה ומותרין בתרומה.

וכך כתב הילקו"י (טו, יג) מותר לקלף פירות וירקות של שביעית כדרך שמקלף בשאר שנים, ואין צריך להקפיד שלא לקלף גם מעט מהפרי, ואף בקליפות הראויות למאכל אדם, כגון תפוח עץ, אגסים, מלפפון ועגבניות. וה"ה שמותר להפריד חלקים מהפרי או הריק שאינם יפים וראויים לאכילה. והקליפות שאינן ראויים למאכל אין קדושת שביעית חלה עליהם, והרי הם כעצים. אבל קליפות הראויות לאכילת אדם או לבהמה (או לצביעה ושאר הנאות שהנאתם וביעורן שווה), חלה עליהם קדושת שביעית, וכגון קליפות תפוח עץ, אגסים וכדו', ואסור לזרוקן כמות שהן, שבכך מפסיד פירות שביעית של תפוחי עץ, אגסים, וכדו', ואסור לזרוקן כמות שהן, שבכך מפסיד פירות שביעית בידיים, אלא יכרוך אותם בנייר או בניילון, ויניחן בפח האשפה, שאז אינו מפסידן בידיים אלא גורם להפסד,

⁹⁴ וכן פסק החזו"א (יד, ט) שרף שנושר מהעץ לעמוד לריח בוודאי אין בו קדושת שביעית.
⁹⁵ לר"ש יש להם שביעית.

ואין איסור בהפסד בגרמא.. וקליפות שאינן ראויות לאכילת אדם או בהמה, או לשימושים אחרים הנ"ל, אינן קדושים בקדושת שביעית.

כיצד ינהג מי שהתערב לו פירות שביעית בפירות של ששית או יין של שביעית בשל ששית לעניין קדושה וביעור? כתוב בשביעית (ז, ז) ורד **חדש** (של שביעית) **שכבשו בשמן ישן** (של ששית) **ילקט את הורד** (מתוך השמן קודם שיגיע זמן הביעור, ואין השמן חייב בביעור, שהורד החדש אינו נ"ט בזמן) **וישן** (ורד ישן של שביעית שכבשו) **בחדש** (בשמן חדש של שמינית, ועבר זמן הביעור) **חייב בבעור** (גם השמן, ולא מועיל להוציא את הורד, מפני שהורד ישן טעמו חזק והוא נותן טעם בשמן)... **זה הכלל** (בכל איסורי התורה): **כל שהוא בנותן טעם** (שיש באיסור כדי ליתן טעם בהיתר) **חייב לבער** (את כל התערבות, וכל זה דווקא אם נתערב) **מין בשאינו מינו**. ומין במינו (אבל אם נתערב מין במינו כג' יין ששית עם יין שביעית – אוסר צ' **כל שהוא** (אפילו נתערבה טיפה אחת בכלי גדול – חייב לבער הכל. וכאם שכלל זה נוהג בכל איסורי תורה, הוא נוהג גם בשביעית שה) **שביעית במינה, ושלא במינה** (רק) **בנותן** (האיסור) **טעם** (בהיתר). (**ט, ה**) **הכובש** (בחומץ או במי מלח) **שלשה** (מיני ירק שונים של) **בבשים** בחבית אחת - **רבי אליעזר אומר**: **אוכלין על הראשון** (שארם כלה אחד מהם מן השדה נאסרו שני המינים האחרים, אפילו שלא כלו משום שהראשון שנאסר נותן טעם באחרים ולכן הכל אסור). **רבי יהושע אומר**: **אף על האחרון** (כל זמן שקיים אחד מהם בשדה, מותר לאכול מכולם כיון שנותן טעם היתר באחרים). **רבן גמליאל** אומר: **כל שכלה מיינו מן השדה יבער מינו מן החבית** (והשאר מותר לאוכלו, ואינו חושש לנתינת טעם של ירק אחד בחביתו), **והלכה כדבריו**. **רבי שמעון** אומר: (אין לחלק בין ירק לירק, אלא) **כל ירק** (לכל מיני הירקות יש זמן) **אחד לבעור** (וכל זמן שמזוי מין ירק בשדה, מותר לאכול שאר כל מיני ירקות שביעית). **אוכלין ברגילה** (מין ירק) **עד שיכלו סגירות** (מין כמה שמתאחר) **מבקעת בית נטופה** (שצביליל התחתון, ומין זה מזוי גם בשדה זמן רב).

ובכך כתב הרמב"ם (**ז, כא - כב**) **להלכה הכובש ורד שביעית בזמן של שישית** - **ילקט הורד והשמן מותר** (הורד אינו אוסר את השמן כיון שלא יכנס כח

האורלים וטעמים בשמן, שהשמן הוא יקן והאורל חדש, אלא אם יניחוהו זמן רב. אצל ורד של שביעית בשמן של מולאי שביעית, חייב לזכור, מאוס שטעם האורל נבלע מיד בשמן, ולכן חייב לזכור, כבשו בזמן של מוצאי שביעית - חייב לבער הזמן שהרי הורד יבש הוא וכבר נתחייב בביעור (גם השמן): חרובין של שביעית שכבשן ביין ששית או ביין מוצאי שביעית חייב לבער היין, שהרי טעם פירות שביעית בו (לפי הרמב"ם חרוזין לעולם ונתנין טעם ביין בין שהם חדשים ובין שהם ישנים), זה הכלל פירות שביעית שנתערבו בפירות אחרות מין במינו בכל שהוא ושלא במינו בנותן טעם.

במשפטי ארץ (יד, טז) כתב להלכה דבר הקדוש בקדושת שביעית שהתערב בחולין ממין אחר, כגון יין של שביעית שהתערב בעוגה או מיץ תפוזים שך שביעית שהתערב במשקה אחר אם יש ביין או במיץ כדי נתינת טעם, דהיינו שאין מהחולין פי שישים כנגדם, אסור הכל בסחורה ובהפסד. ואם התערבו במינם, כגון יין של שביעית שהתערב ביין שישית, י"א שאפילו כל שהוא שהתערב אוסר הכל בסחורה ובהפסד.

האם מדובר בהגיע זמן ביעורו או לא? הר"ש ביאר שהרישא בורד חדש ושמן ישן של שישית בשנה שביעית **שעדין לא הגיע** זמן הביעור וילקט הורד והשמן מותר. **אבל** הסיפא בורד שביעית בשמן של שמינית **שכבר הגיע** זמן הביעור ונתחייב הורד בביעור ולכן החמירו **לבער את הכל אף שהתערב במשהו**.

הרמב"ם והראב"ד סוברים ששביעית תערובתה במשהו רק לענין החובה לנהוג בתערובת קדושת שביעית (כגון הפסד וסחורה), וגם זה רק במינו, אך שלא במינו בנותן טעם. הר"ן כתב דזה הוי כדבר שיש לו מתירים, שיכול לאכול את כל התערובת קודם הביעור, אבל לענין איסור אכילה כגון אחר הביעור כשנאסר הפרי באכילה, אין הוא אוסר אלא בנותן טעם.

איך נעשה הביעור? נח' הרמב"ם ושאר הפוסקים בדבר, **לרמב"ם** יש לבער ממש כך כתב גם האול"צ ג, ד, אך **לרמב"ן** התוס' ועוד יכול לבער

ע"י שיאמר 'מי שצריך ליטול יטול'. ואח"כ רשאי אף הוא בעצמו לחזור ולזכות בהם וכך כתב החזו"א י"א, ז משפט כהן, פג חזו"ע שביעית עמ" ריז ובי"א ח"ט סי' קח, הגרמ"א כא, ג וילקו"י עמ' תס"ח. וע"ע תשובה ה' בהרחבת הדבר.

- מב. א. קבוצה של חסידים עם האדמו"ר שלהם נאספו בליל לג' בעומר להדליק מדורה לכבוד התנא הקדוש רשב"י זיע"א. לאחר שהניחו צמר גפן בחבית ושפכו לתוכו שמן זית התכבד כ"ק האדמו"ר להדליק את המדורה. לפתע עורר אחד החסידים את תשומת ליבו של האדמו"ר ששמן זה יש בו קדושת שביעית. האם מותר לאדמו"ר להדליק מדורה זו או לא?
- ב. ראובן המנהל של חברת תרופות התקשר למרא דאתרא ושואל: האם מותר לי לעשות סוגי תרופות ממאכל שיש בו קדושת שביעית. כצד יפסוק המרא דאתרא.
- ג. האם נוהג קדושת שביעית (סחורה וביעור) במאכל אדם הנאכל ע"י הדחק? במאכל בהמה? בצנובר בעצים?

הקדמה: יש להקדים ולומר מה ההו"א לאיסור הדבר, כתוב במסכת פסחים (נב): 'והיתה שבת הארץ לכם לאוכלה', לאוכלה ולא להפסד (פירוש שמונת לאכול פירות שביעית אבל אסור להפסידן, ולכן כל שימוש שאינו מהדרך הרגילה נקרא הפסד). ולמה? משום קדושה שיש בפירות. **בספר השמיטה** (לרי"צ רימון) מביא טעם נוסף לאיסור הפסד פירות שביעית, דאסרו להפסיד את פירות שביעית משום שאין אדם בעלים על הפירות אלא הקב"ה, ודומה לאדם שקיבל חפץ בהשאלה שאינו רשאי להפסידו אלא רק להשתמש בו, וה"ה לפירות שביעית.

כתוב בירושלמי **שביעית (ח, א)** אמר להן רבי מאיר מחמיר אני בדמין (שנתקבלו בתמורה לפירות שביעית יותר) מן העיקר (מפני שמתלכו שהתמזו בו שנקנה מהדמים)

יותר מהעיקר) שהשמן של שביעית מדליקין בו (נר, אולם אם) מכרו ולקח בו (בדמים שקבל תמורתו) שמן (קדושת שביעית עוברת לשמן הגקנה), אין מדליקין בו (נר). רבי אימי בשם רבי יוחנן החליף שמן (של שביעית) בשמן (אחר של שביעית) שניהן אסורין (להדליק בהם מכיון שכל אחד מהשניים מלכד קדושת שביעית העלמית שיש בהם הופכים להיות גם חליפי פירות שביעית שנאסרה ההדלקה בהם).

תוספתא (ו, טו) שמן של שביעית אַנן נותנין אותו לתוך המדורה (אור שמה: כיון שבמדורה הגאולה היא רק אחר ביעורו ואסור בשמן).

תורת כהנים (בהר, פרשה א) תהיה אף להדלקת הנר (דהיה לו לומר ולבזהמתך אשר באלרך תצואתה לאכול, ואמר תהיה, לרבות להם הויה אחרת שיעשו ממנו, והוא שמדליק הנר משמן שביעית, וזה בשמן שביעית עצמו, אבל אם מכרו ולקח בדמיו שמן אחר, או החליף שמן בשמן, שניהם אסורים בהדלקה) אף לצבוע בה צבע (דברים שדרכו לצבוע בהם, אעפ"י שהן מאכלי אדם, לזבעין בהם למה שיטכד האדם), כל תבואתה, מלמד שאין נאכלת אלא תבואה, מיכן אמרו מאימתיי אוכלים פירות האילן בשביעית הפגים משהזריחו אוכל בהם פיתו [בשדה], ביחלו כונס לתוך ביתו.

כתב הרמב"ם (ה, ח) להדלקת הנר כיצד: שמדליק את הנר בשמן שביעית עצמו. מכרו ולקח בו שמן אחר או שהחליף שמן בשמן - שניהם אסורים בהדלקה, שאין מדליקין בדמי שביעית. ולא יתן שמן לתוך המדורה אלא מדליק בנר (מפני שמקובל להשתמש בשמן רק לאכלה ולמאור, ולא להסקה ולחיומום, לכן שימוש בשמן שביעית במדורה הוא בגדר הפסד).

מה הדין בהדלקת שמן בנר חנוכה? כתב הרידב"ז (בית הרידב"ז ה, ט) שאין להדליק נרות חנוכה בשמן של שביעית, מכיון שאסור להשתמש באורם של נרות החנוכה, ולכן יש בזה הפסד פירות שביעית. אלא שבמנח"ש (א, מב) תמה כיצד אפשר לומר שעבור צרכי רשות מותר להדליק, ואילו לצרכי מצוה יהיה אסור? והוסיף שיתכן והנאות שעושים ממרחק מנרות

החנוכה מותר לעשות. וכן סברו להקל בכך החזו"ע (שביעית עמ' קסד, חנוכה, עמ' פה) הגרמ"א (מאמ"ר, מאמרים סי' יד), וילקו"י (טו, סד).

מה הדין בהדלקת נר ביארציט? כתבו ביבי"א (ג, יט) ובילקו"י (טו, סה)
 שמותר להדליק נר נשמה ביאר - צייט או נר של בית הכנסת בשמן של שביעית, בלילה סמוך לשולחנו באופן שנהנים קצת מאורו. אבל ביום אין ראוי להדליק משום דשרגא בטיהרא מאי מהני. ובשמן הנעשה מפירות הבאים מקרקע ישראל שנמכרה לגוי, אפשר להקל גם ביום. וכל שכן בשמן של גויים ממש, שאין להחמיר בזה כלל.

האם מותר לעשות סוגי תרופות ממאכל שיש בו קדושת שביעית? כתוב במסכת שביעית (ח, א) כלל גדול אמרו בשביעית (בגידולי שביעית, איך להשתמש בהם) כל המיוחד למאכל אדם (כגון חיטים תאנים וכו') אין עושין ממנו מלוגמא (תחבוסת) לאדם ואין צריך לומר (שלל יעשה מלוגמא) לבהמה (שנאמר וזהו ענת הארץ לכם לאכלה - כל שאר מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה) וכל שאינו מיוחד למאכל אדם (כגון החוחים והדלקים הרכים) עושין ממנו מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה (שנאמר וזהו ענתך ולחיה אשר צאלך תהיה כל תבואתה לאכל' - דבר הראוי לחיה ולבהמה יהיה לאכול לחיה ולבהמה, ואל לעשות לה מלוגמא) וכל שאינו מיוחד לאדם ולא למאכל בהמה (תלוי אס) חשב עליו (בשעת לקיטה שיהיה) למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי (מאכל) אדם (שאסור לעשות ממנו מלוגמא) וחומרי (מאכל) בהמה (שאסור לבשלו, אלא דווקא לאכלו חי) חשב עליו (בשעת הלקיטה להשתמש בו) לעצים הרי הוא כעצים (שסתם להסקה, ולא חלה עליהם קדושת שביעית) כגון הסיאה והאזוב והקורנית:

כתב הרמב"ם (ה, יא) כלל גדול אמרו בפירות שביעית, כל שהוא מיוחד למאכל אדם כגון חיטים תאנים וענבים וכיוצא בהן אין עושין ממנו מלוגמא או רטייה וכיוצא בו אפילו לאדם שנאמר לכם לאכלה כל שהוא מיוחד לכם יהיה לאכלה ולא לרפואה, וכל שאינו מיוחד למאכל אדם

כגון קוצין ודרדרין הרכים עושין מהן מלוגמא לאדם אבל לא לבהמה, וכל שאינו מיוחד לא לזה ולא לזה כגון הסיאה והאזוב והקורנס הרי הוא תלוי במחשבתו, חשב עליו לעצים הרי הוא כעצים, לאכילה הרי הוא כפירות, למאכל אדם ולמאכל בהמה נותנין עליו חומרי מאכל אדם שאין עושין מהן מלוגמא, וחומרי מאכל בהמה שאין שולקין אותו.

וכך כתב בספר **משפטי ארץ** (כד, ד) אסור להכין תרופות מפירות שביעית בין מפירות העומדים למאכל אדם ובין מהעומדים למאכל בהמה. עבר ועשה, פקעה קדושת שביעית מהתרופה ומותר להשתמש בה לריפוי, אך זה שעשאה צריך לקנות פירות חולין בערך הפירות שאיבד ולאוכלם בקדושת שביעית. (כה, ו) מותר להשתמש במאכל בע"ח לריפוי אדם, במום שהמאכל משמש לו לרפואה, כגון שיניח על מכתו אבל אסור להכין ממנו תרופות. כתב **הילקו"י** (טו, מט) פירות שנתלשו קודם זמן הראוי להם לאכילה, מותר לעשות מהם תחבושת, כיון שאינם ראויים לאכילת אדם.

האם נוהג קדושת שביעית (סחורה וביעור) במאכל אדם הנאכל ע"י הרחק? במאכל בהמה? בצנובר בעצים? כתוב במסכת שביעית (ז, א - ב) כלל גדול אמרו (חכמים) בשביעית (בענין קדושת הפירות) כל שהוא מאכל אדם (אף שהוא נאכל ע"י הדחוק, או) ומאכל בהמה וממין הצובעים (שהוא עשב שעושים ממנו כבד) ואינו מתקיים בארץ (שאינו מניחים אותו במחוצר הוא נקבד וכלה מן השדה) יש לו (דין קדושת) שביעית ולדמיו שביעית (אם מכרו, אף הדמים נתפסים בקדושת שביעית, וכשכלה מיוו בשדה) יש לו ביעור ולדמיו ביעור ואיזה (הוא מאכל אדם שנהגת בו קדושת שביעית, אע"פ שאינו מיוחד למאכל אדם?) זה? עלה הלוף השוטה ועלה הדנדנה העולשין והכרישין והרגילה ונץ החלב ומאכל בהמה (שנהגת בו קדושת שביעית, מהו? אפילו) החוחים והדרדרים (מיני קוליס, שהם מאכל גמלים) וממין הצובעים (שנהגת בו קדושת שביעית, מהו?) ספיחי איסטיס (ספיחים של עשב שעושים ממנו כבד תכלת) וקוצה (עשב שעושים ממנו כבד אדום). (כל אלה) יש להם (קדושת) שביעית ולדמיהן יש להם ביעור ולדמיהן ביעור: ועוד כלל אחר

אמרו (בשביעית) כל שאינו (כאוי ל) מאכל אדם ומאכל בהמה (או שהוא) וממין הצובעין ומתקיים בארץ (ואינו נקב) יש לו (דין) שביעית ולדמיו שביעית (אבל) אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור. אי זהו (לכך שאינו מאכל אדם ואינו מאכל בהמה?) עקר (שוק) הלוף השוטה ועקר הדנדנה והערקבנין והחלבצין והבוכריה. (ומהו) וממין הצובעים (המתקיים בארץ?) הפואה והרכפא יש להם שביעית ולדמיהן שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהן ביעור ר' מאיר אומר דמיהם (כו) מתבערין עד ראש השנה (של שנה שמינית) אמרו לו להן אין ביעור קל וחומר לדמיהן:

כתב הרמב"ם (ז, יג) כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה או ממין הצובעין אם אינו מתקיים בארץ יש לו ולדמיו שביעית וחייב בביעור הוא ודמיו, כגון עלי הלוף השוטה ועלי הדנדנה והעולשין מאוכל אדם, וכגון החוחים והדררין מאוכל הבהמה, וכגון אסטס וקוצה ממין הצובעין, ואם היה מתקיים בארץ כגון הפואה והרכפה ממין הצובעין אף על פי שיש לו שביעית ולדמיו שביעית אין להם ביעור ולא לדמיהם שהרי מתקיים בארץ אלא נהנין וצובעין בו עד ר"ה.

הרמב"ם גרס במשנה 'כל שאינו' מאכל אדם וכו', 'ואינו' מתקיים בארץ. והחידוש במשנה זו הוא שיש דברים שפטורים מביעור, אף שאינם מתקיימים בארץ, והם דברים שאינם עומדים לשימושים החשובים של פירות שביעית, שהם מאכל אדם, מאכל בהמה או מין צבע. ומ"מ יש בהם קדושים שביעית משום שאינם עומדים להסקה, אך דין ביעור לא נאמר בהם.

אבן הראב"ד, הר"ש והרא"ש גרסו במשנה, כל 'שהוא' מאכל אדם וכו', 'ומתקיים' בארץ. לפי גירסא זו לא מתחדש במשנה זו כלל נוסף אלא הוא רק היפוכו של הכלל שבמשנה הקודמת, במשנה הקודמת איירי באלו שאינם מתקיימים בארץ ולכן יש בהם דין ביעור, ומשנה זו עוסקת במינים המתקיימים בארץ, ולכן אין בהם ביעור.

עפ"ד הרמב"ם כתב החזו"א (יג, ט) שמינים הנאכלים ע"י הדחק, אף שיש בהם קדושת שביעית, אין בהם ביעור. משום שכל שאינו עיקר האוכל אינו מעאכל הערב לאדם או בהמה אע"פ שיש בו קדושת שביעית, אינו חייב בביעור. אלא שבפאת השולחן (כו, לג) כתב שאין הוכחה מהרמב"ם שמה שנאכל רק ע"י הדחק אינו חייב בביעור.

וכך כתב במשפטי ארץ (כה, א) כל שהוא מאכל אדם או מאכל בהמה חייב בביעור (אם אינו מתקיים בארץ), ואע"פ שאינו ראוי להם אלא ע"י הדחק. ויש אומרים שאם אינו ראוי להם אלא ע"י הדחק, אינו חייב בביעור. ושיטה ראשונה עיקר (דלא כחזו"א).

- מג. א. ראובן מנהל רשת חנויות למצרכי מזון וקונה ומוכר סחורה לרוב ומעסיק כ- 300 פועלים, האם הוא צריך פרוזבול עבור קניית וממכר הסחורה או לצורך פועליו?
 ב. הלוקח הלוואה בריבית ע"י 'היתר עיסקה', האם השביעית משמטת חוב זה או לא?
 ג. האם שביעית משמטת במקרים הבאים: הקפת חנות? הלוואה בשטר עם אחריות נכסים? חיוב שבועה? מלווה ולווה שהתנו בניהם שהלוואה על תנאי שלא תשמיטנו שביעית?

בעיקר הדין של משכורת כתוב במשנה בשביעית (י, א) שכר שכיר (שכר פעול) אינו משמט, ואם אעשו מלווה (שחשבו הפועל עם צעל הבית וזקף עליו את השכר בתורת חוב) הרי זה משמט (שלינו כמלווה).

וכן פסקו הרמב"ם (ט, יא) והשו"ע (טז, טו) שכר שכיר אינו נשמט ואם זקפו עליו במלווה נשמט.

הב"י כתב להסביר שאין שביעית משמטת את 'השכר שכיר' מאחר שהדרך לקבץ שנה או שנתיים והוי כפקדון או כהלווה עד לאחר שביעית.

אלא שנחלקו האחרונים האם משכורת בזמננו דינה כשכר שכיר שאינו נשמט בשיעית או כהלוואה שנשמטת בשיעית מאחר וטעמו של הב"ע"פ הרמב"ם אין קיים היום מאחר שהנהוג היום לשלם משכורת בזמן. להלכה האול"צ (עמ' פז) שמשכורת אינה נשמטת כשכיר שכיר ואילו לדעת הרב שטרנבוך (תשובות והנהגות ח"ג סי' תמו אות ה) עובדים שמשלמים להם תמיד ביום מסוים בחודש, אם איחרו להם את התשלום, נעשה מלוה ומשמט, ועל הפועל לעשות פרוזבול. שלשיטת הרב שטרנבוך (לפי הב"י) משכורת של ימינו אינה כשכיר שכיר מאחר שדרכן לקבץ שנה או שנתיים ובסוף נוטל ואינו נוגש, ולפ"ז כשמשלם בזמנו שדורש ונוגש הוה כחוב ומשמט, ושפיר הבאנו שאם הגיע הזמן ותובעים הוי כחוב ומשמט. אלא שנראה שנוהגים לפסוק כאול"צ, חזו"ע עמ' לה וילקו"י (כד, סע' יא, כח)⁹⁶ ולכן משכורת שהגיע זמנה, ושכיר שאמור היה לקבל שכר פעולתו, ויצאה שביעית ולא קיבלו שכרם – אין חובם נשמט, ועדיין צריך המעביד לשלם את שכר עבודתם.

הטעם הוא, משום שאף בתשלום שכר עבודה שעדיין לא שולם עם הגיע זמנו, אין תובעים מיד את תשלומו, ונוהגים להמתין פרק זמן לאחר זמן הפירעון, ולכן אין החוב נחשב כהלוואה, אלא כפיקדון ביד המעביד, או כהלוואה (למעביד) עד לאחר שביעית.

אולם אם נזקף חוב תשלום המשכורת כהלוואה [וכגון שהעובד תבע את פירעון משכורתו ונקבע (על ידי המעביד או בית הדין) מועד אחר לתשלום] – הרי היא נשמטת עם צאת השביעית, ואין המעביד חייב לשלם את שכרו של העובד, אלא אם כן ערכו הפועלים פרוזבול.

לגבי קניית וממכר של הסחורה ע' לעיל בדין הקפת חנות.

⁹⁶ וכן הוא לשונו 'אין שביעית משמטת שכר פועל שאצל בעל הבית וכן שכירות בתים, ולכן פקיד שעובד אצל בעל הבית, ומקבל משכורת לפרנסתו מידי חודש בחדשו, ויקר מקרהו (וקרה מקרה) שלא שילם לו משכורת שהגיע ימים מספר לפני סיום השנה השביעית, אין השביעית משמטתו, מפני שאינו מלוה'.

הלוכה הלואה בריבית ע"י 'היתר עיסקא', האם השביעית משמטת חוב זה או לא? כתוב במסכת בבא מציעא (קד:): אמרי נהרדעי (גותן לחבירו סחורה להתעסק בה על מנת לחלוק בזה את הריוח): האי עיסקא (בסחם, תקנו חכמים שיהא), פלגא מלוה ופלגא פקדון (כיד המקבל. וטעם התקנה הוא). עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה, וניחא ליה למלוה (שלא תהיה האחריות טולה מוטלת על אחד מהם). (וסברו נהרדעי) השתא דאמרין פלגא (מהעסקה) מלוה (היא) אלל המקבל, וקיימא לן שמויה להולאה ניתנה, אי בעי למשתי ביה (אם רוצה המקבל לשתות בחצי העיסקא שצדו) שכרא (יין) - שפיר דמי (ובלבד שיחזיר בסוף את דמי ההולאה). רבא אמר: להכי קרו ליה (לקבלת סחורה על מנת לחלוק בריוח בזה) עיסקא, דאמר ליה (הגותן): כי יהיבנא לך (סחורה) - לאיעסקי ביה, ולא למשתי ביה שכרא (ואף שתיקנו רבנן שיהא פלגא מלוה, אינו יכול להוציא את הקרן לזכרו, אלא יש להתעסק עם כל הסכום לפי עשיית רוחים). אמר רב אידי בר אבין (המקבל עיסקא מחבירו, כיון שמחלה מלוה כיד המקבל אם בא המלוה לגבות ממנו גובה את חצי המלוה ללא הרווחים שיאלו מחצי זה): ואם מת (המקבל) - נעשה (המחלה מלוה כ) מטלטלין אצל בניו. רבא אמר: להכי קרו ליה עיסקא, דאם מת - לא יעשה מטלטלין אצל בניו (וקיימא לן שמוטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, ולפיכך לא יגבה אלא את החצי פקדון).

מבואר בגמ' שגם החצי החשוב למלוה אינו כשאר מלוה, ואין מקבל העסקה רשאי להוציאו לצרכיו הפרטיים, אלא הוא מחוייב להתעסק בו עם חלק המעות של הפקדון. עוד מבואר בגמ', שבשאר מלוה אם מת הלוה אין המלוה גובה מטלטלין מהיתומים, דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, אבל פלגא מלוה דעיסקא אינו כן, ואם מת מקבל העיסקא נוטל המלוה את כל הסחורה שנקנתה לצורך העיסקא, גם את הפלגא מלוה. נחלקו הראשונים אם פלגא מלוה דעיסקא הוי כשאר מלוה ונשמט בשביעית:

לדעת מהר"ם (תשו' מיימוניות משפטים סי' יב) שביעית משמטת פלגא מלוה דעיסקא, משום שחלק זה חשיב למלוה גמור.

אך לדעת מהר"ח או"ז (תשו' סי' לט) אין שביעית משמטת עיסקא כלל, דעיסקא בחזקת מרא דעיסקא קאי, דלמו"מ ניתנה ולא להוצאה.

השו"ע (סז, ג) כתב מי שיש לו עסקא משל חבירו, שביעית משמטת פלגא שהיא מלוה.

אך הרדב"ז (ח"ד סי' רפה) פסק ששביעית אינו משמטת עיסקא כלל. משום שהיא אינה מלוה, אלא רבנן עשאוה פלגא מלוה פלגא פקדון, מילתא דטבא לתרוייהו, אבל לא לענין שתשמט השביעית פלגא מלוה.

בית הרדב"ז (על פאה"ש סי' יאות כח) האריך ליישב את שיטת הרדב"ז שאין שביעית משמטת עיסקא כלל, גם לא את הפלגא דמלוה, ולאחר מכן כתב שכל זה דווקא בעיסקא שהיה מקובל בזמן הגמ' והשו"ע, שהנותן והמקבל היו שותפים בסחורה והנותן ידע וראה חשבון מהסחורה, ואם היה שכר והפסד היה לחצאין, אז שייך לומר דהסחורה קאי ברשותא דנותן, אבל בזה"ז, אחרי תיקון מהר"ם של היתר עיסקא שנותן המעות ואינו יודע כלל מה עושה בהן המקבל, והתפשרו ביניהם על סכום הרווחים, והמקבל פוסל את הנאמנות של עצמו כשלא הרויח, בזה לא שייך לומר שהעיסקא קאי ברשות אדנותן, ומחוייב לכתוב פרוזבול.

האם שביעית משמטת במקרים הבאים:

הקפת חנות?

כתוב בשביעית (י, א) שביעית משמטת (מבטלת) את המלוה (את ההלוואה, בין שניתנה ההלוואה) בשטר ו(בין שניתנה) שלא בשטר. הקפת חנות קניית

מצרכים בהקפה) אינה משמטת (שאינן זה כדרך הלואאה). ואם אעשה מלוה (שסיכמ החנווני עם הקונה את סכום ההקפה ורשם אותו כחוב) - הרי זו משמטת. **רבי יהודה אומר:** הראשון הראשון משמט (לאחר שלקח בהקפה פעם שנייה, הקניה הראשונה היא כמלוה, הואיל והיה ראוי שיתן את מעות הקנייה הראשונה קודם שיקח את השניה בהקפה, והקניה הבאה אחריה - אינה משמטת. נמצא שאם קנה חמש קניות בהקפה - השביעית משמטת ארבע מתוכן, והאחרונה, החמישית - אינה משמטת).

וכך כתב הרמב"ם (ט, יא) הקפת החנות אינה נשמטת, ואם עשאה מלוה נשמטת, שכר שכיר אינו נשמט ואם זקפו עליו במלוה נשמט.

כתב הב"י שהלכה כת"ק דהקפת חנות אינה משמטת וכך הוא לשונו בשו"ע (סז, יד) הקפת חנות - אינה משמטת. ואם זקפה עליו כמלוה⁹⁷, משמטת. הגה: ומקרי זקיפה משעה שקבע לו זמן לפרעו. ויש אומרים דמקרי זקיפה מיד שכתב בפנקסו כל החשבון ביחד.

הלואה בשטר עם אחריות נכסים?

כתוב בגמ' בגיטין (לז.). תנן התם: השביעית משמטת את המלוה, בין בשטר בין שלא בשטר. ונחלקו בכך בגמ' דלדעת -

רב ושמואל - **בשטר**, שטר שיש בו אחריות נכסים, **שלא בשטר**, שאין בו אחריות נכסים, כל שכן מלוה על פה.

רבי יוחנן ורשב"ל - **שטר**, שאין בו אחריות נכסים, **שלא בשטר** - מלוה על פה, אבל שטר שיש בו אחריות נכסים, אינו משמט.

ובתר הכי גם רבי יוחנן פסק שאף בשטר עם אחריות משמט. ויתכן שבריתא זו כבית שמאי, דס"ל ששטר העומד לגבות כגבוי דמי⁹⁸.

⁹⁷ הב"י סובר שזקיפה במלוה היינו העמדה בדין.

⁹⁸ **סוטה כה. בית שמאי סברי:** שטר העומד לגבות כגבוי דמי (מי שיש לו שטר חוב על חבירו ושיעבד לו בו נכסיו מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלוה והלכך כיון דנכסי ברשותיה קיימי הוו להו יורשי הבעל תובעין והמוציא מחבירו עליו הראיה ועליהן להביא ראיה שזינתה בסתירה זו ואבדה כתובתה), **ובית הלל סברי:** שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי (והוא לא היא תובעת מספק

עוד כתוב בגמ' בב"מ (סז:): רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אמיר תרוייהו: האי משכנתא (פירוש כשמלווה לחבירו על השדה, ומלווה, אוכל פירות בנבייתא) באתרא דמסלקי (שיכול הלווה לפרוע למולה ולסלקו מהשדה) - אין בעל חובה גובה הימנה, ואין הבכור נוטל בה פי שנים, ושביעית משמטתה (כשאר מלווה בשטר שנכסי לוה משעבדים להם ושביעית משמטתה, ולא מיקרי מלווה על המשכון שאין שביעית משמטת, לפי שבעל חוב קונה משכון, מה שאין כן משכנתא באתרא דמסלקי בוזי).

הרמב"ם כתב (ט, ו) שביעית משמטת את המלוה ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים ה"ז משמיט (דהיינו כרב ושמואל), ואם סיים לו שדה בהלואתו אינו משמיט, והשביעית משמטת את השבועה שנאמר לא יגוש מ"מ לא לשלם ולא להשבע.

להלכה כתב השו"ע (חו"מ סי' סז, ב) שביעית משמטת את המלוה⁹⁹ ואפילו מלוה שבשטר שיש בו אחריות נכסים (וכ"ש נלווה בעל פה). והמשכנתא במקום שדרכם לסלק המלווה בכל עת שיביא מעותיו שביעית משמטתה, ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו אין שביעית משמטתה.

בילקו"י (כד, ה) כתב שביעית משמטת את המלוה, בין מלוה שבעל פה ובין מלוה שבשטר, ואפילו מלוה בשטר שיש בו אחריות נכסים משמטת. ואם עברה שביעית אינו יכול לתבוע את חובו משום לא יגוש את רעהו. **עוד כתב בילקו"י** שאדם שעבר ותבע חובו אחר שביעית, עובר על עשה ולא תעשה, ואין ראוי לעלותו לס"ת בפרשה זו בחומש.

חיוב שבועה?

⁹⁹ דדלמא זנאי הלכך אינהו ודאי והיא ספק ואין ספק מוציא מידי ודאי ועליה להביא ראיה שלא זינתה).

⁹⁹ **מלאכת שלמה** (פי"מ"ב דשביעית בהג"ה) ואין נפק"מ אם הלווה מעות או הלווה אוכלין כגון ביצים וכה"ג או חפצים כל שאינן חוזרין בעין מקרי הלוואה ושביעית משמט. והריטב"א כתב שאם הלווה חפצים שחוזרין בעין אין שביעית משמטתה.

כתוב במסכת **שבועות (מה.)** והשביעית משמטת את השבועה¹⁰⁰. כתב הטור - שכל דבר ששביעית משמט, משמט גם את שבעותו (פ"י שאם היה חייב לו שבעות ממון, ברגע שממון נשמט בשביעית, שוב אין חייב לו שבועה). מנה"מ? א"ר גידל א"ר דכתיב וזה דבר השמיטה, אפילו דיבור משמט. וכך כתב הרמב"ם הרא"ש בשם התוספתא דבר שהשביעית משמטתו, משמטת גם שבעותו, ודבר שאין שביעית משמטתו אינה משמטת שבעותו.

וכך לשון הרמב"ם (ט, ו - ז) והשביעית משמטת את השבועה שנאמר לא יגוש מ"מ לא לשלם ולא להשבע: במה דברים אומרים? בשבועת הדיינין (שבועה שבית דין מחייב בה את מי שכופר בהלוואה, כולה או מקצתה, שהיא פוטרת אותו מן החובה לפרוע את מה שלוה) וכל כיוצא בה מדברים שאם יודה בהן שביעית משמטתן, אבל שבועת השומרין (שבועת מי ששומר על פיקדון, הטוען ששמר עליו כראוי, שפוטרת אותו מלשם את שווי מה שהופקד אצלו, אם אינו יכול להחזיר אותו. אבל אם הוא מודה שפשע בשמירתו חייב לשלם את דמיו) והשותפין (שותף הטעון שלא מעל בכספי השותפות או שלא גנב חפת של השותפות, שהחוב שנותר בידי השומר או השותף לא הגיע אליו מתחילה הכלואה) וכיוצא בהן משבועות שאם יודה ישלם (שבועות שאילו לא היה נשבע אותן, אלא היה מודה שהוא חייב, היה חייב לשלם ממון אף אחר השמיטה, משום שאין יסודן בהלוואה - אלא בתשלום פיצוי שגרם לחברו, וממילא אי השמיטה פוטרת אותו אף מן השבועה עליהם) ה"ו ישבע אחר השמטה.

וכן פסק השו"ע (סז, ו) כל דבר ששביעית משמטת, גם כן משמטת שבועתו. לפיכך שבועת הדיינים וכיוצא בה, שאם היה מודה בו היתה שביעית משמטתו, משמטת שבועתו. אבל שבועת השומרים והשותפים וכיוצא בהם, שאם היה מודה בו לא היתה שביעית משמטתו, לפי שהם פקדון ולא מלוה, אין שביעית משמטת שבועתו. הגה: מי שחייב לחזירו וגשע

¹⁰⁰ הר"ן (על הר"ף שם) ביאר שהכוונה לשבועת מודה במקצת, והיינו שלפני זמן השמיטה הודה במקצת וכפר במקצת ונתחייב שבועה, ועברה עליו השמיטה, דחלק החוב שכפר בו אינו נשמט, דמלוה כפרנית אינה משמטת. אף חלק ההודאה נשמט, ומתוך שהממון של ההודאה שהוא שורש חיוב השבועה נשמט, ה"ל ככופר הכל וגם השבועה נשמטת.

לשלם לו, כל דבר שהצביעית משמטת פטור ג"כ לשלם מכה הצבועה, ללא נצבע לשלם רק כל זמן שהיית לו ממון (מהרי"ק שורש פ"א ותשובת רמב"ן סימן כנ"ו) וע"ל סימן ע"ג סעיף ז'.

מלווה ולווה שהתנו בניהם שההלוואה על תנאי שלא תשמטנו שביעית?

כתוב בגמ' במכות (ג:) אמר שמואל - ע"מ שלא תשמטני שביעית (השביעית אינה מסורה בידיו להתנות שלא תשמט, לפיכך אין כאן תנאי) - שביעית משמטתו. ע"מ שלא תשמטני בשביעית (א"ל הלווני ע"מ שלא תשמטני אתה בשביעית, תנאי הוא, ואע"פ שעבר על מה שכתוב בתורה תנאו קיים) - אין השביעית משמטתו.

וכן כתב הרמב"ם (ט, י) המלווה את חברו והתנה עמו שלא תשמטנו שביעית ה"ז נשמט שאינו יכול לבטל דין השביעית, (אבל) התנה עמו שלא ישמט הוא חוב זה ואפילו בשביעית תנאו קיים, שכל תנאי שבממון קיים, ונמצא זה חייב עצמו בממון שלא חייבתו תורה שהוא חייב.

כתב הב"י שמשמע מהרמב"ם שאף לכתחילה מותר להתנות כן, ולא כדפרש"י שעבר עמ"ש בתורה, ואולי אף רש"י ל"ד קאמר.

וכן פסק בשו"ע (סע' ט) המלווה את חברו, ותהנה עמו שלא תשמטנו שביעית¹⁰¹ - הרי זה נשמט¹⁰². אבל אם התנה עמו¹⁰³ שלא ישמט הוא חוב זה, ואפילו בשביעית - תאנו קיים שנמצא שחייב צמו בממון שלא חייבתו תורה, שהוא חייב. הגה: וכן אם כתב בשטר לשון פקדון - אינה משמטת, לזהכי כתב לשון פקדון, שלא ישמט. אם נהגו לכתוב כן בשטרות, ובשטר אחד לא נמלא כן, לא אמרינן דהוי כאילו נכתב, אעפ"י שלענין שטר דברים אמרינן כן, כללעיל סימן מ"ב.

אם תנאי על האדם מועיל אז למה צריך פרוזבול (ריטב"א)? א. י"ל שאין כל אדם זכור להתנות כן בשעת הלוואה וגם אינו רוצה שנראה כמתייאש

¹⁰¹ כתב התוס' (מכות ג:) ואע"ג דהמתנה על מה שכתוב בתורה בדבר שבממון תנאו קיים, שאני הכא דכיון שאמר ע"מ שלא תשמטנה שביעית ה"ל כאלו אמר שלא יחול דין שביעית על ההלוואה, ואין בידו למנוע את השביעית שלא יחול.

¹⁰² סמ"ע: לפי שהתנאי קאי אשמיטה שלא תשמטנו, והרי מתנה על מה שכתוב בתורה. מה שאין כן כשמתנה עמו שלא ישמט הוא, התנאי הוא על הלווה והוי כאומר לו: אע"פ שהשביעית משמטת ואין אתה רשאי לתובעני, אני מחייב עצמי לשלם לך.

¹⁰³ ש"ך: אין להקשות מסימן רכז, כא שמה שכתב שם הש"ע שאומר לחברו על מנת שאין לך עלי אונאה, יש עליו הונאה למה כאן זה מהני משום ששאני התם שלא ידע שיש בו אונאה מה שאין כן כאן שידוע ששביעית משמטת.

מלגבות חובו בזמנו. ב. נראה כמראה עין רעה לשמטת שביעית. ג. שתשכח תורת שביעית אבל בפרוזבול יהא זכר לשביעית דאוושא מילתא כשבאים כולם לעשות פרוזבול.

שאלות כלליות (התשובות בקצרה)

א. דגים שנתספו בקדושת שביעית, האם חייבים ביעור? כתוב בע"ז (נד:)
שביעית (תופסת את דמיה), דכתיב: כי יובל היא קדש תהיה לכם, מה קדש תופס את דמיו ואסור, אף שביעית תופסת את דמיה ואסורה. אי מה קדש תופס את דמיו ויוצא לחולין, אף שביעית תופסת את דמיה ויוצאה לחולין? תלמוד לומר: תהיה,

בהוייתה תהא, הא כיצד? לקח בפירות שביעית בשר - אלו ואלו מתבערין בשביעית, לקח בבשר דגים - יצא בשר נכנסו דגים... וכן פסק הרמב"ם (ו, 1 - ז) חומר בשביעית מבהקדש, שהפודה את ההקדש יצא הקדש לחולין ויתפשו הדמים תחתיו, והשביעית אינה כן, אלא המוכר פירות שביעית יתפשו הדמים ויעשו כפירות שביעית, והפירות עצמן לא נתחללו ונעשו כפירות שאר שנים... כיצד לקח בפירות שביעית או בדמיהן בשר נעשה הבשר כאותן הפירות ואוכלו כפירות שביעית, וצריך לבער אותן בשעת ביעור השביעית, לקח באותו בשר או בדמיו דגים יצא הבשר ונתפשו הדגים, לקח בדגים או בדמיהן שמן יצאו דגים ונתפש שמן... א"כ למדנו שבשונה מהקדש שכאשר פודים אותו, הקדושה 'עוברת' לחפץ האחר, בשביעית אין הדין כן, אלא אם לקח תמורת פירות השביעית בשר, גם הבשר וגם הפירות קדושים כעת.

ב. איך מבערין דמי שביעית? כתוב בשביעית (ז, א) כלל גדול אמרו בשביעית כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעים ואינו מתקיים בארץ יש לו שביעית ולדמיו שביעית יש לו ביעור ולדמיו ביעור... נחלקו אם מבעירים את הדמים כפרי - הרמב"ם פסק שדין הדמים כדין הפרי, אם קיבל דמים עבור רימונים והגיע זמן ביעור הרימונים, הרי שצריך לבער גם את דמיו אולם תוספות (גדה ח) כתבו אף על גב דשביעית תופסת דמיה, יש חילוק בביעור בין דמיה לעצמה והדמים מתבערים עד ר"ה והפירות עד הפסח. וכיצד עושה זאת? כתב הרמב"ם (ז, ח) כיצד עושה? קונה בהן מאכלות ומחלקן מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד, או ישליכם לים המלח אם לא מצא אוכלין. למעשה כתב פאת השולחן שכמו שמבער את הפירות ע"י הפקרתם כך יעשה בדמים.

ג. ראובן הגיע לב"ד ובידו שט"ח על שמעון שעבר עליו שביעית, האם מבקשים מראובן להציג פרוזבול? כתוב בגיטין (לז): אמר רב יהודה אמר רב נחמן: נאמן אדם לומר פרוסבול היה בידי ואבד ממני; מאי טעמא? כיון דתקינו רבנן פרוסבול, לא שביק היתירא ואכיל איסורא. כי אתו לקמיה דרב, אמר ליה: מידי פרוסבול היה לך ואבד? כגון זה פתח פיך לאלם הוא. תנן: וכן בעל חוב שמוציא שטר חוב ואין עמו פרוסבול - הרי אלו לא יפרעו! תנאי היא, דתנאי: המוציא שטר חוב - צריך שיהא עמו פרוסבול, וחכמים אומרים: אינו צריך. הרמב"ם (ט, כד) המוציא שטר חוב אחר שביעית ואין עמו פרוזבול אבד חובו, ואם אמר היה לי ואבד נאמן (ולא כבעה"ט סה"ת), שמוזמן הסכנה ואילך בעל חוב גובה שלא בפרוזבול, ולא עוד אלא כשיביא בעל חוב את שטרו או כשיבוא לתבוע במלוה על פה אומרים לנתבע שלם לו, ואם טען הנתבע ואמר איה פרוזבול שלו, אומרים לתובע היה לך פרוזבול ואבד אם אמר הן נאמן, ואם הודה שלא כתב פרוזבול אבד חובו. והיתומים אינן צריכין פרוזבול.

ד. כתב הרמב"ם שאם מתווכחים המלוה והלוה על תאריך ההלוואה, נאמן התובע, מיגו דאי בעי אמר פרוזבול היה לי ואבד. מה קשה על פסק זה. ומה יש ליישב? כתבו הרמב"ם (ט, כה) והשו"ע הוציא פרוזבול וטען הנתבע ואמר מלוה זו שהוא תובע אחר פרוזבול זה היתה והתובע אומר קודם פרוזבול היתה התובע נאמן, שאילו אמר היה לי ואבד נאמן ואף ע"פ שאין אנו יודעין זמן הפרוזבול שאבד. המהר"י קורקוס כתב שלא מצאנו מקור מפורש לדברי הרמב"ם שהתובע נאמן לומר שהמלוה קדם לפרוזבול. הכס"מ כתב שזה נלמד ממה שנאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד. בעל התרומות (שמ"ה, כב) כתב שיש להקשות והרי לא אמרינן מיגו לאפוקי ממנוא. אלא שתירץ, דשאני הכא דמסייע לתובע חזקה דלא שביק היתרא ואכיל איסורא.

ה. מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית? כתוב הטעם. כתוב בשביעית (ד, ז) מאימתי אוכלין פירות האילן בשביעית הפגים משזיריחו אוכל בהם פתו בשדה ביחלו כונס לתוך ביתו. וכן כתוב בתורת כהנים (א, י) כל תבואתה - מלמד שאין נאכלת אלא תבואה, מכאן אמרו מאימתי אוכלים פירות האילן בשביעית. הרמב"ם (ה, טו) כתב אין אוספין פירות שביעית כשהן בוסר שנא' תאכלו את תבואתה אינה נאכלת עד שתעשה תבואה, אבל אוכל מהן מעט בשדה כשהם פגין כדרך שאוכל בשאר שני שבוע, ולא יכניס לאכול בתוך ביתו עד שיגיעו לעונת המעשרות. הרמב"ם לומד שאין לאכול את הפירות שהן בוסר מהפס' 'מן השדה תאכלו את תבואתה'. דיש לאכול את התבואה בדרך שבני אדם רגילים לאכול אותה. אלא שהר"ש למד זאת מהפס' 'לאכלה ולא להפסד' שאם אוכל קודם שראוי לאכילה לכול הרי הוא מפסיד את הפרי.

ו. למה היתרו למכור או להשאיל לחשוד על השביעית דבר שאנו תולים בו להיתרא? כתוב בשביעית (ה, ח) בית שמאי אומרים: לא ימכור לו פרה חורשת בשביעית, וב"ה מתירין - מפני שהוא יכול לשחטה. מוכר לו פירות אפילו בשעת הזרע, ומשאיל לו סאתו אף על פי שהוא יודע שיש לו גורן, ופורט לו מעות אף על פי שהוא יודע שיש לו פועלים, וכולן בפירוש אסורין. וכן פסק הרמב"ם (ח, ו) ומוכר לחשוד פרה חורשת בשביעית שהרי אפשר לשוחטה, ומוכר לו שדהו שהרי אפשר שיובירה, אבל לא ימכור לו שדה האילן אלא אם כן פסק עמו על מנת שאין לו באילן, ומשאילו סאה למדוד בה אעפ"י שהוא יודע שיש לו גורן שהרי אפשר שימדוד בה בתוך ביתו, ופורט לו מעות אף ע"פ שהוא יודע שיש לו פועלים, וכולן בפירוש אסורים. בירושלמי מבואר שאם מכר לו אחד מהדברים הללו על פי תליה של היתר, ובא אח"כ לביתו ומצאו שעושה בהם מלאכה של איסור - אינו זקוק לו להוציא מידו. וכל שכן אם השכיר לו את אחד מכל הכלים הללו ע"י תליה של היתר ונתברר לו אח"כ שהוא עושה באיסור - אינו זקוק לו. וכ"כ פאת השולחן (כח, ו).

ז. מי שיצא מב"ד ולא טען פרוזבול היה לי ואבד, האם רשאי לחזור לב"ד ולטעון כך? כתב הרשב"א (ח"ב סי' שג) אם יצא מבית דין ולא טען פרוזבול היה לי או תנאי היה לי, שלא ישמיטנו בשביעית וגם הבית דין לא פתחו לו בכך ופסקו הדין שמשמט, והוא שתק עם שתיקתו בשעת פסק דין, נראה כמודה, ואע"פ שחזר לבית דין וטען - אינו נאמן, שאנו אומרים טענתא דשקרא אגמרוה. אך בתשובה אחרת (ח"ד סי' לב) כתב אפילו יצא מב"ד ולא טען נראה שיכול לטעון שהרי בית דין פותחין לו ואין חוששים שמא מתוך דבריהם ילמדו לשקר, כ"ש שאיננו יודעים אם לימדוהו בחוץ לטעון טענתו. הב"י כתב ליישב שתי תשובות אלו שלא יהיו כסותרות, שיש לחלק בין יצא מב"ד ולא טען והבי"ד לא פסקו עדיין, ובין שפסקו הבי"ד שמשמט והוא עדיין בשתיקתו, דאז ודאי שאם יצא וחזר וטען, טענתו שקר בלי ספק. הש"ך (סימן פ סק"ג) סובר שבכל הטענות כולם נאמן הוא לתקן דבריו הראשונים כל זמן שלא חייבוהו בי"ד ע"פ אותן הטענות.

ח. כמה פירות שביעית מותר לאדם לאסוף משדהו? כתוב בויקרא (כה, ה) אַתְּ סֹפִיחַ קְצִירָהּ לֹא תִקְצֹר וְאֶת־עֲנָבֵי נְזִירָהּ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבֹתוֹן יִהְיֶה לְאָרְץ: וכן כתוב (ויקרא כה, יא) יוֹבֵל הוּא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרְעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סִפְיָהֶּיָהּ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִירָהּ: לכאורה הפסוקים סותרים זה את זה אלא שמבואר בתורת כהנים (בהר א, ג) את ספיח קצירך לא תבצור, מיכן סמכו חכמים על הספחים שיהו אסורים בשביעית, ואת ענבי נזיריך לא תבצור, מן השמור בארץ אין אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המופקר, לא תבצור, לא תבצור כדרך הבורצרים. מכאן הראשונים בביאור הדברים לדעת התוס' צריך שני תנאים להתיר קצירה, א. ע"י שינוי. ב. מן המופקר (ולא מן השמור). הר"ש - מספיק אחד מהתנאים או מופקר או בשינוי. רמב"ן - מהתורה מותר לקצור גם מהשמור אף כדרכו ובלבד שלא תהיה בדרך בעלות, וחכמים אוסרים בפירות שמורים וקצירה כדרכה. הרמב"ם - קצירה צריכה להיעשות בשינוי, ולא חילק בין שמור להפקר. להלכה כתב הרמב"ם (ד, כב) הפירות שיוציא האילן בשביעית לא יאספם כדרך שאוסף בכל שנה שנאמר ואת ענבי נזירך לא תבצור, ואם בצר לעבודת האילן או שבצר כדרך הבורצרים לוקה. עוד נחלקו הרמב"ם והתוס' מה נקרא שינוי בדרך הקצירה לדעת הרמב"ם (ד, א) וזה שנאמר את ספיח קצירך לא תבצור, שלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה, ואם קצר כדרך הקוצרין לוקה, כגון שקצר כל השדה והעמיד כרי ודש בבקר, או שקצר לעבודת הארץ כמו שבארנו, אלא קוצר מעט מעט וחובט ואוכל (דהיינו לרמב"ם אפשר לקצור בכלי אלא שצריך רק למעט ממה שקוצר בד"כ). אך התוס' (סוכה לט.) סובר שהשינוי אינו בכמות אלא באופן הקצירה, היינו שיקצור בכלי שאין הדרך לקצור בו בדרך כלל. האחרונים (חזו"א, הגרשו"א, אול"צ וילקו"י) כתבו שהלכה כרמב"ם. כמה זה "מעט מעט"? החזו"א ביאר שהאיסור הוא שלא יעשה כדרך שעושים בכל השנים, ולכן כל שהשאר בשדה ושירור מוכיח עליו שאינו נוהג בעלות, אינו עובר בלאו. אלא שהעיר, שלענין שבות שאסרו לאסוף הרבה, שרב הכמות נראה כסחורה לא מהני שיר, שהרי שבות זה בין בבעלים ובין באחרים,

למעשה הוא פסק שהשיעור הוא שאדם מכין בביתו לתשמיש בני ביתו לימים מועטים, וכן כתב למעשה הגרמ"א ומשפטי ארץ. הילקו"י והרב רוח כתבו שכל שלוקח כמות הרגילה לו בקניה בכל השנים בכל זמן ומסוים, הרי זה כדרך ומותר, אך לא יקח יותר מכך שעי"ז נעשה כאוצר ואסור.

ט. כתוב ב' טעמים לכך שאסור למכור פירות שביעית במידה? כתוב בשביעית (ח, ג) אין מוכרין פירות שביעית לא במדה ולא במשקל ולא במנין, ולא תאנים במנין ולא ירק במשקל, ולמה? כדי שימכרו בזול (6)! וישקלו בליטרא, וימכרו בזול? אם אמר את כן, אף הוא אינו נוהג בהן בקדושה (ירושלמי שם). הרמב"ם ביאר שהדבר המועט שמותר לאדם למכור... אסור לו למכרו כדרך שמוכרים שאר דברים בשאר שנים, כדי שלא ייראה כסוחר בפירות שביעית, אלא צריך להראות משהו מעין ההפקר (5) שבפירות שביעית והוא שימכור אכסרא (באומד). הגר"א ביאר טעם נוסף הוא שהמדידה והמשקל הוא בזיון (ג) לפירות השביעית.

י. עושין עוגיות לגפנים: א. מה פירושו? ב. האם מותר לעשותו בשביעית? ג. האם יש חילוק בין ישנים לחדשים? כתוב במו"ק (ב): לא יקשקש (היינו עיזור אלף שיעזור בגפנים וקשקש בזיתים) תחת הזיתים ולא יעדר תחת הגפנים ולא ימלא נקעים מים ולא יעשה עוגיות (חופר גומא תחת הגפן ליתן בו מים) לגפנים (לדך אמונה – וה"ה זיתים ושאר אילנות) - תלמוד לומר 'שדרך לא תורע' זריעה בכלל הייתה (ונשנה הפשיעית שנת שנתו וגו') ולמה יצתה להקיש אליה לומר לך מה זריעה מיוחדת עבודה שבשדה ושבכרם אף כל שהיא עבודה שבשדה ושבכרם. וכן כתב הרמב"ם (א, ט) ועושין עוגיות לגפנים, ועושין את אמת המים כתחילה וממלאין את הנקעים מים. ולמה מותר לעשותם בשביעית? שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו (רמב"ם א, י). האם יש חילוק בין ישנים לחדשים? כתב החזו"א דאין חילוק בזה בין כבר היו ונסתמו לבין חדשים.

יא. יהודה לא ידע שעכשיו שמיטה, ונטע עץ בגינה. לאחר יומיים הבין שטעה, מה הדין? כתוב בגיטין (גג): דתניא: הנוטע בשבת, בשוגג - יקיים, במזיד - יעקר, ובשביעית, בין בשוגג בין במזיד - יעקר, דברי ר"מ; רבי יהודה אומר: בשביעית, בשוגג - יקיים, במזיד - יעקר, ובשבת, בין בשוגג בין במזיד - יעקר! ולטעמין, תקשה לך היא גופה, מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מאי שנא שבת ומאי שנא שביעית... א"ר מאיר, מפני מה אני אומר: בשבת בשוגג - יקיים, במזיד - יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד - יעקר? מפני שישראל מונין לשביעית, ואין מונין לשבתות. דבר אחר: נחשדו ישראל על השביעית, ולא נחשדו על השבתות. מאי דבר אחר? ה"ק: וכי תימא, שבת נמי זימנין דמיקלע יום ל' בשבת, דאי נטע

ההוא יומא הוא דסלקא ליה שתא, ואי לא - לא סלקא ליה שתא, ת"ש, דבר אחר: נחשדו ישראל על השביעית, ולא נחשדו על השבתות. וכך כתב הרמב"ם (א, יב) הנוטע בשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקור, מפני שישראל חשודין על השביעית, אם תאמר בשוגג יקיים יאמר המזיד שוגג הייתי.

יב. מדוע כהנים חשודים על השביעית? כתוב בסנהדרין (כו.). רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הוו קאזלי לעבר שנה בעסיא. פגע בהו ריש לקיש, איטפיל בהדיהו (הטלו ליהס), אמר: איזיל איחזי היכי עבדי עובדא (איך עושים מעשיהם בעיבור השנה). חזייה (ראה ר"ט) לההוא גברא דקא כריב (חושב שזהו בשנת השביעית. מהה ריש לקיש). אמר להן (לכני חייא בר זרנוקי וכני שמעון בן יהוצדק): כהן וחורש (זהו כהן שחושב בשביעית)? אמרו לו: יכול לומר: אגיסטון אני בתוכו (רק שכיר אני, והקרקע הוא של נכרי. או, שהוא שכיר לבעל הקרקע שעובד את אלמנתו לארנונה, וכמבואר לעיל שהתירו משום ארנונה).. כהן וזמר... מאי שנא כהן (למה אמר להו שהוא כהן. הלל איסור שביעית הוא לכל ישראל? - משום דחשידי אשביעית (על איסור שביעית. כיון שהם מוכים היתר לעלמס בחושבם, כשם שהותר להם תרומה וקדשי קדשים, כן הותרה להם שביעית, שהיא מקדושת ארץ ישראל). דתניא: סאה תרומה שנפלה למאה סאין של שביעית - תעלה, פחות מיכן - ירקבו. והוינן בה: אמאי ירקבו? ימכרנו לכהן בדמי תרומה, חוץ מדמי אותה סאה! ואמר רב חייא משמיה דעולא: זאת אומרת (החמש כלו) נחשדו כהנים אשביעית (להשהות אחר זמן הדיעור). וכן פסק הרמב"ם (ח, יח) הכהנים חשודין על השביעית, לפי שהם אומרים הואיל והתרומות מותרות לנו אף על פי שהן אסורין על הזרים במיתה ק"ו פירות שביעית, לפיכך סאה תרומה שנפלה למאה סאה של פירות שביעית תעלה, נפלה לפחות ממאה ירקבו הכל ולא ימכרו לכהנים ככל מדומע לפי שהם חשודין על השביעית.

יג. האם צריך למנוע מבהמה לאכול פירות שביעית שראויים לאדם? כתוב בתוספתא (ה, יג) פירות שביעית אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות, אם הלכה בהמה מאיליה לתחת תאינה ואוכלת בתאנים, לתחת חרוב ואוכלת בחרובין אין מחייבין אותו להחזירה משם שנאמר 'בארצך תהיה כל תבואתה לאכל (ביאר המנח"י כל תבואה - אף מאכל אדם אם אוכלת מאליה)'. וכן פסק הרמב"ם (ה, ה) פירות המיוחדין למאכל אדם אין מאכילין אותן לבהמה ולחיה ולעופות. הלכה הבהמה מאליה לתחת התאנה ואכלה, אין מחייבין אותו להחזירה, שנאמר: 'ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול. החז"א (יד, ד) כתב שמותר לנעול שדה בפני בהמה חיה ועוף, ורק לאדם צריך להפקירה. ומ"מ אם הבהמה אוכלת אסור להחזירה, שהרי הכתוב אומר 'ולבהמתך ולחיה' וכו', ועוד כתב (שם) שדווקא אם הבהמה אוכלת מן המחובר אין מחזירים אותה, אבל מהתלוש חייב להחזירה, כיון שכבר זכה בה חשיב כממונו ואיכא משום איסור מאכל אדם לבהמה.

יד. "מקיימין האילויי בראש הגג, אבל אין משקין אותו". באר. כתב הרמב"ם (א, ו) אין מציתין את האור באישת הקנים מפני שהיא עבודת קרקע, ואין מלמדין את הפרה לחרוש אלא בחול, ואין בודקין את הזרעים בעציץ מלא עפר אבל בודקין אותן בעציץ מלא גללים, ושורין את הזרעים בשביעית כדי לזרען במוצאי שביעית, ומקיימין האילויי (דרך אמונה - אלוי הוא מיני ירקות שדרכן לעלות בראש הגג מאליהן. הכס"מ כתב מקיימין אותן - אף ע"פ שירקות רכין אין מקיימין אותן כמתבאר בפ"ד צפני מ"ע, שיבואו לומר שנזרעו בשביעית, אבל העולים בראש הגג אע"פ שהם רכים מאוד מותר לקיימם דליכא למיחש שיאמרו שנזרעו בשביעית שאין דרך לזרוע בגג אלא מאליו עולה ונראה שלכך היה שונה העלים להורות דברכים מיירי) בראש הגג אבל אין משקין אותו (הרא"ש בדיני ערלה כתב שזריעה בראש הגג דינה כשדה לכל דבר וחייב בת"מ וערלה, ול"ד לעציץ שאינו נקוב שפטרו כיון שהוא דבר המטלטל וכ"פ השו"ע בסי' רצד לענין ערלה. אלא שהרמב"ם בהלכות מעשר כתב שבצלים שהשרישו זה בצד זה אפילו השרישו בקרקע עלייה פטורין מן המעשות ומשמע שעל הגג לא נחשב זריעה להלכה פסקו ברא"ש שהזרע בראש הגג יש לזרוע קדושת שביעית).

טו. האם מותר בשנת השביעית למכור שדה לחשוד על השביעית? התייחס לסוגי השדות השונים. כתב בע"ז (טו:) בית שמאי אומרים: לא ימכור אדם שדה ניר בשביעית, ובית הלל - מתירין, מפני שיכול להובירה (ואפילו חרושה ועומדת לזריעה). אמר רבי אשי - כל היכא דאיכא למיתלא תלינן, וכל היכא דליכא למיתלי לא תלינן. עוד כתוב בתוספתא (ג, כג) אין מוכרין שדה אילן לחשוד על השביעית, אלא אם כן פוסק עמו על מנת שאין לו באילן, ר' שמעון - מתיר מפני שהוא אומר לו אני מכרתי את שלי צא ותבע את שלך. הרמב"ם (ח, ו) כתב להלכה מוכר לחשוד פרה חורשת בשביעית שהרי אפשר לשוחטה, ומוכר לו שדהו שהרי אפשר שיובירה, אבל לא ימכור לו שדה האילן (דרך אמונה - שאין תלות להיתר, שבוודאי לא יובירה, ויעבדנה כדי שלא יפסידו הפירות שבה כיון שהוא חשוד. אבל סתם עם הארץ מותר למכור דתלינן שלא יעבוד וקונה לשנה הבאה כנ"ל ה"ד) אלא אם כן פוסק עמו על מנת שאין לו באילן. החזו"א כתב אף שדה זרועה אסור למכור לו אפילו קודם שצמחה, ודווקא בחשוד לעבוד אבל אם אין חשוד לעבד רק לאכול פירותיהן שלא בקדושה - אין אסור למכור לו אלא משהגיע לעונת שביעית כנ"ל פ"ה ה"י.

טז. ראובן קנה ממוחמד שט"ח על שמעון. האם שביעית משמטת? כתוב בספרי (ראה) גוי שהלווה מעות לישראל או שלוה מישראל אין שביעית משמטת (דרך אמונה - אפילו אם נתגיר לפני סוף השביעית). הרשב"א (ס' תשסט) כתב ישראל שלקח (קנה) שטר חוב מגוי שיש לו על ישראל אחר - אין שביעית משמטת, ואם זקפן עליו במלווה משמט. עוד כתב הרשב"א ראובן נעשה ערב קבלן להלוואת גוי לישראל, שנעשה בגופן של גויים שישמרנו מנוק, והוצרך ראובן הערב לפרוע לגוי ואחר כך נכנסה שמיטה אם לקח ראובן השטר מהגוי אינו משמט, לפי שהערב בא מכח שטרו של הגוי שאין להם דין שמיטה אבל אם פרע לגוי וקיבל מישראל הלווה שטר חוב (אחר) כנגד המ ששילם - השביעית משמטת. וכן פסק הרמ"א (סז, יז).

יז. מתי הייתה השמיטה הראשונה? כתוב בתענית (כט.) 'אמרו: כשחרב בית המקדש בראשונה אותו היום ערב תשעה באב היה ומוצאי שבת היה, ומוצאי שביעית הייתה'. מבואר אם כן שהבית חרב בשנה ראשונה של השמיטה. אלא שהראשונים נחלקו מתי זה היה. עוד כתוב בר"ה (ט.) ורבנן: שנת חמשים אתה מונה, ואי אתה מונה שנת חמשים ואחת. לאפוקי מדרבי יהודה, דאמר: שנת חמשים עולה לכאן ולכאן. קא משמע לן דלא. דהיינו נח' ר' יהודה וחכמים האם שנת היובל נכללת במחזור ה-50 שנה, לדעת ר' יהודה שנת היובל בכלל מניין השמיטה, ולכן המחזור הוא 49 שנה, ושנת היובל נמנית כשנה הראשונה לשמיטה הבאה. מנגד, לדעת חכמים היובל מוסיף עוד שנה מחוץ לחישוב השמיטות, ולכן המחזור השלם הוא 50 שנה. לדעת רש"י הרא"ש והטור (ח'י"מ סי' טז) הלכה כרבי יהודה אלא שמניין שנות השמיטה התחילו מהשנה השביעית להקמת בית המקדש השני. והחורבן היה בשנת 420 לבניין המקדש, 3829 לבריאת העולם, ושנה זו הייתה הראשונה לשמיטה, נמצא שכיום השביעית בשנת תשפ"א. **הגאונים, ר"ת ורשב"ם** סוברים גם שהלכה כרבי יהודה אלא שלשיטתם תחילת חשבון שנות השמיטה החלו משנת הקמת בית המקדש, והחורבן היה בשנת 421 לבנינו, שהוא שנת 3830 לבריאת העולם, והיא הייתה השנה הראשונה לשמיטה, נמצא ששנת השמיטה כיום היא **שנת תשפ"ב**. דעה נוספת מצאנו ל**רמב"ם** (פ"י, ה"ד) שסובר שהלכה כחכמים וכך לשונו 'ולפי חשבון זה שנה זו שהיא שנת אלף ומאה ושבע לחרבן שהיא שנת שמנים ושבעה ואלף וארבע מאות למנין שטרות שהיא שנת שש ושלישים ותשע מאות וארבעת אלפים ליצירה היא שנת שמיטה והיא שנת אחת ועשרים מן היובל... אבל כל הגאונים אמרו שמסורת היא בידיהם איש מפי איש שלא מנו באותן השבעים שנה שבין חרבן בית ראשון ובנין בית שני אלא שמטות בלבד בלא יובל, וכן משחרב באחרונה לא מנו שנת החמשים אלא שבע שבע בלבד מתחלת שנת החרבן וכן עולה בגמרא ע"ז חשבון זה שהוא קבלה. ושנת השמיטה ידועה היא ומפורסמת אצל הגאונים ואנשי א"י, וכולן לא מנו אלא לשני חורבן משליכין אותן שבע שבע, ולפי חשבון זה תהי שנה זו שהיא שנת שבע ומאה ואלף לחרבן מוצאי שביעית, ועל זה **אנו סומכין**, וכפי החשבון זה אנו מורין לענין מעשרות ושביעית והשמטת כספים שהקבלה והמעשה עמודים גדולים בהוראה ובהן ראוי להתלות'. ולכן למעשה יוצא שהרמב"ם גם פסק ששנת השמיטה היא בתשפ"א. יש דעה נוספת שלא הלכו בשיטתו והיא דעת הראב"ד שסובר שגם היום צריך למנות יובלות, וסבר שאולי גם הגאונים סוברים כך. ולכן לשיטתו שנת השמיטה היא תשע"ט.

יח. איך התירו לזרוע בקרקע מפני האנסים? הרי היא אחת מאבות מלאכה? כתוב ג' תירוצים. כתוב בסנהדרין (כו.) בתחילה היו אומרים אחד זה ואחד זה פסולין, משרבו האנסין, ומאי ניהו - ארנונא (מס שגובה המלך מן התבואות כך וכך כוזב מן השדה לשנה). כדמכריז רבי ינאי: פוקו וזרעו בשביעית (שביעית בזמן הזה לדיכנו, לדיכנה קדושת הארץ), משום ארנונא. חזרו לומר: אוספין - כשרין, סוחרין - פסולין. וכן

פסק הרמב"ם (א, יא) משרבו האנסיין והטילו מלכי עכו"ם על ישראל לעשות מחנות לחיילותיהן התירו לזרוע בשביעית בדברים שצריכין להם עבדי המלך בלבד, וכן מי שכפאו אנס לעשות בשביעית בחנם כמו עבודת המלך וכיוצא בהן הרי זה עושה. נמצאנו למדים שהתירו לעבור ולזרוע מפני הארנונא מפני ש - א. מפני ששביעית דרבנן (רש"י) ב. שמצב זה חשוב לפיקוח נפש ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרענו ומתים בתפיסת המלך (תוס'). ג. משום שאם לא יעבדו יגולו את קרקעותיהם, וכל מה שהתירו זה במקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדבריהם בהם התירו לעבוד מפני האונס אבל לא במה שהחזיקו (ראב"ד - שלשיטתו שביעית דא' אף בומינו). בימינו שזערונו יד ישראל לא תקפה בחלק מהקומות כמו שמצוי בכאב רב בדרום בימים אלו ומנסים ערבים לפלוש לקרקע של ישראל הנמצאת בצמוד אליו כתב דרך אמונה (סקצ"ז) בשם החזו"א ששדה הגובלת עם הגוים ושכבר ניסו השכנים הגוים להשיג את גבולם, ושהדבר מביא לידי פגישות מסוכנות, מותר לחרוש את השדה כאשר החרישה לא תועיל לזריעה במוצאי שביעית, שחשיב כאונס ארנונא.

יט. האם מותר להציב שומר על מטע פירות, שלא יניח לגוים ליטול מפירותיה? כתוב בתוספתא (ד, ז) עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבין עליהן שומר כדי שלא יפוצו גוים ויבוזו פירות שביעית. וכך כתב הרמב"ם (ד, ל) להלכה עיירות ארץ ישראל הסמוכות לספר מושיבים עליהם נאמן כדי שלא יפוצו עכו"ם ויבוזו פירות שביעית. בדרך אמונה ביאר ששם שומר נאמן שישמור שהגוים לא יקחו פירות שביעית. אבל בשאר עיירות לא היו מצויין גוים ואם מצויין גוים מותר להושיב שם שומר (ע"פ הרדב"ז). מעיר החזו"א (י"ד, ד) ואע"ג דפירות שביעית הפקר גם לגוים, מ"מ מותר למונעם כדי שלא להפסיד לישראל. וכ"כ האול"צ (עמ' סא) הילקו"י (יד, ג) שמורת לנעול שדהו בפני בהמה וחיה, וכן לשמור בפני גוים, וכן אם חושש שיגנבו משדהו כלי עבודה רשאי לנעול, ויתלה שלט שהפירות הפקר והרוצה לקחת מהפירות יפנה אליו.

כ. מהו "אילן שנפשח"? ומה דינו בשביעית? כתוב בשביעית (ד, ו) אילן שנפשח (נסקה) קושרים אותו (את האילן) בשביעית לא שיעלה (לא כלי שיעלה וימחה) אלא שלא יוסיף (להיסקה). וכן פסק הרמב"ם (א, כב) אילן שנפשח קושרין אותו בשביעית, לא שיעלה (דזה הוי אברויי אילנא ואסור) אלא שלא יוסיף (ויקבע יותר).

כא. אילו איסורי שביעית נוהגים בסוריא? כתוב בשביעית (ו, ב) עושין בתלוש בסוריא אבל לא במחובר. דשים זוורין ודורכין ומעמרין אבל לא קוצרין, ולא בוצרין ולא מוסקים. כלל אמר ר' עקיבא: כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל עושין אותו בסוריא. וכן בגיטין (ח). ת"ר: בשלשה דרכים שוותה סוריא לארץ ישראל, ובשלשה לחו"ל... ובשלשה לא"י: חייבת במעשר ובשביעית - כא"י... קסבר: כיבוש

יחיד (ככינוש דוד ללח כחוס' שביאר שכל מה שהיו כובשים ממנו"ל היה קדוש ואפילו יחיד) שמייה כיבוש. להלכה כתב הרמב"ם (ד, כז) סוריא אף על פי שאין שביעית נוהגת בה מן התורה גזרו עליה שתהיה אסורה בעבודה בשביעית כארץ ישראל, כדי שלא יניחו ארץ ישראל וילכו וישתקעו שם, אבל עמון ומואב ומצרים ושנער אף על פי שהם חייבות במעשרות מדבריהם אין שביעית נוהגת בהן. (ד, כח) ספיחי סוריא ועבר הירדן מותרין באכילה, לא יהיו ארצות אלו חמורין מארץ ישראל שהחזיקו בה עולי מצרים (ח, ט) מותר לעשות בסוריא בתלוש (מלאכות כדרך כל השנים) אבל לא במחובר, כיצד דשין וזורין ודורכין ומעמרין, אבל לא קוצרין ולא בוצרין ולא מוסקין וכן כל כיוצא באלו.

כב. פועל ערבי עובד בביתך ובהפסקה שלו הוא קוטף מהעץ שלך תפוח שקדוש בקדושת שביעית. האם צריך למונעו? כתוב בתוספתא (ה, יד)

מאכילין את אכסניא פירות שביעית, ואין מאכילין לא את הגוי, ולא את השכיר פירות שביעית, ואם היה שכיר שבת, שכיר חודש, שכיר שנה, שכיר שבוע, או שקצצו מזונותיו עליו - מאכילין אותו פירות שביעית. וכן מבואר בתורת כהנים (בהר, א, ו) 'לכם ולא לאחרים'. דהיינו לא לגויים. למה אסור להם לאכול מפירות שביעית? כתב המקדש דוד (סי' נט) משום שמפסיד פירות שביעית. החזו"א ביאר משום שלא ינהג בהם קדושה, והוי כעין הפסד. מה הדין בפועל ערבי? כתב הר"ש אכסניא וכן שכיר גוי אין מאכילים, מכיון שחשיב כפורע חובו דכל מה שדובר בתוספתא זה באכסנאי יהודי. מאידך הר"י קורקוס כתב שמותר להאכיל כל אכסניא והם אורחים, בין ישראל ובין גוי, ולא דוקא חילות המלך אלא כל מי שאורח אצלו מותר להאכילו בפירות שביעית. הגרמ"א כתב שהעיקר כר"ש ולכן יש להיזהר שלא ליתן פירות שביעית לעובד זר הגר עם יהודי בביתו. אך חוט השני והרב גרעון בן משה סוברים שמותר לתת פירות שביעית לעובד זר הנמצא בבית ישראל.

כג. האם מותר בשנת שביעית לטמון בקרקע ירקות ע"מ לשמרם? כתוב

בשביעית (ה, ב) הטומן את הלוף בשביעית: רבי מאיר אומר - לא יפחות מסאתים עד גובה ג' טפחים (דלא התירו חכמים לטמון בשביעית דבר מועט משום דמיחזי כזורע עד שיטמין סאתים ולא יפורם, דצריך שיעלה גובה הכרי ג' טפחים וגובה העפר שעל גביו טפח במקום דריסת האדם כדי שלא יצמחו), וטפח עפר על גביו. וחכמים אומרים - לא יפחות מארבעת קבים עד גובה טפח וטפח עפר על גביו. וטומנו במקום דריסת אדם. וכן כתוב בכלאים (א, ט) הטומן לפת וצנונות תחת הגפן אם היו מקצת עליו מגולין אינו חושש לא משום כלאים ולא משום שביעית. כתב הרימב"ץ דלאו דווקא לפת וצנון אלא ה"ה לכל דבר שאינו רוצה בהשרשתו, שטומן הוא כאגודה ולא כל אחד בפני עצמו כדרך זריעה. אלא שמעירים הרימב"ץ והר"ש שכל מה שהתירו זה במקום שטומן

משישית ונכנסו לשביעית, ונוספו ע"י הטמנה זו כדרך שעושים הבצלים שאפילו בתלוש מוציאים עליו, ואע"ג דספיקי שביעית אסורים, הם מותרים.

כד. באר מח' הרמב"ם והראב"ד בביאור המשנה "אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית". כתוב בשביעית (ג, ח) אין בונין מדרגות על פי הגאיות ערב שביעית משפסקו הגשמים מפני שהוא מתקנן לשביעית. הרמב"ם ביאר שמיידי בגיא והמדרגות עשויות בשביל לרדת לתקן בהן שדותיו שבגיא. והראב"ד חולק וסובר שמיידי במדרגות שעל שפת הגיא, לא יעשנה בעפר לפי שמכשירה לזריעה, אבל עושה הוא חייץ, היינו אבנים.

כה. פלגא עסקא פלגא מלוה, האם נשמת? כתוב בבא מציעא (קד): אמרי נהרדעי: האי עיסקא, פלגא מלוה ופלגא פקדון. עבוד רבנן מילתא דניחא ליה ללוה, וניחא ליה למלוה. השתא דאמרינן פלגא מלוה, אי בעי למשתי ביה שכרא - שפיר דמי. רבא אמר: להכי קרו ליה עיסקא, דאמר ליה: כי יהבינא לך - לאיעסוקי ביה, ולא למשתי ביה שכרא. אמר רב אידי בר אבין: ואם מת - נעשה מטלטלין אצל בניו. רבא אמר: להכי קרו ליה עיסקא, דאם מת - לא יעשה מטלטלין אצל בניו.¹⁰⁴ נחלקו הראשונים אם פלגא מלוה דעיסקה הוי כשאר מלוה ונשמת בשביעית - המהר"ם מרוטנבורג (תש"י מיימוניות משפטים סי' יב) כתב שביעית משמטת פלגא מלוה דעיסקה, משום שחלק זה חשיב למלוה גמור. אך מהר"ח או"ז (סי' לט) כתב שאין שביעית משמטת עיסקא כלל, דעיסקא בחזקת מרא דעיסקא קאי, דלמו"מ ניתנה ולא להוצאה. השו"ע (סז, ג) כתב מי שיש לו עסקא משל חבירו, שביעית משמטת פלגא שהיא מלוה. הרדב"ז כתב לחלוק ואמר ששביעית אינו משמטת עיסקה כלל. משום שהיא אינה מלוה, אלא רבנן עשאוה פלגא מלוה פלגא פקדון, מילתא דטבא לתרויהו, אבל לא לענין שתשמת השביעית פלגא מלוה. להלכה רבו האחרונים שהלכו בדרכו של השו"ע (שוע"ר הלואה סל"ז, ערוה"ש ס"ד, חזו"ע עמ' יב ועוד. החולקים הם תומים סק"ו ופא"ש כט, י).

כה. כתוב ב' אופנים שכתב הרדב"ז לבאר מח' ר' יוסי ור' יהודה באכילת פירות לאחר ביעור. כתוב בשביעית (ט, ח) מי שהיו לו פירות שביעית והגיע שעת הביעור מחלק מזון שלש סעודות לכל אחד ואחד ועניים אוכלין אחר הביעור אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: אחד עניים ואחד עשירים אוכלין אחר הביעור. כתב הרדב"ז בפירושו אחד דמה שחילקו לג' סעודות מותרים לאוכלו גם אחר זמן הביעור, ומה שכתוב במשנה דתני רבי יוסי אומר א' עניים וא' עשירים אוכלים אחר הביעור דבפשוטו וזה היפך ממה שכתב הרמב"ם ז"ל שם דאחר

¹⁰⁴ דהיינו מבואר בגמ' שגם החצי החשוב למלוה אינו כשאר מלוה, ואין מקבל העסקה רשאי להוציאו לצרכיו הפרטיים, אלא הוא מחוייב להתעסק בו עם חלק המעות של הפקדון. עוד מבואר בגמ', שבשאר מלוה אם מת הלואה אין המלוה גובה מטלטלין מהיתומים, דמטלטלי דיתמי לא משתעבדי לבעל חוב, אבל פלגא מלוה דעיסקא אינו כן, ואם מת מקבל העיסקא נוטל המלוה את כל הסחורה שנקנתה לצורך העיסקא, גם את הפלגא מלוה.

הביעור נאסר באכילה לגמרי... ומכוח קושיא זו כתב בכס"מ שם דהרמב"ם גורס רבי יוסי אומר אחד עניים ואחד עשירים אין אוכלים אחר הביעור, ושכן מבואר בדבריו בפירוש המשנה, והרדב"ז ז"ל השאיר את הגירסא כמו שהיא במשנתנו ופירשה דקאי על מזון ג' סעודות, ובוה אמר דאוכלים אותם בין עניים ובין עשירים, גם אחר הביעור. אך בפירוש השני חוזר בו מזה והעלה דגם מזון ג' סעודות נאכל רק עד זמן הביעור בלבד. וכתב שעל פירוש זה הוא סומך.

כו. כתוב ג' סוגי ספחים שמוותרים באכילה. פירות האילן (וכן צמחים רב שנתיים ובננות) שגדלים מאליהם שנה שנה אין בהם איסור ספחין, וכן צמחים שאין דרך בני אדם לזרעם, וכן הצומח בשדה של גוי.

כז. מה הדין בספק מבוער? כתב החזו"א (סי' כו) שבזמן הספק של הביעור יפקיר בכל יום ויכול לחזור ולזכות בו ולמחרת יפקיר שוב עד שידע בודאות שכבר עבר זמן הביעור. אולם הגרשז"א (מנח"ש סי' נא, יח) כתב שפירות שאינו יודע בדיוק מתי זמן ביעורם לא מהני כלל מה שיפקיר בכל יום מספק עד שיצא הספק מלבו אם הוא חוזר בו ביום וזוכה, **אלא** צריך להשאיר אותם הפקר ולא לזכות בהם עד לאחר שידע ברור שכבר כלו מן השדה. יש להעיר כמובן שכל זה למי שהולך בשיטת הר"ש והרמב"ן, דלרמב"ם יש בזמן המסופק לשרוף את הפירות.

כח. כתוב בקצרה ונמק. מה הדין: בנט"י או הפעלת מזגן בגינה בשביעית. הרמב"ם (בפיהמ"ש ג. ד) כתב שאע"פ שאסור לזבל את שדהו בידים אפילו כשאינו מתכוון לזיבול, כגון שאינו מוצא מקום לפנות את הזבל והשדה מזדבלת מאליה. מותר להכניס לשדהו בהמות אע"פ שע"י כך השדה מזדבלת, כיון שאינו מתכוין לכך אלא רק לתת לצאן מקום, ואע"פ שהוא פסיק רישא שהבהמות יטילו את גליהם ויזבלו את השדה וודאי שנח לו שהשדה מזדבלת, מ"מ כיון שהזיבול לא נעשה באופן מידי אלא בגרמא הדבר מותר. וודאי שהיתר זה הוא רק כאשר אינו מתכוין לזבל השדה. נח' האחרונים בדין המזגן דלדעת **חוט השני** (עמ' קמו) אין לחוש כשהמים של המזגן יוצאים אל הגינה בשביעית, משום שאינו מוכח מהמעשה דכוונתו להשקאה ולכן כשאינו מתכוין מותר. אך אם הוא קושר את הצינור הנמשך מהמזגן לאילן שישקוה ודאי דאסור דהוי כאין כירתו מוכחת עליו. **ואילו לדעת הוילקו"י** (יב, ט) מותר להתקין מזגן (וה"ה לכיור שנוטלים בו ידיים), או להפעילו, ולהניח את פתח הצינור פתוח לגינה גם בשנה השביעית, אף שיורדים מים מהצנור, ואין לאסור בזה משום איסור השקאה בשביעית, ואין לאסור בזה אפילו שנח בהשקיה הזאת.

כט. האם ובאלו דרכים מותר לסקל אבנים משדהו בשביעית. פרט. כתוב בשביעית (ב, ג) "מסקלין עד ראש השנה" והיא אחת ממלאכות הקרקע שנאסרו מדרבנן בשביעית כיון שהיא חלק מהכנת הקרקע לזריעה. אמנם כשמסקל אבנים

שלא בדרך המגיעה לקרקע מותר כמו שכתוב (ג ז) המסקל את שדהו נוטל את העליונות ומניח את הנוגעות בארץ. כמו כן התיירו סיקול באופן שאין למסקל תועלת בסיקול זה כמובא ברמב"ם (א טו) שכתב "מותר ללקט אבנים משדה חבירו שלא בדרך שמכיר לו טובה" וכן התיירו כשניכר ממעשיו שהדבר אינו לצורך תיקון הקרקע אלא לצורך אחר כג' ש - א. אבנים רעועות מותר ליטול אם היו שתיים וכל אחת משאוי שתיים (ה"ט). ב. כאשר בונה גדר על פני הגיא ולוקח מהאבנים הסמוכות לו. ולראב"ד רק כשנוטל משדה חבירו סמוך לרה"ר (היא"א). ג. אבני כתף שהם גדולות וניכר שמיועדות לבנין נוטל מכל מקום (ה"ב).

ל. האם מותר להשאיל או למכור לחשוד על השביעית כלי מחרישה כגון טרקטור וכדו, או עגלה, או נפה בשביעית? נמק! כבר ראינו לעיל תשובה בשאלה זאת ונוסיף עוד מעט על הדברים כתב הרמב"ם (ח, ב) זה הכלל כל שמלאכתו מיוחדת למלאכה שאסורה בשביעית אסור למכרו לחשוד, ולמלאכה שאפשר שתהיה אסורה ותהיה מותרת מותר למוכרו לחשוד. ולכן אם הטרקטור הוא מיוחד לחרישה בלבד יהיה אסור למכרו לחשוד על השביעית אבל אם ניתן לתלות שיעשה בטרקטור הזה עבודות אחרות המותרות בשביעית אין איסור למכרו לחשוד כמ"ש מותר למכור פרה חורשת כיון שאפשר לשחטה. לגבי עגלה כתב כבר הרמב"ם (ח, ג) כיצד מוכר הוא לו המגל והעגלה וכל כליה, שאם יקצור בו מעט ויביא על העגלה מעט ה"ז מותר, ואם יקצור כדרך הקוצרין או יביא כל פירות שדהו אסור. ולגבי נפה כתב הרמב"ם (ח, ז) וכן משאלת אשה לחברה החשודה על השביעית, נפה וכברה רחיים ותנור. אבל לא תבור ולא תסחון עמה.

לא. מנהל ישיבה התבקש לטוס לאחר הפסח לחו"ל לצורכי הישיבה, האם הוא יכול לקחת פירות שביעית מהישיבה, ולאוכלם בחו"ל? כתוב בשביעית (ו, ה) אין מוציאין שמן שרפה ופירות שביעית מהארץ לחו"ל א"ר שמעון שמעתי בפירוש שמוציאין לסוריא ואין מוציאין לחוץ לארץ. ברמב"ם (ה יג) כתוב פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא. בטעם הענין נאמרו כמה סיבות: א. מפני קדושתם (רש"ס). ב. שמא ישכחו ולא ינהגו בהם קדושת שביעית (ר"ש). ג. חובת הביעור היא דווקא בארץ (רע"ב). בגדר האיסור כתוב בפסחים נב: רב ספרא נפק מארץ ישראל לחוצה לארץ, הוה בהדיה גרבא דחמרא דשביעית. ובתוספות שם: הקשה ריב"א דתנן בפ"ו דשביעית דאין מוציאין שמן שריפה ופירות שביעית מן הארץ לח"ל ותירץ דהתם מיירי לאכילה ורב ספרא אפיק לסחורה דיש סחורה שמתרת. אי נמי בשוגג הוציא. החזו"א תמה כיצד התיר לסחורה ואסר לאכילה ולכן הפך את הגרסה וכתב שרק כאשר נעשה לסחורה אסור אבל לצורך אכילה מותר להוציא פירות שביעית לחו"ל. והביא בדך אמונה שיש שכתבו שגם לאכילה אסור אלא כשהוא לצורך צידה לדרך.

לב. האם איסור זריעה ונטיעה הוא מן התורה, ממתי מתחיל האיסור לזרוע או לנטוע (בזמן בית המקדש ובזמן הזה) ומדוע? מה הדין אם עבר ונטע בשוגג או במזיד? כתוב בויקרא (פכ"ה) (ד) וּבְשָׁנָה הַשְּׁבִיעִלַת שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׁבַת לִיקוֹן שְׂדֵה לֹא תִרְעַ וְכֶרֶם לֹא תִזְמַר: (ה) אֵת סְפִיחַ קְצִירָךְ לֹא תִקְצֹר וְאֶת-עֲנָבֶיךָ וְזֵיתֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ: נמצא שיש ארבע מלאכות שמפורשות בפסוק לאיסור תורה. שתי אבות זריעה וקצירה. ושתי תולדות זמירה ובצירה. ובגמ' למדו שכל שאר התולדות נאסרו בשביעית מדרבנן. עוד מצאנו בגמ' (מו"ק ג:) מחלוקת בין רבי עקיבא לרבי ישמעאל לגבי הפס' 'בחריש ובקציר תשבות' שלר"ע אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית, שהרי כבר נאמר שדך לא תזרע וכרמך לא תזמר, אלא חריש של ערב שביעית שנכנס לשביעית, וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית. ר"י אומר מה חריש רשות אף קציר רשות, יצא קציר העומר שהיא מצוה. ומבואר בגמ' שלר"ע תוס' שביעית היא דאו' ולר"י היא מהלכה למשה מסיני. הנ"מ בזה, שלר"ע האיסור הוא אף שאין בית המקדש קיים, ולר"י אין האיסור אלא בזמן שביט המקדש קיים, דומיא דניסוך המים. ברמב"ם (ג, א) כתוב עבודת האתר בשנה ששית שליםש יום סמוך לשביעית אסורה הלכ"מ, מפני שהוא מתקנה לשביעית, ודבר זה בזמן שביט המקדש קיים משמע ממנו שהוא פוסק כר"י¹⁰⁵.

לגבי נטיעה בשביעית נחלקו הראשונים: דעת הר"ש שנטיעה אסורה מהתורה והדבר הוא ק"ו מזמירה שעניינה הצמחת האילן וחייבת מהתורה. אַמַּנּוּם הַרְמַב"ם כתב (א, ד) "המבריך או המרכיב או הנוטע וכיוצא בהן מעבודת האילנות מכין אותו מכת מרדות מדבריהן". הסביר הכס"מ שכך משמע בירושלמי "רשב"ג אומר נוטעין אילן סרק בשביעית". משמע דרבנן אסרי. ובמהר"י קורקוס הסביר בפשיטות "כיון שהוצרך הכתוב לפרט זריעה וזמירה ובצירה וקצירה נראה שאין לך אלא מה שנתפרש בכתוב. א"כ נוטע דלא אתפרש לא ילפינן ליה" והוא ההיתר הכללי לכל שאר התולדות שאין איסורם אלא רק מדרבנן. ממתי מתחיל האיסור? כתוב בשביעית (ב, ו) אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור. בגמ' בגיטין נג: דנו בטעם האיסור והביאו שני טעמים: מפני מה אני אומר: בשבת בשוגג - יקיים, במזיד - יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד - יעקר? א. מפני שישראל מונין לשביעית, ואין מונין לשבתות. ב. דבר אחר: נחשדו ישראל על השביעית, ולא נחשדו על השבתות. טעם הראשון הוא טעם מונין כלומר כיון שאם אדם יטע לאחר מועד זה תחשב הנטיעה לענין ערלה כאילו נטעה לאחר ראש השנה ותצא ממנין זה מראית עין של נטיעה בשביעית. לדעת ר"ת והר"ן החשש לטעם זה היה רק בזמן המקדש וממילא היום אין איסור נטיעה קיים אלא מט"ו אלול. אַבְל הַרְמַב"ם (ג, יא) כתב "אף בזמן הזה אין נוטעין אילנות ואין מרכיבין ואין מבריכין ערב שביעית אלא כדי שתקלוט הנטיעה ותשהה אחר הקליטה ל' יום קודם ר"ה של שביעית וסתם קליטה שתי שבתות, ודבר זה אסור לעולם מפני מראית העין שמא יאמר הרואה בשביעית נטעו". נמצא שלרמב"ם יש איסור דרבנן בנטיעה מ"ד יום קודם שנת השמיטה. וכן נוקטים

¹⁰⁵ וע"ע רע"א שביעית ב, ב.

למעשה. מה הדין אם עבר ונטע בשוגג או במזיד? ראינו בגמ' בגיטין לעיל שלר' מאיר קונסים שוגג אטו מזיד ולר' יהודה לא קונסים. להלכה כתב הרמב"ם (שם) "נמצאת אומר שהנטע או המבריך או המרכיב ערב שביעית קודם ר"ה במ"ד יום יקיים, פחות מכן יעקור, ואם לא עקר הפירות מותרין, ואם מת קודם שיעקור מחייבין את היוורש לעקור" הרמב"ם לא חילק בין שוגג למזיד ונמצא אם כן שגם בשוגג צריך לעקור כר"מ בגמ'.

לג. האם צריך להקפיד לזרוק את קליפות הפירות, או את גרעיני הפרי רק לתוך "פח שמיטה" (שקית אשפה המיוחדת רק לפירות שמיטה, שבה מניחים את הנזק לתוכה עד שיירקב מאליו), או שאפשר להשליכם לפח עם יתר האשפה של הבית? שנינו בשביעית (ז, ג) קליפי רמון והגץ שלו קליפי אגוזים והגלעינין - יש להם שביעית ולדמיהן שביעית. הרמב"ם (תרומות יא, י) כתב לגבי שאריות תרומה - "קליפי אבטיח ואתרוג ומלפפון, אף על פי שאין בהן אוכל; וקניבת ירק שמשליכין בעלי בתים - הרי אלו אסורים לזרים. אבל קניבת ירק שמקנבים הגננין מותרת לזרים. קליפי פולין ושומשמיין - אם יש בהן אוכל אסורין, אין בהן אוכל מותרין". דהיינו לרמב"ם יש לחלק בין קליפות של אבטיח, אתרוג ומלפפון שגם אם אין בהם אוכל, הרי הם אסורים לזרים. ובין קליפות פולין ושומשמיין, שאם אין בהם אוכל הרי הם מותרים, ולמה? משום שקליפות של פולין ושומשמיין אינן ראויות כלל לאכילה, ולכן מותרים לזרים. משא"כ קליפות של שאר המינים שראויים לכילה ולכן אסורים לזרים. בהלכות שמיטה כתב הרמב"ם "הקליפין והגרעינין שמתרין בתרומה לזרים אין קדושת שביעית חלה עליהם והרי הן כעצים אא"כ ראויין לצביעה. והקור קדושת שביעית חלה עליו". לגבי גרעינים הר"ש ביאר שהמשנה לעיל מדברת על גרעיני שאר פירות כגון תמרים וזיתים ושייך בהו שביעית, דקליפי אגוזים חזו לצביעה וגרעיני זיתים ותמרים חזו להסקה וחזו נמי לבהמה. הרמב"ם (תרומות יא, יא) פסק גרעיני אתרוג מותרים; גרעיני זיתים ותמרים וחרובין אף על פי שלא כנסן הכהן הרי אלו אסורין לזרים; ושאר הגרעינין, בזמן שכנסן ויש בהן לחלוחית למצוץ אותן - אסורין לזר, ואם השליכן מותרות. **נמצא אם כן שקליפות שאין הדרך לאוכלם וכן גרעינים [אף אם נשאר מעט פרי (מכיון שברך כלל גרעינים אלה מיועדים להשליכם לאשפה) - ילקו"י] מותר לזרוקם לאשפה, דאין בהם קדושת שביעית, ומותר לזרוקם לאשפה כרגיל.**

לד. האם מותר לקצוץ בשנת השמיטה ענפים מהאילן בכדי לסכך בהם את סוכתו. ומה הדין כשיש על הענף פירות? מצאנו לעיל תשובה (אהלה של תורה ג, ה) של הגר"י אריאל שכתב שמותר להשתמש בגזם של העיריות שנעשה לפני סוכות לסכך בהם את הסוכה מכיון שגזזום הענפים לצורך סכך הוא קל יותר, כי הוא לא נועד לטובת העץ, אלא לצורך השימוש בענפים, שהקציצה מזיקה לעץ. וגם כשהיא ספק מזיקה ספק מועילה יש להתיר בעיקר בעצי סרק ובעץ שאינו שלו. בנוסף לכך האיטור אינו בחפצא של הענפים, ולכן אין הגזם פסול משום מצווה

הבאה בעברה. ובלאו הכי העבירה היא לא בחפצא של המצוה, בסכך עצמו לא נעשתה עבירה, אלא רק בחיתוכו מן העץ.

לה. מאיזה סיבה נאסר להשקות או לזבל בשנת השמיטה, ומהי המלאכה החמורה מבין שניהם, נמק. כתוב בויקרא (פכ"ה) (ד) וּבִשְׁנֵה הַשְּׁבִיעִת שְׁבַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ שְׁבַת לִיקוֹק שְׁדֶרָה לֹא תוֹרַע וְכַרְמֶךָ לֹא תוֹמַר: (ה) אֵת סְפִיחַ קִצְיֹרֶךָ לֹא תִקְצֹר וְאֶת-עֵנְבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שְׁבַתוֹן יִהְיֶה לְאָרֶץ: ולמדו חז"ל שארבע מלאכות אלו אסורים מהתורה. במשנה מו"ק (א, א) כתוב "משקין בית השלחין במועד ובשביעית בין ממעיין שיצא בתחלה בין ממעיין שלא יצא בתחלה". שואלת הגמ' במו"ק ב: "שביעית, בין למאן דאמר משום זורע, ובין למאן דאמר משום חורש - זריעה וחרישה בשביעית מי שרי?.. רבא אמר: אפילו תימא רבנן, אבות אסר רחמנא, תולדות לא אסר רחמנא, דכתיב ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שך לא תזרע וגו'. מכדי, זמירה בכלל זריעה, ובצירה בכלל קצירה, למאי הלכתא כתבינהו רחמנא? למימרא: דאהני תולדות - מיחייב, אאחרנייתא - לא מיחייב" **בלומב** שדווקא על התולדות של זמירה ובצירה חייבים מהתורה וכל שאר התולדות מדרבנן. בהמשך הגמ' מביאה לגבי קשקוש שבמקור אחד הוא מותר ובשני הוא אסור ומתרת: "אמר רב עוקבא בר חמא: תרי קשקושי הוו; חד - אברויי אילני, וחד - סתומי פיל. יאברויי אילן - אסור, סתומי פילי - שרי' ונמצא שיש פה יסוד חדש במלאכות אלו שהותרו כל שהם לצורך קיום האילן. **נמצא שהשקיה וזיבול שניהם תולדות ואסורות מדרבנן. אמנם** מצינו חילוק ביניהם, שלגבי השקיה מצאנו היתרים כנ"ל במשנה וכיו"ב ברמב"ם: משקין בית השלחין בשביעית והיא שדה הזריעה וצריך להשקותה שצמאה ביותר... ומפני מה התיירו כל אלה, שאם לא ישקה תעשה הארץ מלחה וימות כל עץ שבה, והואיל ואיסור הדברים האלו וכיוצא בהם מדבריהם לא גזרו על אלו, שאין אסור מן התורה אלא אותן שני אבות ושתי תולדות שלהם כמו שביארנו. ובאחרונים חלקו בין תחילת ההשקיה לשיעור ההשקיה, והעלו שבשיעור ההשקיה יש יותר להקל ולכן נכון לרווח את ההשקיות לזמן שהעצים ודאי יצטרכו ואז להגדיל את שיעורה ע"פ צורך העצים. אמנם זיבול הקרקע כולו לצורך גידול האילן ולא קיומו והוא תולדה של חורש ולכן לא מצינו בו היתרים כשנעשה לתכלית טיוב הקרקע, ולכן לגבי זיבול כתב הרמב"ם שביעית (א, ד) כיצד?.. המסקל או המזבל וכיוצא בהן משאר עבודת הארץ... מכין אותו מכת מרדות מדבריהן.

לו. מפעל המייצר ריבות מפירות הדדים, ומיני מרקחת מקליפות פירות הדדים, מכיון שהמפעל מקפיד להשתמש רק במצורים טבעיים לכן הוא מייצר את ה"פקטין" (חומר משמר ומייצב) מהפירות עצמם, הליך ייצר ה"פקטין" נעשה ע"י עיבוד מיוחד הנעשה מפירות הדדים ולאחר מכן הוא מעורב בתוך ריבה או מרקחת. א. האם מותר לו לייצר את הריבות והמיני מרקחת מפירות שביעית? ב. האם צריך לנהוג בפירות ומיני המרקחת

קדושת שביעית? ג. חוה דעתך האם מותר לייצר את ה"פקטין" מפירות שביעית? כתב הרמב"ם (ב, ה) לאכילה ולשתייה כיצד, לאכול דבר שדרכו לאכול, ולשתות דבר שדרכו לשתות. וראה ע"ע במה שהבאתי בריסוק פירות שביעית שהתירו כשדרכם בכך תמיד. וכן התירו לעשות ריבה החוז"א ואול"צ שיש בזה כמה וכמה צדדים להקל. א. נלמד מדיני ברכות שכאשר צורת הפרי נכרת אין זה שינוי, ממילא בקונפיטוריה יש יותר להקל. ב. כאשר יש עודפי פירות יש אפילו הצלה בהפיכתם לריבה. ג. עיקר תעשיית הפירות היא מפירות מסוג ירוד שאפשר שלא יאכלו כשלעצמם, ממילא יש רווח בהפיכתם לריבה. בדין קדושת שביעית כל שהוא אוכל אדם או בהמה יש בו קדושת שביעית. לגבי ה'פקטין' הפקטין מיוצר על ידי השריה של הפרי במים חומציים, סינון, והפרדת הפקטין על ידי חומרים כימיים כמו אלכוהול או מלח אלומיניום. נראה שתהליך היצוא פוסל את הפרי לאכילה ויש לחשוש להפסד פירות שביעית, ואפילו אם הפקטין עצמו משמש אחר כך למאכל, רוב הפרי נפסד כתוצאה מהחשיפה לחומרים הכימיים ויש בו הפסד פירות שביעית.

לז. האם מותר לאדם לנטוע עץ בגג ביתו בשנת השמיטה? במידה ונטע עצים בגג ביתו בשמיטה, האם אותם פירות קדושים בקדושת שביעית? הרא"ש (כלל ב, ד) דן בכרם שנטוע על גג מלא עפר וכתב שדינו כשדה לכל דבר, וחייב בתרו"מ ובערלה, ולא דמי לעציץ שאינו נקוב, דלא פטרו בגמ' אלא בזרוע בדבר המטלטל כגון עציץ וספינה. מר"ן בשו"ע (ערלה סי' רצד, כו) הביא את תשובות הרא"ש, וז"ל הנוטע בבית ועל גג שמילאו עפר ונטע בו, והנוטע בספינה, אם בעציץ אע"פ שאינו נקוב, חייב. ומבואר דסבירא ליה למר"ן דנטיעה על גבי עפר שבגג חשיב כנטיעה בשדה. ולפי זה לכאורה ה"ה גבי שביעית. אבל הרמב"ם (ביכורים ב, ט) כתב הגדל בעציץ אע"פ שהוא נקוב, והגדל בספינה, אינו מביא ממנו (ביכורים) על עיקר, שנאמר בארצם. (ועציץ אינו ארץ). אבל מביא מן הגדל בגג או בחורבה. אם כן מבואר ברמב"ם דהגדל בגג חשיב כגדל בשדה, ולכן יכול להביא ממנו ביכורים. אלא שבהלכות מעשר (א, יא) כתב בצלים שהשרישו זה בצד זה, אפילו השרישו בקרקע עלייה פטוין מן המעשרות, נפלה עליהן מפולת והרי הן מגולין, הרי אלו כנטועין בשדה וחייבין במעשרות. ומשמע מהרב"ם דלא מחשיב אותם כזרועים. לפ"ז שהזרוע בגג הוא רק לעניין טהרה לא לעניין מעשרות, (וע"ע בקרן אורה מנחות פד). הגר"א בביאורו לסימן רצד כתב לתמוה על מר"ן ולדעתו דלעניין מעשר ושביעית זרוע ונטע בכוונה, אפילו השרישו פטורים הם בעלייה, דעלייה לא נחשבת כקרקע. להלכה כתב הילקו"י (ד, כג - כד) יש אומרים שאסור לזרוע ולחרוש בשביעית בגינה הנמצאת על גג הבית, הואיל ואין עליה תקרה, ודינה כדין שדה רגיל. ויש חולקים ואומרים שהגדל בגג אינו כגדל בשדה: יש אומרים שגידולי גג (גינה הנמצאת על גג הבית) יש להם דין ככל שאר הגידולים, ויש עליהם קדושת שביעית, מאחר שאין עליהם תקרה ויש חולקים ואומרים

שגידולי גג נחשבים כתלושים, וממילא אין שביעית נוהגת בהם. ועל כל פנים אין בהם איסור ספיחין.

לח. האם מותר לקחת עציץ נקוב הגדל בג ביתו ולשותלו בחצר ביתו?
 לכאורה היה ניתן לומר שכמו שאדם שותל עם עפרו, הוא ממשיך למנות שנות ערלה לעץ, כך היא ניתן לומר שגם לגבי שביעית דלא אמרינן שחשיב כנטיעה ויהיה מותר לעשות זאת בשמיטה, וכך כתב למעשה בספר 'השמיטה' (פ"ג ס"י לרב טוקווינסקי), וכך לשונו 'איסור להעביר שתיל ממקום למקום. ואם העתיקו השתיל עם עפרו בשעור שיכול לחיות בו, שאין זו נטיעה לעניין ערלה, מסתבר שגם בשביעית אין זו זריעה. אע"פ שבשביעית יש גם עשה של 'ושבתה הארץ' - אין זה נחשב לעבודת הארץ. ומכ"ש שאין להחמיר להעביר שתיל עם עפרו מעציץ שא"נ לעציץ אחר שא"נ. אך בספר 'תורת השמיטה' (להרח"ז גרוסברג עמ' ט) העיר על דבריו וכתב שיש לחלק בין שביעית לערלה, דכיון שסו"ס הרי הוא כנטוע בקרקע, ולכן יש לאסור¹⁰⁶. וכן כתב גם בשביתת השדה (לרב רווח, עמ' קיד) ובכרם ציון (לרב רוזנטל פ"ג, ג, ו). אלא שראיתי לילקו"י (עמ' ער) שכתב שלדינא נראה להקל בזה דנטיעה דרבנן (כמו שכתב המהר"י קורקוס בשיטת הרמב"ם פ"א, ה"ו), ושביעית בזמן הזה מדרבנן, וכיון שהוא ספק במילתא דרבנן הוה ליה ספק דרבנן ולקולא, וכן פסק שו"ת ישיב יצחק (לרב יצחק שמואל שכטר, חל"ח, סי' מו)¹⁰⁷.

לט. מניין למדים דין תוספת שביעית? ששת ימים תעבד ויביום השביעי תשבת בקריש ובקציר תשבת: במשנה שביעית א, ד: נאמר 'בְּחֵרִישׁ וּבְקָצִיר תְּשַׁבֵּת' אין צריך לומר חריש וקציר של שביעית אלא חריש של ערב שביעית שהוא נכנס בשביעית וקציר של שביעית שהוא יוצא למוצאי שביעית. ר' ישמעאל אומר מה חריש רשות אף קציר רשות יצא קציר העומר לענין שבת שמותר לקצור את העומר. והסביר הרמב"ם על משנה א שם: מה שאסר חריש וקציר אינו מוסב על יום השבת מפני שהם בכלל אמרו 'כל מלאכה', וגם אינו על שנת השמיטה מפני שכבר אסרם בה בפירוש והוא אמרו 'לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה', בגמ' מ"ק ד א מובא שר' ישמעאל לא בא לחלוק על עיקר דין תוספת שביעית אלא רק על מקור הלימוד שלדעתו היא הלכה למשה מסיני. ומסכמת הגמ': "אלא: הלכתא

¹⁰⁶ וכך לשונו 'ובערלה לאו באיסורא תליא מילתא, אלא דבכל כה"ג לא הוי נטיעה חדשה שנתחל למנות בו שנות ערלה, דמכיון שיכול לחיות ע"י עפרו לכל הפחות יד יום, הוי כנטיעה הישנה לעניין זה, ומונין שנות ערלה מזמן הנטיעה הראשונה. אבל לא לומר דאין זה נחשבת נטיעה כלל, ואפילו איסור דרבנן לא יהא בו, ולהתיר לעשות כן לכתחילה בשביעית?

¹⁰⁷ שם הרב נשאל ע"י הרב של נצרת עלית (הרב ישעיהו הרצל), האם במקום בו העיריה לוחצת לנטוע שבעים עצים חדשים במרכז העיר לציון שבעים שנה לסיום שנות השואה והעיריה מבקשת היתר מהרבנות דהרי בשנת השביעית קיימינן ואין מנוס מלהתיר רק יש לשאול איך ובאיזה אופן להתיר. וכך השיב לו הרב - דהנה מעיקר הדין כבר אמרתי למע"כ שכעין שאלה זו ה' גם בעירנו נתניה וכמ"ש ע"י הרב הראשי לנתניה הגאון הרב קלמן בר שליט"א ונתנו היתר לנטוע שבעים אילנות בעציץ ואמר לי ששאלה כזאת הגיע גם מבית הנשיא בשנה זאת לגדולי ישראל והתשובה הייתה ליתן היתר גם אם יש צורך לגבב כמה היתרים כיון שמצפים לנטוע ע"פ הלכה מוטב שיתנו להם היתר דחוק משיטעו באיסור.

לרבי ישמעאל, קראי לרבי עקיבא". נמצא שלר' עקיבא תוספת שביעית נלמדת מהפסוק 'בחריש ובקציר תשבות' ולר' ישמעאל היא הלכה למשה מסיני.

מ. מה הדין בדאו' בחרישה בתוספת שביעית? לר"ת (ר"ש שביעית א א): דווקא חרישה נאסרה שנאמר בחריש ובקציר תשבות אך נטיעה ושאר מלאכות הותרו. אבל לרמב"ם כל עבודות הארץ המתקנות לשביעית נאסרו.

מא. מה הטעם למנהג שנהגו עוד בימי הרא"ש, לגבות שטרות שעברה עליהם שנת השמיטה, ציין דברי הרמ"א בזה, ומה שסינגר הרא"ש בתשובותיו? כתב הרא"ש (כלל עז, סי' ד) בארץ הזאת נוהגים לגבות שטרות שעברה עליהם השמיטה, ותמהתי על מנהגם זה וצווחתי ככרוכיא ולית דמשגח בה. ואמרו לו כי כבר נהגו כן ואי אפשר לשנות המנהג. ואמרתי מנהג כזה שהוא לעבור על דברי תורה ולהוציא ממון שלא כדין אין הולכין אחריו כל זמן שאין טעם למנהג. ואמרו לי כי הרבה יפוי לשונות רגילין לכתוב בשטרות שהן מורין על זה שלא תהא שביעית משמטת, ודקדקתי בשטרותיהם ולא מצאתי תנאי ויפוי לשון שיוורה על דרך זה. כי חכמים דקדקו בזה ואמרו על מנת שלא תשמיטנו שביעית אין תנאי זה מועיל דהוה ליה מתנה על מה שכתוב בתורה. דאי אפשר לו להתנות שלא תהא שביעית משמטת והתורה אמרה שתשמט שביעית דכתיב שמוט כל בעל משה ידו וכו', אלא אם כן אמר שלא תשמיטנו בשביעית דתנאי זה אגברא קאי ומועיל, ותנאי זה (ותנאי) לא מצאתי מפורש בשטרות... אלא שאין לבי מסכים יפה לדבר זה כיון שאין מפורש שלא תשמיטנה בשביעית, הילכך מיום בואי לכאן איני דן שלא תשמט שביעית וגם איני סותר מנהגם אלא מניחם לרון כמנהגם. ומה שכתבת אם יש לקבל דברי מי שאומר פרוזבול היה לי ואבד. אמת הוא שכתבו רבותי ז"ל שהאומר פרוזבול היה לי ואבד שהוא נאמן בלא שבועה משום דלא שביק היתרא ואכיל איסורא, ואני לא סמכתי מעולם על זה משום דלא שכיחי האידינא כותבי פרוזבול. בשו"ת תה"ד (סי' דש) ביאר שנהגו להקל בדבר משום דקי"ל כרבי דשמיטת כספים בזמן הזה אינו אלא מדרבנן זכר לשביעית, אבל מדאורייתא בזמן שאתה משמט קרקע אתה משמט כספים. כך דרש לה רבי בתלמודא, וא"כ נוכל לומר דלא תיקנו זכר לשביעית אלא בארצות שקרובים לא"י כגון בבל ומצרים. הרמ"א (סז, א) כתב להלכה אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזמן הזה; ונראה שעליהם סמכו במדינות אלו, שאין נוהגים דין שמיטה כלל בזמן הזה, והמנהג היו נוהגים עדין בזמן הרא"ש, כמו שכתוב בתשובה (הטור ס"ה הביאו) שהיה צווח ככרוכיא לבטל המנהג, ולא אשגחו ביה, וכבר כתבו גם כן האחרונים ז"ל (בד"מ ס"ה הביאו) טעם למנהג שאין נוהגין שמיטה כמבואר בדברי מהרי"ק שורש צ"ב ומהר"ר איסרלן בת"ה סימן ש"ד ובמהרי"ל, ואין לדקדק אחריהם. הסמ"ע כתב שהרא"ש נתן טעם למנהגם, כיון שפשט שלא להשמיט הו"ל כאילו התנה המלווה ע"מ שלא תשמיטני בשביעית. הערוה"ש כתב שטעם המקילים שלא כתבו פרוזבול כדי לפטור הבעיה - ששביעית בזה"ז דרבנן, ועיקר תקנת פרוזבול כדי שיהיה כגבוי

וכל זה בנוזם שהיה כח לב"ד לגבות ולהעניש, אבל בזה"ז שאין לנו שום תוקף ממילא אין תועלת במסירת חובות לב"ד שהרי בהכרח המלווה יעבור ויגבה ויעבור על שלא תגוש. ועוד שאין כותבים פרוזבול אלא ע"ג קרקע, ובמינו בגלות ממילא אין לנו קרקעות, ואם ננהג עתה שמיטה כספים ימנעו מלהלוות ויעברו על "הישמר לך", ולכן נדחת תקנת חכמים שהיא זכר לשביעית מפני לאו דאו' של "הישמר לך" מ"מ ירא שמים יעשה פרוזבול (ע' בחזו"ע עמ' ה' מה שהקשה עליו). הרב ראש יוסף אישקאפה (דף קלב) נסתפק אם במדינה זו נכתב בשטר חוב אחד, על מנת שלא תשמטני "שביעית", אם יש ללכת גם בזה אחר המנהג, ותלינן שהוא ט"ס בשטר, ואינו משמט, או דלימא דאזלינן בתר לישנא שכתוב בשטר, וכיון שכתוב על מנת שלא תשמטני שביעית, הוה ליה מתנה על מה שכתוב בתורה, ושביעית משמטתו. ובתר דבעיא הדר פשטה, וכתבנ"ל יותר לתלות שהוא טעות, וכיון שהמנהג לגבות החובות אחר השמיטה, וזה צוה לכתוב תנאי זה בשטר, ודאי שהיתה דעתו להיתר ואל לאיסור, ואין שביעית משמטתו.

מב. "משכנתא דנכיתא" - מתי היא נשמטת ומתי אינה נשמטת. ציין הדין בשו"ע ומקורו בגמ'. כתוב בב"מ סז: רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע אמרי תרוייהו: האי משכנתא, באתרא דמסלקי - אין בעל חוב גובה הימנה, ואין הבכור נוטל בה פי שנים, ושביעית משמטתה. ובאתרא דלא מסלקי - בעל חוב גובה הימנו, ובכור נוטל בו פי שנים, ואין שביעית משמטתה. ופרש"י ושביעית משמטתה - כשאר מלוה בשטר, שנכסי ליה משועבדין להן, ושביעית משמטתן, דאין זה מלוה על משכון שאין שביעית משמטתו, דהתם במשכון של מטלטלין קיימינן, וטעמא משום דבעל חוב קונה משכון שבידו, דילפינן (בב"מ פב.) מולך תהיה צדקה, והוה ליה כגבוי. השו"ע (סז, ב) כתב והמשכנתא, במקום שדרכם לסלק המלוה בכל עת שיביא מעותיו, שביעית משמטתה; ומקום שאינו יכול לסלקו עד סוף זמנו, אין שביעית משמטתה. הסמ"ע (ח) ביאר שמשכנתא היינו כשמלוה לחבירו על שדהו והמלוה אוכל פירות ממנו **בנכיתא, והיינו שמנכה לו דבר מועט בכל שנה מחוב (כמ"ש ביו"ד קעב).**

מג. נכתבה הלוואה בשטר בלשון פקדון, האם שביעית משמטת. כתוב במהרי"ק (שורש קפב) אם קיבל המעות לפיקדון, אף שלא היו באמת פקדון שי לילך אחר ייפוי כח המבואר ואינה משמטת. הרשב"א (ח"ב סי' שיד) כתב אף במקום שנהגו לכתוב בשטרותיהם "על מנת שלא תשמטני בשביעית" אם שטר אחד לא נכתב גן, לא אמרינן כמאן דנכתב דמי, כמו שאומרים בדרישת לשון הדיוט. עיקר החילוק הוא שבשאר דברים התלויים בתנאי בשעת מעשה, שאם לא יתנה אז א"א להתנות אח"כ (כמו בעל קרקע שמתנה עם הארסי שמא יובירנה) אף שלא כתב בתנאי עושה סתם כדעת אנשי המקום אבל שמיטה הרי יכול גם אח"כ לתקן ע"י פרוזבול או יגבה חובו קודם שביעית. לכן אם לא כתב התנאי לא מהני אלא אם כן כתב במפורש. הרמ"א הביא את דברי המהרי"ק והרשב"א וכך לשונו

"וכן אם כתב בשטר לשון פקדון, אינה משמטת, דלהכי כתב לשון פקדון, שלא ישמט (מהרי"ק). אם נהגו לכתוב כן בשטרות, ובשטר אחד לא נמצא כך, לא אמרינן דהוי כאילו נכתב, אעפ"י שלענין שאר דברים אמרינן כך, כדלעיל סימן מ"ב (רשב"א)".

מד. האם שביעית משמטת סתם הלוואה ל יום? כתב השו"ע (סז, י) המלוה את חבירו וקבע לו זמן לעשר שנים או פחות או יותר, אין שביעית הבאה בתוך הזמן משמטתו, דהשתא לא קרי ביה לא יגוש. שורש הדיון מובא במכות ג: תנא: המלוה את חבירו סתם - אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום. סבר רבה בר בר חנה קמיה דרב למימר: ה"מ במלוה בשטר, דלא עבד איניש דטרח דכתב שטר בציר מתלתין יומין, אבל מלוה על פה לא; אמר ליה רב, הכי אמר חביבי: אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה... מנא הא מילתא דאמור רבנן: המלוה את חבירו סתם - אינו רשאי לתובעו פחות מל' יום, אחד המלוה בשטר ואחד המלוה על פה? א"ל, דכתיב: קרבה שנת השבע שנת השמטה, ממשמע שנאמר קרבה שנת השבע, איני יודע שהיא שנת שמטה? אלא מה תלמוד לומר שנת השמטה? לומר לך: יש שמטה אחרת שהיא כזו, ואיזו זו? המלוה את חבירו סתם, שאינו רשאי לתובעו בפחות משלשים יום, דאמר מר: שלשים יום בשנה חשוב שנה. נחלקו האחרונים מה דין המלוה לחברו סתם בתוך שלושים יום לשמיטה, שהרי 'סתם הלוואה שלושים יום. הב"ח (יג) כתב שהמלוה לחבירו בתוך שלושים יום לשמיטה ולא קבע לו זמן לפרעון, כיון שלא קצבו זמן מסויים ה"ז משמט, דקרינא ביה לא יגוש, והביא ראיה מהמשנה דשוחט את הפרה שאם נתעברה השנה משמט אף שלא עברו ל' יום על החוב הזה. אולם החזו"ע (עמ' כז) הביא מכמה וכמה ראשונים (איו"ז, המיחסים לר"ן ועוד) שגם סתם הלוואה ל' יום הוי כמלוה לעשר שנים ואינו משמט.

מה. קי"ל בפרזבול דאינו משמט, האם קיימת אפשרות שהמלווה ימסור לשלשה בע"פ, ולומר מוסרני לכם שכל חוב שיש לי אגבנו. הב"י כתב בשם המרדכי שאין צריך למסור פרזבול לדיינים עצמם, ודי שימסור בפני עדים ואפילו אם הדיינים בעיר אחרת יכול למסור חובתיו להם. הרמ"א (סז, כ) כתב וי"א דכל אדם יכול לומר דבריו בעל פה לפני ב"ד - ומהני, ואין צריך פרזבול. ואין חילוק בין אם המלווה בעיר הדיינים או לא, כי יכול לומר אפילו שאל בפניהם: אני מוסר שטרותי לבית דין פלוני שבעיר פלונית (מרדכי). הפת"ש (ג) כתב בשם החת"ס שצריך דווקא שיאמר בפני ב"ד, ובשם הב"ח כתב שראוי לנהגו כמ"ש הרמב"ם שדווקא ת"ח, וכמו שהעיר הב"י שראה נוהגים כן במצרים. אלא אם כן ישלח בכתב ידו לב"ד והם יכתבו הפרזבול מזמן שנכתב כתב ידו רק שיעשו לו הפרזבול לפני ר"ה של שמינית. הדרך אמונה כתב וכן הסכימו האחרונים להחמיר, רק בשעת הדחק כשאי אפשר לכתוב פרזבול יש להקל לשלל אדם סגי במסרית דבריו.

מו. האם יש הבדל בין מלוה שירשו מאביהם, למלוה שהלווהו משלהם?
 כתוב בשו"ע (סז, כט) יתומים גדולים - טעינין להו שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישיטנו בשביעית. נח' בדין זה הרשב"א והר"ן - הר"ן כתב יתומים גדולים אם הלוו מעצמן דינן כשאר גדולים משמט. אבל הרשב"א כתב אם היו גדולים טעינין להו שמא היה לאביהם פרוזבול או שמא התנה שלא ישמטנו בשביעית, השו"ע פסק כרשב"א. הסמ"ע (ג) ביאר שביתומים קטנים אין צורך לכל זה, שאפילו ידוע שאביהם לא כתב פרוזבול ולא התנה אין השביעית משמטת, שב"ד אביהם של יתומים.

מז. מה הדין במקרה שבמקום שגרים היתומים אין בית דין קבוע? כתב השיטמ"ק (ב"ק לו. ד"ה אינן צריכין) היכא דהוו בעיר שאין בה בית דין קבוע או בכפר קטן נראה לומר שבית דין הקבועים בכל מקום שהן הן אביהן ולא ישמיטו חובותיהן. וע"ע ברא"ש (כלל פה, ה).

מח. מה הדין בקופת צדקה שיש לה מלוה ביד אחרים, ולא עשתה פרוזבול האם שביעית משמטת החוב? כתוב בב"ק לו: א"ר יוסף יד עניים אנן, דא"ר אמר שמואל אין היתומים צריכים פרוזבול. כ' הרשב"א בעקבות הגמ' משמע שדין עניים כדין היתומים ומי שחייב מעות לקופת הצדקה אינו משמט. הנמוק"י כתב שדווקא ביתומים קטנים וכן עניים שאינן בני דעה, אבל יתומים גדולים או עניים בני דעה כיון שיכולים לכתוב פרוזבול אם לא כתבו הם הפיסדו על עצמם. השו"ע (סז, כח) כתב יתומים קטנים שיש להם מלוה ביד אחרים - אין צריכים פרוזבול. מי שחייב לקופת הצדקה אינו משמט.

מט. שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מה יעשה בשטר, ובידי מי משאירים אותו. ציין דין השו"ע, והבא דוגמאות לכך מדינים אחרים בשו"ע. המוכר שטר חוב לחבירו ועברה עליו שביעית, האם יכול הלוקח לחזור על המוכר ולתבוע את דמיו? האם יש לחלק בזה בן מכרו לפני השנה השמינית, או לאחריה? אם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, מתי הוא נאמן ומתי אינו נאמן? הסבר את הטעם, והבא את מקורו בש"ס. כתב הטור שט"ח שעבר עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול הואיל ונמחל שיעבודו של שטר גופו של שטר של לווה הוא ומוציאין אותו מהמלוה להחזירו ללוה, הב"י כתב שכן כתב בעל התרומות (בשער מ"ה ס"ה) וכתב שכן הסכים הרמב"ן ז"ל (תשובות הרמב"ן י"ם תשלה ס"י מב) וכ"כ הרא"ש (כלל ע"ז ס"ד) בשם הרמב"ן. להלכה כתב השו"ע (סז, לו) שטר חוב שעברה עליו שביעית ולא נכתב עליו פרוזבול, מוציאין שטר מהמלוה להחזירו ללוה. הסמ"ע (נט) כתב שמ"מ דמי הנייר צריך הלוה להחזיר למלוה, שהרי השטר היה משכון בידו בעד דמי הנייר. אבל דמי שכר הסופר אין צריך להחזיר דגם זה נשמט בשביעית. והט"ז ח' ולשיטתו

אין צריך להחזיר דמי הנייר משום שא. הטור כתב שגופו של נייר של הלווה ולא של המלווה. **ב.** אם הנייר חשוב משכון, כל החוב אינו משמט לי"א בסי"ב לעיל. עוד כתב השו"ע (**סז, לח**) המוכר שטר חוב לחבירו ואחר כך עברה עליו שמיטה, אין הלוקח חוזר על המוכר, שהלוקח פשע מעצמו שלא עשה פרוזבול. ואם כבר עברה עליו שמיטה כשמכרו, טוענין ללוקח שהמוכר היה לו פרוזבול ואבד. ואם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים אינו נאמן, ואם יש לו נכסים¹⁰⁸, נאמן ונפטר, והמוכר ישלם ללוקח. **הסמ"ע** ביאר ש'טוענים ללוקח' הוא משום דקי"ל טוענים ללוקח לליורש כל מה שהיה המוכר והמוריש יכול לטעון. אבל כשלקחו קודם שביעית אין טוענים דמסתמא עדיין לא היה למוכר פרוזבול כיון שלא הגיע זמן שמיטה. **הדרך אמונה** ביאר עוד דאם הודה המוכר שלא היה לו פרוזבול, אם אין לו נכסים אינו נאמן, ואם יש לו נכסים נאמן ונפטר הלווה והמוכר ישלם ללוקח. עוד ביאר הסמ"ע במה שכתוב "אין לו נכסים אינו נאמן" משום דאין אדם נאמן בהודאתו לחוב אחרים, כמ"ש השו"ע בסי' מז, א.

¹⁰⁸ **טור:** ואם יש למוכר נכסים נאמן המוכר לחוב לעצמו ומשלם ללוקח שהרי הטעהו שמכר לו שטר שנמחל שיעבודו בחזקת שהוא קיים. **הגר"א** כתב לחלוק כיון שהמכירה הייתה במעמד שלושתם שאז אין לו מיגו דמחילה - לא נאמן אף שיש לו נכסים, וכ"ד הש"ך.

אינדקס

א

אבנים

האם מותר ליטול אבנים מגדר אבנים · פו
אוצר בית דין
ביעור אוצר בית דין · קיד
האם חל עליהם קדושת שביעית · יז
מה עדיף אוצר בית דין או היתר המכירה? ·
עז
אפקעתא דמלכא · עב

ב

ביעור

איזה פירות לא צריכים ביעור · טז
ביעור דמי שביעית · יג
ביעור דמיו · יז
כיצד מקיימים את הביעור · נג
מה הדין באדם שלא ביער? · טז

ג

גבולות הארץ

עולי בבל · נח
עולי מצרים · נט
גדר בינו לבין חבריו · פד
גיזום
גיזום גדר חיה · עו
גיזום ענפי אילן המפריעים לעוברים ושבים ·
עד

ד

דמי שביעית

שימוש בהם למשלוח מנות · נז
שימוש בהם לצדקה · נו

ה

הידרופוניקה · לט

היתר המכירה · סא

הפסד פירות שביעית

בישול וסחיטה של פירות שביעית · מה
האם מותר לעשות תרופות מפירות שביעית
· כד
הדלקת מדורה עם שמן שביעית · קלז
ייצור יין ושמן בשביעית · קכז
לסוך בשמן שביעית · מט
סבון שהופק מפירות שביעית · צא
עשיית תרופות או אבקת כביסה מפירות
שביעית · פח
עשית תרופות מפירות שביעית · קלט
השקיה · כו
האם יש הגבלה בהשקיה? · כז
האם יש חילוק בין השקיה בגרמא להשקיה
רגילה · כז
התערב לו פירות שביעית בפירות ששית · קלד

ז

זיבול

הסיר זיבולו · קט
זיבול ע"י הכנסת הצאן לשדה · קה
זריעה
זריעה במים (הידרופוניקה) · לט
חממות · מ
מצע מנותק · מ
זריעה בתוספת שביעית · ג

ח

חממות · מ

ל

לבנות גדר בין שדהו לשדה חבירו · פד

מ

מחצב בשביעית · פה
מלאכות מותרותהאם יש מלאכות שמוותר לעשותם בסוף
שנה שביעית · נ

מצע מנותק · מ

נ

נעבד

האם פירותיו מותרים באכילה או בהנאה ·
מב

'נעבד' בדבר מצוה · מב

עשה עבודה אסורה בשביעית · מב

ס

ספיחין · קי

ביעור ספיחין · קי
בירקות שגדלו בששית ונלקטו בשביעית ·
קטוהאם נהוג איסור ספיחין בירקות שמזרעו
בששית ונלקטו בשביעית? · עט

האם ספיחין מותרים בהנאה · מד

לאכול ספיחין שגדלו בקרקע גוי · ו

מתי מסתיים איסור ספיחין · פג

עד מתי נהוג איסור ספיחין · קיז

על מה חל איסור ספיחין · יט

ע

עבד באיסור בשביעית

תיקן את מעשהו · ו, קט

עציצים

העברת עציץ ממקום למקום · קי

עשית יין ושמן בשביעית · קכז

פ

פרוזבול

באיזה לשון נכתב · קכג

בפני איזה דיינים יש לעשות פרוזבול · לו

בפני איזה דיינים עושים? · קכב

גופו של פרוזבול · קכב

האם מנהל בנק צריך לעשות פרוזבול? · לח

האם מנהל גמ"ח צריך לעשות פרוזבול? · לו

חיוב קרקע לפרוזבול · סד

מדוע אין כותבים אותו אלא על קרקע · צה

על קרקע קטנה · סו, צז

עציץ נקוב המונח ע"ג יתדות · סה, צא

תלמידי חכמים שהללו זה לזה · קכה

ק

קדושת בפירות שביעית

האם יש להפריש מיבול חו"ל · עג

קדושת פירות שביעית

בפירות נוכרי · ו

התערבו פירות שביעית עם פירות שאר

שנים · נג

להפריש מהם תרומות ומעשרות · ע

להפריש תרו"מ מהיתר המכירה · עד

ממתי חל קדושה בפירות · ו

תרו"מ בפירות שגדלו אצל גוי ומירחם

ישראל · עג

קדושת שביעית

במאכל הנאכל ע"י הדחק · קמ

בקליפות · קלב

האם חלה קדושה בירקות שגדלו בששית

ונלקטו בשביעית · קטו

קניין גוי בארץ ישראל · קיח

קנס

מי שעבד בשביעית · ד

ר

ריסוס

האם מותר לרסס ולהרוג תועלים בשביעית ·
כח

הלוקח הלוואה בריבית ע"י היתר עיסקא ·
קמד
השוחט את הפרה · קב
התנה שלא תשמטנו שביעית · לד
למה שמיטה לא משמטת חוב עסקה · לא
מה יהיה הדין בצ'ק? · לג
מה מקור הדין? · צב
מלוה בשטר · לא
סיים לו שדהו בהלוואתו · לד
שלא תשמטנו שביעית · קמט

ש

שביעית משמטת

הקפת חנות · סז
כתובת אישה · סח
צ'ק · סח

שיווק פירות שביעית לחו"ל · קל

שמיטת כספים · כט

בהלוואה בשטר עם אחריות נכסים · קמו
בהקפת חנות · קמו
בחיוב שבועה · קמח
בכתובת אישה · צט
בקנה חליפה ועדין לא שילם · צח
בראש כולל שלא שילם משכורת לאברכים ·
צד

בתרומה לבית כנסת · ק

האם שביעית משמטת בתחילתה או בסופה

· צד

ת

תוספת שביעית

מה הדין בנטיעת אילן · קב
מלאכות המותרות בתוספת שביעית · קד
עד מתי מותר לחרוש בשדה אילן ולבן · ק
עד מתי מותר לעבוד בסוף שנה שישית · א
קנס בתוספת שביעית · קו